Strategija razvoja Grada Visoko
za period od 2023 - 2027 godina

Fotografija izvor: visoko.co.ba

Grad Visoko, 2023/24

UVOD

1.1. Svrha i značaj strateškog dokumenta

U skladu sa članom 15. Zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, br. 49/06 i 51/09), odredbama Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, broj 32/17), Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, broj 74/19), člana 30. Statuta Grada Visoko („Službeni glasnik Grada Visoko“ br. 10/21), Odluke o pristupanju izradi Strategije razvoja Grada Visoko za period 2023-2027. godine (Službeni glasnik Grada Visoko br. 05/23), pristupilo se izradi Strategije razvoja Grada Visoko za period 2023- 2027. godine.
Strategija razvoja je integrirani, multisektorski strateški dokument Grada Visoko koji definiše javne politike, usmjerava razvoj lokalne zajednice i strateškim ciljevima i prioritetima predstavlja pravac za sveukupni razvoj lokalne zajednice.
Cilj izrade Strategije razvoja jeste transparentno i usaglašeno razvojno planiranje i upravljanje razvojem u skladu sa načelima i principima razvojnog planiranja i upravljanja razvojem utvrđenim važećim propisima za ovu oblast u Federaciji Bosne i Hercegovine.
Strategijom razvoja utvrđuju se ciljevi i prioriteti razvoja Grada Visoko, način njihovog ostvarivanja, finansijski i institucionalni okvir za implementaciju, monitoring, evaluaciju i izvještavanje. Strategija razvoja uvažava prioritete prostornog razvoja i razvojne pravce definisane u strateškim dokumentima Zeničko-dobojskog kantona i Federacije BiH, Bosne i Hercegovine, kao i u dokumentima relevantnim za proces evropskih integracija i drugim relevantnim dokumentima. Institucionalni okvir izrade Strategije je usklađen sa relevantnim zakonom i uredbama o razvojnom planiranju i upravljanju.
Nosilac izrade Strategije razvoja je gradonačelnik, koji je posebnim Rješenjem imenovao Koordinatora i Radni tim, kao operativno i koordinaciono tijelo za izradu Strategije razvoja sa tematskim radnim grupama. Rad Radnog tima zasnovan je na na principima javnosti, transparentnosti, međusobnog povjerenja i saradnje, partnerstva, aktivnog učešća, te ravnopravnosti i poštivanju spolova u slijedećem sastavu:

- mr. sci. Mirza Ganić, dipl.ing. Gradonačelnik - nosilac izrade
- prof.dr. Kasim Tatić - lider tima, vanjski član
- Enisa Babić - koordinator, Sekretar Gradske uprave
- Suada Koljenović - p.o. Pomoćnik Službe za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj, član
- Alma Bašić - Pomoćnik Službe za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove, član
- Amra Omerbegović - p.o. Pomoćnik Službe za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti, član
- Fadil Mostić - Pomoćnik Službe za urbanizam, imovinsko - pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina, član
- Edin Smailović - p.o.Pomoćnik Službe civilne zaštite, član
- Zekija Omerbegović - Sekretar Stručne Službe Gradskog vijeća, član
- Aida Memišević - Ihtijarević - Pomoćnik Službe za opću upravu i zajedničke poslove, član

Proces izrade Strategije, u skladu sa relevantnim zakonskim okvirom, podrazumijeva:

- ✓ Stratešku platformu koju čini situaciona analiza, sa osvrtom na stanje i usklađenost prostorno-planske dokumentacije, zatim vizija razvoja, strateški ciljevi i mjere sa indikatorima;
- ✓ Određivanje strateških prioriteta, odnosno smjerova djelovanja za ostvarivanje strateških ciljeva, kao i mjera kojima se vrši detaljnija razrada prioriteta sa indikatorima;
- ✓ Utvrđivanje strateških projekata koji su od najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva;
- ✓ Usklađivanje razvojnih pravaca i strateških ciljeva Grada Visoko sa važećim strategijama razvoja Zeničko-dobojskog kantona i Federacije BiH;
- ✓ Izrada okvirnog finansijskog plana za implementaciju Strategije razvoja po strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama sa strukturom načina finansiranja, za period važenja Strategije razvoja;
- ✓ Utvrđivanje modela implementacije, praćenja, izvještavanja i evaluacije Strategije razvoja
- ✓ Usvajanje Strategije razvoja uz prethodnu provedbu procesa konsultacija.

U fazi izrade strateškog dokumenta formirana je relevantna dokumentaciona osnova za socio - ekonomsku analizu, PEST, SWOT i druge relevantne analize za koju su konsultirana relevantna gradska, kantonalna, entitetska, državna, regionalna, EU i međunarodna dokumenta, metodologije, analize, izvještaji, statističke baze. Sačinjene su odgovarajuće komparativne i analize vremenskih serija i presjeka stanja u različitim

oblastima: privreda, društveni razvoj i stanje okoliša. U prvoj fazi pripreme dokumenta održavane su serije radionica po tematskim radnim grupama. Početne radionice odnosile su se na verifikaciju socio-ekonomske analize, identificiranje ključnih izazova i strateško fokusiranje. Korištena je SWOT analiza procjene unutrašnjeg (snage i slabosti) i vanjskog (prilike i prijetnje) okruženja u cilju utvrđivanja potencijala za razvoj, odnosno ograničenja i prepreka. Rezultat rada radionica je vizija razvoja Grada Visoko, te utvrđeni strateški razvojni ciljevi sa indikatorima, gdje su poseban angažman dali koordinator, Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove, Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj i Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti u konsultaciji sa liderom tima. Nakon održanih radionica i provedenih konsultacija oblikovan je nacrt strategije, koji je kao takav dat u javnu konsulataciju u trajanju od 30 dana, kao posljednju fazu u postupku pripreme strateškog dokumenta. U ovoj fazi su se uključile interesne grupe, organizacije civilnog društva i drugi zainteresirani akteri u skladu sa Smjernicama za provođenje javnih konsultacija prema važećim propisima.

A) Ključne historijske činjenice

1.1. Prahistorija

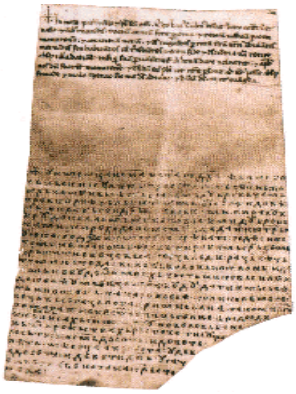
Zbog plodne doline kroz koju protječu dvije rijeke Bosna i Fojnica, područje oko grada Visoko je bilo oduvijek naseljeno. Na lokalitetima Arnautovići, Donje Moštre, Okolište, Zbilje, Ginje, Dvor, pronađena su neolitska naselja.
Slijed življenja nastavlja se i u metalnom dobu. Historijski podaci ukazuju da su pronađena značajna nalazišta za željezno doba u Hadžićima - brdo Gradina, Kopači, Malo Čajno, Zbilje, Mokronoge, Vratnica i Porječani. Većinski dio Bosne naseljavali su Dezitijati koji su pripadali srednjobosanskoj kulturnoj grupi brončanog i željeznog doba. S metalnim dobom, stanovništvo se sve više povlači na padinska područja, na moštranskome predjelu postojala je gradina Gradac u Gunjačama (područje Mokronoga).[1]

1.2. Antika

U Moštru postoji važan antički lokalitet za visočko područje, i nalazi se uz potok Zimašnicu, lokalitet Svibe. Ostaci kao što su temelji zgrada, kamen, žbuka, crijep i opeka, kao i fragmenti fresko-slika i keramike provincijalne izrade, ukazuju na antičku naseobinsku djelatnost i aglomeraciju.[2] Jačanjem centara u području Ilidže, Višnjice blizu Kiseljaka i Breze, posebno je moštranski kraj postao raskrsnica glavnih rimskih puteva. Antička naseobinska djelatnost zabilježena je i na nešto sjevernijem lokalitetu Crkvina, koje se nalazi na širem području Mokronoga[2].Tragovi rimskih građevina pronađeni su u Arnautovićima na lokalitetu srednjovjekovnih Mila, kao i u potpornim zidovima srednjovjekovne banske i kraljevske bosanske crkve. Sastoje se od dijelova zida i dijelova krovnog crijepa. Isti je slučaj na srednjovjekovnoj utvrdi na Visočici, gdje su pronađeni stariji rimski i ilirski tragovi. Sjeveroistočno od mokronoškog Gradca nalazi se lokalitet Gradina u Seoči, čije više i južnije uzvišenje nosi naziv Veliki grad. Vaclav Radimsky je 1890. god.(a kasnije i Ivo Bojanovski 1978. god.)utvrdili da se radilo ruševinama manje rimske utvrde sa stražarnicom.[3]

1.3. Srednjovjekovni period

Za današnje područje Visočkoga polja se pretpostavlja da je još u 10. stoljeću predstavljalo nukleus u razvoju srednjovjekovne države u Bosni koju spominje car Konstantin VII Porfirogenet u djelu „De Administrando Imperio“.[4] Srednjovjekovna Bosna sa sjedištem u Visokom imala je mnogo više nego što se danas može i zamisliti. Imala je ime, zastavu, grb, imala je ekonomsku moć. Vjeruje se da je u Milama napisana Povelja Kulina bana 29. augusta 1189. godine koju izdaje Dubrovčanima o slobodi trgovine i prijateljstvu, što ukazuje na to da je Bosna u to doba bila otvorena država. Povelja Kulina bana je pisana starim bosanskim pismom - bosančicom, i predstavlja prvi poznati diplomatski dokument. Budući da je sjedište bana Kulina bilo u Bosni (naselju), tako je i ovaj najstariji pisani spomenik bosanskoga jezika nastao u Visokom. Dokaz je historije bosanske državnosti i historije bosanskoga jezika i predstavlja rodni list bosanske državnosti.

Fotografija 1.: Povelja Kulina bana 29. august 1189. godina

Visočka dolina je bila rano središte srednjovjekovne države u Bosni, Bosanske Banovine, a kasnije i samoproglašene Kraljevine. Bansko sjedište i središte državnog životanalazilo se pokraj današnjeg naselja Arnautovići. Mile su bile kraljevsko stolno i saborno mjesto *Velikog rusaga bosanskog*,[5] te krunidbeno i grobno mjesto vladara za vrijeme države u srednjovjekovnoj Bosni. Anđelić piše[6]: „krunisanje bosanskih kraljeva redovno se vršilo u Milima“, gdje su bila ukopana i dva bosanska vladara Stjepan II Kotromanić (1322−1358) i kralj Tvrtko I Kotromanić (1353−1391). U Milama je Stjepan II 1340. godine sagradio crkvu svetog Nikole, koja je podignuta na ruševinama stare crkve posvećene svecima Kuzmi i Damjanu. Historičari lokalitet Mile vezuju i za održavanje bosanskog državnog sabora poznatijeg kao „stanak bosanske vlastele“, o čemu svjedoči i tekst povelje bana Tvrtka iz 1354. godine. Time se pretpostavlja da su Mile/Mili bile najstarije upravno-administrativno središte bosanske države. Izvori govore da su se u Milama krunisali bosanski kraljevi, tako da je tu i krunsko mjesto prvog bosanskog kralja Tvrtka Kotromanića.Jedino se posljednji bosanski kralj, Stjepan Tomašević, krunisao u Jajcu. Tvrtko I je sa samo petnaest godina postao bosanski ban. Za vrijeme njegove vladavine ostvaren je značajan kulturni i historijski napredak, što ga je učinilo najjačim vladarom u vrijeme srednjovjekovne Bosne. U vrijeme njegove vladavine došlo je do razvoja gradova, trgovine i rudarstva, a kuje se i prvi zlatni novac na bosanskim prostorima. Najznačajniji pronalazak u Milama (prilikom iskopavanja 1909. godine) je grb Tvrtka I sa ljiljanima na netaknutom plaštu.

Fotografija 2.: Grb sa ljiljanima

Upravo taj grb sa ljiljanima će biti inspiracija za osmišljavanje zastave sa ljiljanima početkom devedesetih godina, po obnavljanju državnosti Bosne i Hercegovine. Na zastavi i grbu sa ljiljanima (srednjovjekovni grb Bosne) nalazi se endemski cvijet ljiljana koji raste samo u predjelima Igmana i Sutjeske.
Osim toga, u to vrijeme u Milima se nalazio i franjevački samostan, a od 1340. godine je bio i središte vikarije. Kraljevski grad Visoki prvi put se spominje 1355. godine u povelji koju je kralj Tvrtko I izdao trgovcima. Kraljevski dvor u Podvisokom bio je jedan od važnijih središta političke aktivnosti u vrijeme kraljeva Ostoje, Tvrtka II i Tomaša. Stari grad Visoki nalazi se na brdu Visočica sa izvrsnim pregledom na čitavu okolinu i ostala kraljevska stolna mjesta. To je ujedno bila i politički važna tvrđava, sa primarnom funkcijom odbrane grada. Njegovo podgrađe Podvisoki je jedno od najranijih primjera srednjovjekovne urbane sredine na užem području Bosne.
U prvoj polovini 14. stoljeća, u obližnjim Moštrima bila je kuća krstjana[7] i jedno vrijeme kraljevski dvor, a sve javne poslove Crkva bosanska je obavljala upravo u Moštrima.

1.4. Visoko u osmanskom periodu

Od kraja 14. stoljeća osmanske trupe se počinju pojavljivati u Bosni, tako da će Visoko iz srednjovjekovnog grada izrasti u naselje osmanskog tipa. U okviru ove nove vrste grada povijesnu ulogu imao je osmanlijski guverner Bosne Ajas-paša, bosanski i hercegovački sandžak-beg koji se smatra osnivačem Visokog kakvo nastaje nakon Osmanlijskog osvajanja. U Visokom je podigao kompleks građevina kao što je hamam, mekteb, vodovod, most na rijeci Bosni i tekiju nakšibendijskog reda. Visočka nahija je osnovana 1462. godine. Uspostava Osmanskog carsta kako u drugim djelovima Bosne tako i na području Visokog dovodi do krupnih promjena u svim sferama života, pa i u sferi duhovnosti. Osmansko društvo je bilo klasno društvo te se u nekoj općoj podjeli djeli na dvije osnovne klase: vojnički stalež i niži sloj raja, gdje je raja proizvodni, a asker potrošački sloj stanovništva koja pada na teret proizvođača, bilo da se finansira izravno iz državne blagajne ili da mu se od države dodjeli pravo izravnog ubiranja prihoda u naturalnoj renti. Grad Visoko je dugo vremena imao status *pazara.* Selo Visoko značilo je početak naselja koje se počelo razvijati uz srednjovjekovno varoško naselje, odnosno dio koji će kasnije biti osnova formiranja kasabe. Ta dva djela su urbano vrlo brzo spojena i činila su urbanističku cjelinu - grad Visoko. Kasaba je u razvitku osmanskog carstva označavala pravni položaj jednog naselja, činila je precizno definisan prostor na koji se odnosi poseban pravni status koji se stiče pod određenim uslovima. Osnovni uslov za njegovo sticanje je određen stepen razvitka jednog mjesta i trebalo je sadržavati: muslimanski džemat, džamiju u kojoj se obavljaju sve molitve (bajrami, džume, dnevni namazi), postojanje čaršije (trga) i pazarnog dana. Pošto bi svi ovi uslovi bili ispunjeni pokrenuta je inicijativa da se jedno mjesto proglasi kasabom. Kako je Visoko imalo sve uslove počevši od svog geografskog položaja kao prednosti za razvoj grada, blizina rudnicima Fojnice i Kreševa gdje se preko Visokog vršio vrlo značajan dio trgovine iz navedenih rudnika, blizina Sarajeva kao novog administrativnog, privrednog pa i kulturnog centra, mlinovi širom Visokog koje je 1462. godine izgradio Isa-beg, doprinos Ajas-bega, te Muslihudin Čekrekčija koji je 1477. godine izgradio Šerefudin džamiju, Visoko je dobilo fundamentalne sadržaje i ispunilo sve uvjete za proglašenje kasabom. Sredinom 16. stoljeća Visoko bilježi iskorak u svom urbanom i teritorijalnom širenju, što se vidi ne samo po broju mahala nego i po broju domaćinstava. Dolazi do iznenadnog rasta domova na godišnjem nivou 13-15 i sve to doprinosi da se unutrašnjim prekomponiranjem nastaje novi privredni dio grada *kasaba*[8]i[9] .

Fus note*
[1] Bojanovski, 1984, 61 – 62
[2] i [3]Salmedin Mesihović. Antičko naselje uz Zimošnicu u Moštrima kod Visokog (engleski). Pristupljeno 15. lipnja 2020.godine
[4] Filipović 2002, str. 203.
-Odluka**Arheološko područje Mile Krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva, Arnautovići, općina Visoko,** proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik, "Službeni glasnik BiH", broj 32/03
[5] Bosna Franciscana Bosna Franciscana, knjiga 11, publikacija 19 izdanje. Franjevačka teologija Sarajevo.. Sarajevo. 2003. str. 80
[6]Pavao Anđelić (Doba stare bosanske države, Visoko i okolina kroz historiju 1, Visoko 1984, 105)
Pavao Anđelić, Srednji vijek - Doba stare bosanske države, „Visoko i okolina kroz historiju I, Visoko 1984, 160-162
[7] Anđelić 1984, str. 125.
[8] Visoko i okolina kroz historiju, Visoko 2021. godine
[9] Vakufnama Isa-bega Ishakovića (1462.) Vakufnama Ajas-bega (1477.) Vakufnama Hadži-Mustafe Čekrekčije (1526.)

Tabela 1.: Izvor "Visoko i okolina kroz historiju II Osmanski period", izdanje 2021. godina
Tabela 1: Domaćinstva i stanovnici po mahalama u drugoj polovini 16. stoljeća

Mahale	**Domaćinstva**	**Broj stanovnika**	**Domaćinstva**	**Broj stanovnika**	**Gubitak**	
	1570.		**1604.**		**dom.**	**stan.**
Mahala džamije Šerefudina	139	695	36	180	-103	515
Mahala zavije Ajas-paše	69	345	x	x	x	x
Mahala džamije Alaudin	198	990	70	350	-128	640
Mahala mesdžida tabaka h. Muruveta	79	395	35	175	-44	220

Mahala Čekrekči Muslihudina	59	295	x	x	x	x
Mahala mesdžida Pir-havadže	xx	xxx	20	100	+20	100
Mahala zavije Ajas-paše sa mahalom Čekrekči Muslihudina	xx	xxx	43	215	-85	425

U osmanskom period dolazi do značajnog napretka na području obrazovanja i školstva, koji obuhvata i stupanj obrazovanja koji počinje u porodici, a grade se prve institucije za opismenjavanje i osnovno obrazovanje kao što su mektebi, mesdžidi, džamije, tekije, priručne biblioteke, a najčešće ih grade vakifi, te znamenitije i bogatije ličnosti. U ovim institucijama su se čuvali različiti džamijski rukopisi koji su nažalost nestali posebno na prelazu iz 17. u 18. vijek kao što je to bilo u vrijeme pohoda Eugena Savojskog. Neki od njih su sačuvani, te kasnije uvakufljeni u veće bibilioteke kao što su biblioteka Medžlisa Islamske zajednice Visoko ili Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu. U 15. stoljeću se spominje Ajas-begova nakšibendijska tekija u Visokom koja je bila otvorena za sve slojeve društva te su u njoj organizovane različita predavanja i prigodni programi. U Visoko i u tekije oko Visokog dolazili su viđeniji predstavnici tog vremena; muftije, kadije, učenjaci, pjesnici, pisci i dr. Značajni vakifi koji su odigrali značajnu ulogu u urbanom razvoju Visokog u 16. vijeku bili su pripadnici derviškog reda, a jedan od njih je Šerefudin koji je 1528. godine osnovao džamiju u Mahali koja je po njemu i dobila ime.

Nakon osnovnog obrazovanja, djeca su slata na obrazovanje u zanatske i trgovačke radnje, te na vojno obrazovanje. U rangu srednjeg ili višeg obrazovanja bile su medrese, čiji su polaznici po završetku postajali pripadnici jednog od dva staleža: stalež vjerskih intelektualaca - Ilmiyye i stalež administracije - Kalemiyye. Sredinom 18. stoljeća osnovana je prva medresa u Visokom u Šerefudinovoj mahali, gdje su se izučavale gramatika, morfologija, osnovne računske operacije, opće islamsko pravo i slični predmeti, smatrala se nižom medresom. Medresa Ahmed - efendije u Visokom, je osnovana 1838. godine i pripadala je srednjem stupnju medresa, gdje su se izučavali hadis, šeriatsko pravo, tevsir, logika i ostali predmeti koji su se izučavali u medresama tog ranga u Bosni sredinom 19. stoljeća. Važno je napomenuti da su Visočani odlazili na visoko obrazovanje u Carigrad, a među njima je posbeno poznat Nasuh Matrakči, sin Karađozov iz Visokog koji se posebno proslavio među ostalim dječacima, iz raznih oblasti nauke i vještina, ostavivši dubok trag na razvoj naučnih i umjetničkih disciplina na Osmanskom dvoru.

Zanimljivo je spomenuti da je 1868. godine u Visokom radilo 10 muslimanskih osnovnih škola i jedna nemuslimanska. Od 304 učenika u muslimanskim školama, iste je pohađalo 161 djevojčica i 143 dječaka. U nemuslimanskoj školi bilo je 7 učenica i 26 učenika. Već 1871.godine bilježi se znatan napredak u otvaranju novih škola u Visokom i porastu broja učenika/ca, tako da je Visoko tada imalo 15 muslimanskih, 3 katoličke i 2 pravoslavne škole, sa ukupno 753 učenika. Trend osnivanja osnovnih škola nastavljen je i u narednom periodu. Važno je istaći da je prva početna srednja državna škola –*ruždija*osnovana 1874-75. godine. Imala je 23 učenika, a kao učitelj se navodi Abdulah-efendija.Ruždija nastavlja raditi do kraja osmanske uprave u Visokom. U njoj su se izučavali: bosanski jezik, opća historija, osmanska historija, geografija, gimnastika, računstvo, pravopis, kaligrafija, metodologija vođenja deftera poslovnih i administrativnih knjiga, osnove vjerskih znanosti i francuski jezik.bIzvori navode da je sve škole koje su postojale na području Visokog pohađao veliki broj ženske muslimanske djece[1].

1.5. Kultura i umjetnost Visokog u Osmanskom periodu

Najpoznatiji Visočanin sa početka 16. stoljećaje Nasuh Matrakči. Ušao je u brojne enciklopedije svjetski poznatih učenjaka i umjetnika, a bio je carski hroničar, kaligraf, minijaturist, matematičar i putopisac. Iza sebe je ostavio i brojna umjetnička djela u vidu minijatura, oslikavajući gradove, naselja, kao i potoke, mostove, puteve i sl.Osim njega, na polju kulture značajan je i Osman Šugli Visočanin.

U ovom periodu je vladala i velika zainteresiranost Visočana za književnost, pa su se, osim pisanja autorskih radova, Visočani bavili prepisivanjem i djelomičnim komentiranjem određenih djela iz oblasti orijentalno-islamske književnosti. Pored vjerskih objekata, u osmanskom periodu u Visokom su građeni javni objekti kao što su hanovi, prenoćišta, putevi, mlinovi, česme, hamami, kao i mostovi na rijeci Bosni i Fojnici, budući da se Visoko nalazilo na raskrsnici važnih puteva[2].

Fus note*: [1]i[2] "Visoko i okolina kroz historiju II Osmanski period", izdanje 2021. godina

1.6. Austro-ugarski period

Dolaskom austro-ugarske monarhije 1878. godine, Visoko pokušava zadržati značaj koji je imalo do tada. Dobiva status sreza u Sarajevskom okrugu sa 897 kuća i 4.205 stanovnika. Zadržalo je karakteristike naselja balkansko-orijentalnog tipa, ali prodorom zapadno-evropskih uticaja, dolazi do promjena u izgledu i karakteru naselja. Podižu se prve građevine u duhu austro-ugarske arhitekture od kojih su najznačajnije: zgrada Kotarskog ureda i suda - danas zgrada Gradske uprave Visoko (1895. godine), Zgrada željezničke stanice Visoko (1882. godine), zgrada Franjevačke gimnazije sa crkvom (1900. godine), odnosno Građevinska cjelina - Samostan Sv. Bonaventure, koja se nalazi od 2012. godine na listi nacionalnih spomenika BiH, zgrada Gradske općine-Beledije - danas Zavičajni muzej (1902. godine), zgrada Narodne osnovne škole na Kraljevcu (1910. godine) i zgrada poduzetnika i trgovca Leopolda Šajbera - danas zgrada Općinskog zemljišno-knjižnog ureda (1908. godine).
U ovom period desila se i jedna od najvećih tragedija koja je pogodila Visoko, požar u kome je izgorjelo preko 450 kuća, dućana i ostalih objekata. Uvidom u stare dokumente, vidljivo je da se požar dogodio 24. novembra 1911. godine, odnosno u noći sa 23. na 24. novembar te godine. U to doba na snazi je bio tzv. Julijanski kalendar po kome se računalo vrijeme. Poznata je razlika između Julijanskog i Gregorijanskog kalendara 13 dana, tako da je "Visočka jangija" mjenjanjem kalendara prebačena na 11. novembar 1911. godine. U proljeće 1912. godine se pristupilo obnovi, a prije toga u Visoko je pristizala pomoć iz svih djelova Bosne i Hercegovine, kao i iz Beograda, Cazina, Nevesinja, Rogatice, Sarajeva i Tuzle, ali i pojedinaca kao što su direktor vakufa efendija Arnautović i kralj Austro-ugarske monarhije. Visoko je poslije požara i obnove dobilo konture urbane sredine sa mješavinom orijentalnog i zapadnog stila.[3]

1.7. Visoko u državi SHS

Padom austro-ugarske monarhije nastaje država Srba, Hrvata i Slovenaca, a kasnije Kraljevina Jugoslavija, u kojoj se struktura stanovništva Visokog nije previše mijenjala. Najznačajniji objekat iz ovog perioda je Gradski most poznatiji kao Betonski most, preko rijeke Bosne, napravljen u periodu od 1924.-1928. godine i predstavlja prvi objekat od armiranog betona na ovim prostorima.

1.8. Visoko u i nakon II Svjetskog rata

Visoko je po prvi put bombardovano 13. aprila 1941. godine u Drugom svjetskom ratu koje je odnijelo i ljudske živote, a među stradalim je i bivši gradonačelnik Safet-beg Zečević, koji je pošao kao građanin da vidi nevolje svog grada. Poginuo je pred kućnim pragom, ostavivši iza sebe ženu i tek rođenog sina. Visoko je od okupatorske vlasti oslobođeno 07. aprila 1945. godine, te se ovaj datum i danas obilježava kao Dan oslobođenja Visokog i nalazi se u kalendaru značajnih datuma Grada. Od 1955. godine Visoko je srez ili središte nekoliko tadašnjih općina: Breze, Fojnice, Ilijaša, Kiseljaka, Kreševa i Vareša. Dolazi do nagle industrijalizacije posebno kožarske, prehrambene, metalne, tekstilne, trgovinske i građevinske industrije. Visočka općina je bila najveći izvoznik tekstila i kože u Jugoslaviji.

Početkom 50-tih godina počinje gradnja prvih većih stambenih i poslovnih zgrada u Visokom, kao i postepeno širenje grada prema prostranim i plodnim ravnicama uz obalu rijeke Bosne i Fojnice, te grad dobiva sve bitnije objekte među kojima su pošta, policijska i vatrogasna stanica, Dom zdravlja, Zavičajni muzej, hotel, kao i robne kuće, sportski objekti i ostale stambene, poslovne i filijalni objekti, amatersko pozorište i kino. U ovom periodu se osnivaju i sportski klubovi, uključujući rukometni klub "Vitex" odnosno "Bosna", aero klub "Izet Kurtalić", dok je bitno i osnivanje nogometnog kluba "Bosna" koji je nastao ujedinjavanjem Jadrana i Radničkog. Ubrazno se razvija privreda i nastaju veliki privredni subjekti ovog perioda kao što su: KTK, Vispak, Vitex, Velepromet, GP Zvijezda, Kovina i mnogi drugi.

Fus note*:
[3] Podsjećanje na veliki požar. Inačica izvorne stranice arhivirana 27. rujna 2007. Pristupljeno 12. lipnja 2007.

1.9. Visoko u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995. godine

Vanredno stanje na području visočke općine proglašeno je 06. aprila 1992. godine što rezultira postrojavanjem Protivdiverzantskog voda teritorijalne odbrane. Dana 25. aprila, agresorska vojska napušta kasarnu Ahmet

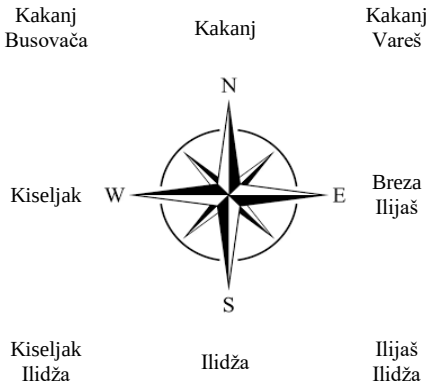
Fetagahić, koja više neće biti upotrebljiva i prelaze u kasarnu Majevica u kojoj je bilo smješteno skoro svo naoružanje. Sljedećeg dana novoformirane jedinice TO Visoko vrše opsadu i napad na kasarnu Majevica, te osvajaju skoro svo naoružanje. Dio naoružanja ostaje novoformiranim jedinicama, dok se dio prebacuje za Sarajevo. TO 02. i 03. maja 1992. godine uspjeva da razoruža tadašnje pripadnike SDS-a na području Goduše, Kula Banjera i Ravni, te su istog dana agresorske snage izvršile napad iz artiljerijskih oružja pucajući nasumice po užem gradskom stambenom jezgru što je odnijelo prve civilne žrtve.
Visočki borci su, uz pomoć dalekometnih oružja, davali podršku sarajevskim borcima ,i ujedno izvršavali dejstva na neprijatelja u Lukavici, Dobrinji, Nedžarićima, Rajlovcu, Vogošći i Semizovcu. TO BiH se transformiše u ARBIH, te se 10. septembra formira 4. brdska brigada – Visočka, koja prerasta u 302. MTBR (motorizovanu brigadu). U Visokom su glavne borbe vođene na području Čekrekčija, koje su bile pod kontrolom VRS-a. Budući da je u Visokom bila logistička baza, značajna je uloga Visokog u opskrbljivanju glavnog grada Sarajeva svim potrebnim sredstvima, najčešće šumskim putevima. Tokom ratnih godina visočki borci Armije RBiH su uspjeli zadržati većinu teritorija općine Visokog pod svojom kontrolom. Visoko je izgubilo 314 boraca od kojih su petorica najmlađih bili maloljetni u trenutku pogibije, a petorica sinovi jedinci.Visoko je imalo 127 civilnih žrtava, od kojih 38-oro djece. Štete u privredi procijenjene su na oko 200 miliona eura. U istom periodu Visoko je pružilo utočište i primilo više od 14.500 raseljenih osoba, a ratna bolnica primila je preko 5.000 pacijenata. Visočani su dobrovoljno putem Crvenog krsta dali više od 5.500 doza krvi. Najveće odlikovanje Zlatni ljiljan dobila su 23 visočka borca, dok je 19 pripadnika MUP-a dobilo Zlatnu policijsku zvijezdu.

B) Geografske, prostorne, prirodne i klimatske odlike Grada Visoko

1.1. Status Grad i strateški položaj

U skladu sa Zakonom o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine a uzevši u obzir činjenicu da je općina Visoko imala preko 10.000 stanovnika u gradskom urbanom području i preko 30.000 stanovnika na području općine, Visoko je formalno-pravno 31. maja 2019. godine dobilo status grada kao jedinica lokalne samouprave, što je otvorilo uslove za finansiranje razvojnih projekata, posebno kroz međugradsku saradnju u okruženju i državi Bosni i Hercegovini, kao i u prekograničnoj saradnji.

Grad Visoko zauzima središnji dio Bosne i Hercegovine, te administrativno pripada Zeničko-dobojskom kantonu, kroz koji prolazi magistralna cesta, kao i željeznička pruga Sarajevo-Zenica, a regionalne ceste povezuju ga sa susjednim općinama: Kiseljak, Busovača, Kakanj, Breza, Ilijaš i Ilidža.

Željezničkom prugom Bosanski Šamac-Sarajevo-Ploče, Visoko je povezano s gradovima u pravcu sjevera (Zenica) i u pravcu juga sve do Jadranskog mora (Neum, Ploče). Relativna blizina Međunarodnom aerodromu Sarajevo (30 min. automobilom) osigurava primjerenu zračnu vezu sa svim dijelovima svijeta koje pružaju putničke letove. Treba napomenuti da se u Moštru nalazi i sportski aerodrom. Kroz Visoko protiču dvije rijeke Bosna i Fojnica. Uz rijeku Bosnu vodi se moderna željeznička pruga (dvokolosiječne pruge između Zenice i Doboja) sa Europom i Ploče na Jadranu. Visoko je smješteno uz cestovni koridor 5C, a trenutno je autoputem povezano s Zenicom i Kaknjom na jednoj, i Semizovcem na drugoj strani, te dalje magistralnim putem M17 sa

Sarajevom. Koridorom C5 i magistralnim putem M17 omogućen je relativno brz promet što rezultira da Visoko bude još privlačnije mjesto za poslovanje. Udaljenost Visokog od ostalih većih centara BiH iznosi:

Tabela 1: Udaljenost Visokog od ostalih većih centara BiH

Visoko je smješteno uz Europski pravac E73 (Autocesta A1) koji ga izravno veže sa Zenicom i Sarajevom, a čiji je dio i magistralna cesta M17. S ostalim većim gradovima povezan je regionalnom cestom R443 (Visoko - Kiseljak - Kreševo - Tarčin). Regionalnom cestom R445 koja prati Autocestu A1 moguće je doći do Kaknja i Semizovca, gdje se cesta uključuje na magistralnu cestu M18. Na M18 moguće se uključiti i s Autoputa A1. Obzirom na sjajan strateški položaj i dobru promentu povezanost sa svim dijelovima kako BiH tako i svijetom, pružaju se mogućnosti razvoja na području grada Visoko. Posebno treba naglasiti da su u Visokom locirane 4 poslovne zone, slobodna zona, neiskorišteni slobodni kapaciteti čiji broj se smanjuje u posljednje vrijeme, s obzirom na prisustvo brojnih investitora. Kompanije distributivnom mrežom mogu doprijeti do svih stanovnika u zemlji i regiji Balkana. Treba imati u vidu razvijenu infrastrukturu i dobru putnu povezanost, s obzirom da novi koridor C5 i magistralni put M17 omogućavaju brže i kraće vrijeme vožnje do susjednih zemalja i drugih regionalnih tržišta.

1.2. Geografski položaj Grada Visoko i udaljenost od Glavnog grada BiH

Grad Visoko proteže se na površini od 230,8 km^2. Prirodna sredina područja je određena dolinama rijeka Bosne i Fojnice, morfološkim diferencijacijama dolina s padinama podbrda i vijencem visokih planina Srednje Bosne - Ozrena, Vranice i Zvijezde. Prostor Visokog doseže relativno niske nadmorske visine i to od 399 do 1050 m, što je vrlo povoljno za razvoj poljoprivredne proizvodnje, industrije, građenja i održavanja prometnica i drugih sustava komunalne infrastrukture. Brdoviti tereni na ovom području čine oko 60% prostora i primorali su gradnju glavnih saobraćajnica u dolinama rijeka Bosne i Fojnice. Ovo je, tokom historije, bio problem koji je sputavao snažniji razvoj poljoprivredne proizvodnje i onemogućavao upotrebu mehanizacije (izuzev u Visočkom polju čija je dužina 8 km, a širina 2 km). Prirodni resursi kojima područje raspolaže su poljoprivredno zemljište, šume, vode, te mineralne sirovine kao što su glina, gips, ugljen i različite vrste kamena. Visoko se može pohvaliti dugom tradicijom i bogatim kulturno-historijskim naslijeđem. Posebno je važno naglasiti da je Visoko mjesto na kome su se kroz historiju susretale i sudarale različite kulture i civilizacije još od mlađeg kamenog doba.
Geografsko-prostorna pozicija grada Visoko je takva da je od glavnog grada udaljeno 33 kilometra. Razvojem modernog cestovnog i željezničkog saobraćaja Visoko je postalo prostorno-urbana cjelina koja može oblikovati svoje razvojne programe na mogućnostima koje proističu iz prostorne blizine sa Sarajevom kao glavnim i najvećim gradom u Bosni i Hercegovini.
Razvojni projekti bi se mogli koncipirati u oblasti privrede izgradnjom poslovnih zona privlačnih za privatno poduzetništvo i poreskim i drugim olakšicama za poduzetnike. Visoko posjeduje povoljne prostorne uslove za izgradnju stambenih naselja. Uslovi stanovanja u tim naseljima bili bi privlačni za mlade poslovne ljude.
Jača izgradnja stambenih naselja, kolektivne i individualne gradnje uticala je na razvoj i frekventnost međugradskog saobraćaja: Visoko - Sarajevo. U cilju veće dnevne pokretljivosti građana Visokog bilo bi značajno planirati uvođenje regionalnog željezničkog saobraćaja u partnerstvu sa Željeznicama Federacije BiH, Gradskom upravom Sarajeva i općinama: Ilijaš, Kakanj, Breza.

Blizina Sarajeva pruža velike mogućnosti da se na području grada Visoko stvore novi kapaciteti za proizvodnju zdrave hrane i na taj način omogući veća proizvodnja.

1.3. Klimatske karakteristike

Grad pripada južnom dijelu umjerenog pojasa. Na području grada preovladava umjereno kontinentalna vlažna klima, umjereno topla vlažna klima sa toplim ljetom od 18 - 22 C. Srednja godišnja temperatura je 9,5 C. Januar je najhladniji mjesec u godini sa srednjom temperaturom od -2,6 C. Apsolutna minimalna temperatura je također izmjerena u januaru i iznosila je 14,1 C. Najtopliji mjesec je august sa srednjom temperaturom od 18,9 C. Apsolutna maksimalna temperatura izmjerena je u augustu i iznosila je 36,6 C. Područje grada Visokog u zimskim mjesecima karekteriše pojava temperaturnih inverzija, uslijed čega dolazi do prizemne kondenzacije vodene pare što često uzrokuje pojavu magle, naročito u dolini rijeke Bosne. Količina padavina ima veliki značaj za razvoj poljoprivrede. Maksimum padavina javlja se u novembru i decembru, dok se sporedni maksimum javlja u maju. Minimum padavina je u februaru, a sporedni minimum u augustu. Godišnja količina padavina iznosi oko 930 mm. Osunčanost iznosi oko 1.742 sata godišnje.

C) Stanovništvo, demografske karakteristike i društveni aspekt

1.1. Podaci o stanovništvu

Grad Visoko administrativno pripada Zeničko-dobojskom kantonu, entitet: Federacija Bosna i Hercegovina, država: Bosna i Hercegovina, sa brojem stanovništva: 39.938 i površinom: 230,8 km^2. Ratna dešavanja od 1992-1995. godina ostavila su značajan uticaj na kretanje stanovništva, uključujući i Grad Visoko, što je vidljivo putem poređenja zvaničnih rezultata popisa provedenih 1991. godine i 2013. godine. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine Visoko ima površinu od 230,8 km^2, 39.938 stanovnika raspoređenih u 88 naseljenih mjesta, dok je prema popisu iz 1991. godine općina Visoko imala je 46.160 stanovnika.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, "Statistički godišnjak FBiH 2022", Saopštenje 14.2.1. od 31.08.2022.godine, "Procjena broja stanovnika FBiH (po starosti i spolu) po kantonima i općinama, stanje 30.06.2022. godine gustina naseljenosti u Visokom je 166,6 stanovnika/km^2 i pripada klasteru gusto naseljenih JLS u Zeničko-dobjskom kantonu.

Za izradu ove analize strukture stanovništva najznačajnija je biološka struktura, jer daje osnove sadašnjeg i budućeg demografskog i socio-ekonomskog razvoja određenog područja. Biološka struktura obuhvata analizu starosne dobi i polnu strukturu stanovništva. Sljedeća tabela prikazuje procjenjeni broj stanovnika, polnu strukturu, stope nataliteta, mrtvorođenih, mortaliteta, prirodnog priraštaja, u period od 2018.-2022. godine za grad Visoko:

Godina	Broja stanovnika sredinom godine u Gradu Visoko			Stopa nataliteta			Stopa mrtvorođenih na 1000 živorođenih	Stopa mortaliteta		
	Ukupno	**Muški**	**Ženski**	**Ukupno**	**Muški**	**Ženski**		**Ukupno**	**Muški**	**Ženski**
2018.	39.361	19.462	19.899	9,1	9,8	8,3	5,6	8,9	9,6	8,2
2019.	39.242	19.407	19.835	8,7	9,2	8,1	5,9	10,5	11,6	9,5
2020.	39.095	19.345	19.750	8,2	8,3	8,1	9,4	13,4	14,1	12,7
2021.	38.670	19.152	19.518	8,1	8,5	7,7	6,4	13,7	13,9	13, 4
2022.	38.456	19.059	19.397	9,0	9,3	8,7	2,9	10,1	10,6	9,6

Tabela br.1. - Podaci iz "Demografske statistike 2022. godine" za period od 2018.-2022. godine

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku iz 2022. godine, procjena starosne strukture stanovništva Grada Visoko u posmatranom periodu (od 30.06.2021. godine) je sljedeća: 5.835 osobe starosne dobi do 14 godina, 26.042 osobe starosne dobi 15-64 godine i 6.579 osobe starosne dobi 65 godina i više.

	Procjena broja stanovnika 2022. u Gradu Visoko	0-14 godina	15-64 godina	65 godina i više
Grad Visoko	38.456	5.835	26.042	6.579

Tabela 2.-Procjena Federalnog zavoda za statistiku starosne strukture stanovništva u Visokom 2022. godine

U Visokom je u 2022. godini registrovano 212 zaključenih brakova, dok je broj razvoda bio 35; umrlih 379, dok je živorođenih registrovano 347. Ovo su podaci Federalnog zavoda za statistiku, Saopštenja 01/22 - 12/22 "Prirodno kretanje stanovništva“ Saopštenje 14.2.1. od 31.08.2022. godine „Procjena ukupnog broja stanovnika u Federaciji BiH 2022, stanje sredina godine“, koje je obradio Federalni zavod za programiranje razvoja.

Zaposlenost/nezaposlenost, radno sposobno stanovništvo u Gradu Visoko

Ukupan broj radne snage u Visokom u 2022. godini iznosi 16.308 osoba. Nezaposlena je 5.797 osoba (35,5%), dok je zaposlenih 10.511. Ovo su podaci Federalnog zavoda za statistiku i Federalnog zavoda za zapošljavanje koje je obradio Federalni zavod za programiranje razvoja.

Radno sposobnog stanovništa u Visokom ima 26.042 ili 67,7%, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, Saopštenje 14.2.1. od 31.08.2022. godine „Procjena ukupnog broja stanovnika u Federaciji BiH 2022, stanje sredina godine“.

D) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

1.1. Obrazovanje

Nadležnosti u oblasti obrazovanja u Zeničko-dobojskom kantonu pripadaju Ministarstvu obrazovanja ZDK. Usluge obrazovanja se pružaju na osnovu utvrđenih programa koji se finansiraju iz budžeta Kantona. Obrazovanje u ZDK organizovano je na četiri nivoa: predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Obrazovanje je jedno od osnovnih ljudskih prava, kao i ključni faktor za ostvarenje drugih prava, ali je pokretačka snaga u ohrabrivanju djece i odraslih da sami oblikuju svoju budućnost. Organizacija pružanja usluga obrazovanja se odvija putem obrazovne politike Kantona i kroz javne ustanove raspoređene po lokalnim zajednicama uključujući i Grad Visoko.

Nosilac visokog obrazovanja u Zeničko-dobojskom kantonu je Univerzitet u Zenici koji je oformljen 2000. godine, i u sklopu kojeg djeluje 8 fakulteta. U sklopu Univerziteta u Zenici djeluje organizaciona jedinica Institut „Kemal Kapetanović“ i podorganizacione jedinice koje se bave naučno-istraživačkim i stručnim radom. Prema spolnoj strukturi, udio žena u ukupnom broju studenata veći je od muškaraca i kreće se preko 60%. Za smještaj studenata u Zenici na raspolaganju su kapaciteti JU „Studentski centar“ Zenica kapaciteta 87 soba.Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK subvencionira smještaj studenata iz ZDK u studentske centre i domove na području FBiH. Dosta omladine iz Grada Visoko odlazi na studij na Univerzitet u Zenici.

Zakonom o obrazovanju odraslih Zeničko - dobojskog kantona uređeno je obavljanje djelatnosti obrazovanja odraslih, opća pitanja uvezi sa organizacijom, finansiranjem, upravljanjem i rukovođenjem procesom obrazovanja odraslih, uvjetima koje mora ispunjavati organizator obrazovanja odraslih kao i prava i obaveze nadležnih organa u oblasti obrazovanja odraslih, davanje javnih isprava, i druga pitanja od značaja za obavljanje djelatnosti obrazovanja odraslih na području Zeničko - dobojskog kantona. Usvajanjem ovog Zakona otvorene su mogućnosti prekvalifikacije, dokvalifikacije, sticanje i produbljivanje stručnih znanja, vještina i kompetencija, omogućavanje daljnjeg obrazovanja i obuke, odnosno kontinuiranog stručnog usavršavanja tokom cijelog radnog i životnog vijeka u skladu sa ličnim sposobnostima, afinitetima i životnom dobi pojedinca.

Na nivou organizacije Gradske uprave Visoko formirana je Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti, Odsjek za društvene djelatnosti - koji pruža usluge u oblasti obrazovanja u obimu iz okvira nadležnosti lokalne zajednice, prevashodno u podršci razvoju infrastrukture, praćenju i provedbi strateških dokumenata u oblasti obrazovanja, predlaže i stvara uslove za razvoj djelatnosti iz oblasti brige za djecu, osnovnog obrazovanja i odgoja kao i druge aktivnosti koje su bitne na području obrazovnog sistema.

U funkcionalnom smislu, obrazovanje u Gradu Visoko je organizovano na nivou predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja. Postoji jedna ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje čiji je osnivač Grad Visoko i broji 27 zaposlenika. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj djece u 2022-23. godini iznosio je 1668. Grad Visoko broji 6 škola koje je u šk. 2022-23. god. pohađalo 3.878 učenika sa 294 nastavnika. Ovo znači da broj učenika na 1.000 stanovnika iznosi 101 učenik (izvor podataka: "Socioekonomski pokazatelji 2022."u izdanju Federalnog zavoda za programiranje). Kada je u pitanju srednje obrazovanje (opet prema podacima iz publikacije "Socioekonomski pokazatelji 2022." u izdanju Federalnog zavoda za programiranje), Grad Visoko ima 4 srednje škole čiji je osnivač ZDK, i koje su u šk. 2022-23. godini pohađala 1.544 učenika raspoređena u 76 odjeljenja, što znači da je broj učenika na 1.000 stanovnika 40. Budžetom Grada Visoko izdvajaju se sredstva za JU za predškolski odgoj i obrazovanje, dok se kroz druge budžetske stavke finansijski pomažu projekti osnovnih i srednjih škola.

a) Predškolsko obrazovanje
b) Osnovno obrazovanja
c) Srednje obrazovanje

Potrebno je spomenuti da se na području Grada Visoko, pored predškolskih i školskih ustanova, održavaju i kursevi stranih jezika (engleski, njemački, turski), te kursevi informatike.

1.2. Predškolsko obrazovanje

Trenutni nivo razvijenosti predškolskog odgoja nije zadovoljavajući, ali se radi na poboljšanju. Na području grada Visoko postoji jedna registrovana institucija koja se bavi predškolskim odgojem i obrazovanjem. Trenutno je u toku izgradnja još jednog savremenog objekta za predškolski odgoj i obrazovanje koji će moći zadovoljiti potrebe grada za ovakvom institucijom. Na području Grada Visoko trenutno djeluje Javna ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje, osnovana odlukom Gradskog vijeća Visoko, radi: osiguranja uvjeta za optimalni razvoj svakog djeteta; pomoć roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta; dopuna obiteljskog odgoja i ulaganje društva u blagostanje i napredak.

Broj upisane djece za školsku 2023/24.	198
Broj djece obuvaćene POPOIO	310
Nacionalnost	Heterogeno
Broj uposlenih	26
Direktor/ica	1
Broj odgajatelja	13
Broj njegovateljica	2
Ostali uposleni	9

Predškolski odgoj i obrazovanje sastavni je dio odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. On je prvi, posebani specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolske dobi.

Usluge koje JU za predškolski odgoj i obrazovanje nudi: Cjelodnevni boravak (od 06:30 – 17:00 sati);
U JU za predškolski odgoj i obrazovanje primjenjuje se cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja koji donosi Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona. Cjeloviti razvojni program se primjenjuje u 8 odgojnih grupa: 2 jasličke, 4 vrtićkih grupa i grupa PB. U jaslicama program njege realizuju 2 njegovateljice (zdravstveni radnici), a program odgojno obrazovnog rada vrše 2 profesorice predškolskog odgoja i obrazovanja. U vrtiću program odgojno - obrazovnog rada realizuje 10 odgajatelja (1 nastavnik predškolskog odgoja, 8 profesora predškolskog odgoja i obrazovanja i 1 nastavnik razredne nastave - zatečeno stanje). Realizuje se program odgojno - obrazovnog rada za djecu u 4., u 5. i u 6.

godini života. Program odgojno - obrazovnog rada se planira tematski, što podrazumijeva tematsko planiranje mjesečnih i sedmičnih tema. Planiranje je vođeno detaljnom analizom realiziranih aktivnosti te prilagođeno individualnim potrebama i potrebama grupe. Baziran je na individualnom i grupnom radu svakog pojedinca koji neposredno radi s djecom. Provođenje programa odgojno obrazovnog rada kroz interesne centre sa unaprijed isplaniranim temama omogućava djeci da se prema afinitetu i interesu opredjele za dnevne aktivnosti. JU za predškolski odgoj i obrazovanje nudi:

1. Produženi boravak (za djecu školskog uzrasta: od 06:30 – 17:00 sati)

Ovo je program za učenike prvih razreda osnovnih škola. Na zahtjev roditelja i saglasnosti MONKS ZDK, svake godine realizuje se produženi boravak za djecu prvih razreda;

2. POPOIO (Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja).

Ovo je program za djecu pred polazak u prvi razred osnovne škole. Obavezno predškolsko obrazovanje u godini pred polazak u školu je zakonski obavezno za svu djecu predškolskog uzrasta, a realizacija počinje svake godine u mjesecu martu i odvija se u prostorijama vrtića za dvije gradske škole. Realizacija POPOIO za sve ostale škole na području grada realizuje dr preko JU za predškolski odgoj i obrazovanje Visoko u prostorijama škola.

Program POPOIO	Broj obuhvaćene djece	Broj grupa
šk. 2012/13	278	13
šk. 2013/14	450	21
šk. 2014/15	425	21
šk. 2015/16	389	21
šk. 2016/17	336	19
šk. 2017/18	397	21
šk. 2018/19	395	21
šk. 2019/20	395	18
šk. 2020/21	//	0
šk. 2021/22	329	20
šk. 2022/23	310	20

Centar za rani rast i razvoj djece i stručnu pomoć roditeljima je integrirani dio JU za predškolski odgoj i obrazovanje. Nastao je saradnjom „Save the Children "Norway", Grada Visoko i JU za predškolski odgoj i obrazovanje, kao vid pomoći roditeljima i djeci predškolskog uzrasta.

Usluge koje pruža Centar za rani razvoj djece su promocija ranog razvoja djece, uključujući zdravlje, prehranu, dobro roditeljstvo, i vodi do dobrih rezultata u školi i uspješnog obrazovanje. Važna komponenta u funkcioniranju Centra je pružiti prostor za posjete roditelja, organizovanje radionica za roditelje i djecu. Centar će pružati podršku ranjivim i marginaliziranim porodicama. Predškolska ustanova od 2019. godine ima opremljenu "Bibilioteku igračaka", te ovom bibliotekom su obuhvaćena djeca koja nisu polaznici CPR.

Pod sektorski ciljevi unapređenja obrazovanja i predškolskog odgoja:

- Podrška unapređenju kvaliteta i efikasnosti sistema obrazovanja, naročito kroz podršku obezbjeđenja prostorne infrastrukture,
- Izgradnja institucionalne infrastrukture za istraživanje i razvoj,
- Unapređenje informatizacije obrazovnog sistema,
- Podrška porastu obuhvata djecu predškolskog uzrasta odgojno-obrazovnim procesom.

Uslovi za rad u Ustanovi odgovaraju predškolskim standardima i normama. Trenutno u JU za predškolski odgoj i obrazovanje Visoko boravi 198 djece.

1.3. Osnovno obrazovanje

U skladu s postojećom zakonskom regulativom osnovno i srednje obrazovanje je u nadležnosti Kantona, dok je predškolsko obrazovanje u nadležnosti Grada. Nadležnosti Grada u oblasti osnovnog i srednjeg obrazovanja su ograničene, tako da lokalne vlasti imaju jako malo uticaja na razvoj na ovom polju.

Općine i gradovi	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Br. Učenika na 1000 stanovnika
Breza	7	64	1193	102	13.049	91
Doboj-Jug	2	19	341	36	4.054	84
Kakanj	25	174	3.393	304	36.488	93
Maglaj	13	95	1.750	144	22.220	79
Olovo	11	47	670	88	8.801	76
Tešanj	19	237	4.609	383	43.828	105
Usora	5	24	231	43	6.245	37
Vareš	13	40	420	70	7.341	57
Grad Visoko	**14**	**184**	**3.878**	**294**	**38.456**	**101**
Grad Zavidovići	18	159	2.957	263	34.457	86
Grad Zenica	43	491	9.334	836	107.705	87
Žepče	18	138	2.153	279	29.470	73

Tabela: Škole u Zeničko-dobojskom kantonu
Izvor: Federalni zavod za statistiku; Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH u 2022.godine, Osnovno obrazovanje u FBiH početak 2022/2023

Na području Grada Visoko djeluje 6 osnovnih, matičnih i 8 područnih škola i jedna škola za osnovno muzičko obrazovanje. Matične škole i škola za osnovno muzičko obrazovanje su:

- Osnovna škola „Kulin Ban“ Visoko
- Osnovna škola „Safvet-beg Bašagić“ Visoko
- Osnovna škola „Alija Nametak“ Buci
- Osnovna škola „Mula Mustafa Bašeskija“ Donje Moštre
- Osnovna škola „Mehmedalija Mak Dizdar“ Dobrinje
- Osnovna škola „Musa Ćazim Ćatić“ Veliko Čajno
- Škola za muzičko obrazovanje „Avdo Smajlović“

Osnovno obrazovanje u 6 matičnih i 8 područnih škola na području Grada Visoko pohađa 3.878 učenika razvrstana u 184 odjeljenja u kojima je zaposleno 294 uposlenika. Bez obzira na stalna nastojanja za poboljšanjem evidentno je da postoje neujednačeni uslovi u svim školama na području kantona, pa i na prostoru Grada, a najizraženiji problemi su loše i zastarjele instalacije, nedostatak sportskih sala ili slaba opremljenost postojećih, kao i problem nedostatka školske opreme i nastavnih učila. Potrebno je spomenuti da Grad finansira/sufinansira svaki projekat u osnovnim školama, te da podržava inicijative roditelja, učenika, osnivača škole u cilju rješavanja problema u obrazovnom sistemu. Potrebno je svakako istaći i zadovoljstvo po pitanju uspjeha u učenju gdje se na raznim takmičenjima u znanju učenici visočkih škola pokazuju izuzetno dobrim i uspješnim kako u pojedinačnim rezultatima tako i u kolektivnim.

1.4. Srednje obrazovanje

Za potrebe srednjeg obrazovanja na području GradaVisoko osnovane su i djeluju 4 srednje škole: Gimnazija “Visoko” Visoko, Mješovita srednja škola “Hazim Šabanović”, Franjevačka klasična gimnazija, Medresa “Osman-ef. Redžović”. Srednju školu na području GradaVisoko u 2022/2023 godini pohađalo je 1.544 učenika svrstanih u 76 odjeljenja.

Tabela: Srednje škole u općinama i gradovima u ZDK

OPĆINE I GRADOVI	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Broj učenika na 1000 stanovnika
Breza	2	24	407	71	13.049	31
Doboj - Jug	0				4.054	0
Kakanj	3	59	1.171	163	36.488	32
Maglaj	3	32	567	93	22.220	26
Olovo	1	14	244	37	8.801	28
Tešanj	3	84	1.741	215	43.828	40
Usora	1	17	195	37	6.245	31
Vareš	1	11	148	32	7.341	20
Grad Visoko	**4**	**76**	**1.544**	**181**	**38.456**	**40**
Grad Zavidovići	3	46	1.009	162	34.457	29
Grad Zenica	11	196	3.828	511	107.705	36
Žepče	3	72	1.021	122	29.470	35

Izvor: Federalni zavod za statistiku; Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH u 2022.g., Srednje obrazovanje u FBiH početak 2022/2023

U školskoj 2023/24 u ***Gimnaziju „Visoko“*** je upisana i jubilarna 63. generacija učenika ove škole. Ova školska ustanova je sa radom počela 28. decembra, sada već daleke 1945. godine, a kroz generacije je iznjedrila veliki broj kasnije poznatih i priznatih osoba kako u BiH, tako i mnogo šire. U školskoj 2023/2024. godini u Gimnaziju „Visoko“ upisano 96 novih učenika, 334 ukupno raspoređenih u 16 odjeljenja. U prvom i drugom razredu, učenici izučavaju zajedničke osnove, a u trećem i četvrtom razredu učenici se mogu opredijeliti za jezičko, društveno, prirodno, matematičko-informatičko, informaciono-komunikaciono ili pedagoško izborno područje zavisno od onoga čime se žele baviti ili šta žele upisati nakon srednje škole. Gimnazija „Visoko“ je izuzetno priznata školska ustanova, koja je u bivšoj državi bila poznata, a danas je sigurno jedna od najboljih i najcjenjenijih škola u Zeničko-dobojskom kantonu, ali i u državi. Škola je zaista popunjena izuzetno kvalitetnim i stručnim osobljem, koje na jako kvalitetan način prenosi znanje na djecu. Tu su i mnogi dobro opremljeni kabineti koji omogućavaju još kvalitetniju nastavu. Problem sa kojim se godinama susrećemo je problem fiskulturne sale koju škola nema, pa su prisiljeni nastavu tjelesnog odgoja raditi u sali „Partizan“. I pored svega toga učenici godinama postižu sjajne rezultate na kantonalnim, federalnim i državnim takmičenjima, naročito iz matematike, fizike i informatike. Posljednih pet godina Gimnazija “Visoko” je dobitnik Priznanja Federalnog ministarstva obrazovanja kao jedna od najuspješnijih škola u Federaciji BiH.

Mješovita srednja škola “Hazim Šabanović” nastavlja tradiciju Stručne zanatske škole iz 1922. godine i Kožarske stručne škole iz 1929. godine. Stručna zanatska škola ugasila se 1951. godine, a 1969. godine se osniva Škola učenika u privredi, u skladu sa potrebama privrede koja se počela snažno razvijati. Škola učenika u privredi se 1971. godine integriše sa Gimnazijom “Janko Balorda”, u srednjoškolski centar “Janko Balorda”. Od 1994. godine škola nosi naziv Srednjoškolski centar “Hazim Šabanović”, prema uglednom bosanskohercegovačkom historičaru-osmanisti. Godine 1997. gimnazija se izdvaja u zasebnu srednju školu «Gimnazija Visoko», a škola se registruje kao Mješovita srednja škola “Hazim Šabanović”, u kojoj se danas obrazuju učenici za sljedeća stručna zvanja i zanimanja:

- Mašinska tehnička škola, zanimanje: mašinski tehničar;
- Elektrotehnička škola, zanimanje: elektrotehničar računarske tehnike i automatike, te elektrotehničar elektronike;
- Građevinska tehnička škola, zanimanje: arhitektonski tehničar;

- Ekonomska škola, zanimanje: ekonomski tehničar;
- Tekstilna tehnička škola, zanimanje: tekstilni tehničar-konfekcionar;
- Ugostiteljsko - turistička škola, zanimanje: hotelsko-turistički tehničar;
- Poljoprivredna tehnička škola, zanimanje: poljoprivredni tehničar;
- Saobraćajna tehnička škola, zanimanje: tehničar drumskog saobraćaja;
- Mašinska stručna škola, zanimanja: zavarivač, bravar, automehaničar, plinski vodoinstalater instalater centralnog grijanja;
- Elektrotehnička stručna škola, zanimanje: elektromehaničar, elektroinstalater;
- Saobraćajna stručna škola, zanimanje: autoelektričar;
- Stručna škola uslužnih djelatnosti, zanimanje: frizer-vlasuljar.

Franjevačka klasična gimnazija u Visokom, srednjoškolska je odgojno-obrazovna ustanova u vlasništvu Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Radi se o jedinoj klasičnoj gimnaziji u Bosni i Hercegovini. Pohađaju je sjemeništarci (budući franjevci) i ostali đaci koji žele steći klasično obrazovanje. Gimnazija je otvorena za sve bez obzira na spolnu, vjersku ili nacionalnu pripadnost. Franjevačka klasična gimnazija u Visokom počela je sa radom 1900. godina kada je preseljena iz Guče Gore. Do tada je u Gučoj Gori radila kao škola sa pet razreda dok je sa dolaskom u Visoko otvoren i šesti razred. Ova ustanova predstavlja najznačajniju kulturno-prosvjetnu ustanovu Hrvata u Visokom i smještena je u samostanu Sv. Bonaventure. Gimnazija je u novoj zgradi u Visokom započela kao šestorazredna. Školske godine 1913/14. uvodi se sedmi, a 1914/15. godine i osmi razred. Pravo javnosti stiče 1924. godine. U socijalističkoj Jugoslaviji Gimnaziji je nakratko onemogućeno djelovanje da bi 1947. godine Gimnazija dobila dopuštenje, ali uz mnoga ograničenja. JNA je najveći dio zgrade franjevačkog samostana i Gimnazije preuzela u svoj posjed, dok je samo južni dio zgrade ostao u posjedu Franjevaca. Objekat je služio kao kasarna Jugoslovenske Narodne Armije, a nakon rata u BiH i Armije BiH. Odlukom Vlade Federacije 19. oktobra 2005. godine, Komanda u kasarni u površini 3225 m^2 i dio zemljišta površine 4100 m^2 su nakon više od 60 godina vraćeni na korištenje Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji. U sklopu Franjevačkog samostana su katolička crkva, Sjemenište, biblioteka sa oko 60.000 naslova, lapidarij sa eksponatima iz neolita, ilirskog i rimskog doba, te perioda Stare Bosne, zatim etnografska zbirka sa eksponatima vezanim za život Hrvata srednje Bosne-njihovu duhovnu i materijalnu kulturu i na kraju zbirka vrijednih suvremenih umjetnina. Još jedna zgrada u ovom kompleksu je zgrada Franjevačke klasične gimnazije, uz koju se nalazi lijepo uređen park, igrališta, te zemljište za povrtne kulture. Pored nje još postoji zgrada gdje borave Školske sestre franjevke, koje se brinu o održavanju čitavog Franjevačkog samostana i Gimnazije. Franjevačku gimnaziju danas pohađaju učenici različitih konfesija, a strani jezici koji se uče su latinski, grčki, engleski, njemački, francuski i italijanski. Jezicima se poklanja posebna pažnja, što pokazuje i činjenica da se ponekad i misa održava na nekom od stranih jezika. Interesantno je da svi učenici na prvoj godini imaju daktilografiju, gdje uče tipkati zatvorenih očiju.

Medresa "Osman ef. Redžović" u Čajangradu kod Visokog je počela sa radom ratne 1992-93. godine, a nosi ime istaknutog alima Osman-ef. Redžovića. Osim odgojno-obrazovne, medresa se bavi i raznim drugim djelatnostima kao izdavačkom djelatnošću kako bi obezbijedila što bolje odgojno-obrazovne rezultate i ostvarila uslove za djelimično samofinansiranje. Osnivanje, odnosno reaktiviranje rada Medrese u Čajangradu u tragičnim danima Bosne (1992-1995.) dokaz je kontinuirane duhovne i kulturne aktivnosti Bošnjaka na ovim prostorima. Svoje polaznike (učenike) odgaja i obrazuje u duhu islamskih propisa i na taj način ih osposobljava za nastavak školovanja i usavršavanja na islamskim i drugim fakultetima u zemlji i inozemstvu. Nastava u medresi traje četiri godine i izvodi se na bosanskom jeziku po Nastavnom programu, koji donosi Rijaset Islamske zajednice Bosne i Hercegovine. Medresa je škola internatskog tipa, i u pravilu svi redovni učenici stanuju u internatu. Djeluje kao jedinstvena škola sa muškim i ženskim odjeljenjima.

Studenti

Kada je u pitanju visokoškolsko obrazovanje permanentno se povećava broj studenata sa područja Grada Visoko iz godine u godinu. Grad Visoko je po broju studenata u ZDK drugi, odmah iza Grada Zenice. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, statistički bilten 362/2023 u Visokom je ukupno 1.021 studenta.

1.5. Kultura

Kultura kao kompleksna društvena pojava obuhvata oblast duhovnog i materijalnog stvaralaštva i ima važnu ulogu u odgoju i obrazovanju, te očuvanju kulturne tradicije i duhovnih i historijskih vrijednosti društva. U obavezi Grada Visoko je osiguravanje osnovnih potreba stanovništva u oblasti kulture, obezbjeđenja potrebnih

uslova za djelovanje i rad postojećih nosilaca kulturne nadgradnje, odnosno afirmacija i podrška njihovih projekata. Trenutno stanje u oblasti kulture odraz je cjelokupnog stanja društveno-ekonomskog sistema u BiH. Ono što karakteriše potrebe za kulturnim sadržajima današnjih urbanih sredina limitirano je prije svega, teškom finansijskom situacijom ne samo Visokog već i cijele BiH.

Ustanove kulture u Gradu Visoko su: Zavičajni muzej Visoko, Centar za kulturu, sport i informisanje Visoko, Gradska bibliotekaVisoko, Gradsko kino Visoko i Galerija "LIKUM '76".

- ***JU Zavičajni muzej Visoko*** osnovan je od strane Općine Visoko 7. aprila 1953. godine i najstariji je muzej u Ze-do kantonu, a i jedan od najstarijih u BiH. Smješten je uzgradi austro-ugarskog tipa gradnje, izgrađene 1902. godine, koja je prvobitno imala namjenu Beledije - gradske općine. Muzej posjeduje i depadans u Goduši - Etno sobu/Etno radionicu u kojoj su smješteni primjerci čibučarskog, češljarskog i sviraldžijskog zanata. Fundus Zavičajnog muzeja obuhvata muzejsku građu, sastavljenu od oko 2.500 inventarisanih eksponata, dok sama arheološka zbirka broji preko100.000 fragmenata, prikupljenih sa šireg područja Visokog. Osnovna djelatnost muzeja je prikupljanje, obrada, zaštita, čuvanje i prezentovanje, muzejskog materijala, zaštita kulturne baštine, naučno-istraživački rad, te pedagoška i izdavačka djelatnost.
- ***JU Centar za kulturu, sport i informisanje*** promoviše kulturu, sport, tehničku kulturu i kreativni razvoj, afirmiše filmsku i pozorišnu umjetnost, teatar i poeziju te čuva tradicionalnu kulturnu baštinu.
- ***JU Gradska biblioteka Visoko*** osnovana je davne 1946. godine. Posjeduje fond odoko 70.000 knjiga, bavi se bibliotečko-arhivskom i izdavačkom djelatnošću, prikuplja, stručno obrađuje, čuva, izdaje na korištenje i obnavlja bibliotečku građu.
- ***Kulturno sportski centar „Mladost"*** je višenamjenska sportska dvorana namjenjena dvoranskim sportovima, te brojnim drugim kulturnim i zabavnim priredbama i manifestacijama. U sastavu KSC "Mladost" djeluje kuglana.

Komisija za nacionalne spomenike je uvrstila 8 nacionalnih spomenika na području Visokog:

1. Najvrjedniji arhitektonski objekat u Visokom je Šerefudinova Bijela džamija. Prvi put je izgrađena 1477. godine, a sadašnji izgled dobila je 1980. godine. Djelo je bosanskohercegovačkog arhitekte Zlatka Ugljena. Dobitnica je više nagrada, a najpoznatija od njih je međunarodna Aga Khanova nagrada za arhitekturu, jedna od najprestižnijih nagrada čija je svrha prepoznavanje izvrsnih arhitektonskih građevina i daljnje ohrabrivanje gradnje u islamskim društvima.

Fotografija 1. Šerefudinova Bijela džamija

2. Samostan sv. Bonaventure je katolički vjerski objekt u Vrh bosanskoj nadbiskupiji i proglašen je za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Nacionalni spomenik se sastoji od zgrade Samostana s gimnazijom i sjemeništem, pripadajuće crkve i pokretnog naslijeđa koje čini zbirka slika starih majstora.

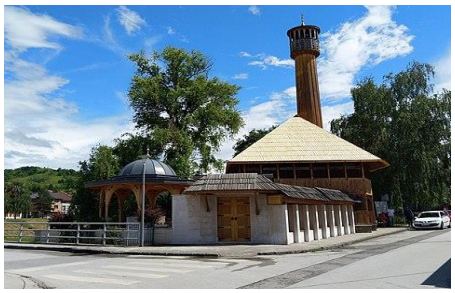
Fotografija 2.: Samostan sv. Bonaventure

3. Crkva svetog Prokopija izgrađena je 1857. godine (1853.) nalazi se u Visokom i predstavlja hram Srpske pravoslavne crkve, pripada Dabrobosanskoj mitropoliji i sjedište je Visočke parohije.

Fotografija 3. Crkva svetog Prokopija

4. "Mile, arheološko područje - Krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva, Arnautovići"
5. Prahistorijsko naselje na lokalitetu Okolište u naseljima Okolišće i Radinovići
6. Stari grad Visoki
7. "Stara džamija sa haremom u Goduši kod Visokog
8. Tabačka (Tabačica) džamija u Visokom

Fotografija 8.Tabačka (Tabačica) džamija u Visokom

Nalazi se na lijevoj obali rijeke Fojnice u centru Visokog, pripada tipu jednosprostornih džamija sa sofama i drvenom munarom. Za njeno pokrivanje najvjerovatnije korištena drvena šindra. Šerefe je pravilnog osmougaonog presjeka, sa manjim haremom oko džamije sa dvanaest nišana koji vjerovatno datiraju iz 19. vijeka.

1.5.1. Kulturne manifestacije

Privredno-kulturna manifestacija „Visočko ljeto“- Svake godine u periodu juli/august u Visokom se organizuje tradicionalna manifestacija „Visočko ljeto“ i sastoji se od dana trgovine, kulture i sporta. Organizuje se tradicionalni oblik prodaje roba široke potrošnje za vrijeme dana trgovine, a različiti sadržaji kao što su pozorišne predstave, filmske projekcije, likovne izložbe, muzički koncerti, promocije knjiga, sportske manifestacije, revijalne utakmice sportista i sportskih klubova Grada Visoko organizuju se za vrijeme dana kulture i sporta. Pored stanovnika Grada Visoko, ovu manifestaciju posjećuje i veliki broj stanovnika susjednih općina, gradova, ali i regiona.

„Dani Zaima Muzaferije“ - Udruženje građana ARS TRAGOVI svake godine u mjesecu novembru organizuje kulturnu manifestaciju „Dani Zaima Muzaferije“ u čast filmskom, televizijskom i teatarskom glumcu Zaimu Muzaferiji, koji je živio i radio u Visokom. U toku ove manifestacije organizuju se promocije, pozorišne predstave, filmske projekcije, što je prilika za okupljanje umjetnika, pisaca, glumaca, reditelja, te promocija umjetnosti.

Udruženja iz oblasti kulture

- Udruženje građana“Ars-Tragovi” Visoko
- Udruženje “Postavke-Setup” Visoko
- Kulturno umjetničko društvo “Visoko”
- “Total” Teatar iz Visokog
- Udruženje likovnih umjetnika “Likum 76” Visoko
- Udruženje likovnih umjetnika u Ze-do kantonu
- UG “Sevdah za mlade” Visoko
- Klub knjige
- Bošnjačka zajednica kulture “Preporod”
- Udruženje “Visočke sevdalije”

1.5.2. Sport

Sport je od velikog značaja za pravilan razvoj djece i omladine, a također i za društveno-političku zajednicu koja kroz realiziranje javnog interesa u sportu nastoji postići i podići na viši nivo zdravlje građana, posebno djece i omladine, te osoba sa tjelesnim invaliditetom, kao i sportskih aktivnosti kojima se postižu vrhunski sportski rezultati. Tradicija sporta na prostoru Grada Visoko datira jos iz 1909. godine, kada je osnovano društvo «Sokol» koje će dugi niz godina biti nositelj sportskih aktivnosti na ovom području. Danas u Gradu djeluju 63 udruženja građana u oblasti sporta. Kao posebno prepoznatljivi sportovi u Visokom su rukomet, nogomet, karate, košarka, ritmička gimnastika, kuglaštvo i streljaštvo. Sportski klubovi koji djeluju na području Grada su:

1	Udruženja Sportsko-rekreativno društvo slijepih i slabovidnih “OKO”	34	Nogometni klub “Poriječani”
2	Košarkaški klub “Visoko”	35	Nogometni klub “Zmaj”
3	Klub ritmičke gimnastike “Visoko”	36	Omladinski fudbalski klub “Dijamant”
4	Sportsko ribolovno društvo	37	Klub ritmičke gimnastike pirueta
5	Univerzalna škola sporta	38	Udruženje škola fudbala “Čaja”
6	TK “Fenix”	39	Udruženje stonoteniski klub “TOP SPIN”
7	Paintball klub “Ekstremno – xtremer”	40	Udruženje Enduro Moto klub “ENDURO”
8	Aeroklub “Izet Kurtalić”	41	Udruženje sportsko rekreativni centar “Ultimate”
9	Kuglaški kluv “Bosna”	42	Klub ritmičke gimnastike “Ritam”
10	Streljački klub “Visoko”	43	Klub gračaničkih biciklista “ KGB”
11	Klub obaranja ruke “Vojnik sreće”	44	Bokserski klub “Bosna”
12	Odbojkaški klub “Tempo”	45	Stonoteniski klub “Bosna”
13	Teniski klub “Kraljevski – Royal Bosna”	46	Teniski klub “Bosna”
14	Rukometni klub “Bosna”	47	Taekwondo klub “Crni labudovi”
15	Rukometni klub “Visoko”	48	Taekwondo klub “Bosna Moštre”
16	Rukometni klbu “Bosna - Vetrerani”	49	Košarkaški klub “BIG”
17	Košarkaški klub “Five stars”	50	Sportski bilijar klub “Mezz”
18	Bokserski klub “Visoko”	51	Fudbalski klub “Gračanica”
19	Karate klub “Fudokan”	52	Sportski kickboxing klub “Hamza”
20	Karate klub “Visoko”	53	Sportsko – rekreacioni airsof klub “S.C.A.R.”
21	Sportski savez Grada Visoko	54	Karate klub “Srce – Kokoro”
22	Gradski nogometni savez	55	Teniski klub “AS”
23	Savez za sport i rekreaciju osoba sa invaliditetom Visoko	56	Stonoteniski klub “TOP SPIN”
24	Nogometni klub “Bosna”	57	Fudbalski klub “Napredak”
25	Škola fudbala “Napad je najbolja odbrana”	58	Škola tenisa “Dado”

26	Malonogometni klub "Doktori i čarobnjaci"	59	Udruženje „Edhem EDO Sirčo"
27	Malonogometni klub "Galaktikosi"	60	Konjički klub "Visoko"
28	Nogometni klub "Kralupi"	61	Konjički klub "Spirit"
29	Nogometni klub" Ljiljan"	62	Konjički klub "Vilenjak"
30	Fudbalski klub "Liješeva"	63	Konjički klub "Plavo oko"
31	Udruženje za fitness i rekreaciju Fitness klub "Eve"		
32	Nogometni klub "Moštre"		
33	Nogometni klub "Omladinac"		

Na području grada Visoko djeluju tri sportska saveza, i to:
1. **Sportski savez Grada Visoko** - djeluje kao asocijacija sportskih klubova i udruženja s ciljem stvaranja uslova za razvoj sporta u Visokom i prezentovanje grada Visoko na većim nivoima, pored toga utvrđuje kriterije za postignute rezultate u sportu i dodjeli priznanja i nagrada, organizuje sportske manifestacije i druženja, popularište sport među mladim, podstiče razvoj novih sportova i dr.;
2. Gradski nogometni savez - okuplja i organizuje nogometne klubove registrovane na području Visokog koji se takmiče u Gradskoj nogometnoj ligi;
3**. Savez za sport i rekreaciju invalida -** organizuje sportska takmičenja za invalidna lica svih kategorija, počev od ratnih i mirnodopskih invalida, invalida rada i civilnih žrtava rata.

Po evidencijama sportskih klubova, Sportskog saveza Grada Visoko i Gradskog nogometnog saveza Visoko, u takmičarskom sportu uključeno je oko 2.100 sportista, od toga 300 sportistkinja. Angažovano je 60 trenera i 120 sportskih radnika. Klubovi sa područja Visokog uključeni su u različite nivoe takmičenja.
U Gradskoj nogometnoj ligi takmiči se 10 nogometnih klubova u kojima je registrovano 300 nogometaša sa područja grada Visoko.
- Nogometni klub „Bosna" Visoko u 2022. godini takmičio se:
*Prvi tim seniori u II ligi Federacije BiH, grupa Centar,
*Juniori i kadeti u Omladinskoj ligi Federacije BiH,
*Pioniri i predpioniri - Kvalitetna liga Zeničko-dobojskog kantona.
- Rukometni klub „Bosna" Visoko u 2022. godini takmičio se u:
*Premijer liga Bosne i Hercegovine 2022/2023. godine
- Košarkaški klub „Visoko" Visoko u 2022. godini takmičio se u A1 Ligi – KS BIH.
-Streljački klub „Visoko" Visoko takmičio se u Premijer ligi Bosne i Hercegovine i u Kantonalnoj ligi Zeničko-dobojskog kantona.
- Kuglaški klub „Bosna" Visoko takmičio se u ligi Federacije BiH
-Udruženje strijelaca „20. Juni 92" Donje Moštre takmičio se u Premijer ligi BiH, pojedinci i Kantonalnoj ligi Zeničko-dobojskog kantona.
-Košarkaški klub „B.I.G." Visoko takmičio se u Ligi mladih Košarkaškog saveza Zeničko-dobojskog kantona: pioniri, kadeti, juniori i kadetkinje i u Ligi mladih KS BiH - 2022/2023.godina, na osnovu ostvarenog plasmana.
Ostali klubovi su uključeni u turnirski sistem takmičenja.

1.5.3. Nevladin sektor

Gradska uprava Budžetom grada kroz grantove planira sredstva za finansiranje/sufinansiranje projekata nevladinih organizacija iz oblasti sporta, kulture i ostalo, a sredstva se dodjeljuju putem javnog poziva. Nevladine organizacije sa sjedištem u Visokom su:

1	Odred izviđača „Visoko"	32	Udruženje boraca NOR-a Visoko
2	Udruženje žena "SUMEJJA"	33	Udruženje građana nosioca ratnih priznanja "Zlatni ljiljan" i "Zlatna policijska značka"
3	Udruženje slijepih Visoko	34	Udruženje Centar za edukaciju "EC MALAC GENIJALAC"

4	Crveni križ Visoko	35	Udruženje pčelara "Bagrem VI"
5	Udruženje uzgajivača golubova pismonoša "Zlatni golub - golden pigeon"	36	Udruženje "EkoNet"
6	Udruženje građana invalida rada	37	Udruženje "Trenutak - Momentum"
7	Organizacija RVI "Visoko 92"	38	Udruženje proizvođača jagodičasto - bobičastog voća "VI - PLOD"
8	JOB "Unija veteran"	39	Udruženje "Jedinstvo - Unity"
9	Udruženje dobitnika najvećih ratnih priznanja	40	Udruženje građana "Ptičice - Ebabil"
10	Udruženje mesoprerađivača "Visočka pečenica i sudžuka"	41	Udruženje muzičara "PORTO"
11	Udruženje građana pravnika "Paragraf"	42	Udruženje istraživača i ljubitelja mineral "Gorski kristal"
12	Udruženje ILHBBHCV	43	Udruženje Roma"Sreća – Fortuna"
13	Udruženje građana penzionera umirovljenika grada Visoko	44	Udruženje žena "Nismo same"
14	Udruženje dijabetičara "DIABET"	45	Udruženje peradara sa područja ZDK
15	Društvo za zaštitu životinja "NOA"	46	Fondacija "Osman ef. Redžović"
16	Eko Viking Visoko	47	Udruženje poljoprivrednika "Stari potok"
17	Udruženje za uzgoj i zaštitu sitnih životinja "Salih Šahinović"	48	Udruženje poljoprivrednika "Mokronozi"
18	UG "Aktiv žena Donje Moštre"	49	Udruženje poljoprivrednika "Kalimbare"
19	Planinarsko društvo Visočica	50	Udruženje žena "Mozaik"
20	Klub knjige "Kutubhana"	51	Udruženje Roma "Amaro Kham - Naše Sunce"
21	Udruženje "Vodovod Radinovići"	52	Udruženje "Mali ljudi velikog srca"
22	Organizacija porodica šehida i poginulih boraca "Visoko 92"	53	Fondacija Arheloški park: Bosanska piramida sunca
23	Udruženje civilnih žrtava rata	54	Udruženje strijelaca "20. juni 92"
24	Udruženje žena "Kovači"	55	Udruženje moto klub "Karo"
25	Nakšibendijska tekija Šejh Hadži Hafiz ef. Numanagić	56	Udruženje žena "Zlatne ruke Moštranke"
26	Udruženje poljoprivrednika "organska visočka brazda"	57	Udruženja "Naše sunce" Dobrinje
27	Udruženje proizvođača bobičastog voća "Polka"	58	Udruženje "Iskorak"
28	Udruženje uzgajivača i ljubitelja bosanskog bika "Golub"	59	Udruženje "Mladi volonteri"
29	Dobrovoljno vatrogasno društvo "Visoko"	60	Društvo za sport i rekreaciju "Centrosport"
30	Auto moto klub "Visoko"	61	Gorska služba spašavanja Visoko
31	Lovačko društvo "Srndać" Visoko		

1.5.4. Zdravstvena i socijalna zaštita

Zdravstvene usluge na području Grada pruža Dom zdravlja Visoko. Dom zdravlja u Visokom je izgrađen 1953. godine. Primarna zdravstvena zaštita rješava se u sklopu opće prakse u Domu zdravlja (za one koji nisu registrirani za projekat porodične medicine) i preko porodične medicine i to za kategorije stanovništva od 6-99 godina. U nekim mjesnim zajednicama na području Grada postoje ambulante porodične medicine (MZ Gračanica, MZ Moštre, MZ Poriječani, MZ Buci). Pravo na zdravstveno osiguranje također ostvaruju učenici odnosno student koji nisu osigurani po drugom osnovu, kao i učenici odnosno student koji vrše praktičan rad u vezi sa nastavom. U svim ovim slučajevima osiguranja, uplate vrši kantonalni organ uprave, a u skladu sa Uputstvom o načinu priznavanja prava na zdravstveno osiguranje i ostvarivanje osnovne zdravstvene zaštite učenika i studenata koji nisu zdravstveno osigurani po drugom osnovu, broj 10-02-3840/11 od 10.02.2011. godine («Službene novine ZE-DO Kantona», broj 3/11). Pravo na socijalnu sigurnost, uključujući pravo na socijalno osiguranje je međunarodno priznato pravo kao jedno od temeljnih ljudskih prava. Nosilac socijalne zaštite na području Grada Visoko je Centar za socijalni rad, čija se djelatnost finansira iz gradskog, odnosno

kantonalnog budžeta. Centar za socijalni rad potiče i razvija samopomoć, dobrovoljni rad, dobrotvorne i druge djelatnosti, obavlja poslove savjetovališta za probleme braka i porodice, odgoja djece, te predlaže mjere unapređenja politike socijalne zaštite. Uz prava koja su priznata kantonalnim odlukama, Grad Visoko osigurava stalnu i povremenu novčanu pomoć porodicama koje se nalaze u teškoj socijalno-ekonomskoj situaciji. Također je otvoren i Centar za djecu i odrasle sa posebnim potrebama u naselju Dobrinje kod Visokog.

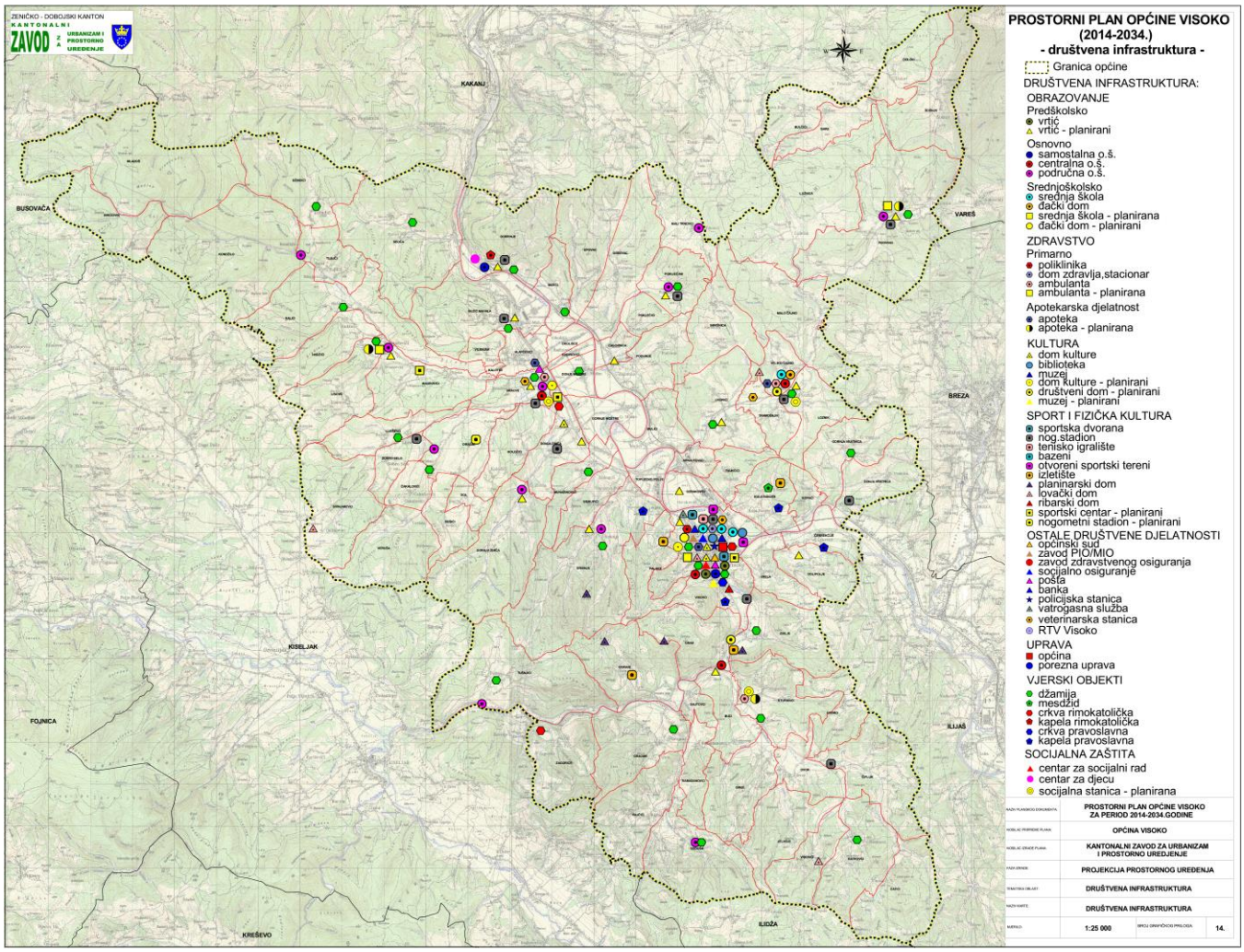
1.5.5. JU Dom zdravlja Visoko

„Dom zdravlja“ pruža zdravstvene usluge osiguranim licima Grada Visoko u skladu sa Programom zdravstvene zaštite stanovništva grada Visoko, a na osnovu Ugovora o međusobnim odnosima u pružanju zdravstvene zaštite potpisanog sa Zavodom zdravstvenog osiguranja Zeničko-dobojskog kantona za svaku kalendarsku godinu. JU “Dom zdravlja” Visoko pruža zdravstvene usluge kroz organizovanu primarnu i konsultativno-specijalističku zdravstvenu zaštitu. Zdravstvena zaštita se pruža u Centralnom objektu u Visokom i ambulantama porodične medicine u MZ Moštre, Gračanica, Poriječani i Buci.

1.5.6. JU Centar za socijalni rad Visoko

Na području FBiH posttoje 72 Centra za socijalni rad, a od toga je 11 u ZDK sa ukupno 133 zaposlena.. Nosilac socijalne zaštite je JU „Centar za socijalni rad“ Visoko, osnovana odlukom Općinskog vijeća Visoko u cilju vršenja djelatnosti poslova od posebnog društvenog interesa. JU Centar za socijalni rad potiče i razvija samopomoć, dobrovoljni rad, dobrotvorne i druge djelatnosti, obavlja poslove savjetovališta za probleme braka i porodice, odgoja djece, te predlaže mjere unapređenja politike socijalne zaštite i blagostanja. Uz prava koja su priznata kantonalnim zakonom, Grad Visoko putem JU Centar za socijalni rad osigurava i povremenu novčanu pomoć porodicama koje se nalaze u stanju socijalne potrebe. Preko ove ustanove ostvaruju se prava na zdravstveno osiguranje, dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, smještaj u odgovarajuću ustanovu, prava na socijalnu pomoć, jednokratnu novčanu pomoć i poklon za novorođeno dijete, pomoć za djecu sa hroničnim oboljenjima, sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje, finansiranje troškova dženaze/sahrane, participacija za smještaj djece u prihvatnu stanicu. U cilju omogućavanja i podsticanja razvoja ljudskih resursa, kao i u cilju obezbjeđenja uvjeta za normalno funkcioniranje naselja i njihovih dijelova u okviru izgradnje i uređenja urbanih područja i općenito napretka unutar jedne zajednice, neophodno je obezbijediti izgradnju objekata društvene infrastrukture i urbane opreme (obrazovanje, nauka, kultura, turizam, sport i fizička kultura, zdravstvo, socijalna zaštita, vjerski objekti, objekti dnevnog i povremenog snadbjevanja, usluge, servisi, zelene i rekreativne površine i sl.) u skladu sa opredjeljenjima iz Prostornog plana. Izgradnju objekata društvene infrastrukture i urbane opreme planirati unutar urbanih područja u skladu sa njegovim centralitetom, vodeći računa o uvjetima gravitacije, kao i radijusu opsluživanja (udaljenosti korisnika) i u skladu sa opredjeljenjima Prostornog plana.

Prostornim planom su uspostavljeni ciljevi razvoja društvene infrastrukture u pojedinačnim oblastima na teritoriji grada, a detaljnim dokumentima prostornog uređenja je neophodno dati prijedloge lociranja objekata društvene infrastrukture i urbane opreme uz poštivanje Prostornim planom utvrđenih ciljeva i uspostavljenih centraliteta u odnosu na korisnike.[35]

Fotografija: Društvena infrastruktura - Izvor: Prostorni plan OpćineVisoko 2014-2034
[35]Prostorni plan OpćineVisoko 2014-2034

1.6. Mladi u Visokom

Učešće mladih ljudi u svim sferama javnog života i razvoj strategije za mlade na državnom i lokalnom nivou podstiču i promovišu razne međunarodne organizacije i institucije kao što su Savjet Evrope, Evropski omladinski forum, Evropska komisija, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, Međunarodni savjet nacionalnih omladinskih politika/strategija za mlade i slične organizacije. U skladu sa navedenim imamo niz dokumenata koji se bave pitanjima mladih i njihovim učešćem na lokalnom i regionalnom nivou. Zakon o mladima Federacije BiH također na svoj način uređuje ovu oblast i definiše pojmove politike prema mladima i strategije prema mladima i obavezuje svaku općinu u Federaciji BiH da pristupi izradi strategije prema mladima u svojoj općini. To u praksi nije čest slučaj, uzimajući u obzir činjenicu da je relativno mali broj općina u FBiH ovoj temi posvetilo dovoljnu pažnju. Prema članu 4 pomenutog zakona, strategija prema mladima jeste dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanja prema mladima, što uključuje definisane potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije. Svi nivoi vlasti u FBiH imaju obavezu održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika/ca različitih struktura mladih u procesu usvajanja:

- određene sektorske politike prema mladima
- programa djelovanja za mlade
- strategije prema mladima
- dijela budžeta koji se tiče pitanja mladih

Grad Visoko ima usvojen dokument Strategiju prema mladima Grada Visoko 2020/24 godina koji je pripremljen na osnovu istraživanja potreba i problema mladih, u saradnji sa Institutom za razvoj mladih KULT. U skladu sa istraživanje definisane su sljedeće oblasti:

1. Obrazovanje;
2. Zapošljavanje;
3. Socijalna politika;
4. Zdravstvo;
5. Kultura i sport;
6. Aktivizam mladih;
7. Sigurnost mladih.

Mladi na području Grada Visoko u prethodnih nekoliko godina organizovani su kroz različite formalne i neformalne subjekte i organizacije. Mladi su djelovali aktivno koliko im je to omogućavala sredina u kojoj žive, rade ili djeluju, kao i trenutni socio-ekonomski razvoj grada. Mladi ljudi mogu uticati na donošenje konačnih odluka, te poboljšati cjelokupnu situaciju u društvu. Grad Visoko nastoji da u skladu sa svojim mogućnostima, pomogne mlade ljude i udruženja krozrazne aktivnosti. U cilju pružanja podrške mladima, pored ostalog, u Budžetu Grada u 2022. i 2023. godini planiran je Transfer za programe i projkete za podršku mladima na osnovu kojeg se i raspisuje Javni poziv za finansiranje/sufinansiranje projekata za mlade iz Budžeta Grada Visoko u 2022. i 2023. godini.

Podrška mladima provodi se i kroz druge oblike: stipendije, jednokratne pomoći za školovanje, nastavne i vannastavne aktivnosti, sport, kulturu, zdravstvenu zaštitu, liječenje, podršku osobama sa poteškoćama u razvoju i drugo. Za sve navedeno planiraju se posebne budžetske pozicije za finansiranje/sufinansiranje i u Budžetu Grada Visoko za 2023. godinu:

1. Stipendije Ministarstva za obrazovanje, nauku, kultru i sport u iznosu od 125.000,00 KM
2. Stipendije Ministarstva za boračka pitanja ZDK u iznosu od 153.000,00 KM,
3. Stipendije za studente iz Budžeta Grada Visoko u iznosu od 45.000,00 KM,
4. Stipendije za nadarene učenike osnovnih i srednjih škola u iznosu od 31.900,00 KM,
5. Jednokratna pomoć za školovanje u iznosu od 18.100,00 KM,
6. Transfer za programe i projkete za podršku mladima 10.000,00 KM,
7. Transfer za nabavku senzora za mjerenje šećera u krvi (mladi od 18 – 26 godina) u iznosu od 15.000,00 KM,
8. Transfer za manifestacije iz oblasti sporta i kulture u iznosu od 45.000,0 KM,
9. Sufinansiranje takmičarskog ligaškog sporta u iznosu od 310.000,00 KM,
10. Podrška za ostale sportske aktivnosti i takmičenja u iznosu od 50.000,00 KM,
11. Transfer za vannastavne aktivnosti u iznosu od 15.000,00 KM,
12. Transfer za ustanove za djecu sa posebnim potrebama u iznosu od 46.000,00 KM.

Postoji mnogo udruženja mladih na području Grada Visoko koji aktivno rade i promovišu volonterizam, civilni aktivizam, omladinski i humanitarni rad svojih članova na ostvarivanju zajedničkih ciljeva i zadataka, u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine i drugim zakonskim propisima, a na bazi svojih programskih ciljeva. Ciljevi i djelatnosti Udruženja mladih su:

- Promocija volonterizma, civilnog aktivizma, omladinskog i humanitarnog rada
- Usmjeravanje svojih aktivnosti na prevenciji svih oblika rasne, polne, etnonacionalne i druge diskriminacije
- Preduzimanje aktivnosti radi unapređenja kulturnog i zabavnog života mladih
- pomaganje u promociji bosanskohercegovačke kulture i tradicije
- Preduzimanje aktivnosti sa ciljem očuvanja čovjekove okoline i unapređenja ekološke svijesti, na način da pokreće raznovrsne ekološke akcije
- Pružanje pomoći starim i iznemoglim osobama, te djeci bez jednog ili oba roditelja ili staratelja, organizovanjem raznovrsnih humanitarnih akcija
- organizovanje seminara, treninga, konferencija i drugih oblika edukacije i razmjene iskustava i znanja između članova Udruženja
- Razmjenjivanje iskustava sa istim ili sličnim udruženjima i organizacijama u BiH i inostranstvu
- Vođenje stalne brige oko kulturnog razvoja i preduzimanja aktivnosti na ostvarivanju ciljeva i zadataka razvoja kulture i umjetnosti na teritoriji svog djelovanja
- Uspostavljanje interkulturne i inter religijske saradnje i međusobnog upoznavanja mladih na lokalnom, regionalnom, međuentitetskom i državnom planu
- Poticanje i osnaživanje volonterskog i humanitarnog rada.
- Ostvarivanje saradnje sa drugim domaćim srodnim udruženjima i organizacijama

- Ostvarivanje saradnje sa naučnim i stručnim ustanovama u cilju unapređenja razvoja i korištenja ljudskih potencijala
- Unapređenje ekološke svijesti i iniciranje i podrška ekološke aktivnosti i unapređenje kulturnog i zabavnog života mladih
- Unapređenje znanja i aktivnosti mladih u domenu ljudskih i građanskih prava te jednakosti spolova
- Njegovanje kulture mira i etike zajedničkog života u Bosni i Hercegovini
- Promocija kulturnog stvaralaštva mladih, te podrška razvoju kreativnih i umjetničkih vještina mladih ljudi
- Podizanje nivoa opće informiranosti mladih, te njihovo uključivanje i aktivno djelovanje u strukturama javnog mnjenja na svim nivoima

Mladi najčešće imaju potrebu za informacijama o mogućnostima pri zapošljavanju i obrazovanju, te o mogućnostima za provođenje slobodnog vremena. Pored televizije, za informacije o obrazovanju mladi najčešće koriste internet, a štampane medije za informacije u vezi sa zapošljavanjem, političkim i kulturnim dešavanjima i stipendijama, sa povećanom tendencijom korištenja interneta kao primarnog kanala informisanja.

1.7. Vjerske zajednice u Visokom

Djelovanje vjerskih zajednica ima specifičan značaj u lokalnom razvoju. Gradska uprava je spremna za podršku punoj autonomiji i nezavisnosti vjerskih zajednica, a uskladu s budžetskim mogućnostima duži period izdvaja i određena sredstva za njihove kapitalne projekte. Sredstva planirana Budžetom Grada dodjeljuju se putem javnog poziva svim vjerskim zajednicama. Na području Visokog djeluju tri vjerske zajednice:

- Islamska zajednica
- Katolička crkva
- Srpska pravoslavna crkva

1.7.1. Islamska zajednica

Broj vjerskih objekata: 30 džamija, 27 mesdžida, 43 mekteba (gdje se izvodi nastava), 22 mesdžida aktivna tokom cijele godine. Po predanju najstarija džamija je u džematu Goduša. Izgrađena je u vaktu Fetha Bosne u 16. vijeku. Pored toga u okviru IZ Visoko je i Šerefuddin-Bijela džamija koja je dobila je 1983. godine Aga Kanovu nagradu za arhitekturu. Međunarodni žiri, sastavljen od jedanaest eminentnih svjetskih arhitekata svrstalo je ovo ostvarenje među vrhunska arhitektonska ostvarenja koja nastavljaju tradiciju islamske kulture i prilagođavaju njene osnovne elemente zahtjevima 20. vijeka. Time je ovo djelo visokih umjetničkih vrijednosti, zvanično ušlo u antologiju savremene arhitekture. (Gradska džamija). Vakufski objekti u posjedu islamske zajednice na području Medžlisa IZ Visoko od vakufskih dobara: 10 vakufskih stanova, 34 gasulhane, 6 turbeta, 4 tekije u privatnom vlasništvu, te 58 aktivnih mezaristana i 30 pasivnih i 5 poslovnih prostora.

1.7.2. Katolička crkva

Visoko je od izgradnje gimnazije 1900. godine župna ekspozitura (odvojena od župe Kiseljak), koju pastoriziraju visočki profesori. Od tada vodi i vlastite matice. Ekspozitura je 1990. godine imala 624 vjernika, a danas 392.vjernika. Tvore je sljedeća naselja: Visoko, Donja Zimča, Bradve, (G. Zimča) i Muhašinovići. U Donjoj Zimči nalazi se podružna crkva izgrađena početkom osamdesetih godina.

Prvi franjevački samostan izgrađen je u Milima kod Visokog 1340-41. godine nakon uspostave Bosanske franjevačke vikarije. Uz samostan je bila i krunidbena crkva bosanskih kraljeva posvećena Sv. Nikoli. Godine 1450. samostan je razoren i tom je prilikom stradalo nekoliko franjevaca. Samostan je ubrzo obnovljen. Na području Visokog je postojala još jedna franjevačka kuća sa crkvom Svete Marije u Podvisokom, na mjestu zvanom Klisa iznad današnje pravoslavne crkve Svetog Prokopija. Oba samostana su tokom vremena rušeni, ali su definitivno nestali krajem 17. stoljeća nakon provale Eugena Savojskog 1697. godine u BiH. Franjevci se vraćaju u Visoko dva stoljeća kasnije, 1900. godine. Izgradili su objekat samostana gdje su bili smješteni školu sa sjemeništem. Prethodno je u grad doselio izvjestan broj katolika (kojih je 1895. godine bilo 134, koliko i Jevreja). Franjevci tada nisu osnovali posebnu župu, već se radilo o župnoj ekspozituri, ali je ipak gvardijan u Visokom obavljao sve župničke poslove. Razlozi obnavljanja franjevačkog reda i uspostavljanja sjemeništa i škole u Visokom, pored historijskih, bili su i praktični: Visoko se nalazi u središtu Bosne i dobro je povezano sa svim njenim krajevima. Kroz mjesto je već prolazila željeznica, a blizina Sarajeva je omogućavala da provincijsko Starješinstvo s lakoćom nadzire rad škole.

1.7.3. Srpska pravoslavna crkva

Crkva svetog velikomučenika Prokopija izgrađena je 1857. godine i predstavlja hram Srpske pravoslavne crkve, te pripada Dabrobosanskoj mitropoliji te je sjedište Visočke parohije. Ovaj hram posvećen je svetom velikom učeniku Prokopiju. Crkva sv. Prokopija u Visokom je smještena uz saobraćajnicu Visoko-Kiseljak, na izlazu iz visočke čaršije u neposrednoj blizini novog visočkog groblja, u dijelu predgrađa Podvisoki. Nalazi se na listi nacionalnih spomenika BiH.

1.7.4. Društvena kohezija

Misija OSCE-a u BiH od 2013. godine kontinuirano radi na unapređenju društvene kohezije u zajednici, što podrazumijeva kontinuirano angažiranje aktera civilnog društva i vlasti u provedbi lokalno izrađenih akcionih planova za jačanje kohezije u zajednici. Misija podržava uspostavljanje i aktivnosti 31 koalicije za borbu protiv mržnje širom BiH, okupljajući preko 300 organizacija civilnog društva i pojedinaca u neformalne, ali uticajne grupe.
Društvo jednakih mogućnosti kao razvojni pravac postoji kako bi se potaklo ispunjenje principa „Niko ne smije biti isključen“, što je usko povezano s reformom uprave i bržim rastom prihoda i zapošljavanja, te se fokusira na unapređenje sistema socijalne i zdravstvene zaštite, kako bi se na bolji način zaštitili oni koji su suočeni s najvećim rizikom od siromaštva, ranjivosti i nezaštićenosti kao što su etničke manjine, starije osobe, osobe s invaliditetom, stanovnici udaljenih ruralnih područja, migranti i određene grupe žena i djece s ciljem jačanja socijalne kohezije. Istovremeno, fokus je i na aktivaciji, izgradnji vještina i prilika za cjeloživotno učenje za osobe s otežanim pristupom tržištu rada.
Za uspostavu efikasnijeg sistema socijalne zaštite, pokretač je usmjeravanje javnih rashoda za socijalnu zaštitu kako bi se ispunile potrebe onih koji žive u siromaštvu ili koji su iz raznih razloga socijalno isključeni, te osigura minimalan nivo prihoda potreban za dostojanstven život.
Često smo svjedoci da su etničke manjine, starije osobe, osobe s invaliditetom, stanovnici udaljenih ruralnih područja, migranti i određene grupe žena i djece žrtve određenih neprihvatljivih ponašanja. One se manifestuju kroz nasilje, odbacivanje iz sredine, ismijavanje, omalovažavanje, razne vrste isključivanja, diskriminacije i sl. Posebno se u zadnje vrijeme iskazuje se velika odbojnost i omalovažavanje žena, koje su ne tako rijetko žrtve nasilja, čemu svi svjedočimo. Posebno je period 2023. godine obilježio teške incidente, gdje je nad ženama izvršeno nasilje. Živimo u vremenu kad je sve javno dostupno, gdje je svim kategorijama društva olakšan pristup informacijama, koje vrlo često utiču na formiranje svijesti ponašanja posebno kod mlađih kategorija. Uticaj na svijest vrlo često ima negativne posljedice, koje mogu podrivati mržnju, a mržnja može dovesti do ozbiljnih negativnih incidenata. Većina ovakvih incidenata - nasilja nad ženama popraćeni su negatvnim internetskim snimcima sa javnim prikazivanjem ubijanja žene do videa na kojima se često vidi udaranje, premlaćivanje i drugi oblici nasilja. Pretpostavka je da se ovakve stvari dešavaju iz mržnje i predrasuda. S tim u vezi, potrebno je unaprijediti sistem identifikacije počinioca zločina, ali i praćenja, pružanja pomoći i rehabilitacije ranjivih kategorija. U tom pogledu, potrebno je raditi na unapređenju kvaliteta društvenih servisa kroz moguće uvođenje novih modela pružanja usluga zaštite ranjivih kategorija ili žrtvama nasilja, a ujedno širenja svijesti među članovima zajednice da reaguju i osude incidente i krivična djela, da se u društvu posebno kod djece i omladine jača svijest o negativnosti bilo kakve vrste nasilja, kao i o štetnim posljedicama istog.

U vezi sa navedenim, interes je Grada Visoko jačanje društvene povezanosti, usaglašavanje i koordinaciju međusobnih aktivnosti Gradske uprave, nevladinog sektora, javnih preduzeća, ustanova uz ostvarivanje saradnje sa ostalim institucijama i organizacijama civilnog društva, kao i pribavljanje medijske pažnje kako bi svi bili informisani o preuzetim aktivnostima.
Također, nacionalne manjine, uključujući Rome, čine važan dio društvene i kulturne raznolikosti Grada Visoko. Integracija nacionalnih manjina u ekonomski razvoj grada doprinosi širenju tržišta rada i jačanje ekonomije, jača socijalnu koheziju i međuetnički dijalog, promoviše prava manjina i promoviše princip jednakosti i izgradnju pravednijeg društva.
U skladu s principima inkluzivnosti, jednakosti i poštivanja ljudskih prava, definisan je treći strateški cilj: Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja, sa mjerama i projektima koji doprinose ostvarenju postavljenog cilja, a što osigurava održivi razvoj i prosperitet za sve građane, uključujući sve nacionalne manjine, a time i Rome kao najbrojniju i najranjiviju nacionalnu manjinu.

D) Stanje privrede i ekonomskog kretanja

I Osnovni indikatori privrednih kretanja na području ZDK kantona za 2022. godinu

I Privredna kretanja na području ZDK i Federacije BiH za devet mjeseci 2022. godine

Poslovanje privrede Zeničko-dobojskog kantona, za devet mjeseci 2022. godine, ogleda se u sljedećim indikatorima:

- Ukupna industrijska proizvodnja u Kantonu, za period I-IX 2022. godine, u odnosu na isti period 2021. godine povećana je za 0,6%. Prema područjima i oblastima KD-a, u oblasti Vađenja ruda i kamena, industrijska proizvodnja smanjena je za 8,1%, u prerađivačkoj industriji veća je za 1,5%, i u području Proizvodnje i snabdijevanja/opskrbe električnom energijom i plinom (osim 35.3) veća za 1,5%. Ukupna industrijska proizvodnja Federacije BiH, za devet mjeseci 2022. godine u odnosu na isti period 2021. godine povećana je za 2,6%. Prema područjima i oblastima KD-a, industrijska proizvodnja u području Vađenja ruda i kamena manja je za 5,8%,u oblasti Prerađivačke industrije veća je za 5,9%, a u području Proizvodnje i snabdijevanja/opskrbe električnom energijom i plinom (osim 35.3) manja je za 8,7%.
- Prema glavnim industrijskim grupacijama, u periodu I-IX 2022. godine u odnosu na isti period 2021. godine, proizvodnja u Kantonu bilježi povećanje *Kapitalnih proizvoda* za 20,0%, *Netrajnih proizvoda za široku potrošnju* za 3,7%, *Trajnih proizvoda za široku potrošnju* za 1,6% a smanjenje *Energije* za 2,2%, *Intermedijarnih proizvoda (sirovina)* za 2,6%.

U Federaciji BiH, prema glavnim industrijskim grupacijama, za period I-IX 2022.godine u odnosu na isti period 2021. godine, industrijska proizvodnja bilježi smanjenje *Energije* za 7,7%, a povećanje *Kapitalnih proizvoda* za 12,2%, *Intermedijarnih proizvoda (sirovina)* za 4,6%, *Netrajnih proizvoda za široku potrošnju* za3,8% i *Trajnih proizvoda za široku potrošnju* za 2,3%.

- U septembru mjesecu 2022. godine, na području Kantona, ukupna industrijska proizvodnja u odnosu na prosječnu mjesečnu proizvodnju iz 2021. godine, manja je za 2,0%, a u septembru 2022. u odnosu na septembar 2021. godine, za 12,1%. Federacija BiH, bilježi povećanje ukupne industrijske proizvodnje za septembar 2022. godine u odnosu na mjesečni prosjek 2021. godine za 2,9%, a u septembru 2022. u odnosu na septembar 2021. godine bilježi smanjenje za 0,7%.

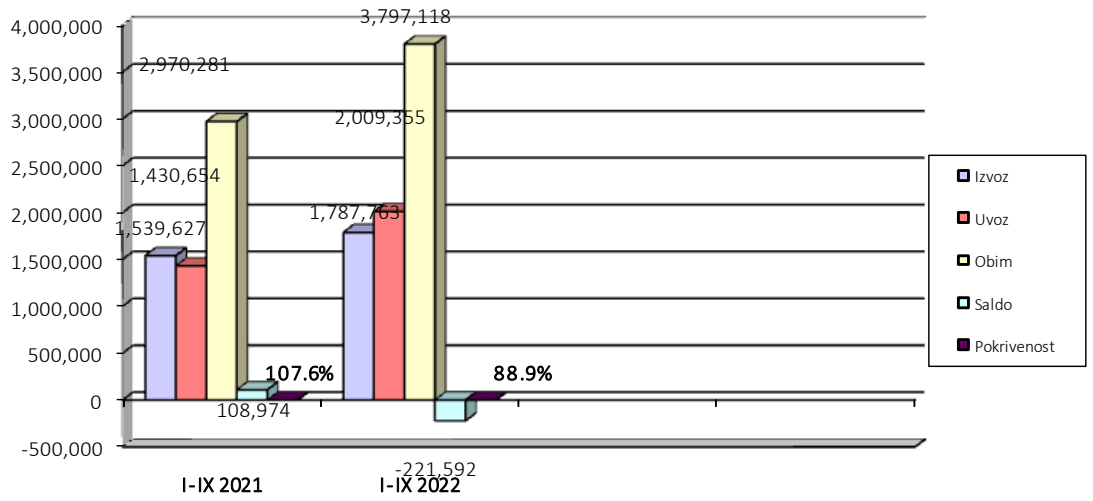
II Pregled i analiza ostvarene vanjskotrgovinske razmjene ZDK, Federacije BiH i BiH za period 01.-09.2021./01.-09.2021. godine

IZVOZ, UVOZ, OBIM, SALDO I POKRIVENOST UVOZA IZVOZOM

Zeničko-dobojski kanton je za devet mjeseci 2022. godine, ostvario izvoz u vrijednosti od 1.787.763.000 KM, što je za 248.136.000 KM, odnosno 16,1% više, u odnosu na devet mjeseci prethodne godine. Vrijednost uvoza iznosila je 2.009.355.000 KM, što je za 578.701.000 KM, odnosno 40,5% više, u odnosu na prethodnu godinu. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 88,9% što je manje za 17,3% u odnosu na devet mjeseci 2021. godine. Ukupan obim vanjskotrgovinske razmjene je povećan za 27,8% i njegova vrijednost iznosila je 3.797.118.000 KM. Vanjskotrgovinski deficit iznosio je 221.592.000 KM što je za 103,3 manje u odnosu na isti posmatrani period 2021. godine.

Tabela br. 3 Izvoz, uvoz, obim, saldo i pokrivenost uvoza izvozom

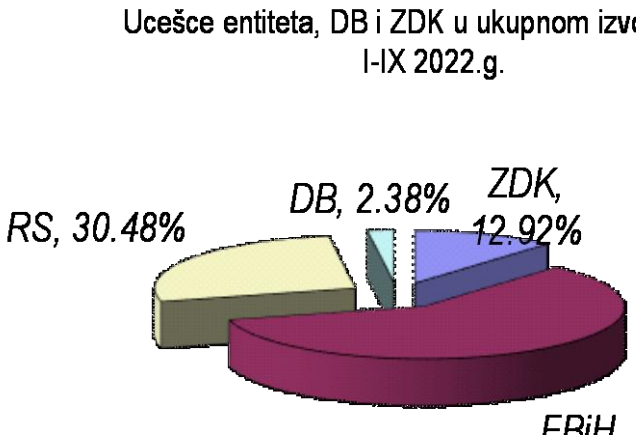
	01.-09.2021.			01.-09.2022.			PORAST U %		
	BiH	**FBiH**	**ZDK**	**BiH**	**FBiH**	**ZDK**	**BiH**	**FBiH**	**ZDK**
IZVOZ	10.351.304	6.819.674	1.539.627	13.837.174	9.282.792	**1.787.763**	33,68	36,12	**16,12**
UVOZ	15.560.161	10.755.722	1.430.654	21.551.787	15.306.253	**2.009.355**	38,51	42,31	**40,45**
OBIM	25.911.465	17.575.396	2.970.281	35.388.961	24.589.045	**3.797.118**	36,58	39,91	**27,84**
SALDO	-5.208.857	-3.936.047	108.974	-7.714.614	-6.023.461	**-221.592**	48,11	53,03	**-103,34**
Pokriv. uvoza izvozom	66,5%	63,4%	107,6%	64,2%	60,6%	**88,9%**	-3,49	-4,35	**-17,33**

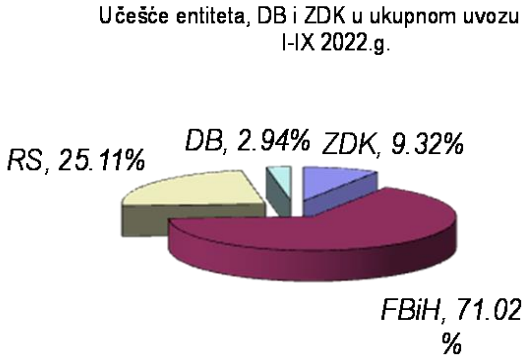

Vanjskotrgovinska razmjena ZDK; I-IX 2022./I-IX 2021. (u 000 KM)

Tabela 4. **Učešće entiteta, DB i ZDK** u vanjskotrgovinskoj razmjeni **Bosne i Hercegovine**

		I-IX 2021.		I-IX 2022.	
		(%) učešća u		(%) učešća u	
		uvozu	izvozu	uvozu	izvozu
4 Zeničko-dobojski kanton		9,19	14,87	9,32	12,92
ENTITETI	**FBiH Federacija BiH**	69,12	65,88	71,02	67,09
	RS Republika Srpska	26,71	32,18	25,11	30,48
DB Distrikt Brčko BiH		2,49	1,86	2,94	2,38

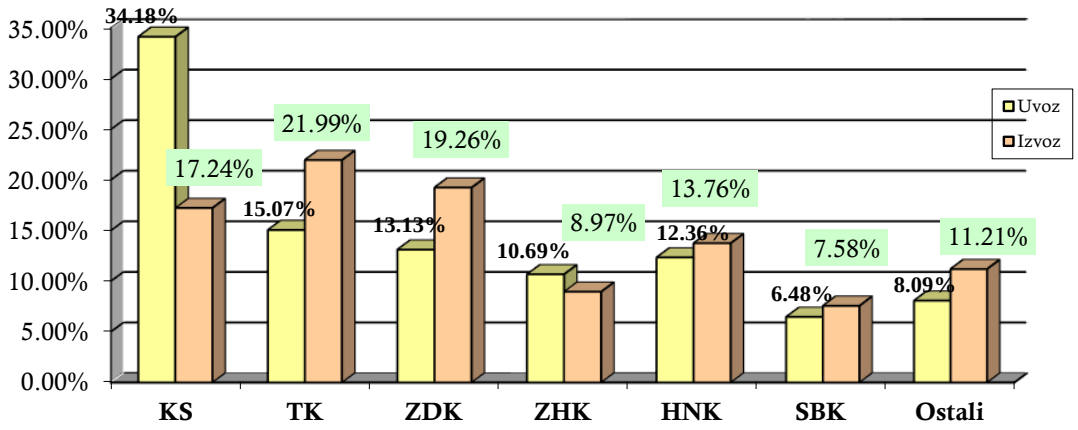

Procentualno učešće vrijednosti ostvarenog izvoza Zeničko-dobojskog kantona u ukupnom izvozu Bosne i Hercegovine, za devet mjeseci 2022. godine, smanjeno je u odnosu na prošlu godinu a iznosilo je 12,92%. Kad su u pitanju entiteti, Federacija BiH, je povećala svoje učešće u ukupnom izvozu BiH na 67,09%, RS je smanjila procenat učešća u ukupnom izvozu BiH, koji je iznosio 30,48%, dok DB je ostvario veće učešće u izvozu sa 2,38%.
Što se tiče uvoza, za devet mjeseci 2022. godine, procentualno učešće vrijednosti ostvarenog uvoza Zeničko-dobojskog kantona u ukupnom uvozu u Bosne i Hercegovine povećano je na 9,32%, u odnosu na 2021. godinu. Federacija BiH je povećala svoje učešće u ukupnom uvozu BiH na 71,02%, DB je, također, povećao procenat učešća u ukupnom uvozu BiH na 2,94%, a RS je smanjila učešće u ukupnom uvozu BiH, što je iznosilo 25,11%.

Učešće Kantona u vanjskotrgovinskoj razmjeni Federacije BiH

Najveće učešće u ostvarenom ukupnom izvozu Federacije BiH za devet mjeseci 2022. godine, ostvario je Tuzlanski kanton sa 21,99%, Zeničko-dobojski kanton sa 19,26%, zatim kanton Sarajevo sa 17,24%, Hercegovačko-neretvanski kanton sa ostvarenim učešćem od 13,76%, Zapadno-hercegovački kanton sa 8,97%, Srednjobosanski kanton sa 7,58%, te ostali kantoni ukupno 11,21% učešća.

U ukupno ostvarenom uvozu Federacije BiH za devet mjeseci 2022. godine, najveće učešće imao je kanton Sarajevo sa 34,18%, slijedi Tuzlanski kanton sa 15,07%, zatim Zeničko-dobojski kanton sa 13,13%, Hercegovačko-neretvanski kanton sa ostvarenim učešćem od 12,36%, Zapadno-hercegovački kanton sa 10,69%, Srednjobosanski kanton sa 6,48% i ostali kantoni ukupno 8,09% učešća.

Učešće kantona u ukupnom izvozu i uvozu Federacije BiH; **I-IX 2022.godine**

Tabela **br. 11** Izvoz-uvoz po stanovniku u 000 KM (osim vrijednosti per capita)

	I-IX 2022. G.		
	Uvoz/St.	**Izvoz/St.**	**(Uv+Iz)/St.**
BiH Bosna i Hercegovina	5.684	3.649	9.333
FBiH Federacija BiH	6.454	3.914	10.368
Zeničko-dobojski kanton	**5.218**	**4.643**	**9.861**

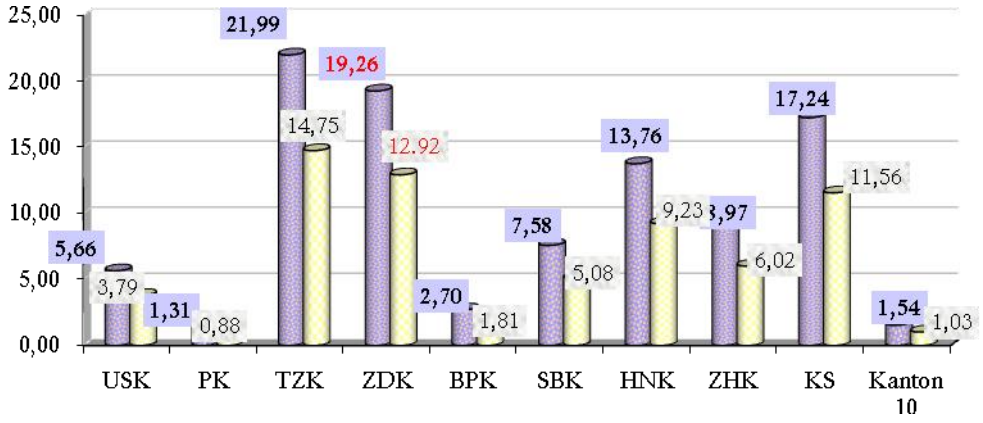
Značajniji prosjek uvoza/izvoza po stanovniku u Zeničko-dobojskom kantonu, bilježe slijedeći gradovi i općine, po redoslijedu:

- općina **Usora** - zabilježila je prosjek izvoza **11.392,20 KM**, a uvoza 5.347,78 KM,
- općina**Tešanj** – prosjekizvoza **9.469,87 KM**, uvoza 11.715,14 KM,
- općina **Maglaj** - prosjek izvoza **8.953,95** KM, uvoza 3.228,78 KM,
- općina **Olovo** - prosjek izvoza **6.077,49** KM, uvoza 3.823,54 KM,
- grad **Visoko** - prosjek izvoza **5.845,98 KM**, a uvoza 7.529,33KM, te
- grad **Zenica** - prosjek izvoza **4.243,60 KM**, uvoza 4.826,69 KM, što je daleko ispred ostalih općina u ZDK.

Tabela **br. 12** Vanjskotrgovinska razmjena **BiH i Federacije BiH;** po kantonima **(I-IX 2022.g.)** u 000 KM

K A N T O N I	**Pokriv. U/I**	**Saldo**	**Uvoz + Izvoz**	01.-09. 2022. g.						
				Uvoz	Učešće u uvozu (%)		Izvoz	Učešće u izvozu (%)		Br.Stan** *.
5 Bosansko-podrinjski kanton	155,50	89.395	411.532	161.069	1,05	0,75	250.464	2,70	1,81	25.336
4 Zeničko-dobojski kanton	88,97	-221.592	3.797.118	2.009.355	13,13	9,32	1.787.763	19,26	12,92	385.067
3 Tuzlanski kanton	88,45	-266.402	4.348.405	2.307.403	15,07	10,71	2.041.001	21,99	14,75	477.278
1 Unsko-sanski kanton	106,08	30.072	1.019.896	494.912	3,23	2,30	524.984	5,66	3,79	299.343
6 Srednjebosanski kanton	70,92	-288.422	1.695.041	991.731	6,48	4,60	703.310	7,58	5,08	273.149
7 Hercegovačko-neretvanski kanton	67,55	-613.740	3.168.832	1.891.286	12,36	8,78	1.277.546	13,76	9,23	236.278
2 Posavski kanton	34,71	-229.367	473.204	351.286	2,30	1,63	121.918	1,31	0,88	48.089
10 Kanton 10	61,71	-88.562	373.985	231.274	1,51	1,07	142.711	1,54	1,03	90.727
8 Zapadno-hercegovački kanton	50,91	-803.464	2.469.709	1.636.587	10,69	7,59	833.122	8,97	6,02	97.893
9 Kanton Sarajevo	30,58	-3.631.379	6.831.323	5.231.351	34,18	24,27	1.599.972	17,24	11,56	438.443
FBiH **Federacija BiH**	**60,65**	**-6.023.461**	**24.589.045**	**15.306.253**	**100**	**71,02**	**9.282.792**	**100**	**67,09**	**2.371.603**
U K U P N O BiH	**64,20**	**-7.714.614**	**35.388.961**	**21.551.787**		**100,00**	**13.837.174**		**100,00**	**3.791.622**

***Podaci o broju stanovnika po opštinama i entitetima su ažurirani prema preliminarnim podacima Agencije za statistiku BiH o zadnjem popisu 2013.godine*

Uporedni prikaz učešća kantona u ukupnom izvozu Federacije BiH i BiH; I-IX 2022.godine (%)

Tabela br. 13**.,** Vanjskotrgovinska razmjena BiH po općinama ZDK (01.-09.2022. godine) u 000 KM

Zeničko-dobojski kanton (gradovi i općine)	Uvoz/Izvoz				Pokrivenost u/i	Br. Stan.	Uvoz/St.	Izvoz/St.
	Uvoz	Učešće u uvozu (%)	Izvoz	Učešće u izvozu (%)				
Breza	18.938	0,94	11.994	0,67	63,33	**14.564**	1.300,30	**823,51**
Doboj Jug	123.390	6,14	48.398	2,71	39,22	**4.409**	27.986,02	**10.977,00**
Kakanj	174.425	8,68	30.291	1,69	17,37	**38.937**	4.479,67	**777,95**
Maglaj	80.655	4,01	223.670	12,51	277,32	**24.980**	3.228,78	**8.953,95**
Olovo	40.445	2,01	64.288	3,60	158,95	**10.578**	3.823,54	**6.077,49**
Tešanj	540.478	26,90	436.893	24,44	80,83	**46.135**	11.715,14	**9.469,87**
Usora	40.472	2,01	86.216	4,82	213,03	**7.568**	5.347,78	**11.392,20**
Vareš	9.838	0,49	5.558	0,31	56,50	**9.556**	1.029,51	**581,67**
Grad Visoko	311.353	15,50	241.743	13,52	77,64	**41.352**	7.529,33	**5.845,98**
Zavidovići	23.004	1,14	51.757	2,90	224,99	**40.272**	571,21	**1.285,18**
Grad Zenica	555.716	27,66	488.582	27,33	87,92	**115.134**	4.826,69	**4.243,60**
Žepče	90.640	4,51	98.374	5,50	108,53	**31.582**	2.870,00	**3.114,87**
Ukupno kanton 4	**2.009.355**	**100,00**	**1.787.763**	**100,00**	**88,97**	**385.067**	**5.218,20**	**4.642,73**

III Privredna struktura na području grada Visoko

1. Prema evidenciji Službe za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj broj privrednih društava koja su poslovala na području grada Visoko u 2022. godini je 667.

Privredna struktura društava je slijedeća:

PRIVREDNA DRUŠTVA	2015 godina	2016 godina	2017 godina	2018 godina	2019 godina	2020 godina	2021 godina	2022 godina
UKUPNO:	446	494	538	565	596	614	641	667

Na području grada Visoko u 2022.godini poslovalo je 2.113 samostalnih privrednika (fizička lica) koja obavljaju samostalnu privrednu djelatnost. Iz tabele je evidentno povećanje broja fizičkih lica koja su registrovala poljoprivrednu djelatnost, a što je rezultat poticaja putem Federalnog zavoda za zapošljavanje i Ministarstva za boračka pitanja ZE DO kantona.

Rbr.	Vrsta djelatnosti	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Trgovačka radnja	308	332	355	380	367	386	**396**
2.	Ugostiteljske radnje	161	185	170	194	186	186	**189**
3.	Obrtnici	307	345	371	424	391	401	**380**
4.	Javni prijevoz	77	157	214	234	221	229	**231**
5.	Agencije	67	67	70	72	73	84	**100**
6.	Prerada mesa	52	52	53	53	53	53	**51**
7.	Kućna radinost	39	39	41	52	52	52	**52**
8.	Poljoprivredna djelatnost	262	291	336	368	414	440	**486**
9.	Tradicionalni obrt	61	75	89	99	105	115	**120**
10.	Auto škole	5	5	5	5	5	5	**5**
11.	Sobe u domaćinstvu	-	-	55	65	68	70	**103**
	UKUPNO	**1.339**	**1.471**	**1.705**	**2.176**	**1.935**	**2.021**	**2.113**

IV Aktivnosti na poboljšanju poslovnog okruženja u 2022. godini

U toku 2022. godine, Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj realizovala je javne pozive za dodjelu sredstava iz Budžeta Grada Visoko.

Program utroška sredstava za podršku biznisu, privrednicima i obrtnicima – 180.000,00 KM

1	Podrška licima koja su registrovana do 31.12.2021. godine kao obrtnici u oblasti primarne poljoprivredne proizvodnje kao osnovno zanimanje i privrednim društvima čija je pretežna djelatnost poljoprivredna proizvodnja
2	"Biznis plus 2022"
3	Podrška fizičkim licima - vlasnicima privrednih djelatnosti (obrt, ugostiteljstvo,trgovina) - osobama sa invaliditetom od 70% do 100% koji su registrovani kao osnovno zanimanje
4	Podrška fizičkim licima - vlasnicima tradicionalnih obrta iz oblasti proizvodnje hrane registrovanim do 31.12.2021. godine, isto registrovali kao osnovno zanimanje
5	Podrška fizičkim licima do 35 godina života koja su registrovala privrednu djelatnost/obrt, srodne djelatnosti, ugostiteljstvo, trgovina/kao osnovno zanimanje u periodu od 01.01.2022. godine do 31.03.2022. godine
6	Saradnja na projektima udruženja privrednika, promocija poduzetništva i obrta i učešće na sajmovima

Program utroška sredstava – Transfer za podršku turizmu 135.000,00 KM

1	Sufinansiranje projekata od značaja za razvoj turizma - Podrška muzejskoj djelatnosti
2	Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude na području Grada Visoko koji imaju namjenu očuvanje, konzerviranje, obnavljanje i promociju kulturno - historijskog naslijeđa na području Grada Visoko
3	Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta tuirističke ponude - Projekti javne i druge infrastrukture - uređenje planinarskih kuća, planinarskih domova i lovačkih kuća na području Grada Visoko
4	Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude - uređenje planinarskih staza i tematskih parkova

U periodu august - decembar 2022. godine realizovan je niz projektnih aktivnosti u okviru Projekta „Visoko - brend poduzetništva". U izvještajnom periodu od mjeseca augusta do mjeseca decembra 2022. godine realizovan je niz projektnih aktivnosti, koje su uključivale formalizaciju i osnivanje Lokalnog partnerstva za zapošljavanje Visoko (čiji su partneri *Grad Visoko, Biro rada Visoko, MSŠ „Hazim Šabanović" Visoko, EKonto d.o.o. Visoko i Udruženje trenera CEFE u BiH*), organizaciju i koordinaciju Programa podrške poduzetništvu i uspostavljanje Help desk sistema za poduzetnike u Visokom. Navedene aktivnosti, kao i detaljniji opisi istih prikazani su u Tabeli 1.

Lokalno partnerstvo za zapošljavanje Visoko je formirano s ciljem implementacije ovog projekta i mogućnosti apliciranja na buduće projekte. Cilj projekta „Visoko - Brend poduzetništva" je osnivanje nove generacije poduzetnika koji spajaju inovativnost u tradiciju u profitabilne i održive poslove. Program podrške poduzetništvu podrazumijeva poduzetničku obuku (*GetAhead i Start Your Business metodologija*) u okviru koje

svi učesnici programa razvijaju poslovne planove za svoje ideje i na kraju obuke iste prezentuju pred komisijom. Najbolje bodovani poslovni planovi bivaju izabrani za finansijsku i stručnu podršku pri realizaciji svoje ideje. Finansijska podrška iznosi 8.750 KM i namijenjena je za finansiranje investicionih ulaganja, odnosno, nabavke opreme (mašine, uređaji, namještaj, alat, itd) za poslovanje. Učesnici programa u toku obuke u svojim poslovnim planovima navode koju opremu žele da nabave.
Help desk sistem podrazumijeva besplatnu savjetodavnu podršku za sve poduzetnike u Visokom, koja im se osigurava kroz organizaciju dvosedmičnih info-sesija na određene teme ili kroz mogućnost postavljanja individualnih pitanja putem online obrasca, na koja mogu za kratak period dobiti precizan i stručan odgovor. Putem pomenutog obrasca svi poduzetnici mogu i da sami predlože teme koje su im relevantne za poslovanje, a na koje bi se mogla organizovati info-sesija.

Tabela 1. Realizovane projektne aktivnosti za period august - decembar 2022. godine

	AKTIVNOST	OPIS
1.	Formalizacija Lokalnog partnerstva za zapošljavanje (LPZ) Visoko	Potpisivanje Statuta Lokalnog partnerstva za zapošljavanje i zvanično osnivanje LPZ Visoko održano 26.08.2022. godine u maloj sali Gradske uprave Visoko. LPZ Visoko čini 5 partnerskih institucija i organizacija: Grad Visoko,Biro rada Visoko,MSŠ „Hazim Šabanović“ Visoko, EKonto d.o.o. Visoko i CEFE BiH
2.	Održavanje mjesečnih sastanaka partnera LPZ Visoko	U izvještajnom periodu održano je 5 redovnih mjesečnih sastanaka partnera i to: 26.08.2022. – prvi sastanak; 28.09.2022. – drugi sastanak; 20.10.2022. - treći sastanak; 17.11.2022. – četvrti sastanak i 29.12.2022. – peti sastanak
3.	Organizacija i koordinacija Programa podrške poduzetništvu u Visokom	Organizovan je prvi javni poziv za učešće u Programu podrške poduzetništvu. Prvi javni poziv je bio namijenjen samo nezaposlenim ženama sa područja grada Visoko. Poziv je prikupio u konačnici 30 prijava, od čega je 25 žena krenulo na poduzetničku obuku. U okviru drugog javnog poziva, koji je bio namijenjen i muškoj i ženskoj nezaposlenoj populaciji sa područja Visokog, je zaprimljeno 28 prijava, od čega je 12 učesnika krenulo na obuku. Treći javni poziv je objavljen u posljednjoj sedmici mjeseca decembra i biti će otvoren do 22.01.2023. godine.
4.	Prezentacija poslovnih planova prve grupe učesnica Programa podrške poduzetništvu	Ukupno 16 učesnica je pred članovima komisije, koju su činili predstavnici 5 partnerskih institucija i organizacija LPZ Visoko, prezentovalo svoje poslovne ideje, a sedam najuspješnijih je ostvarilo pravo na stručnu i finansijsku podršku od 8.750 KM pri realizaciji svoje ideje. Stručna podrška podrazumijeva savetodavnu podršku kroz Help desk sistem, poslovno mentorstvo, umrežavanje sa drugim poduzetnicima kroz networking sesije i *ImproveYour Business* trening za podržane učesnike.
5.	Potpisivanje Ugovora o finansijskoj i stručnoj podršci	Sa sedam najuspješnijih učesnica Programa podrške poduzetništvu (PPP) je potpisan Ugovor o finansijskoj i stručnoj podrši 29.12.2022. godine u maloj sali Gradske uprave Visoko. U okviru Projekta biti će podržano ukupno 20 učesnika Programa podrške poduzetništvu, svaki sa po 8.750 KM, što ukupno iznosi 175.000 KM finansijske podrške za start-up biznise u Visokom.
6.	Uspostavljanje Help desk sistema za poduzetnike u Visokom	U okviru projekta uspostavljen je Help desk sistem za sve poduzetnike u Visokom, u okviru koga se organizuju dvosedmične info-sesije na određene teme koje su relevantne za poduzetnike ili one koji planiraju da pokrenu svoje biznise u Visokom, a omogućeni su i individualni upiti putem online formulara, pomoću kojeg poduzetnici mogu dobiti stručan i jasan odgovor u vrlo kratkom vremenskom periodu. Help desk aktivnosti se organizuju u saradnji sa EKonto d.o.o. Visoko, dok se za pojedine info-sesije angažuju stručnjaci iz različitih oblasti (npr. marketing, fiskalizacija, poljoprivreda, itd). U ovom izvještajnom periodu organizovane su četiri info-sesije.

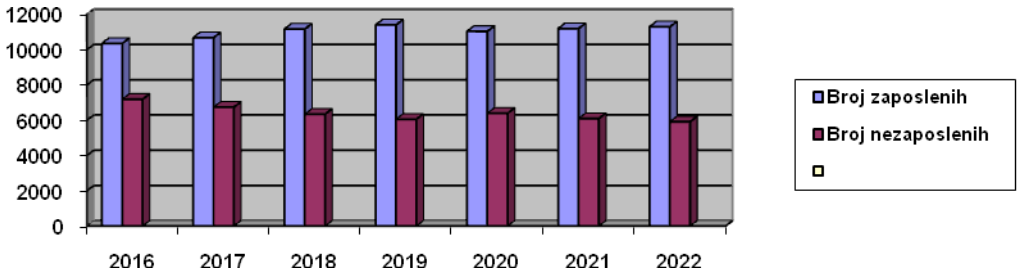
V ZAPOSLENOST

I n f o r m a c i j a
o stanju u oblasti zapošljavanja u 2022. godini

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, Zavoda zdravstvenog osiguranja F BiH, Porezne uprave F BiH, Službe za zapošljavanje Ze-do kantona i Biroa rada Visoko, u 2022. godini je došlo do povećanja broja zaposlenih i smanjenja broja nezaposlenih.

Tabela1: Broj zaposlenih i nezaposlenih u Gradu Visoko od 2016. do 2022. godine (na dan 31.12.2022. godine)

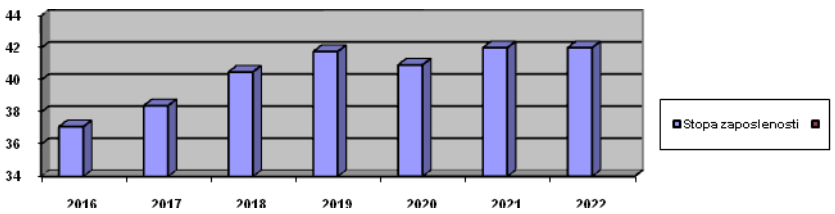
Godina	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Broj zaposlenih	10354	10681	11169	11406	11037	11198	11294
Broj nezaposlenih	7190	6738	6342	6057	6393	6096	5914
Radno sposobno stanovništvo	27905	27804	27570	27304	26948	26651	26300

Stopa zaposlenosti[1] na području Grada Visoko u protekloj godini bilježi blagi rast u odnosu na 2021. godinu. Tako stopa zaposlenosti u 2022. godini iznosi 42,94 %, dok je u 2021. godini iznosila 42,02%.

Tabela 2: Stopa zaposlenosti u Gradu Visoko od 2016. do 2022. godine

Stopa zaposlenosti	37,10%	38,41%	40,51%	41,78%	40,95%	42,02%	42,94%

Ukupan broj zaposlenih i stopa zaposlenosti obuhvata i zaposlene u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine.

VI NEZAPOSLENOST

Na dan 31.12.2022. godine na evidenciji Biroa rada Visoko, bilo je ukupno 5914 nezaposlenih osoba. U toku 2022. godine na evidenciju Biroa rada Visoko prijavljena (novoprijavljena) je 2670 nezaposlena osoba (u 2021. godini 2521), od čega po osnovu završenog školovanja 235 osoba, a po osnovu prestanka radnog odnosa 1830 osoba.

Tabela 3: Broj prijavljenih na evidenciju Biroa rada Visoko zbog prestanka radnog odnosa u periodu 2016-2022. godina.

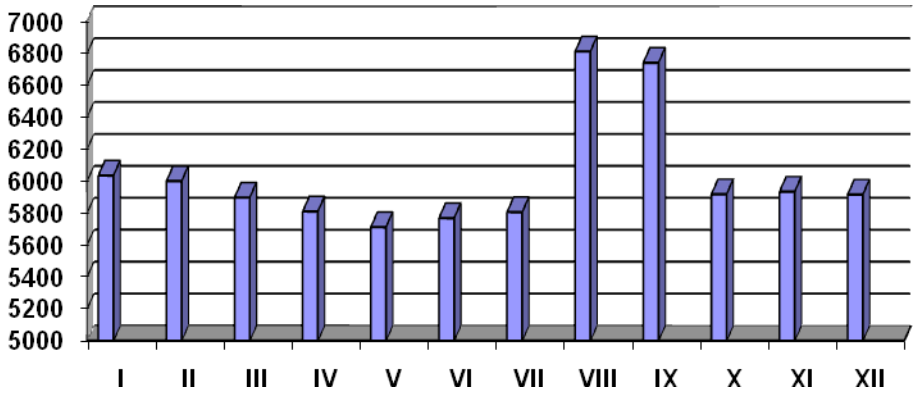
GODINA	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Prijavljeni zbog prestanka radnog odnosa	1545	2396	1795	1851	2375	1824	1830

Razlozi prestanka radnog odnosa za osobe koje su ostale bez posla su sljedeći:

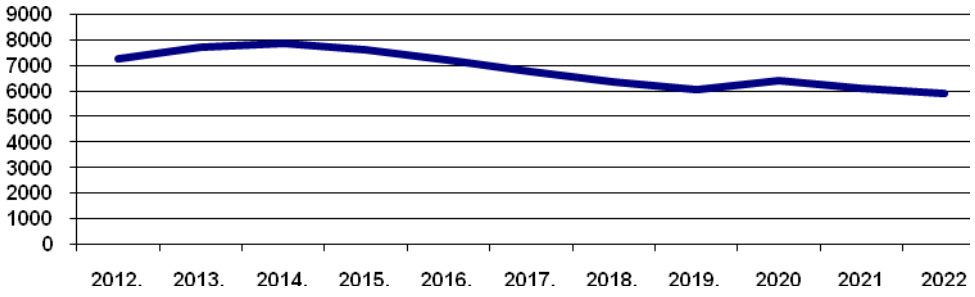
- Tehnološki ili ekonomski višak - 356
- Stečaj - 2
- Rad na određeno vrijeme - 967
- Sporazumni raskid ugovora - 491
- Povreda radne obaveze - 14

Tabela 4: Broj nezaposlenih osoba, prijavljenih na evidenciju Biroa rada Visoko, po mjesecima, u periodu 2012. do 2022. godine:

Stanje na evidenciji	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**
2012.	6946	7039	7073	7029	7024	7058	7209	7305	7262	7236	7254	7267
2013.	7336	7343	7503	7645	7599	7603	7778	7856	7812	7798	7661	7729
2014.	7805	7828	7780	7595	7601	7691	7820	8005	7985	7955	7946	7853
2015.	7865	7857	7805	7748	7637	7718	7725	7778	7667	7632	7587	7617
2016.	7638	7621	7482	7427	7379	7266	7299	7360	7280	7267	7202	7190
2017.	7133	7076	6898	6810	6734	6788	6837	6927	6792	6777	6744	6738
2018.	6704	6631	6532	6501	6390	6418	6499	6567	6387	6376	6335	6342
2019.	6287	6284	6161	6032	6007	6033	6114	6138	6071	6091	6044	6057
2020.	6130	6061	6033	6418	6492	6490	6511	6564	6482	6406	6365	6393
2021.	6473	6424	6337	6340	6287	6269	6334	6420	6165	6180	6122	6096
2022.	6033	5998	5895	5808	5710	5766	5804	6810	6739	5916	5932	5914

Broj nezaposlenih na evidenciji Biroapo mjesecima u 2022.g.

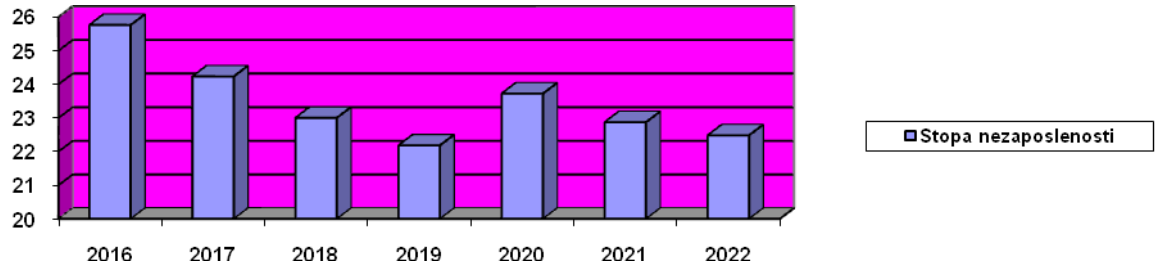

NAPOMENA: U julu 2022. godine Federalni zavod za zapošljavanje je izmijenio jedinstveni informacioni sistem, te je uslijed migracije podataka iz starog u novi sistem došlo do određenih odstupanja u broju nezaposlenih osoba. Do kraja 2022. godine odstupanja su svedena na minimum. Obzirom na navedeno, broj nezaposlenih osoba u periodu od jula do novembra se ne može uzeti kao relevantan, dok se podatak o broju nezaposlenih na dan 31.12.2022. godine može smatrati tačnim.
Na dan 31.12.2022. godine na evidenciji Biroa rada Visoko bilo je 5914 nezaposlenih osoba. Broj prijavljenih nezaposlenih osoba je smanjen za oko 2,98% u odnosu na 31.12.2021. godinu, kada je iznosio 6096. Stopa nezaposlenosti[2] u 2022**.** godini bilježi blagi pad i iznosi 22,48%, dok je u 2021. godini iznosila 22,87%.

Tabela 5: Stopa nezaposlenosti u Gradu Visoko od 2016.godine do 2022. godine.

Stopa nezaposlenosti	25,76%	24,23%	23,00%	22,18%	23,72%	22,87%	22,48%

Stopa nezaposlenosti izračunata kao odnos nezaposlenih osoba i radno sposobnog stanovništva

STRUKTURA NEZAPOSLENIH -Struktura nezaposlenih po stručnoj spremi, godinama starosti i spolu

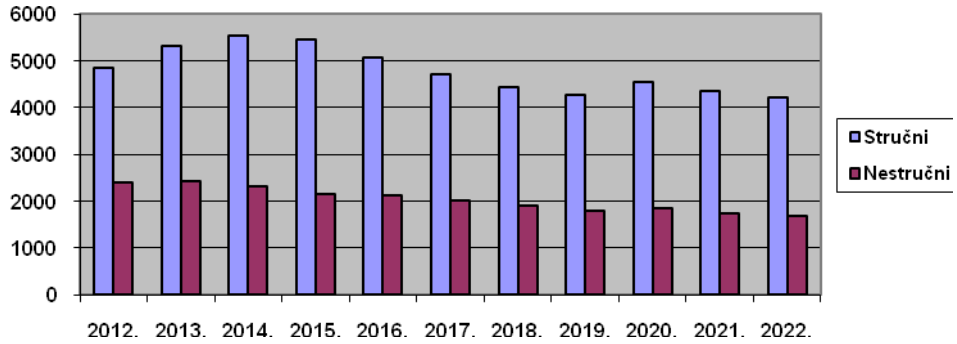
Tabela 6: Broj evidentiranih nezaposlenih osoba u Gradu Visoko, po stručnoj spremi, godinama starosti i spolu, na dan 31.12.2022. godine

Starosna grupa	Ukupno žene	Po stupnju stručnog obrazovanja										
		NK	PK	KV	VKV	NSS	SSS	VŠS-1	VŠS-2	VSS-1	VSS-2	VSS-3
od 15 do 19 god.	173	45	0	73	0	0	55	0	0	0	0	0
	78	23	0	29	0	0	26	0	0	0	0	0
od 20 do 24 god.	521	67	1	144	0	0	264	0	1	35	9	0
	293	40	0	58	0	0	164	0	1	22	8	0
od 25 do 29 god.	638	98	2	183	0	0	204	1	2	109	39	0
	409	72	1	88	0	0	140	0	2	75	31	0
od 30 do 34 god.	608	111	1	214	1	0	174	1	0	84	22	0
	405	56	0	124	0	0	137	1	0	72	15	0
od 35 do 39 god.	655	133	0	302	0	0	156	1	0	56	7	0
	446	85	0	198	0	0	116	1	0	43	3	0
od 40 do 44 god.	644	213	3	284	0	0	113	5	0	21	5	0
	409	139	2	175	0	0	74	3	0	15	1	0
od 45 do 49 god.	672	253	1	316	1	1	78	6	1	14	1	0
	410	142	1	204	0	1	52	4	0	6	0	0
od 50 do 54 god.	777	298	6	373	2	0	87	6	0	5	0	0
	429	140	4	213	1	0	63	6	0	2	0	0
od 55 do 59 god.	782	244	11	339	2	0	175	3	1	7	0	0
	390	125	5	134	1	0	118	3	0	4	0	0
od 60 do 64 god.	442	195	7	126	3	0	91	10	0	10	0	0
	220	101	5	45	0	0	60	3	0	6	0	0
65 god. i više	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Odnos broja stručnih lica na evidenciji (VSS, VŠS, SSS, KV) u odnosu na nestručne (PK, NK, NSS) je u neznatnom padu u odnosu na 2021. godinu. Na kraju 2022. godine zabilježen je odnos cca 71,44 % stručnih, naspram cca 28,56% nestručnih nezaposlenih osoba, dok je na kraju 2021. godine odnos bio 71,60 % stručnih, naspram 28,40% nestručnih nezaposlenih osoba.

Tabela 7: Broj stručnih i nestručnih nezaposlenih osoba na evidenciji Biroa rada Visoko od 2011. do 2022. godine

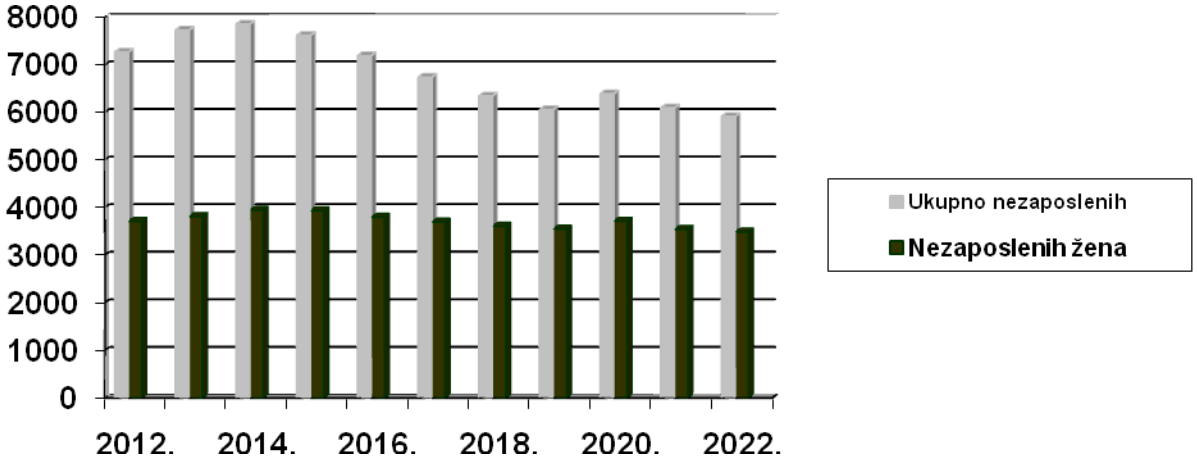
Godina	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Stručni (VSS,VŠ, SSS,KV)	4863	5307	5541	5453	5069	4714	4447	4270	4541	4365	4225
Nestručni (PK,NK, NSS)	2404	2422	2312	2164	2121	2024	1895	1787	1852	1731	1689

Prijavljene nezaposlene osobe u prosjeku jednu do tri godine čekaju na zaposlenje. Najkraće čekaju nezaposleni sa visokom stručnom spremom, a najduže nezaposleni nekvalifikovani radnici. U ukupnom broju nezaposlenih, u 2022. godini, žene učestvuju sa 59,02 dok je njihovo učešće u 2021. godini iznosilo 58,13%. Učešće žena je veće što je viši nivo obrazovanja**.** Najveće je kod zanimanja visoke stručne spreme, a najmanje kod kvalifikovanih radnika.

Tabela 8: Učešće žena u strukturi nezaposlenih po godinama (na dan 31.12.2022.):

Godina	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Ukupno nezaposlenih	7267	7729	7853	7617	7190	6738	6342	6057	6393	6096	5914
Nezaposlenih žena	3715	3815	3947	3936	3799	3698	3610	3553	3717	3543	3490
Žena u %	51,12	49,36	50,26	51,67	52,85	54,88	56,92	58,66	58,15	58,13	59,02%

Učešće boračke populacije u strukturi nezaposlenih

Broj demobilisanih boraca na evidenciji nezaposlenih se tokom 2022. godine se smanjio za 39 u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 9: Učešće demobilisanih boraca u broju nezaposlenih osoba prijavljenih na evidenciju Biroa rada Visoko (stanje na dan 31.12.2022.):

	Ukupno	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
2022.	806	8	3	79	0	3	370	7	336
2021.	845	10	3	78	0	3	394	8	349
2020.	899	9	2	74	0	6	422	9	377
2019.	902	10	6	76	0	7	410	9	384
2018.	977	7	4	85	0	8	451	11	411
2017.	1115	7	4	94	0	8	520	12	470
2016.	1258	8	6	104	0	10	592	12	526
2015.	1376	9	6	108	0	11	651	12	579
2014.	1525	11	7	114	0	16	717	13	647
2013.	1617	9	6	122	0	20	725	18	717
2012.	1546	10	6	120	0	17	675	15	703

Tabela 10: Učešće članova šehidskih porodica i porodica poginulih boraca u broju nezaposlenih osoba prijavljenih na evidenciju Biroa rada Visoko (stanje na dan 31.12.2022.):

Godina	Ukupno	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
2022.	209	16	1	45	1	2	104	3	37
2021.	89	17	0	22	0	0	36	0	14
2020.	87	19	0	16	0	0	40	0	12
2019.	75	14	0	12	0	0	37	0	12
2018.	92	17	0	15	0	0	45	0	14
2017.	91	8	0	22	0	0	40	0	21
2016.	104	6	0	22	0	0	48	0	28
2015.	108	10	0	23	0	0	48	1	26
2014.	114	8	0	25	0	0	50	1	30
2013.	112	8	0	21	0	0	53	1	29

Tabela 11: Učešće ratnih vojnih invalida u broju nezaposlenih osoba prijavljenih na evidenciju Biroa rada Visoko (stanje na dan 31.12.2022.):

Godina	Ukupno	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
2022.	46	0	0	3	0	0	19	2	22
2021.	56	0	0	5	0	0	23	2	26
2020.	52	0	0	3	0	1	22	2	24
2019.	50	0	0	2	0	1	20	3	24
2018.	56	0	0	3	0	1	24	3	25
2017.	55	0	0	6	0	1	22	2	24
2016.	69	0	0	9	0	1	31	3	25
2015.	70	0	0	7	0	1	33	2	27
2014.	75	0	0	6	0	1	37	2	29
2013.	92	0	0	10	0	1	40	3	38

Učešće ostalih invalida u strukturi nezaposlenih

Nema većih pomaka u zapošljavanju osoba sa ograničenom radnom sposobnošću. Poslodavci se teško odlučuju da zaposle osobe sa invaliditetom, a na području Grada Visoko ne postoje ni specijalizirane firme koje bi zapošljavale ovu radnu snagu.

Tabela 12: Učešće ostalih invalida u broju nezaposlenih osoba prijavljenih na evidenciju Biroa rada Visoko (stanje na dan 31.12.2022.):

Godina	Ukupno	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
2022.	40	2	0	11	0	0	11	5	11
2021.	44	1	0	11	0	0	15	5	12
2020.	43	1	0	10	0	0	14	5	13
2019.	39	1	0	11	0	0	12	5	10
2018.	34	1	0	7	0	0	13	5	8
2017.	35	0	1	7	0	0	13	5	9
2016.	31	0	0	5	0	0	13	4	9
2015.	29	1	0	3	0	0	12	4	9
2014.	37	2	0	5	0	0	14	5	11
2013.	36	3	0	3	0	0	13	4	13

Zapošljavanje sa evidencije biroa

Sa evidencije Biroa u toku 2022. godine zaposlene su 2033 osobe, dok je u 2021. godini sa evidencije zaposleno 1940 osoba. Broj zaposlenih sa evidencije Biroa uključuje i samozaposlene. Naime, u 2022. godini 140 osoba je odjavljeno sa evidencije nezaposlenih po osnovu samozapošljavanja, kroz registraciju samostalne djelatnosti ili privrednog društva, dok je u 2021. godini evidentirano 114 samozaposlenja. U strukturi zaposlenih dominiraju kvalifikovani radnici, radnici sa srednjom i visokom stručnom spremom. Za novozaposlene radnike sa SSS i dalje je karakteristično da se u velikom broju slučajeva zapošljavaju na radnim mjestima na kojima se traži niža stručna sprema (KV ili čak NK). Za novozaposlene KV radnike je uočljiva pojava da se zapošljavaju u zanimanju za koja nisu zvanično stručno osposobljeni.

Najveći broj osoba je zaposlen u djelatnostima proizvodnje tekstilne odjeće, proizvodnje obuće, proizvodnje i prerade hrane i mesa, te prerade drveta. Istovremeno, u toku 2022. godine radni odnos je prestao za 1830 osoba, dok je u toku 2021. godine radni odnos prestao za 1824 osobe.

Suficitarna, deficitarna i najtraženija zanimanja u 2022. godini

U nastavku dajemo pregled najbrojnijih – suficitarnih zanimanja, zatim zanimanja kojih nema dovoljno na evidenciji - deficitarnih, kao i zanimanja koja su poslodavci u 2022. godini najviše potraživali od Biroa.

SUFICITARNA ZANIMANJA U 2022	**DEFICITARNA ZANIMANJA U 2022**	**NAJTRAŽENIJA ZANIMANJA U 2022 (posredovanje)**
VSS	*VSS*	*VSS*
Pravnik	Doktor medicine	Građevinski inženjer
Ekonomista	Nastavnik/profesor matematike	Inženjer geodezije
Ekonomista menadžmenta	Logoped	Magistar farmacije
Socijalni radnik	Nastavnik/profesor fizike	Ekonomista
Inženjer agronom	Nastavnik/profesor hemije	
Inženjer drumskog saobraćaja	Nastavnik/profesor njemačkog	
Kriminalista	Građevinski inženjer	
	Inženjer geodezije	
SSS	*SSS*	*SSS*
Ekonomski tehničar	Drvni tehničar	Mašinski tehničar
Maturant gimnazije	Turistički vodič/animator	Ekonomski tehničar
Mašinski tehničar	Tehničar za obuću	Maturant gimnazije

Tekstilni tehničar		Građevinski tehničar
Medicinaska sestra		Elektro tehničar
Građevinski tehničar		
Tehničar elektroničar za računare		
KV	*KV*	*KV*
Prodavač	Vodoinstalater i plinoinstalater	Stolar
Frizer	Instalater grijanja i klimatizacije	Tapetar
Automehaničar	Slastičar	Krojač/šivač
Bravar		Građevinski radnici (zidari,moleri i sl.)
Obućar		Zavarivač
Tekstilac		
Elektromehaničar		

Mjere aktivne politike zapošljavanja - programi sufinansiranja zapošljavanja
Kao i ranijih godina Federalni zavod za zapošljavanje je u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja, raspisao Javni poziv za sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja u 2022. godini. Po Javnom pozivu za sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja u 2022. godini na području Grada Visoko zaposleno je 267 osoba, od čega 148 žena i 119 muškaraca.

Program sufinansiranja samozapošljavanja START UP 2022
Na program sufinansiranja samozapošljavanja, koji je sadržavao sedam različitih mjera, uspješno su aplicirale 72 nezaposlene osobe, kao vlasnici obrata ili osnivači društva. Kod istih je dodatno zaposleno po programu 10 osoba, tako da je ukupan broj zaposlenih po mjerama podsticaja samozapošljavanja 82, od čega 40 žena. Najzastupljenije djelatnosti među obrtima koji su koristili mjere START UP 2021 su poljoprivredna djelatnost i tradicionalni zanati. Struktura djelatnosti korisnika mjera START UP 2022 je sljedeća:

- poljoprivredna djelatnost - 19 korisnika
- tradicionalni obrt -38 korisnika
- autoprevoznik - 3 korisnika
- društvo ograničene odgovornosti - 1 korisnika
- trgovačka radnja - 8 korisnika
- agencija - 1 korisnik
- farma - 3 korisnika
- ugostiteljska radnja - 9

Program sufinansiranja zapošljavanja 2022. godine
Na program sufinasiranja zapošljavanja, koji je obuhvatao 10 mjera, uspješno je apliciralo 102 poslodavaca. Zaposleno je 185 osoba, od čega 108 žena i 77 muškarca.

Prijedlozi za poboljšanje stanja u oblasti rada i zapošljavanja

Stanje u oblasti rada i zapošljavanja na području Grada Visoko u osnovi prati tendencije stanja u istoj oblasti na nivou Federacije BiH. Faktori ekonomskog i općeg društvenog stanja doveli su do masovne pojave rada na crno, loših uslova rada, niske cijene i drugih nepovoljnih karakteristika u ponudi poslodavaca. Dugogodišnje izlaganje potencijalne radne snage ovakvim okolnostima svakako je doprinijelo i velikom odlivu iste na inostrana tržišta. S druge strane, brojne ankete i analize provedene od strane FZZZ i službi za zapošljavanje, u sklopu redovnih istraživanja tržišta rada, ukazuju na prisutno nezadovoljstvo poslodavaca kvalitetom znanja i vještinama radnika.
Po ovom konkretnom pitanju lokalna zajednica teško da može učiniti značajnije iskorake bez inicijative, pomoći i podrške viših nivoa vlasti, stoga se i prijedlozi za poboljšanje stanja u oblasti rada i zapošljavanja kreću u prilično uskim okvirima mogućnosti lokalne zajednice. Međutim, ono što našu lokalnu zajednicu izdvaja od drugih jeste orjentiranost stanovništva na poljoprivredu, obrtničke i druge djelatnosti i male biznise u čemu se vidi potencijal u koji Gradska uprava može ulagati na razne načine i na taj način mijenjati sliku lokalnog tržišta rada. Također, potrebno je uraditi detaljnu analizu tržišta rada iz koje bi dobili informacije, podatke i parametre neophodne za definiranje konkretnih mjera za poboljšanje stanja u oblasti rada i zapošljavanje.

TURIZAM

Posmatrajući širu sliku turističkog razvoja Visokog, ona se može podijeliti na dva vremenska perioda, turizam u Visokom do 2005. godine, i od 2005. godine pa sve do danas. Godina 2005. je prekretnica i početak nove intenzivnije etape turističkog razvoja Visokog. Te godine dr. Semir Osmanagić je iznio tvrdnje o postojanju piramidalnog kompleksa i tako Visoko postaje meta interesovanja svjetske javnosti, atraktivna turistička destinacija i motiv za dolazak turista iz cijelog svijeta, čija brojnost iz godine u godinu sve više raste. Sve je to imalo odraza da se postepeno svi subjekti, koji direktno ili indirektno imaju dodira sa turizmom uključe i iskažu interesovanje i budu dio turističke ponude Visokog. Tako da se može konstatovati da turizam ima pozitivnog efekta na razvoj i ugled Visokog kao otvorene sredine sa perspektivom ubrzanog privrednog razvoja. Navest ćemo neke činjenice:

- u viziji budućeg razvoja Visokog, turizam je od strane vodećih organa lokalne samouprave svrstan kao jedna od okosnica na čemu će se temeljiti privredni razvoj Visokog;
- došlo je do oživljavanja trgovinske i uslužne djelatnosti, razvoja hotelijerskog i ugostiteljskog sektora, što je imalo utjecaja na zaposlenost lokalnog stanovništva;
- Visoko se može nazvati destinacijom "obiteljskog turizma", obzirom na progresivan razvoj i rast iznajmljivača privatnog smještaja;
- lokalno stanovništvo se sve više uključuje u turističke tokove, kroz osnivanje obrta, malih biznisa, odnosno samozapošljavanja i zapošljavanja;
- veoma bitna činjenica je da se naša svijest o odnosu prema kulturi, kulturnohistorijskom nasljeđu i njegovom očuvanju, odnosu prema prirodi počinje mijenjati u pozitivnom smislu.

Numerički pokazatelji

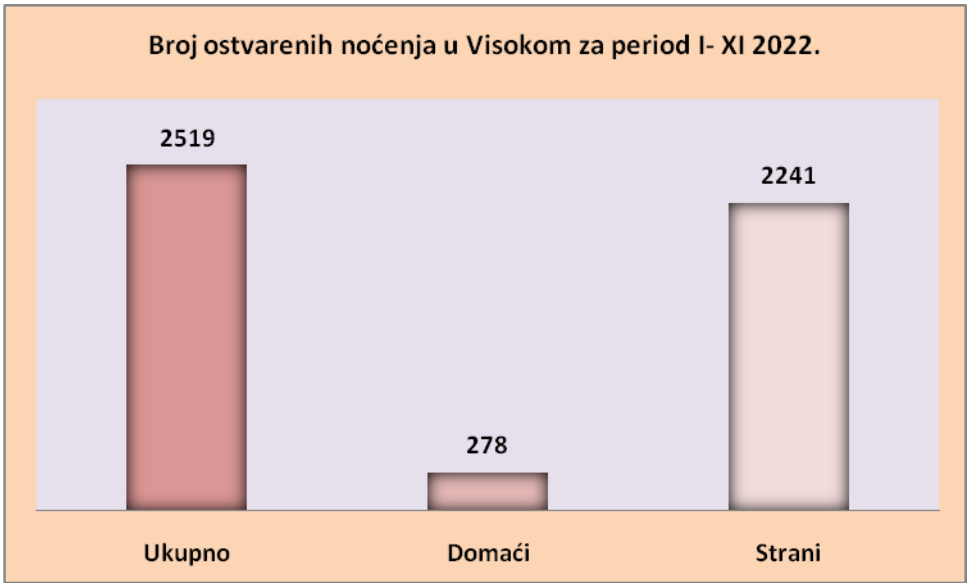
Turistička sezona u Visokom odvija se tokom cijele godine, najintenzivnije posjete se bilježe tokom ljetnih mjeseci. U posljednjih nekoliko godina, Visoko kao turističko mjesto ubraja se među najpoželjnija turistička odredišta u Zeničko - dobojskom kantonu, pa i šire. Park Ravne 2 sa svim svojim sadržajima spada u top pet atrakcija Ze-do kantona, a Fondacija AP: BPS je zabilježila rekordan broj posjeta oko 150 000 posjetilaca za 2022. godinu, što je u odnosu na prethodne godine znatno povećanje. Posmatrajući turistički promet unazad nekoliko godina, primjetan je rast ostvarenih dolazaka i noćenja, a 2018. godina izdvaja se kao godina sa najvećim brojem ostvarenih dolazaka i noćenja. Visoko je odredište koje je pitomije za strane turiste, koji ne samo da bilježe više dolazaka i noćenja, nego se i duže zadržavaju. Analizirajući odnos ostvarenih noćenja i dolazaka domaćih i stranih posjeta od 2014. godine zaključno sa 2020. godinom, može se konstatovati da domaći turisti u prosjeku bilježe jedno noćenje, dok strani turisti 3 i više noćenja. Statistički pokazatelji za 2020. godinu pokazuju snažan utjecaj pandemije Covid - 19 u odnosu na prethodne godine. U 2020. godini evidentirano je 213 dolazaka, što je 1.118 manje u odnosu na 2019. godinu, značajno umanjenje za 84 %. U 2020. godini u Visokom ostvareno 816 noćenja, što je manje za 4.066, odnosno drastično umanjenje za 83,3 %. Sve ovo govori da je Visoko prepoznato od turističke klijentele koju većinom čine stranci, i koji bilježe najveći broj noćenja u Visokom.

Broj ostvarenih posjeta i noćenja u Visokom

Godine	**Dolasci turista**	**Noćenja turista**
2014.	835	3. 005
2015.	621	1. 663
2016.	415	942
2017.	1. 001	4. 113
2018.	1. 370	5. 198
2019.	1. 331	4. 882
2020.	213	816

Izvor: FZS FBIH

Grad Visoko je za period januar - novembar 2022. godine zabilježio 714 posjeta, te 2.519 ostvarenih noćenja. U poređenju sa 2020. godinom bilježi se značajno povećanje broja dolazaka i noćenja, što je pokazatelj stabilizaciji turističkih kretanja i normalnom funkcionisanju turističke djelatnosti, nakon pandemije Covid - 19. Zaključno sa mjesecom novembrom 2022. godine ostvareno je više 501 posjeta, odnosno zabilježeno je 1.703 noćenja više u odnosu na 2020. godinu. Učešće stranih turista po broju dolazaka je 531, a domaćih 183. Procentualno posmatrano učešće stranih turista je 74,37 %, a domaćih 25,63 %. Kada su u pitanju ostvarena noćenja, strani turisti ostvarili su 2.241 noćenje, a domaći 278. Tako da je učešće stranih 88,96 %, a domaćih 11,04 % u ukupnom broju ostvarenih noćenja.

Izvor: FZS FBIH

Dolasci i noćenja turista po zemljama prebivališta u Visokom period I-XI 2022.)		
Zemlje	**Dolasci**	**Noćenja**
Njemačka	208	1. 088
BiH	183	278
Austrija	76	403
Srbija	39	69
Hrvatska	33	68
Švicarska i Lihtenštajn	29	156
UAE	14	79
Ostale zemlje	132	378
Ukupno	***714***	***2519***

Izvor: FZS FBIH

Prosječno zadržavanje gostiju je 3 i više noćenja. Strani turisti se zadržavaju u prosjeku 4 noćenja, a domaći jedno i više noćenja. Kada se govori o samoj strukturi stranih turista, gosti sa evropskog kontinenta pokazuju najviše interesovanja, ali su zastupljeni gosti i iz drugih dijelova svijeta.

Ostali turistički potencijali Grada Visoko

Visoko je grad sa izuzetno povoljnim geografskim položajem u blizini Sarajevu i ostalim centrima, grad s dugom tradicijom postojanja, mjesto gdje su ispisane najslavnije stranice u dugogodišnjoj bosanskoj historiji, kraljevski grad, grad multietičnosti i viševjekovnog suživota i tolerancije, grad bogatog kulturnohistorijskog naslijeđa, sredina bogatih i plodonosnih ravnica, prirodnih i netaknutih fenomena i grad čestitih i ljubaznih ljudi.

Kao turistički aduti se mogu izdvojiti:
- povoljan geografski i prometni položaj (središnji dio BiH, Sarajevsko - zenička kotlina, uz transportni koridor Vc);
- postojanje sakralnih hramova različitih konfesija u gradskom jezgru, koji arhitekturom i naslijeđem koje posjeduju i čuvaju predstavljaju izuzetne atrakcije za razvoj kulturnog i vjerskog turizma;
- Visoko je čaršija sa devet džamija u gradskom području, što je za ljubitelje Orijenta i islamske arhitekture pravi užitak;
- Zavičajni muzej "Visoko" (bogate muzejske zbirke i ostali eksponati tradicionalnih visočkih zanata);
- Bijela/Šerefudinova džamija - istinski dragulj Visokog i BiH, dobitnica mnogih prestižnih nagrada za arhitekturu i umjetost;
- nacionalni spomenici;
- arheološki i historijski lokaliteti (posebno srednjovjekovni);
- izletišta i mjesta netaknute prirode, pogodna za odmor, boravak u prirodi, porodična okupljanja, škole u prirodi;
- pješačke i planinarske staze za ljubitelje prirode i aktivnog odmora;
- tradicionalne kulturne i sportske manifestacije, sajmovi i koncerti;
- dobro poznate visočke gastronomske delicije i suveniri (visočko suho meso, moštranska paprika, srhinjska jagoda), produkti kožarsko- krznarske galanterije;
- razvoj gastro i ruralnog turizma i dr.

S druge strane najveći hendikepi Visokog u kontekstu njegovog daljeg turističkog uspona, te planirane aktivnosti u vezi s njihovim otklanjanjem i obogaćivanjem postojeće turističke ponude, zasnivaju se na činjenici da je turizam "osjetljiva" djelatnost koja zahtjeva kontinuirano ulaganje u obogaćivanje turističke ponude i praćenje turističkih tokova, što zahtjeva ogromna novčna ulaganja. Ono što je činjenica je da Visoko ima veoma bogatu turističku ponudu za sve vrste turista, odličnu predispoziciju za intenzivniji turistički razvoj. Međutim, da bi neki objekat, spomenik, lokacija, atrakcija zaživili i bili predmet interesovanja turista, potrebno ih je dovesti krajnjoj namjeni, što podrazumijeva turističku valorizaciju, ulaganje u turističku infra i supra strukturu, obogaćivanje turističkog sadržaja, promotivne aktivnosti, osposobljavanje ljudskih resursa i ostalih aktivnosti koje bi se trebale koordinisati i planski rješavati. Visoko ima usvojene strateške dokumente na čemu bi se trebao temeljiti razvoj turizma, što je ključni faktor planskom, strateškom pristupu rješavanju nedostataka i obogaćivanju turističke ponude. S obzirom da su već neki projekti u toku i da se intenzivno radi na unapređenju kulturnih i turističkih sadržaja, smatramo da će Visoko moći odgovoriti zahtjevima posjetitelja.

E) Stanje prostorno - planske dokumentacije i infrastrukture

Stanje prostorno - planske dokumentacije i infrastrukture

Normativnim okvirom u FBiH i prostorno planskom dokumentacijom određuju se dugoročni ciljevi i mjere prostornog razvoja u skladu sa privrednim, društvenim i historijskim razvojem zajednice. Prostornoplansku dokumentaciju općeg obuhvata kao relevantnu u procesu strateškog planiranja u ZDK čine prostorni planovi Kantona i prostorni planovi lokalnih samouprava u sastavu Kantona. U vezi sa tim u gradu Visoko postoji važeća prostorno-planska dokumentacija obuhvata:

- Prostorni plan grada Visoko za period od 2014. - 2034. godine,
- Izmjene i dopune Prostornog plana Grada Visoko,
- Urbanistički plan za urbano područje Visoko za period od 2016. - 2034.,
- Regulacioni plan poslovne zone Ozrakovići - Visoko lokalitet I,
- Regulacioni plan Gorani I - Visoko,
- Regulacioni plan Radovlje - Visoko,
- Regulacioni plan Zimča - Visoko,
- Urbanistički projekat Sebilj - Visoko,
- Regulacioni plan plan Grad - Visoko,
- Regulacioni plan Kralupi - Visoko,
- Regulacioni plan Ravne - Visoko,
- Regulacioni plan Prijeko KTK - Visoko,
- Regulacioni plan Prijeko - Visoko -Izmjene i dopune
- Elaborat Sanitarne Zaštite Vrutak,

- Elaborat Sanitarne Zaštite Vijer,
- Izvorišta Vrutak- Šećine njive -Vijer
- Regulacioni plan Gradskog jezgra Visoko,
- Regulacioni plan Šareni hanovi Moštre.

1.1. Osnovna koncepcija razvoja saobraćaja na području grada Visoko

- Rekonstrukcuja i prekategorizacija postojeće regionalne ceste Visoko-Kiseljak (R443) u magistralnu cestu II reda M221. Obzirom da navedena dionica u dužini od 1,7 km prolazi kroz gradski centar, ista se planira izmjestiti iz gradskog područja i područja vodozahvata izvorišta "Vrutak" izgradnjom obilaznice.
- Rekonstrukcija i modernizacija postojećih lokalnih cesta, što obuhvata rekonstrukciju horizontalnih i vertikalnih elemenata trase, povećanje širine istih na 5,5-6,0m, i izgradnju trotoara kroz naseljena mjesta.
- Evidentiranje postojećih saobraćajnica kao nerazvrstane ceste u ukupnoj dužini od 63,5 km koje povezuju urbana područja i građevinska zemljišta sa javnim cestama. Ovim planom se predviđa rekonstrukcija i modernizacija istih, sukladno izraženim potrebama.
- Uspostavljanje i adekvatanog nivoa usluga JGP-a.
- Izgradnja biciklističkih staza.
- Modernizaciju željezničkog saobraćaja I postojećih željezničkih terminal sa akcentom na ukrštenim drumskim i željezničkim saobraćajem, tj. postavljanje i funkcioniranje rampi na prelazu drumskog preko željezničkog saobraćaja.
- Izgradnja aerodroma na lokalitetu Paljike, klase 4E.

1.2. Elektroenergetska infrastruktura

- Detaljno razmotriti četiri predviđena lokaliteta hidrocentarala na rijeci Bosni (Dobrinje, Mulići, Visoko I, Visoko II), shodno dobijenim rezultatima, ući u realizaciju pojedinih projekata;
- Studijski obraditi hidropotencijal rijeke Fojnice, stim da se uzmu u obzir i sva ograničenja u korištenju ovog prostora, pa shodno dobijenim rezultatima, opredjeliti se rješenja i pristupiti njihovoj realizaciji;
- Elektrodistributivna mreža kao dio elektroenergetskog sistema, koji služi za dovođenje električne energije, treba zadovoljavati ograničenja u pogledu opterećenja i vrijednosti napona te pružati zadovoljavajuću kvalitetu električne energije.
- Distribucija električne energije je djelatnost lokalnog karaktera, stoga planove izgradnje pojedinačnih većih objekata (primarnih trafo stanica i primarnih vodova) ne treba u dugoročnom razdoblju smatrati konačnim, već je uvijek moguća potreba većeg ili manjeg dodatnog usklađivanja sa detaljnijim lokalnim razvojnim planovima.
- Veći dio postojećeg sistema distribucije električne energije na srednjem naponu temelji se na dva stepena transformacije (110/35kV i 35/10kV), te dvije mreže srednjeg napona (35kV i 10kV). Dugoročno posmatrano, cilj je postojeći sistem transformisati u sistem sa jednim srednje naponskim nivoom (20kV) i jednom direktnom transformacijom (110/20kV). Stoga se razvoj mreže srednjeg napona temelji na dva djelomično povezana načela: zamjenana pogonskog nivoa 10kV sa 20kV i postupno uvođenje direktne transformacije 110/10 (20) kVte ukidanje mreže 35 kV.
- Na području Grada potrebno je razvijati gasnu infrastrukturu, obezbjediti uvjete zaštite gasnih vodova u skladu sa propisima i zakonskom regulativom.

1.3. Komunalna infrastruktura

- Obezbjediti kvalitetno snabdijevanje vodom za piće na području cijelog Grada;
- Vršiti monitoring vodnih resursa koji su u funkciji i poduzimati aktivnosti u iznalaženju novih mogućnosti;
- Osigurati uspostavljanje registra područja podzemnih voda, koje su namjenjene za piće, sukladno evropskim odredbama o uspostavljanju okvira za djelovanje zajednice u oblasti politike voda;
- Obezbjediti optimalno i racionalno korištenje postojećih izvorišta pitke vode, posebno cijeneći interese različitih korisnika;
- Kontinuirano vršiti rekonstrukciju gradske vodovodne mreže u cilju sprječavanja gubitaka koji danas iznose i do 40%;
- Provoditi aktivnosti na okrupnjavanju lokalnih i seoskih vodovoda (kojih imao ko 230), koji neće biti obuhvaćeni gradskim vodovodnim sistemom, kroz rekonstrukciju i dogradnju, kao što je vodovodni

sistem Krečana (Radovlje);
- Nakon potvrde predpostavljenog kapaciteta izvorišta Vrutak od 100l/s, pristupiti dogradnji gradske mreže sa 2 nova podsistema: Moštre i Gračanica;
- Napraviti program vodosnadbjevanja naselja: Buzić Mahala, Gornji Porječani, Grđevac, Gornja i Donja Vratnica, Srhinje, Orašac, Stojkovići, Donja Zimča-Kozarci, Muhašinovići, Čekrekčije, Kula Banjer-Taukčići, Šareni Hanovi, Bradve i Hlapčevići;
- Definirati način obezbjeđenja tehnološke vode za potrebe privrednika paciteta na području grada: izvorište Očazi, vodozahvati i transport vode do potrošača.

1.4. Razvoj i modernizacija telekomunikacijskog i poštanskog sistema

- Izgradnja optičkih pravaca i pristupne mreže,
- Rekonstrukcija komunikacione opreme na nivou općine,
- Instalacija DSLAM-a za pružanje usluge ADSL,
- Signal mobilne mreže povečati sa100% pokrivenosti grada,
- Razvoj poštanskog nivoa usluga, povećanjem poštanskih jedinica i potpunom automatizacijom poštanskog šalterskog saobraćaja.

Izvor: Službeni glasnik općine Visoko 5/15.

E.1.) Stanje okoliša

1.1. Urbana područja na teritoriji grada Visoko su nastala kao rezultat historijskog razvoja općine, njenih topogrfskih karakteristika, kulturoloških i demogrfskih kretanja, sistema razvoja naselja, razvoja i nfrastrukture, privrede isl.
Poljoprivredno zemljište, najvećim dijelom, smješteno je u ravničarskom dijelu grada, tj. u dolinama Rijeka Bosne, Fojnice i njihovih pritoka, gdje je i najintenzivnije naseljavanje, što je uslovilo da se veliki dio tog zemljišta pretvori u građevinsko zemljište. Obzirom da je ovaj prirodni resurs ograničen, neophodna je njegova zaštita shodno upotrbnoj vrijednosti tog zemljišta, a naročito zemljišta grupisanog u agrozonu 1 (I, II, III, IV abonitetna kategorija) koju isključivo treba planirati za poljoprivredu.
S obzirom da je šumarstvo vezano za veliki prostor, otežano je praćenje procesa proizvodnje, tj. općenito gospodarenje sa šumskim ekosistemima. Sa tim u vezi uspostavljene su određene konture za jedinstven gospodarski objekat u vidu šumsko gospodarskog područja (ŠGP). Šume grada Visoko smještene su u okviru ŠGP „Gornjebosansko“ (zajedno sa općinama Vareš, Kakanj i Breza) i ŠGP „Kakanjsko“ (zajedno sa općinama Vareš, Kakanj i Zenica). Za ova šumsko gospodarska područja, rade se Šumsko gospodarske osnove (ŠGO), svakih deset godina. Za stanje šuma u privatnom vlasništvu nema tačnih informacija. Jedini podatak skojim raspolažemo je katastar privatnih šuma, dakle posjedovanje od strane pravnih i fizičkih lica. Briga o šumama se prije svega odnosi na očuvanje njihove stabilnosti i bogatstva, to podrazumjeva izuzetnu brigu kad je riječ o gospodarenju, korištenju i zahvatima ujednačenih intenziteta. Da bi se sve to postiglo, potrebno je vršiti monitoring u šumskim ekosistemima, te registrirati sve promjene, shodno tome optimizirati njihovo korištenje u smislu korištenja drvene građe, drveta u industriji, celuloze ili ogrijevnog drveta. To sve upućuje na sagledavanje potencijala i dugoročno planiranje gospodarenja šumama.
1.1. Putem mobilne mjerne stanice uspostaviti monitoring za praćenje meteoroloških podataka i mjerenje koncentracije štetnih polutanata u zraku i to: prisustvo lebdećih čestica, koncentracije azotnih oksida (NO, NO_2, NOx), ugljenmonoksida (CO), sumpordioksida (SO_2) i koncentracije ozona (O_3). Smanjenje emisije štetnih polutanata može se postići realizacijom projekta toplifikacije gradskog dijela općine, energetske efikasnosti kao i korištenje obnovljivih izvora energije. U zimskom period kada su česte temperaturne inverzije kao i pojava magle povećava se aerozagađenje, te je neophodno za zagrijavanje stambenih prostorija izabrati energent koji svojim sagorijevanjem ne stvara velike koncentracije SO_2, CO, CO_2 i dima.
1.2. Zaštita se ogleda u obezbjeđenju kvalitetne pitke vode kao i kontinuirano vodosnabdijevanje na području grada, uz unapređenje postojećeg i uspostavu novog sistema vodosnabdijevanja.
- unapređenje sistema prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda izgradnjom kolektora za otpadne vode,
-unapređivanjem sistema prikupljanja i adekvatnog zbrinjavanja otpada (iz domaćinstava i privrede) kao i proširenje obima prikupljanja otpada na što veći prostor općine (posebno prigradske mjesne zajednice koje do sada nisu imale adekvatan tretman za sakupljanje i zbrinjavanje otpada.
Izvor: Službeni glasnik općine Visoko 5/15.

F) 1.1. STANJE INFRASTRUKTURE (putna, željeznička, vazdušna, riječna itd.)

1.1.1. Putna infrastruktura

Dobru saobraćajnu povezanost sa susjednim općinama i kantonima, grad Visoko duguje veoma povoljnom geostrateškom položaju. Vodeći se načelom međusobne usklađenosti strateških dokumenata, važno je istaknuti da u okviru Strategije razvoja Bosne i Hercegovine, a ujedno i Strategije razvoja Zeničko - dobojskog kantona, najvažnije mjesto zauzima koridor u pravcu sjever - jug, koji se pruža dolinom rijeke Bosne, a koji je u evropskim relacijama rangiran kao intermodalni transportni koridor "V". Dužina autoceste koja prolazi kroz Visoko je 18 km.

Izmjenama i dopunama Prostornog plana grada Visoko (2014.-2034. godine) iz 2020. godine predviđeno je ukidanje koridora obilaznice **magistralne** ceste koji se pruža od mosta preko rijeke Bosne pored firme JKP „Visoko" (novoprojektovani most), preko naselja Prijeko, Zbilje i Buci do spoja sa postojećom regionalnom cestom R443. U skladu sa Odlukom o pristupanju izradi izmjena i dopuna Prostornog plana grada Visoko, donesene od strane Gradskog vijeća Visoko, na 8. sjednici, održanoj 29.05.2020. godine, štićeni koridor planirane obilaznice u PP grada Visoko (2014.- 2034.godine) se ukida, uz obavezu da u narednom periodu gradska Služba zajedno sa kantonalnom direkcijom za ceste iznađu optimalnu trasu i idejno rješenje za izmještanje regionalne ceste R443 iz gradskog centra, što do sada još nije urađeno. S tim u vezi, Grad Visoko je u julu 2023. godine uputio Inicijativu Federalnom ministarstvu prometa i komunikacija i Ministartsvu za prostorno uređenje, promet i komunikacije i zaštitu okoline Ze-do kantona za prekategorizaciju postojeće regionalne ceste R 443 Petlja - Visoko - Kiseljak u magistralnu cestu, čime bi se stvorili preduslovi za bolje saobraćajno povezivanje, kako sa autocestom na koridoru Vc (Petlja Lepenica), tako i bolji i brži privredni razvoj područja kroz koja ova cesta prolazi, a koji je trenutno na veoma niskom nivou. Posebno je važno naglasiti da JP „Ceste FBiH" već grade most na rijeci Lepenici u Kiseljaku i zaobilaznicu kroz grad Kiseljak koja će se povezati sa postojećom regionalnom cestom za koju smo inicirali prekategorizaciju. Važno je naglasiti da se korištenjem ovog putnog pravca za povezivanje sa južnim dijelom BiH dužina komunikacije skraćuje za oko 14 km, u odnosu na pravac Visoko - Sarajevo.

Grad Visoko je sa susjednim općinama povezan **regionalnim** cestama i to R 445 -Kakanj-Visoko-Podlugovi (dužine 20 km na području grada Visoko) i R 443 Petlja-Visoko-Kiseljak (dužine13 km na području grada Visoko) za koju je podnesena inicijativa u prekategorizaciju za magistralnu cestu. Pored toga, Prostornim planom grada Visoko generalno, preuzimajući podatke iz važeće Strategije razvoja Ze-do kantona za period 2021.-2027. godine, gustina kategorizirane putne mreže u BiH iznosi 41 km/100 km^2 dok je u ZDK 49,88 km/100 km^2 što se može smatrati približno tačnim i za Visoko.

Procjenjuje se da se na području grada Visoko prostire mreža lokalnih i nerazvrstanih cesta u dužini od oko 300 km. U skladu sa prenesenim obavezama iz Zakona o cestama FBiH, u pogledu nadležnosti za lokalne i nerazvrstane ceste, Grad Visoko je u avgustu 2023. godine pokrenuo nabavku za pružanje usluga izrade Evidencije (baze podataka) cesta i cestovnog pojasa, a što će poslužiti kao baza za izradu sektorske strategije - strategije razvoja cesta. Visoko ima jako razgranatu mrežu lokalnih i nerazvrstanih cesta u odnosu na broj stanovnika, što predstavlja veliki problem za održavanje cesta, posebno ako se uzme u obzir da je propisana amortizacija na ceste 10%, što znači da bi na godišnjem nivou trebalo izdvojiti višemilionska sredstva za održavanje. Pored toga, važno je napomenuti i da je Odluka o razvrstavanju lokalnih cesta na području Ze-do kantona stavljena van snage i da do sad nije donesena nova, što pravi problem upraviteljima lokalnih i nerazvrstanih cesta pri izdavanju rješenja iz svoje nadležnosti. (Odluka o prestanku važenja odluke o razvrstavanju cesta u autoceste, brze ceste, magistralne i regionalne ceste („Službene novine FBiH" br: 24/14 i 95/14) i Odluka o prestanku važenja Odluke o razvrstavanju Lokalnih cesta na podrucju Zeničko-Dobojskog kantona („Službene novine Zeničkodobojskog kantona" br: 9/14 i 4/15), čime sve prekategorisane ceste se reimenuju u prvobitnu (postojeću) kategoriju.

U skladu sa smjernicama utvrđenim Prostornim planom grada Visoko cilj je povećanje nivoa usluge na svim postojećim cestama, te postizanje potrebnih tehničkih karakteristika za sticanje uvjeta za prekategorizaciju istih u viši rang, a sve u skladu sa važećim propisima.

Izdvajamo značajne projekte i aktivnosti u smislu unapređenja i razvoja cestovne infrastrukture na području grada Visoko:

- Izrada Evidencije cesta;
- Izrada Strategije razvoja i održavanja lokalnih i nerazvrstanih cesta obuhvata grada Visoko (nakon izrade Evidencije cesta);

- Od strateškog značaja je prekategorizaciju regionalne ceste R 443 Petlja - Visoko - Kiseljak u magistralnu cestu, naročito uzimajući u obzir da se na taj način veza sa južnim dijelom BiH skraćuje za oko 14 km, za šta je upućena inicijativa nadležnim ministarstvima;
- Nastavak modernizacije regionalnih cesta u koje spadaju i gradske Ulice - Ulica Branilaca Bosne, te Ulica Gornje Rosulje, Kralja Tvrtka i Mule Hodžića;
- Rekonstrukcija ulice Čaršijska (od Sebilja do Tabačke džamije, uključujući plato ispred zanatskog centra i Čatićke zgrade) i Ulice Alije Izetbegovića. Realizacijom ovog projekta izmijenila bi se slika centralnog dijela grada, te realizirale određene odredbe važeće planske dokumentacije za ovo područje od velikog značaja;
- Izgradnja mosta preko rijeke Bosne, u naselju Čekrekčije. Postojeći „spregnuti most“ u MZ Čekrekčije sagrađen je 1987. godine i ne zadovoljava potrebne kapacitete naselja i poslovne zone koje opslužuje, a predstavlja jedinu vezu naselja Čekrekčije sa regionalnom cestom R445, koja povezuje Visoko i Podlugove;
- Sanacija „Betonskog mosta“ preko rijeke Bosne u Visokom (R 445). Most je dio frekventnog regionalnog puta R 445 koji je poveznica Visokog sa regionalnim centrima Sarajevo i Zenica, te ostalim susjednim gradovima;
- Izgradnja saobraćajnice Naselje Luke - Ulica Branilaca Bosne koja je predviđena Regulacionim planom Centar 3 I. Izgradnjom ove saobraćajnice znatno bi se smanjiila dužina komunikacije od Naselja Luke, koje broji oko 4.500 stanovnika, prema izlazu iz grada u smjeru autoceste i regionalnih cesta, a čime bi se smanjilo saobraćajno opterećenje na dvije važne raskrsnice na Ulici Branilaca Bosne - na križanju sa Ulicom Aleja šehida Resula i Ulicom VIII. Osim toga, smanjenjem protoka saobraćaja u ovom dijelu grada uticalo bi se na smanjenje štetnih emisija iz saobraćaja, prije svega natrijevih oksida, što je jako važno uzimajući nivo zagađenja zraka u Visokom;
- Izgradnja nove lokalne ceste Visoko-Buci-Rakovica u ukupnoj dužini od 10,6 km, čime bi se ostvarila veza sa Sarajevskim Kantonom;
- Rekonstrukcija podvožnjaka na željezničkoj prugi Vrpolje - Sarajevo u km 224+137 (naselje Arnautovići). Rekonstrukcijom podvožnjaka znatno bi se smanjio broj saobraćajnih nezgoda. Obzirom da se radi o projektu koji je od značaja za BiH jer se preko navedene pruge odvijaju međuentitetske i međunarodne linije kako za putnički, tako i za teretni saobraćaj. Trenutno se ispod mosta odvija dvosmjerni drumski saobraćaj. Radijus krivine je takav da teretna vozila, koja ovdje čine većinu saobraćaja, vrlo često moraju preći u suprotnu traku kako bi izvršila skretanje, pa se tako javlja veliki rizik od saobraćajne nesreće. Najveću barijeru za normalno obavljanje skretanja predstavlja srednji stub, koju uz jako kose upornjake ometa kako skretanje, tako i vidljivost sudionika u saobraćaju. Trenutna visina slobodnog profila sa podvožnjaka je oko 420 cm;
- Proširenje i modernizacija parking prostora u gradu, uključujući i značajno proširenje parkinga kod Doma zdravlja, koje je predviđeno Regulacionim planom Centar 3 I;
- Izgradnja kružnih tokova u skladu sa važećom planskom dokumentacijom (lokalitet Ciglana, autobuska stanica i Vispak, te potencijalno raskrsnica kod gradske apoteke - Ulica Branilaca Bosne i Ulica Aleja šehida Resula, te ostale priključne saobraćajnice);
- Rekonstrukcija i modernizacija postojećih lokalnih i nerazvrstanih cesta;
- Kontinuirano stvaranje preduslova za izgradnju novih infrastrukturnih projekata (priprema i izrada planske i projektne dokumentacije).

1.1.2. Željeznička infrastruktura

Grad Visoko nalazi se na trasi željezničke pruge Bosanski Šamac-Sarajevo (dionica od Maglaja do Visokog) u dužini od 124,50 km, te u blizini pruge Podlugovi - Vareš u dužini od 23,56 km. U BiH je generalno od završetka rata pa do danas, žljeznički saobraćaj bio zapostavljen uz nedovoljna ulaganja u održavanje komunikacija i modernizaciju opreme. U periodu poslije rata, dominira drumski teretni saobraćaj, te je neopravdano zapostavljen željeznički transport, osim nekoliko redovnih linija manjeg obima. Ovakvo stanje bi u budućnosti trebalo mijenjati u korist željezničkog saobraćaja kao jeftinijeg transporta roba, a što je preduslov konkurentnosti na svjetskom tržištu.

Grad Visoko ima 15 km željezničke pruge, a izgradnja drugog kolosjeka željezničke pruge, modernizacija željezničkog saobraćaja i postojećih željezničkih terminala bi bila od ključnog značaja. Grad Visoko svake godine sufinansira održavanje ukrštanja pruge sa drumskim saobraćajem.

1.1.3. Vazdušni, riječni i morski saobraćaj

Visoko je udaljeno svega 30 km od najbližeg Međunarodnog areodroma Sarajevo čiji jekapacitet 2.000.000 putnika godišnje i koji je povezan sa velikim brojem međunarodnih aerodroma. Najbliža pomorska luka Ploče od Visokog je udaljena 199 km, a najbliža riječna luka Brčko je na udaljenosti od 180 km.

1.1.4. Javni saobraćaj

Javni prevoz je organiziran za naselja vangradskog tipa, kako je Visoko grad sa relativno malom centralnom urbanom zonom. Redovno se vrši usklađivanje redova vožnje kako bi se zadovoljile potrebe korisnika javnog prevoza.

F.1.2. ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Potrošnja električne energije se dijeli prema tarifnim stavovima na domaćinstva, javnu rasvjetu, poslovne objekte i velike industrijske potrošače. Napajanje električnom energijom vrši se iz elektro-energetskog sistema BiH. Grad Visoko je spojen na mrežu J.P. "Elektroprivreda BiH" d.d. Sarajevo. Kontinuirano se provode aktivnosti koje doprinose još kvalitetnijem i urednijem snadbjevanju potrošača električnom energijom. Sveukupno snadbjevanje električnom energijom je uredno i dobro.
Prostornim planom predviđena je izgradnja hidroelektrana na rijeci Bosni i na rijeci Fojnici, čija će realizacija zavisiti od Zakona i odluka na višim nivoima vlasti koji uređuju ovu oblast.
Na teritoriji grada postoji izgrađena vjetroelektrana „Moštre 1". U period od 2013. godine izdato je 11 odobrenja za građenje za fotonaponske elektrane, od toga 7 za fotonaponske elektrane na krovovima objekata i 4 slobodnostojeće, te 22 uvjerenja o pokrenutim postupcima.
Iako poticajne mjere u ovoj oblasti nisu u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, određenom vrste edukacije i usmjeravanja potencijalnih investitora u ovom sektoru može se napraviti pozitivan pomak. Prije svega se misli na implementaciju jedne posebne grane pod nazivom agrovoltaika. Tim francuskih naučnika prvi je upotrijebio termin agrivoltaik što u osnovi znači kada se solarni paneli i prehrambeni usjevi kombiniraju na istom zemljištu kako bi se maksimalno iskoristilo zemljište. To je ideja koja bi mogla dovesti proizvodnju hrane na viši nivo, a ujedno zaštititi visokovrijedno poljoprivredno zemljište, te kao dodatni efekat eliminisati potrebu promjene namjene poljoprivrednog zemljišta prilikom pribavljanja dozvola, što trenutno predstavlja veliki problem u postojećim procedurama, naročito kada se uzme u obzir da su osunčana i južno orijentisana zemljišta na blagim padinama i uzvišenjima koja su pogodna za fotonaponske elektrane, uglavnom u vanurbanom području i poljoprivrednom zemljištu po planskoj dokumentaciji.
Na teritoriji grada nema izgrađenog sistema daljinskog grijanja. Stanovništvo i privredni subjekti, kao i javni sektor koriste plin i konvencionalne izvore energije iz decentraliziranih sistema i ložišta.

F.1.3. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

1.3.1. Vodosnabdjevanje

Prema važećoj planskoj dokumentaciju, na području grada se nalazi 136 izvorišta. Izvorište Vrutak je od posebnog javnog interesa za snabdijevanje vodom za piće, korisnika gradske vodovodne mreže na području Grada. U cilju zaštite vodozahvata „Vrutak" od svih zagađenja i kontroliranog korištenja, Prostornim planom su utvrđene zone zaštite. Za sva izvorišta koja se koriste ili će se koristiti za snabdijevanje pitkom vodom većeg broja domaćinstava, potrebno je uraditi elaborat zaštitnih zona izvorišta i odluke o zaštititi tih izvorišta. Za izvorišta, bez obzira na kapacitete koji se koriste za snabdijevanje stanovnika vodom za piće, a za koja nisu urađeni elaborati zaštitinih zona izvorišta i nisu donesene odluke o zaštitnim zonama izvorišta prema važećoj zakonskoj regulativi, određuje se zaštitna zona od 50 m u radijusu oko izvorišta vode.
Lokaliteti koji su utvrđeni kao potencijalna izvorišta vode za piće i koja se istražuju (Šećine Njive, Vijer-sliv rijeke Fojnice, dolina Radovljanske rijeke, dolina Podvinjskog potoka i Lužničkog potoka), shodno dobijenim rezultatima imaju primat u upotrebi prostora u odnosu na sve druge. Prostornim planom je utvrđeno podzemno izvorište tehnološke vode Očazi (namijenjene industriji). Primarno, zaštitni pojasevi oko svakog bunara iznose 50 m u radijusu oko bunara. Od zahtjeva tehnološkog procesa u kome će se voda iz izvorišta Očazi primjenjivati tj. potrebnog kvaliteta vode, ovisit će i zaštita izvorišta u skladu sa urađenim elaboratom i odlukom o zaštiti ovog izvorišta.

Grad Visoko i nadležno javno komunalno preduzeće dužni su održavati, rekonstruisati ili dograđivati postojeće vodovodne mreže na način optimiziranja kapaciteta postojećih izvorišta do raspoloživih resursa i vršiti kontrolu ispravnosti vode za piće, svako u okvirima svoje nadležnosti. Dodatne količine vode obezbjeđivat će se izgradnjom novih izvorišnih objekata na lokalnom i regionalnom nivou uz obavezu provođenja odgovarajućih hidrogeoloških i drugih istraživanja na potencijalnim resursima u planskom periodu. U cilju stvaranja uvjeta za organiziranje održavanja lokalnih vodovoda u okviru nadležnog javnog komunalnog preduzeća, potrebno je provesti sve radnje na izradi detaljnog katastra, ispitivanju kvantitativno-kvalitativnih karakteristika zahvaćenih izvora i studija mogućnosti okrupnjavanja lokalnih vodovoda, sa ciljem predavanja istih na upotrebu nadležnom javnom komunalnom preduzeću.
Na teritoriji grada Visoko, trenutno egzistira organizovan gradski vodovodni sistem, koji obuhvata prostor šire urbane zone sa prigradskim naseljima i urbanim područjima, sa organizovanim upravljanjem putem nadležnog javnog komunalnog preduzeća. Gradski vodovodni sistem čine: izvorišna zona Vrutak sa objektima za crpljenje i pripremu vode, pumpne stanice Vrutak i Pertac I, rezervoari Pertac I i Pertac II, kao i cjevovodi primarne i sekundarne mreže ukupne dužine oko 130 km.
Izvorište Vrutak na Bucima, oko 5 km uzvodno od grada, locirano je uz rijeku Fojnicu i predstavlja glavno izvorište sa kojeg se vrši vodosnabdijevanje stanovništva uže urbane zone i pojedinih prigradskih naselja gdje napaja 60% teritorije, gdje 99% korisnika koji imaju uredno snabdijevanje vodom, odnosno pritisak od 2,5 bar. Trenutno se saovog sistema snabdijeva skoro 21.000 stanovnika ili oko 52%. Ostali prostor po pitanju vodosnabdijevanja se oslanja na lokalne vodovodne sisteme. Lokalni sistemi nisu u integrisanom sistemu javnog komunalnog preduzeća. Prema evidenciji grad Visoko ima 223 lokalna vodovoda putem kojih se snabdijeva oko 30.000 korisnika.
Veliki problem predstavlja činjenica što je većina vodovoda građena ranije i starosti je 30 - 60 godina, sa velikim gubicima vode, dijelom zbog lošeg ili nikakvog održavanja, starosti vodnih objekata - kaptaže, primarnih i sekundarnih cjevovoda, te nastalih oštećenja tokom eksploatacije.
Ono što se može generalno istaći je da je pitanje kontrole vode za piće i uspostavljanje zaštitnih zona na lokalnim vodovodima zapostavljeno od samih korisnika. Održavanje se svodi uglavnom na popravke dotrajale mreže i plaćanje troškova utroška električne energije za rad pumpi. Generalno, problem svih mjesnih zajednica koje se snabdijevaju putem lokalnih vodovoda jeste nedovoljna količina vode u određenim periodima godine.
Do 2030. godine svim općinama Ze-do kantona nedostajaće pitka voda ukoliko se ne bude išlo na dopunska zahvatanja, odnosno na sanaciju gubitaka u vodovodnoj mreži. Prema Prostornom planu Ze-do kantona, ako se posmatraju količine sa kojima se trenutno raspolaže za snabdijevanje pojedinih općinskih centara i planirane potrebe do 2030. godine, može se zaključiti da će većina općina imati probleme u vodosnabdijevanju ukoliko se ne pristupi dodatnom zahvatanju. S tim u vezi, kroz realizaciju projekta proširenja vodovodnog sistema na području grada Visoko uvode nove količine vode u sistem iz decentraliziranih izvorišta sa pratećim objektima sistema, a sve s ciljem trajne održivosti postojećeg sistema te planiranih proširenja. U toku je realizacija projekta vrijednog oko 2.000.000,00 KM koji će obuhvatiti proširenje vodovodnog sietma u naseljima Vratnica, Srhinje i Poriječani.

1.3.2. Sakupljanje i tretman otpadnih voda

Na prostoru grada Visoko nije riješeno pitanje komunalnih i industrijskih otpadnih voda. Problem predstavlja nedostatak kanalizacijskog sistema, neprečišćavanje otpadnih voda, curenje iz starih cijevi i loše održavanje septičkih jama, zbog čega dolazi do zagađenja vodotoka, zemljišta i podzemnih voda. Djelimično je riješeno pitanje otpadnih i fekalnih voda užeg urbanog dijela grada, koji ima staru i dotrajalu kanalizacionu mrežu. Odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda predstavlja jedan od najvećih ekoloških problema grada Visoko. Grad trenutno nema adekvatan način tretiranja otpadnih i fekalnih voda. Strateški izazov predstavlja izgradnja kolektora sa sistemom prečišćavanja, ali i izgradnja sekundarne kanalizacione mreže, te organizirano rješavanje pitanja otpadnih voda (kolektivno ili putem septičkih jama) u ruralnim područjima.
Postojeći organizovani sistem odvodnje na teritoriji grada Visoko se sastoji od kanalizacionog sistema, sa glavnim i sekundarnim kolektorima, samo za gradsko područje. Samo dio objekata je povezan na glavni kolektor, koji je još uvijek u izgradnji. Na lijevoj obali rijeke Fojnice postoje dva sekundarna kolektora prečnika 800 i 1000 mm, koji odvode otpadnu vodu iz južnog dijela gradskog područja do ispusnih tačaka u rijeku Fojnicu. S druge strane, centar i sjeverni dio grada gravitira sekundarnom kolektoru prečnika 1000 mm koji količinu od oko 60% ukupnih otpadnih voda obuhvata odvodi do ispusta u rijeku Bosnu. Ostali vodovi slijedeći pad terena su priključeni na pomenuta tri sekundarna kolektora. Ovaj sistem je mješovitog tipa, što

znači da se upotrijebljene vode od stanovništva i industrije, kao i oborinske vode, odvode zajedno, a opslužuje u prosjeku 75% gradske populacije. Kanalizacioni sistem funkcionira na principu slobodnog pada i nema nikakvih potisnih pumpi koje rade neprestano ili bi se mogle uključiti za vrijeme velikih kiša ili naglog topljenja snijega. Prikupljene otpadne vode se na više mjesta ispuštaju direktno i bez ikakvog prečišćavanja u najbliži vodotok. Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) prikupljenih u okviru kanalizaconog sistema još nije izgrađeno. Generalno, stanje prikupljanja gradskih otpadnih voda stanovništva je loše.
U skladu sa Prostornim planom - Projekcija prostornog razvoja, u maju 2003. godine urađen je „Projekat postojećeg stanja kanalizacione mreže i idejni projekat glavnih kanalizacionih kolektora (lijevoobalni i desnoobalni) za grad Visoko i uređaja za prečišćavanje otpadnih voda" od strane „Zavoda za vodoprivredu d.d. Saravevo". Planski period projekta je 27 godina, odnosno do 2030. godine. Ovim projektom je, uzimajući u obzir planske dokumente razvoja urbanog područja grada, prošireno područje obuhvata planirane pokrivenosti kanalizacionom mrežom i na neka prigradska naselja i broj stanovnika ovakvog obuhvata iznosi oko 15.000. Pošlo se od pretpostavke da ona naselja koja su pokrivena javnim vodosnabdijevanjem trebaju biti pokrivena i kanalizacionim sistemom.

Obzirom da grad Visoko ima hidrografsku mrežu pogodnu za disponiranje oborinskih voda, projektom je usvojen separatni kanalizacioni sistem i riješen način ispuštanja oborinskih voda u rijeke Fojnicu i Bosnu. Kod konačnog opredjeljenja za kanalizacioni sistem, vodilo se računa o lokalnim uvjetima, a to su: broj stanovnika, vrsta postojećih i planiranih industrijskih objekata, količina i sistem otpadnih voda, hidrološko-klimatološke prilike, reljef, položaj i karakteristike recipijenta, urbanistički planovi razvoja, itd. Zbog konfiguracije terena i hidrografske mreže, planirani sistem je koncipiran tako da će se duž glavnog vodotoka protezati dva glavna kolektora koji će se na za to pogodnom mjestu spojiti u jedan i voditi do postrojenja, odnosno planirane lokacije postrojenja za tretman otpadnih voda.

Koncept navedenog dokumenta predviđa izgradnju glavnog kolektora koji bi se protezao lijevom obalom rijeka Fojnica i Bosna, od prve ispusne tačke sekundarnog kolektora 800 mm na rijeci Fojnici, prikupljao otpadne vode iz druga dva sekundarna kolektora, kao i ostalih 10 evidentiranih usputnih ispusta i odvodio sve otpadne vode pomenutog obuhvata do lokacije planiranog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Opisani lijevoobalni kolektor, koji je trenutno u izgradnji sa položenih oko 435 m PE cijevi prečnika 1200 mm, treba da obuhvati i količinu otpadnih voda planiranog sekundarnog kolektora sa područja obuhvata na desnoj obali rijeke Bosne. Ovaj sekundarni kolektor bi do tačke spoja na glavni kolektor, koja je planirana na lokaciji nizvodno od gradskog jezgra, trebao obuhvatiti i usputne postojeće ispuste na desnoj obali rijeke Bosne. Ukupna dužina opisanih postojećih vodova sa kanalizacionom mrežom iznosi oko 19 km. Ovim dokumentom je planirano da postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda - PPOV užeg urbanog područja, kapaciteta 20.000 ES, vrši prečišćavanje otpadnih voda putem konvencionalnog postrojenja sa primarnim i sekundarnim prečišćavanjem, odnosno mehaničko-biološkim tretmanom. Primarni tretman, poslije primarnog dizanja pužnim pumpama, bi se vršio grubom i finom rešetkom i aeriranim pjeskolovom-mastolov. Za sekundarni, biološki tretman je planirana Sequencing Batch Reactor – SBR tehnologija, odnosno intervalni reaktor koji radi na principu aktivnog mulja sa anoksičnom, aerobnoreakcijskom, taložnom fazom, dekantiranjem i ispustom prečišćene vode. Osnovna prednost SBR-a je što se aeracija i taloženje (bistrenje) vrši u jednom objektu. Osim navedenih objekata planirana je izgradnja i objekata za tretman mulja i to gravitacioni ugušćivač i silos -spremište za mulj sa centrifugom.

Predloženi koncept, sa konvencionalnom tehnologijom prečišćavanja, je potvrđen u okviru dokumenta „*Studija izvodivosti o implementaciji prirodnih procedura tretmana urbanih otpadnih voda u manjim gradovima i naseljima na teritoriji BiH*" iz 2010. godine, u kojem je na nivou studije analiziran i obuhvat ostalih PPOV za definsane aglomeracije kompletnog područja Visokog.

Lokacija uređaja za prečišćavanje otpadnih voda

Iz svega naprijed rečenog može se zaključiti da je osnovni problem kanalizacionog sistema grada Visoko mjestimična neadekvatnost postojeće kanalizacione mreže, prihvat otpadnih voda okolnih naselja te zaštita površinskih voda rijeka Fojnice i Bosne. Da bi se na kvalitetan način ovi pobrojani problemi riješili neophodno je postupno prići rješavanju ove oblasti prateći i uvažavajući promjene u drugim sferama života. Redoslijed aktivnosti na rekonstrukciji kanalizacionog sistema Visoko u skladu sa projektom odvijao bi se prema slijedećem redoslijedu u skladu sa tehničkim zahtjevima sistema i trenutnim mogućnostima korisnika:

- Eliminacija „uskih grla" u sistemu, tj. mjesta gdje postojeći vodovi nisu u mogućnosti prihvatiti računski mjerodavnu količinu otpadne vode;
- Odvajanje kućnih kanalizacionih priključaka od oborinskih i njihovo priključenje na najbliže postojeće vodove koji su predviđeni da služe kao fekalni;
- Paralelna izgradnja postrojenja za tretman otpadne vode i glavnih obalnih kolektora fekalne kanalizacije, te postepeno spajanje na njih kanala predviđenih da služe kao fekalni, odnosno postepeno razdvajanje postojećeg mješovitog kanalizacionog sistema na sistem za prikupljanje fekalnih voda i sistem za prikupljanje oborinskih voda;
- Proširenje sistema na prigradska naselja u skladu sa pravcima razvoja uže urbane zone. Proces rekonstrukcije, dogradnje, saniranja postojećeg sistema, izgradnje kolektora do lokacije postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, kao i druge aktivnosti su vezani za duži vremenski period u toku kojeg bi trebalo uskladiti aktivnosti na mjerama poboljšanja kanalizacionog sistema sa drugim radovima kao što su rekonstrukcija saobraćajnica, polaganje drugih instalacija i sl.

1.4. PLANIRANI PROJEKTI

1.4.1. Glavni projekat kolektora otpadnih voda na rijeci Fojnica, dionica Most konfekcija - Luka, Visoko

Projekat ima vitalni uticaj na okoliš. Ucjevljenjem kanalizacije, sprječava se direktno izlijevanje gradske kanalizacije u rijeku Fojnicu. Direktno se poboljšava kvalitet vodotoka rijeke Fojnice, koja pripada slivnom području rijeke Save. Radi se regulacija lijeve obale rijeke Fojnice i uređenje obale, koja će se koristiti za sport i rekreaciju. Planira se izgradnja kolektora, sa regulacijom lijeve obale rijeke Fojnice i izgradnju pješačke staze na potezu od Mosta konfekcija do Luke, u ukupnoj dužini 968 m. Nizvodno od ove dionice izgrađen je kolektor i urađena regulacija obale sa i izgrađenom šetnicom dužine 750 m. Na ovaj kolektor je priključeno oko 20% stanovništva koje živi u užem gradskom jezgru. Trenutno problem predstavlja izgrađena kanalizaciona mreža koja se uzvodno od izgrađenog kolektora uljeva direktno u rijeku Fojnicu, bez ikakvog prethodnog tretmana, usljed čega je flora i fauna značajno ugrožena. Strateško opredjeljenje Grada Visoko je unaprijediti komunalnu infrastrukturu kroz izgradnju kanalizacione mreže, kojom će u budućnosti sve otpadne vode biti odvedene na uređaj za prečiščavanje voda prema Evropskim standardima. S tim ciljem se pristupilo izradi projektne dokumentacije. Projektna dokumentacija je urađena od strane Zavoda za vodoprivredu,

Sarajevo, u novembru 2014. godine, a reviziju je uradio IG Banja Luka. Ovom projektnom dokumentacijom je dato tehničko rješenje za radove na izgradnji kanalizacionog kolektora, regulacije obale i izgradnju šetnice, na potezu od Mosta konfekcija do Luke, u ukupnoj dužini 968 m. Izvođenjem ovih radova ucjevljene otpadne vode bi bile uključene na već izgrađeni kolektor. Na navedenoj dionici je potrebno riješiti imovinko-pravne odnose, i pribaviti potrebne saglasnosti i odobrenje za građenje.

1.4.2. Glavni projekat uređenja lijeve obale rijeke Bosne i kolektora otpadnih voda u Visokom (dionica Betonski most-petlja na ulazu u grad iz pravca Sarajeva)

Ucjevljenjem kanalizacije, sprječava se direktno izlijevanje gradske kanalizacije u rijeku Bosnu i stvaraju preduslovi za izgradnju uređaja za prečišćavanje otpadnih voda sa područja grada. Direktno se poboljšava kvalitet vodotoka rijeke Bosne, te uređuje obala koja će se koristiti za sport i rekreaciju.
Planira se izgradnja gradskog kolektora, sa regulacijom lijeve obale rijeke Bosne i izgradnjom pješačke staze na potezu od Betonskog mosta do Petlje u ukupnoj dužini 1634 m. Uzvodno od ove dionice izgrađen je kolektor i urađena regulacije obale sa izgrađenom šetnicom dužine 750 m. Po ovom projektu je izgrađeno 80 m, a u pripremi je nabavka za narednh 80 m kako se radi o veoma skupim projektima. Na ovaj kolektor je priključeno oko 20% stanovništva koje živi u užem gradskom jezgru.

1.4.3. Izgradnja gradskog kolektora od petlje na ulazu u Visoko do uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, grad Visoko

Ucjevljenjem kanalizacije sprječava se direktno izlijevanje gradske kanalizacije u rijeku Bosnu i stvaraju preduslovi za izgradnju uređaja za prečišćavanje otpadnih voda na odabranoj lokaciji k.č. 310 K.O. Kraljevac (lokalitete Rastoka). Poboljšava se kvalitet vodotoka rijeke Bosne, koja pripada slivu rijeke Save. Planira se nastavak izgradnje gradskog kolektora od Petlje do odabrane lokacije u Topuzovom Polju k.č. 310 k.o. Kraljevac na kojoj će biti postavljen uređaj za prečišćavanje otpadnih voda. Ukupna dužina kolektora je 1925 m, što opet zavisi od finalnog izbora lokacije prečistača.

1.4.4. Rekonstrukcija i proširenje kanalizacione mreže u naselju Moštre, Visoko

Planirana je rekonstrukcija i izgradnja fekalne kanalizacije i uređaja za prečišćavanje SBR 400 za naselja Vilenjak i Luka u MZ Moštre. Planirani obuhvat je za 660 domaćinstava.

1.4.5. Izgradnja fekalne i oborinske kanalizacije u naselju Smršnica

Planirana je izgradnja fekalne i oborinske kanalizacije, koja se priključuje na postojeću kanalizacionu mrežu za naselje Smršnica, MZ Gračanica. Planirani obuhvat je za 60 domaćinstava.

1.4.6. Izgradnja fekalne kanalizacije u naselju Tramošnjik

Planirana je izgradnja fekalne kanalizacije i trokomorne septičke jame za naselje Tramošnjik, MZ Gračanica. Planirani obuhvat je za 165 stanovnika.

1.4.7.Izgradnja fekalne kanalizacije za MZ Zimča

Planirana je izgradnja fekalne kanalizacije sa bio jamom za naselja Alibegovići, Kozarci i dio Zimče, koja se sastoji od glavnog kanalizacionog voda od 300 mm dužine 4103 m, sekundarnih kanalizacionih vodova o 160 mm, dužine 3094 m i glavnog prečistaća bio jama, zapremine 50 m^3, iz koje se prečišćena voda ispušta u Zimačnicu. Realizacijom projekta će se stvoriti uslovi da 510 domaćintava naselja Zimča bude priključeno na izgrađeni kanalizacioni sistem.

1.4.8. Izgradnja sistema fekalne i oborinske kanalizacije sa prečistačem u naselju Dubrave, MZ Topuzovo polje

Grad Visoko je u proteklom periodu pristupio izradi Glavnog projekta rekonstrukcije nekategorisanog puta i sistema fekalne i oborinske kanalizacije u naselju Dubrave, MZ Topuzovo Polje u dužini od 550m na lokalnoj cesti i u dužini od 750 m uz regonalnu cestu R445 Kakanj - Visoko. Predmet hidrotehničkog dijela projekta jeste rješenje kontrolisanog prikupljanja - unutrašnja i vanjska odvodnja oboronskih voda sa puta i terena koji gravitira ka predmetnom putu (naselja Ravne, Dubrave, Srhinje i Muhašinovići - oko 2000 ES), te kontrolisano ispuštanje prikupljne vode u recipijent, kao i prikupljanje upotrebljenih/fekalnih voda iz naselja.

1.4.9. Sakupljanje i tretman komunalnog otpada

Grad Visoko je jedan od rijetkih u ZDK koji sav prikupljeni komunalni otpad odlaže na Regionalnu deponiju „Moščanica“ od 2009. godine, poštujući Zakon o upravljanju otpadom („Službene novine Federacije BiH“, broj: 33/03) i Zakon o zaštiti okoliša (“Službene novine FBiH”, broj: 15/21), što je detaljno pojašnjeno u dijelu F Stanje okoliša – tačka 1.4. Upravljanje otpadom.

1.5. KOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA

Tržište telekomunikacija u BiH je liberalizovano početkom 2006. godine, a krajem 2014. godine na tom tržištu djeluju tri telekom operatera u BiH, a pored toga, krajem 2014. godine na tržištu djeluje ukupno 13 operatera s dozvolom za pružanje fiksnih javnih telefonskih usluga, 85 operatera javnih elektronskih komunikacionih mreža i 71 internet servis provajdera.
Na području općine djeluje javno preduzeće JP BH Pošta, Pošta Visoko, čija je djelatnost poštanski promet i razvoj poštanske djelatnosti na području grada i šire. Pored tradicionalnih poštanskih usluga kontinuirano se uvode najmodernije, nove usluge i servisi. Pošta Visoko opremljena je sa najmodernijom poštanskom automatizacijom i mehanizacijom i uvezana u informatički sistem, pored široke lepeze poštanskih i drugih usluga, osposobljena je i da obavlja i integriranu poštansko-bankarsku uslugu. Glavnu ulogu u oblasti telekomunikacija obavlja dioničko društvo BH Telecom, kao najveći operater svih vidova telefonije na području BiH, a koja stanovništvu grada Visoko omogućava pristup fiksnoj i mobilnoj mreži, sa pokrivenošću od oko 95%. Na području grada su takođe prisutni i mobilni operateri M:tel i HTEronet, za koje nisu prikupljeni podaci o broju korisnika, ali koji sigurno sa svojom infrastrukturom i korisničkom podrškom daju dodatni kvalitet ponude ovih usluga. Tu su i usluge pristupa internetu, kao medij komuniciranja i razmjene informacija u savremenom svijetu.

G. STANJE OKOLIŠA

1. 1. **Stanje i kvalitet zemljišta i šuma**

Stanje zemljišta
Zemljišni prostor ili zemljište obuhvata prostor koji uključuje: tlo, klimu, hidrologiju, geologiju, vegetaciju, i to u opsegu koji utiče na mogućnost njegovog korištenja, te rezultate aktivnosti čovjeka, kao i društveno-ekonomske parametre. Drugim riječima, moderni koncept upravljanja zemljištem podcrtava da zemljište osim proizvodne ima i set drugih funkcija kao što su ekološko - regulacijske (prijemnik, sakupljač i izmjenjivač različitih onečišćenja), klimatsko-regulacijske, ulogu “nositelja“ infrastrukture, funkciju pročistača vode, izvor genetskog bogatstva i zaštite biološke raznovrsnosti, zatim funkciju oblikovanja krajobraza, te funkciju tla kao historijskog medija, a koje su temelj uspostave uravnoteženog razvoja jedne lokalne zajednice.

Prema podacima iz Strategije zaštite okoliša Federacije BiH, godišnje se na području FBiH izgubi (promjeni namjenu) cca 0,101 % poljoprivrednog zemljišta u što je uključeno i područje Zeničko-dobojskog kantona. Dosadašnji odnos prema zemljištu nerijetko poprima oblike neracionalnog korištenja i upravljanja, što za posljedicu ima velike gubitke zemljišta, a posebno kvalitetnijih. Ovaj negativni trend je prisutan i na području grada Visoko, čime se reducira fond poljoprivrednog zemljišta, a čiji je najčešći uzrok izgradnja stambenih objekata na obradivim površinama.

Grad Visoko posjeduje plodno zemljište koje je izuzetno pogodno za razvoj poljoprivredne proizvodnje. Poljoprivredno zemljište je najvećim dijelom, smješteno u ravničarskom dijelu grada, tj. u dolinama rijeka Bosne, Fojnice i njihovih pritoka, gdje je i najintenzivnije naseljavanje, što je uslovilo da se veliki dio tog zemljišta pretvori u građevinsko zemljište. Obzirom da je ovaj prirodni resurs ograničen, neophodna je njegova zaštita shodno upotrbnoj vrijednosti tog zemljišta, a naročito zemljište grupisanog u agrozonu 1 (I, II, III, IV a bonitetna kategorija) koju isključivo treba planirati za poljoprivredu.

Zbog višegodišnjeg nekorištenja pojedinih dijelova zemljišta, postoji idealna osnova za razvoj organske ili ekološke proizvodnje. Strateški izazov predstavlja iskoristiti tradiciju i iskustvo stanovništva, te aktivno razvijati ruralna područja uz maksimalno očuvanje zemljišta prilikom korištenja vještačkih đubriva uz stalni

monitoring i savjetovanje stanovništva o mogućnostima i načinu njihove primjene. Provođenje mjera zaštite zemljišta/tla kao veoma važnog prirodnog resursa potrebno je usmjeriti na sljedeće aktivnosti:
-osigurati monitoring tla - praćenje stanja i kontrola parametara koji su indikatori zagađenja zemljišta;
-osigurati kvalitetni nadzor i kontrolu sredstava koja se koriste u zaštiti poljoprivrednih proizvoda;
-izvršiti uklanjanje svih otpadnih materija čije odlaganje nije izvršeno prema sanitarnim pravilima;
-donijeti i realizirati program saniranja degradiranih površina od strane onih koji vrše eksploataciju mineralnih sirovina.

1.1.2. Stanje šuma

Šume su jedan od najvažnijih sastavnih dijelova okoliša, prirodni resurs koji također zahtijeva zaštitu i kontrolirano iskorištavanje uz poštivanje osnovnih odredbi Zakona o šumama, šumsko privrednih planova i životne sredine, i osiguranje prirodnih funkcija prostora. Pored toga što osiguravaju drvo i apsorpciju ugljika iz zraka šume štite riječne slivove, klimatski su i zaštitni factor (kao i faktor sprječavanja erozije tla), proizvode kisik, održavaju postojeće potrebne vlage u zemljištu, obiluju šumskim i jestivim plodovima, imaju zaštitnu funkciju u klimatskom pogledu. Upravo zbog toga ih moramo štititi kao važan prirodni resurs u kojem žive zajednice biljaka i životinja u svojim staništima koja se ne smiju nekontrolirano uništavati. U zaštiti šuma dva su glavna problema s kojima se šumarstvo suočava, i to:
- deforestacija, odnosno sječa šuma praćena promjenama u korištenju zemljišta,
- degradacija, procjeđivanje šuma bez promjena u korištenju zemljišta.

Šume i šumsko zemljište na teritoriji grada Visoko zauzimaju površinu od 12403,84 ha. S obzirom da je šumarstvo vezano za veliki prostor, otežano je praćenje procesa proizvodnje, tj. općenito gospodarenje sa šumskim ekosistemima. S tim u vezi uspostavljene su određene konture za jedinstven gospodarski objekat u vidu šumsko gospodarskog područja (ŠGP). Šume grada Visoko smještene su u okviru ŠGP „Gornjebosansko“ (zajedno sa općinama Vareš, Kakanj i Breza) i ŠGP „Kakanjsko“ (zajedno sa općinama Vareš, Kakanj i Zenica). Za ova šumskogospodarska područja, rade se Šumsko gospodarske osnove (ŠGO), svakih deset godina. Za stanje šuma u privatnom vlasništvu nema tačnih informacija. Jedini podatak s kojim raspolažemo je katastar privatnih šuma, dakle posjedovanje od strane pravnih i fizičkih lica. Briga o šumama se prije svega odnosi na očuvanje njihove stabilnosti i bogatstva, to podrazumjeva izuzetnu brigu kad je riječ o gospodarenju, korištenju i zahvatima ujednačenih intenziteta. Da bi se sve to postiglo, potrebno je vršiti monitoring u šumskim ekosistemima, te registrirati sve promjene, shodno tome optimizirati njihovo korištenje u smislu korištenja drvene građe, drveta u industriji, celuloze ili ogrijevnog drveta. To sve upućuje na sagledavanje potencijala i dugoročno planiranje gospodarenja šumama. U pravcu zaštite šuma i šumskog zemljišta, potrebno je obezbjediti provođenje Programa usvojenih na višim nivoima vlasti, kao npr. Program dugoročnog razvoja šumarstva, Program proširene reprodukcije šume, Program proširenja zaštićenih područja, i sl., zatim nastojati očuvati biodiverzitet, provoditi efikasne mjere zaštite zemljišta i šuma od dalje degradacije, elementarnih nepogoda, biljnih bolesti i požara.
Strateški izazov predstavlja očuvati šumski fond od nesavjesnih sječa i raditi na procesima pošumljavanja šumskih površina u svrhu očuvanja biodiverziteta.

1.1.3. Zaštičena područja i šume sa posebnom namjenom

U sklopu Prostornog plana Općine Visoko za period 2014-2034. godine, odnosno u članu 37., članu 38., i članu 39. Odluke o provođenju Prostornog plana Općine Visoko za period 2014-2034, zaštićena su područja park - šuma „Ravne“, park-šume „Grad“ i „Kanjon rijeke Fojnice“ te je omogućena je detaljnija zaštita predmetnih područja.

Pretpostavka je da će u budućnosti doći do proširenja zaštičenih područja na potencijalne lokalitete kao što su: Čajengradske šume“, „Prhinje-Jezero Plana/Čapljak, „Gornji tok rijeke Radovljanke“ i park-šuma „Haluge-Malo Čajno“ i sl., što bi bilo regulisano u skladu sa drugom zakonskom rugulativom i dokumentima.
Postoje želje šumsko-gospodarskih društava za izdvajanjem dijelova područja iz uobičajenog gospodarenja sa naznakom specijalnog statusa, ali se nailazi na poteškoće i nerazumjevanje. To se naročito odnosi na šume prašumskog tipa, šume za proizvodnju sjemenskog materijala visoke vrijednosti, kao i obuhvate šuma - vazdušnih zona.

1.1.4. Stanje i kvalitet zraka

Zaštita zraka obuhvaća očuvanje atmosfere sa svim njenim procesima, očuvanje strukture i klimatskih obilježa. Zrak se mora štititi od svih vrsta emisije radioaktivnih, tekućih i plinovitih i čvrstih tvari naročito ako postoji rizik za kvalitetu zraka i zdravlje ljudi.
U cilju provjere kvaliteta zraka u prethodnom periodu su realizovana periodična namjenska mjerenja u gradovima i općinama Zeničko-dobojskog kantona (Breza, Vareš, Zavidovići, Žepče, Olovo, Usore i Doboj-Jug) pomoću mobilne automatske mjerne stanice. Mjerenje obuhvata meteorološka mjerenja i mjerenje koncentracija polutanata štetnih po zdravlje ljudi uz podatke o vremenu mjerenja, vazdušnom pritisku, temperaturi zraka, vlažnosti zraka, emisiji solarnog zračenja, smjeru i brzini vjetra, prisustvu lebdećih čestica, koncentraciji oksida azota, ugljenmonoksida, sumpordioksida i ozona. Mjerenje aero zagađenja na području grada Visoko vrši se najmanje jednom godišnje pomoću mobilne mjerne stanice, koja je u vlasništvu Zeničko-dobojskog kantona. Periodičnim mjerenjem u proteklim periodima na području grada Visoko registrovana su prekoračenja graničnih vrijednosti za SO2, H2S i PM10, što pokuzuje da je kvalitet zraka na području grada Visoko lošiji od propisanog kvaliteta za urbana područja radi čega treba realizovati planske mjere za smanjenje i kontrolu emisija u svrhu poboljšanja kvaliteta zraka i zaštite zdravlja ljudi. Kontinuiranim i namijenskim periodičnim mjerenjem kvaliteta zraka utvrđeno je prekomjerno zagađenje zraka na urbanom području Visokog, jer su prekoračene granične vrijednosti za kvalitet zraka.

Na području Grada Visoko, najveća zagađenja nastaju usljed sagorijevanja uglja, sagorijevanja benzina i od strane ostalih izduvnih plinova nastalih u saobraćaju. Evidentna je i prisutnost neugodnih mirisa koji nastaju kao posljedica raspada bjelančevinastih materija prilikom prerade kože, ali su prisutna i nastojanja prerađivača da se ta emisija smanji u narednom periodu. Dodatno zagađenje nastaje i prilikom spaljivanja gume i drugih plastičnih masa.
U cilju korektnije ocjene kvaliteta zraka i kontinurianog monitoringa kvaliteta zraka, na urbanom području grada Visoko bilo je potrebno osigurati dovoljan broj validnih podataka, te je shodno tome u centru grada Visoko instalirana Automatska mjerna stanica AMS - Visoko za monitoring kvaliteta zraka i to u blizini MSŠ „Hazim Šabanović“ Visoko. Ova stacionarna automatska mjerna stanica je počela s radom 01.09.2019. godine i namijenjena je za monitoring kvaliteta zraka u urbanoj i industrijskoj sredini. Stanica AMS Visoko je opremljena analizatorima za mjerenje koncentracija 4 polutanta u ambijentalnom zraku (SO2, H2S, O3 i PM10), te sistemom za uzorkovanje ambijentalnog zraka u svrhu njegove hemijske analize i uređajima za mjerenje meteoroloških parametara (brzina i smjer vjetra, temperatura, relativna vlažnost i atmosferski pritisak). Pored ostalih polutanata na ovoj mjernoj stanici se mjeri H2S kao specifičan polutant koji se emituje iz pogona za preradu kože u Visokom. Stanica je uključena u sistem monitoringa kvaliteta zraka Zeničko-dobojskog kantona kojim upravlja Centar za monitoring okoliša u sastavu Instituta „Kemal Kapetanović“ u Zenici. Rezultati monitoringa ove stanice su dostupni na web stranici Centra za monitoring okoliša u sastavu Instituta „Kemal Kapetanović“ u Zenici (http://www.ceok-zdk.ba) i Federalnog hidrometeorološkog zavoda Sarajevo (http://www.fhmzbih.gov.ba).
Uzroci prekomjernog zagađivanja zraka su: karakteristike industrije (bazna industrija; zastarjela tehnologija), karakteristike termoenergetskih postrojenja koja najčešće koriste okolinski nepodobna goriva, neadekvatna primjena tehničko-tehnoloških mjera, visoka energijska intenzivnost u industriji i energetici, neodgovarajuće konstrukcije ložišta, kotlova i sobnih peći što onemogućava efikasno sagorijevanje goriva, korištenje okolinski nepodobnih goriva sa visokim sadržajem sumpora i drugih štetnih primjesa, nedostatak pravnih, planskih i ekonomskih mjera za ograničavanje korištenja okolinski nepodobnih goriva, odnosno neadekvatno pravno i plansko regulisanje upravljanja kvalitetom zraka na području Zeničko - dobojskog kantona, nezadovoljavajuće održavanje termoenergetskih i industrijskih postrojenja, posebno one opreme od koje zavisi sprečavanje i smanjivanje emisija zagađujućih materija u zrak, nepostojanje sistema daljinskog grijanja, nepostojanje efikasnih planova i programa za poboljšanje i zaštitu kvaliteta zraka, kao i neusklađenost postojećih sektorskih strateških planova na nivou lokalnih zajednica i Zeničko-dobojskog kantona i slično.
Radi postizanja i održavanja propisanog kvaliteta zraka, zaštite zdravlja ljudi i razvoja grada Visoko, smanjenje emisije štetnih polutanata može se postići realizacijom projekta toplifikacije užeg gradskog dijela grada Visoko, energijske efikasnosti, kao i korištenje obnovljivih izvora energije. Jedna od mjera za smanjenje aerozagađenja u urbanom dijelu grada je redovna kontrola izduvnih gasova iz automobila. U zimskom periodu kada su česte temperaturne inverzije, kao i pojava magle povećava se aerozagađenje, te je neophodno za zagrijavanje stambenih prostorija izabrati energent koji svojim sagorijevanjem ne stvara velike koncentracije

SO2, CO, CO2 i dima. S ciljem poboljšanja kvaliteta zraka u Visokom, u junu 2023. godine održana je tematska sjednica Gradskog vijeća Visoko i doneseni konkretni zaključci, čija je realizacija u toku.

1.1.5. Stanje i kvalitet vode

Područje Grada Visoko nalazi u cjelosti u slivu rijeke Bosne, odnosno u slivu rijeke Save. Na području Grada utvrđeni su sljedeći vodotoci:

- rijeka Bosna dužinom toka kroz teritoriju grada; rijeka Fojnica, dužinom toka kroz teritoriju grada; Kralupski potok s pritokama: Crni potoci, Vidovički potok, Jelaški potok, Bišćevci potok, Čuk potok, Vrbica potok, Malični potok; potok Godušica, s pritokama: Bijela voda, Grdoš potok, Vilinski potok; pritočni potoci rijeke Fojnice: Suhi potok, Mlaki potok, Veljački potok, Lijevi potok; rijeka Goruša s pritokama: Ranjenik potok, Husin potok, Lužnički potok, Šošanjska Rijeka; Radovaljska rijeka s pritokama: potok Kondžilo, Brezovik potok, Osiški potok, Prikodornica potok, Zavac potok, Kalkar potok, Radovljački potok; Potok Liješevica s pritokama: Sanište potok, Šimljeć potok, Danjarski potok; Zimački potok s potokom Zimašnica; Bijele Vode s pritokom Srhinški potok; Seoča potok s pritokama: Serjak i Jovin potok; Podvinjski potok s pritočnim potocima; Đerđevčenik s pritočnim potocima (Grđevački potok); Trešnjica sa pritočnim potocima (Ćatići); Crni potok (Ćatići); Bijela voda (Rajčići); Potok Huknjača s pritočnim potocima.

Rijeka Bosna je vodotok I kategorije, protiče kroz centralni dio grada. Za rijeku Bosnu je utvrđeno vodno dobro od strane Agencije za vodno područje rijeke Save u površini od 199,46 ha. Duž toka kroz grad u nju se ulijevaju vodotoci: Fojnička rijeka, Goruša, Radovljanska rijeka, Seočki potok, Zimašnica sa Zimačkim potokom, Bijele vode sa Srhinjskim potokom, te ostale manje pritoke, kao i manji bezimeni potoci i potočići. Ostali vodotoci su vodotoci II kategorije za koje je, a u skladu s važećom zakonskom regulativom, utvrđen zaštitni pojas od 5 m s lijeve i desne strane vodotoka, koji se koristi prema uslovima koje daju nadležne institucije, a u cilju njegove zaštite.
Karakteristika najvećeg broja naseljenih mjesta na području neposrednog sliva rijeke Bosne je nepostojanje objedinjenog sistema za prikupljanje (i tretman) otpadnih voda, te činjenica da se otpadne i oborinske (atmosferske) vode najčešće prihvataju mješovitim sistemom kanalizacije i najkraćim mogućim putem provode do najbližeg recipijenta.

Izvorišta vode za piće

Na području grada Visoko se na osnovu Prostornog plana nalazi se 136 izvorišta. Izvorište Vrutak je najznačajnije izvorište na području grada Visoko i od posebnog je javnog interesa za snabdijevanje vodom za piće, korisnika gradske vodovodne mreže na području grada Visoko. U cilju zaštite vodozahvata „Vrutak“ od svih zagađenja i kontroliranog korištenja, utvrđene su zone sanitarne zaštite. Prema važećoj prostorno - planskoj dokumentaciji, pored izvorišta Vrutak, kao potencijalna izvorišta pitke vode navode se i izvorište Šećine njive, Podvinjski potok, Dolina Radovljanske rijeke i izvorište Vijer - naselje Rajčići, Goduša. U cilju zaštite, za sva izvorišta koja se koriste ili će se koristiti za snabdijevanje pitkom vodom većeg broja domaćinstava, potrebno je uraditi elaborat zaštitnih zona izvorišta i donijeti odluke o zaštiti istih.

Izvorište tehničke vode

Prostornim planom je utvrđeno izvorište tehničke vode Očazi, a koje služi za snabdijevanje industrije vodom. Zaštitni pojas oko svakog bunara iznosi 50 m u radijusu oko bunara, dok se ne uradi elaborat i odluka o zaštiti svakog od izvorišta.

Ostali vidovi korištenja vode

Pored vodosnadbjevanja, kao najvažnijeg i najprioritetnijeg vida korištenja vode, raspoloživi vodni resursi na području Grada mogu se koristiti i za energetiku, navodnjavanje, uzgoj ribe i rekreaciju.

Hidroenergetsko iskorištenje

Sliv rijeke Bosne je zbog svog geopolitičkog položaja, relativno gusto naseljen i „ispresijecan“ gustom mrežom infrastrukture. Upravo je to razlog zašto relativno povoljan energetski kapacitet do danas nije gotovo ni „dotaknut“, a kamoli iskorišten. U okviru Studije prirodnih resursa ZE-DO Kantona (2007. godina), na osnovu raspoložive dokumentacije i analiza koje su napravljene urađen je prikaz hidroenergetskog prirodnog

potencijala. Prema ovim procjenama, na teritoriji grada Visoko, pored rijeke Bosne, kao prirodni potencijal izabrani su i vodotoci: Fojnička rijeka (Kraljuština, Godušica), Goruša i Radovljanska rijeka. Kod procjene tehnički iskoristivog potencijala razmotrene su od ranije dostupne varijante mogućih rasporeda hidroelektrana duž glavnih tokova. Iz ovoga su povučene paralele sa vodotocima koji nisu detaljnije obrađeni, da bi se na bazi njihovog bruto-potencijala i realno očekivanih parametara iskoristivosti, utvrdio i njihov tehnički iskoristiv hidropotencijal. Prema ranijim studijama predviđena su 4 postrojenja na rijeci Bosni (Dobrinje, Mulići, Visoko I i Visoko II) i jedno na Fojničkoj rijeci (Buci). Uzimajući u obzir procente iskoristivosti pojedinih vodotoka, možemo reći da rijeka Bosna i Fojnička su značajni energetski vodotoci, a da Goruša i Radovljanska rijeka mogu biti atraktivni za hidroenergetsko korištenje.

Navodnjavanje

Da bi se vršilo navodnjavanje poljoprivrednih površina neophodno je detaljno izučiti zatečeno stanje sa težištem na:

- kvalitet zemljišta koje će se navodnjavati, odnosno kako će zemljište reagovati na proizvodnju uz navodnjavanje;
- kakva je organizacija korištenja zemljišta i proizvodnje na gazdinstvima (vlasništvo, veličina posjeda, lokacije parcela, distribucija čestica i dr.).

Ako se u okviru projekta unaprjeđenja poljoprivredne proizvodnje nepobitno utvrdi da je navodnjavanje neophodna i ekonomski isplativa mjera, određuje se površina za navodnjavanje, veličinu natopnog sistema i provode ostale tehničke aktivnosti na uvođenju navodnjavanja.

Sigurno je da na području Grada Visoko neće biti aktuelna izgradnja velikih irigacionih sistema za navodnjavanje velikih površina. Za očekivati je interes za izgradnju odgovarajućih sistema za navodnjavanje malih površina, koje bi se mogle realizirati postupno, u fazama, ovisno o porastu potreba.

Uzgoj ribe

Na vodotocima na teritoriji Grada Visoko, ne postoje uvjeti za prirodni ribolov, odnosno izlov mrežama, već samo za sportsko ribarenje. Kao što je već poznato, akumulacija na teritoriji grada nema. Iz tog razloga, razvoj ribogojstva, kao privredne grane, moguć je u gornjim tokovima vodotoka, gdje je voda dovoljno čista i bogata kiseonikom i gdje se može uzgajati pastrmka, ili u srednjim tokovima, još dovoljno neizgrađenih vodotoka, gdje je u ljetnom periodu temperatura vode dosta visoka i gdje je moguć uzgoj ciprino kultura.

Rekreacija

U prošlosti su brojni vodotoci korišteni su za razne vidove rekreacije. U to vrijeme na vodotocima se moglo kupati, veslati, loviti riba i upražnjavati i ostale vidove rekreacije. Posljednjih godina situacija se stalno pogoršava zbog:

- značajnog pogoršanja kvaliteta vode vodotoka, a naročito u toku ljeta, kada se zbog minimalnih proticaja koncentracija otpadnih materija znatno povećava; smanjenje proticaja u toku ljeta izazvanog povećanom potrošnjom vode skoro za sve potrebe; smanjenje slobodnog prostora neposredno uz korito vodotoka; blizina intenzivnog prometa saobraćajnicama neposredno uz korita vodotoka, što izaziva zagađenje zraka i buku; radovi na regulisanju vodnih tokova, pri čemu se vrlo često povećavaju brzinu, a smanjuju dubine u vodotoku, pa često i širina korita; nekontrolisana eksploatacija šljunka i devastacija korita i zaobalja.

Većina navedenog, kao i drugi uzroci doprinijeli su da se znatno pogoršavaju uvjeti za rekreaciju, već se narušavaju i ambijentalne karakteristike korita mnogih vodotoka. U cilju obnove i poboljšanja uvjeta za rekreaciju na vodotocima Grada Visoko, planirano je poduzeti odgovarajuće aktivnosti, kao što su:

- označiti lokalitete na kojima postoji interes za razvoj pojedinih vidova rekreacije, kako bi se ti prostori zaštitili i uredili.
- obezbjediti uvjete za održavanje vodoprivrednog minimuma na svim vodotocima.
- izgraditi postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u cilju održavanja, odnosno popravke propisane kategorije voda u vodotocima.

Poduzeti i sve druge aktivnosti, ne samo važno za rekreaciju, već i za sveukupno poboljšanje kvantitativno-kvalitativnog režima rada u cilju potrebnog razvoja svih vodoprivrednih grana.

Strateški izazov predstavlja zaštititi izvorišta, podzemne vode i vodotoke od zagađenja. Također, neophodno je riješiti problem odvodnje otpadnih i oborinskih voda u urbanim, a naročito u ruralnim područjima gdje se kanalizacijski sistemi direktno ulijevaju u vodotoke pri čemu utječu na promjene ekološkog stanja voda, flore i faune. U cilju zaštite prirode od nepoželjnih zagađenja od strane privrednih aktivnosti bit će neophodno stvoriti preduvjete za izgradnju odgovarajuće prateće infrastrukture i to:
- izgradnju savremenog sistema kanalizacijske mreže, sa ugrađenim sistemima pročišćivača vodotoka i otpadnih voda, kako bi se spriječilo zagađenje ukupnog vodnog sistema;
- izgradnja reciklažnog dvorišta i sortirnice otpada, jer je to jedan od veoma efikasnih načina da se utiče na smanjenje ukupnih količina otpada, što se već duži niz godina pretvorilo u jedan veliki globalni problem suvremenog doba;
- korištenje alternativnih i obnovljivih izvora energije u cilju povećanja energijske učinkovitosti zasnovane na principima dugoročne održivosti.

1.1.6. Upravljanje otpadom

Grad Visoko je jedan od rijetkih u ZDK koji sav prikupljeni komunalni otpad odlaže na Regionalnu deponiju „Moščanica“ od 2009. godine, poštujući Zakon o upravljanju otpadom („Službene novine Federacije BiH“, broj: 33/03) i Zakon o zaštiti okoliša (“Službene novine FBiH”, broj: 15/21). Također se vrši kontinuirana analiza morfološke strukture miješanog komunalnog otpada. S tim da treba naglasiti da se analiza obavlja u okviru Regionalne sanitarne deponije Mošćanica na koju se dovozi i finalno odlaže otpad iz Visokog.

Prema podacima o sastavu otpada i prosječnom udjelu ugljika po pojedinim vrstama otpada, bilo je moguće odrediti ukupni udio ugljika, te njegovu podjelu na tzv. obnovljivi i neobnovljivi ugljik. Ukupan udio ugljika iznos 21,3% od vlažnog otpada, od čega na neobnovljivi (fosilni) ugljik otpada 15,5%, dok na obnovljivi 13,8% od vlažnog otpada. Razlog tome su visoki sadržaji gorivih otpadnih frakcija u otpadu (plastika, papir, karton, tekstil). U sastavu otpada, približno jednak udio zauzimaju otpad od plastike (26,85%) te bio-otpad od hrane i vrtova (24,42%), što poprilično odstupa od uobičajenog sastava miješanog komunalnog otpada, u kojem inače bio-otpad ima oko 30-35% svog udjela, a plastika je oko 10% manja od toga.

Grad Visoko je u proteklih nekoliko godina kroz vlastito finansiranje i kroz sredstva Fonda za zaštitu okoliša nabavkom komunalne opreme proširio organizovani odvoz komunalnog otpada sa 40% na pokrivenost preko 95% teritorije grada. Na osnovu izvršene analize o količinama dopremljenog komunalnog otpada sa područja grada Visoko na Regionalnu deponiju „Mošćanica“ evidentno je da imamo svake godine trend rasta deponovanja komunalnog otpada na RD „Mošćanica“. Na području grada Visoko kao posude za prikupljanje komunalnog otpada koriste se kontejneri (1,1m3), kante (120 l), ostale posude (burad, kese itd.) Prema evidencijama JKP Visoko ukupni broj kontejnerana području grada je 621, a kanti 5500. Ustanovljeno je da su kontejneri za odlaganje komunalnog otpada zapremine 1,1 m^3, koji su postavljeniu ruralnim sredinama, izloženi čestim premještanjem kao i oštećenjem od strane nesavjesnih građana.

Preventivno se djeluje i proširenjem odvoza komunalnog otpada na cijeloj teritoriji grada kako bi se spriječilo stvaranje divljih deponija i smanjila zagađenost tla, voda i zraka. Pored sistemskog rješavanja pitanja otpada,(koje je u skladu sa Planom upravljanja otpadom kroz Programe zaštite okoliša i u skladu sa Operativnim planom Odsjeka za ekologiju i komunalne poslove) planiraju se sredstva za realizaciju projekata na saniranju i čišćenju divljih deponija. Vrše se i konkretne aktivnosti na čišćenju divljih deponija i korita rijeka na cijeloj teritoriji grada uključujući i one pored manjih vodotoka rijeke Bosne i Fojnice.

Na području Grada Visoko nije uspostavljen sistem odvojenog prikupljanja korisnih reciklažnih sirovina niti organskog otpada za potrebe biološkog tretmana. Ovim bi se značajno smanjile količine otpada za odvoz na regionalnu deponiju i njegovo finalno odlaganje. Prikupljeni otpad bi se odvozio na deponiju i na njoj odlagao bez prethodnog tretmana.
Također, važan prioritet predstavlja kontinuirana edukacija stanovništva i izrada ekoloških programa o načinu postupanja s otpadom. Ovo bi dovelodo podizanja ekološke svijesti stanovništva i smanjilo ukupne količine otpada. Budući da se otpad odvozi na regionalnu deponiju „Mošćanica“ Zenica, projekat izgradnje reciklažnog dvorišta i pretovarne stanice predstavlja prioritetni projekat Grada Visoko u narednom periodu.

Grad Visoko je trenutno u fazi izrade strateškog dokumenta - Plana upravljanja otpadom na području Grada Visoko za period 2022 - 2027. godine kojim će se definirati uslovi za planiranje upravljanja otpadom na području Grada Visoko.
Provodeći aktivnosti na očuvanju i zaštiti životne sredine, Grad Visoko (u saradnji sa JKP Visoko d.o.o.), svake godine provodi aktivnosti na čišćenju i saniranju divljih deponija na području cijelog grada.

-Električni i elektronski otpad

Na osnovu Zakona o upravljanju otpadom ("Službene novine Federacije BiH", br. 33/03) i Pravilnika o upravljanju otpadom od električnih i elektronskih proizvoda, Grad Visoko zaključio je Memorandum o saradnji sa ZEOS Eko-sistem d.o.o. Sarajevo kojim je definisano postavljanje tri kontejnera za elektronski i električni otpad na području Grada Visoko. Cilj ovog projekta bio je pravilno upravljanje otpadom.Ovako se vrši preusmjeravanje električnog i elektronskog otpada(koji se smatra opasnim) u legalne ovlaštene tokove zbrinjavanja i reciklaže. Kontejneri su postavljani u Naselju Luke, u Prijekom - na parking prostoru kod Kulturnog centra Altindag i na lokaciji Kraljevac.

1.1.7. Energijska efikasnost

Evropska komisija 29. januara 2008. godine, pokrenula je veliku inicijativu povezivanja gradonačelnika energetski osviještenih evropskih gradova u trajnu mrežu sa ciljem razmjene iskustava u provedbi efikasnih mjera za poboljšanje energijske efikasnosti urbanih sredina. Inicijativa je uvela novi pristup u provođenju energetske i klimatske politike jer se po prvi put počeo primjenjivati tzv.''bottom-up'' pristup pri provođenju aktivnosti na lokalnom nivou. Kao rezultat te inicijative potpisan je Sporazum gradonačelnika (eng. Covenant of Mayors - CoM) u skladu s kojim se općine, gradovi i regije dobrovoljno obavezuju da:

- reduciraju emisiju ugljendioksida na svom području iznad postavljenog cilja od 20% do 2020. godinu,
- smanje emisije CO2 (i prema mogućnosti, drugih stakleničkih plinova) na području grada za najmanje 40 % do 2030.godine,
- obezbjediti učinkovitiju upotrebu energije i veću upotrebu obnovljivih izvora energije,
- povećati svoju otpornost prilagođavanjem posljedicama klimatskih promjena,
- dijeliti svoju viziju, rezultate, iskustvo i znanje s drugim lokalnim i regionalnim tijelima unutar i izvan EU-a putem izravne suradnje i razmjene, posebno u kontekstu Globalnog sporazuma gradonačelnika.

Grad Visoko je potpisinik Sporazuma gradonačelnika (eng. The Covenant of Mayors - CoM) koji predstavlja najveću svjetsku inicijativu usmjerenu na lokalne energetske i klimatske aktivnosti s ciljem smanjenja energetske potrošnje, emisija CO2 (i eventualno drugih stakleničkih gasova) i utjecaja klimatskih promjena, te adaptacije na klimatske promjene. Sporazum gradonačelnika objedinjuje sve nivoe vlasti, kao i podržavajuće organizacije, agencije i udruženja, s ciljem pristupanja inicijativi i pružanja podrške brzom sprovođenju aktivnosti koje utiču na klimu i energiju. Lokalne vlasti imaju vodeću ulogu u ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promjenama. Učešće u Sporazumu gradonačelnika za klimu i energiju pomaže im u njihovim nastojanjima, osiguravanjem priznanja, resursa i potrebnim mogućnostima umrežavanja, kako bi oni svoje obaveze vezane uz energiju i klimu podigli na viši nivo.
Nakon potpisivanja sporazuma vršeno je prikupljanje i obrada podataka, te poslije višemjesečnog rada Grad Visoko je dobio Akcioni plan održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (SECAP). Poboljšanje efikasnosti potrošnje jedan je od važnijih stupova moderne energetske politike, te je ključan i ekonomski efektivniji mehanizam za postizanje ciljeva održivog razvoja energetskog sektora. Poboljšanjem efikasnosti potrošnje energije smanjuju se troškovi i doprinosi konkurentnosti nacionalne energije. Energijska efikasnost znači trošiti manje energije za isti proizvod ili uslugu. Korist od energijske efikanosti su:

- Povećanje energijske sigurnosti
- Smaniti zagađenje zraka i usporiti klimatske promjene
- Poboljšati zapošljavanje kvalifikovana i nekvalifikovane radne snage
- Smanjiti opterećenje na državni i općinski budžet
- Povećati ekonomsku konkurentnost.

Shodno navedenom, Grad Visoko intenzivno radi na projektima povećanje energijske efikasnosti, kroz projekte utopljavanje objekata, kao što su to: ugradnja termo fasade na JU Dom Zdravlja Visoko, sanacija

prohodnog krova na JU Dom Zdravlja Visoko, izrada termofasade na KSC Mladost Visoko i slično. Također je u JU Dom Zdravlja Visoko izvršena konverzija načina grijanja, što je doprinijelo poboljšanju energijske učinkovitosti i kvalitetu zraka.
Realizacijom projekata energijske efikasnosti i provođenjem mjera definisanim energijskim pregledima ostvaruju se značajne ušteda troškova toplotne energije, brži stepenu povrata investicija i najznačajnije smanjuje se nivo negativnog uticaja CO_2 na životnu okolinu.
Gradska uprava Visoko provodi aktivnosti i na izradi elaborata o energijskom auditu za javne objekte, shodno Uredbi o provođenju energijskih audita i izdavanju energijskih certifikata („Službene novine FBiH“, broj: 87/18).U prehodnom periodu urađen je i Elaborat o energijskom auditu za objekat Zavičajnog muzeja Visoko. Grad Visoko na osnovu Programa ulaganja sredstava iz Fonda za zaštitu okoline ZDK na području grada Visoko izdvaja i sredstva za utopljavanje zgrada kolektivnog stanovanja putem upravitelja JKP „Visoko“ d.o.o. Visoko.

Grad Visoko je uključen u projekat „Dekarbonizacija rezidencijalnog sektora u Bosni i Hercegovini“ koji je osmišljen kao podloga za rješavanje specifičnih rizika i prepreka za ulaganje u energijsku efikasnost u stambenom sektoru, a koji provodi UNDP BiH. Cilj projekta je identificirati interventne i najefikasnije pakete i modele financiranja u energijsku efikasnost u stambenom sektoru, čime se stvara potencijal za značajnije investicije iz domaćih i međunarodnih izvora. Cilj projekta je prevladavanje brojnih financijskih i nefinancijskih investicijskih barijera što će rezultirati stvaranjem lokalnih investicijskih okvira koji su prilagođeni građanima i koje je moguće replicirati u drugim lokanim zajednicama u Bosni i Hercegovini. U sklopu navedenog projekta, pristupilo se realizaciji aktivnosti na izradi Studije energijske efikasnosti stambenog fonda grada Visoko koja će omogućiti da se uspostave efikasni i djelotvorni mehanizmi i politike financiranja.
Grad Visoko pored navednih projekata energijske efikasnosti investira i u projekte modernizacije javne rasvjete. Pored novih projekata, vrši se i zamijena starih rasvjetnih tijela novim LED rasvjetnim tijelima. Prilikom realizacije ovih projekata koristila se LED tehnologiju koja omogućava sasvim novu percepciju rasvjete i prelazak iz „doba žarulja“ u „doba digitalne i kreativne rasvjete“. Ono što je bitno kod LED rasvjete jeste: osjetno manja potrošnja, smanjeni troškovi održavanja do 90%, prosječni vijek trajanja 10-15 godina rada, nema UV ili IR zračenja.
Grad Visoko u prethodnom periodu je izdvojio značajna sredstva za realizaciju projekata izgradnje nove LED rasvjete, te modernizaciju postojeće novom LED rasvjetom. Jedan od razloga zbog kojih Grad Visoko svake godine modernizuje javnu rasvjetu jeste da se smanji potrošnja električne energije, poveća bolja osvijetljenost, smanje troškovi redovnog održavanja obzirom da LED rasvjeta ima garanciju 5 godina. Realizacijom ovih projekat Grad Visoko težiti uspostavljanjem pametne cestovne rasvjete. Pametna cestovna rasvjeta koristi sistem za napredno upravljanje rasvjetom. Ti sistemi omogućuju lakšu i efikasniju kontrolu rasvjete, primanje obavijesti o kvarovima, gašenje i paljenje ovisno o prolasku vozila ili zadanoj naredbi, paljenje/gašenje točno određenog područja rasvjete i slično. Pametna cestovna rasvjeta koristi LED žarulje koje imaju malu potrošnju energije, pomoću njih se može postići različite temperature boje i može se kontrolirati intenzitet svjetlosti. Prednosti nad tradicionalnom cestovnom rasvjetom su ogromne, a prema navedenim primjerima gdje je pametna cestovna rasvjeta uvedena vidi se da je i novčana isplativost takvog ulaganja vrlo dobra.
U sektoru stambenih zgrada primjetno je smanjenje potrošnje energije i emisija CO_2 u periodu od 2013. do 2022. godine. Smanjenje potrošnje energije iznosi približno 20%, dok smanjenje emisija CO2 iznosi približno 13%. Razlog smanjenja potrošnje energije je održavanje objekata i samoinicijativno investiranje građana u mjere energijske efikasnosti, uglavnom na termoizolaciju vanjskog omotača, zamjene krovova, dimnjaka, te prelazak sa neefikasnih sistema grijanja pomoću čvrstih goriva na prirodni gas.

Važno je napomenuti da je u proteklom periodu izvršena zamjena azbestnih krovova na devet zgrada. Prema Direktivi Europske unije rok za uklanjanje azbesta je 2032. godina obzirom da se radi o izuzetno štetnom materijalu koji je štetan po zdravlje ljudi. Projekat zamjena azbestnih krovova je finansirao Grad Visoko i stanari kućnih savjeta. U skladu sa utvrđenim strateškim opredjeljenjima, započetim aktivnostima i finansijskim sredstvima u narednom periodu, a u cilju poboljšanja energisjke učinkovitosti, Grad Visoko će nastaviti realizaciju na sljedećim projektima:

- Povećanje energijske efikasnosti škola i zgrada javnih institucija;
- Povećanje energijske efikasnosti objekata kolektivnog stanovanja;
- Povećanje energijske efikasnosti objekata individualnog stanovanja.

G) **Sigurnost stanovnika i zaštita od prirodnih nesreća i nepogoda**

Fotografija izvor: visoko.co.ba

1.1. Elektro-energetska infrastruktura na području Grada Visoko

Na teritoriji Grada Visoko napajanje električnom energijom vrši se preko transformatorskih stanica u vlasništvu preduzeća „Elektroprenos BiH“ instalisane snage 40 MVA i Podružnice „Elektrodistribucija „Zenica instalisane snage 8 MVA. Elektro - energetsku mrežu na području Grada Visoko čini i rasklopno postrojenje 220 KV na lokaciji Mokronozi - Dobrinje. U obuhvatu Urbanističkog plana za urbano područje Visokog za period od 2016. godine do 2034. godine registrovana je sljedeća gasna infrastruktura: odvojak magistralnog voda Semizovac-Zenica (Donja Vratnica-Visoko; magistralni vod Visoko-Brnjaci za snabdijevanje područja Visoko, Kreševo, Kiseljak i Fojnica; distributivna mreža srednjeg i niskog pritiska; glavna mjerno-redukcijska stanica GMRS i prijemne redukcijske stanice. Na području Grada Visoko postoje dvije prijemno regulacione mjerne stanice (GPRMS) preko kojih se vrši distribucija gasa za potrebe korisnika Grada:

1. GPRMS RADINOVIĆI (naselje Radinovići) i
2. GPRMS VISOKO (ulica Sarajevska).

Također, postoji 8 rejonskih regulacionih stanica:

1.RRS DOM ZDRAVLJA (Krug Doma zdravlja);
2. RRS VISPAK (Krug Vispaka);
3. RRS BROVIS FARMA (Krug Brovis farme);
4. RRS BROVIS KLAONICA (Krug Brovis klaonice);
5. RRS PREVENT I (Krug Preventa);
6. RRS PREVENT II (Krug Preventa);
7. RRS VITEX (Krug bivšeg Vitex-a);
8. RRS SEKOM (Krug Sekoma, bivša Kovina).

Na području Grada Visoko je izgrađeno preko 100 kilometara distributivne gasne mreže, srednjeg p=3 bar i niskog p=0,1 bar pritiska. Distributivna gasna mreža je položena u sljedećim mjesnim zajednicama:

1. MZ Centar;
2. MZ Stari Grad;

3. MZ Rosulje;
4. MZ Novo Naselje;
5. MZ Željeznička stanica;
6. MZ Čekrekčije;
7. MZ Arnautovići;
8. MZ Gračanica;
9. MZ Moštre;
10. MZ Topuzovo polje;
11. MZ Dobrinje.

1.2. Hidrografska mreža

Prema podacima iz Prostornog plana Grada Visoko 2002-2020. godine na području Grada Visoko hidrografska mreža je dosta razvijena, obzirom da ovim područjem protiču rijeke Bosna i Fojnica i pritoke rijeke Bosne koje poboljšavaju hidrografsku mrežu Grada. Prosječni protok Bosne u Dobrinju na području izlaza iz Visokog iznosi 53,8 m³/s, što znači da godišnje protiče prosječno oko 1.700 milijardi m³ vode. U hidrološkom pogledu prostor Grada Visoko se nalazi u cjelosti u slivu rijeke Bosne, odnosno u slivu rijeke Save. Na području grada utvrđeni su vodotokovi (navedeni u tačci F) Stanje okoliša 1.1.5. Stanje vode).

Rijeka Bosna spada u vodotok I (prve) kategorije i zajedno sa rijekom Fojnica koja je svrstana u vodotok II (druge) kategorije, zauzima ukupno 225,00 ha, odnosno 0,93% ukupne površine. Za rijeku Bosnu je utvrđeno vodno dobro od strane Agencije za vodno području rijeke Save u površini od 199,46 ha. Duž toka kroz Grad Visoko u nju se ulijevaju vodotoci: Fojnička rijeka, Goruša, Radovljanska rijeka, Seočki potok, Zimašnica sa Zimačkim potokom, Bijele vode sa Srhinškim potokom, te ostale manje pritoke, kao i manji bezimeni potoci i potočići. Ostali vodotoci su vodotoci II kategorije za koje je sukladno važećoj zakonskoj regulativi, utvrđen zaštitni pojas od 5 m s lijeve i desne strane vodotoka, koji se koristi prema uvjetima koje daju nadležne institucije, a u cilju njegove zaštite.
Rijeka Fojnica spada u vodotok II (druge) kategorije. Za rijeku Fojnicu utvrđeno je vodno dobro od strane Ministarstva za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu ZE-DO kantona.[3] Utvrđen je zaštitni pojas od 5 m s lijeve i desne strane vodotoka. Prijedlog je urađen na osnovu „Elaborata određivanja granica vodnog dobra rijeke Fojnice na području grada Visoko“, urađenog od strane „GEOBIRO“ d.o.o. Konjic iz marta 2019. godine za koji je Služba za urbanizam, stambene, geodetske i katastar nekretnina grada Visoko, dala obavještenje da nema nikakvih primjedbi. Rijeka Fojnica protiće kroz administrativno područje grada Visoko kroz šest katastarskih općina i to: k.o. Buci, k.o. Gorani, k.o. Grajani, k.o. Tušnjići, k.o. Visoko i k.o. Zbilje i zauzima ukupno 135302 m2. [4]

Prema podacima od JKP “Visoko” Visoko od 10.06.2021. godine:
- na području Grada Visoko nalazi se 1 izvorišna zona - izvorište Vrutak,
- ima jedan objekat za crpljenje i pripremu vode, i to na izvorištu Vrutak,
- pumpne stanice su: Vrutak, Slatina, Plješevica, Kula Banjer, Loznik, Čajno, Pertac i Čekrekčije,
- dužina primarnog i sekundarnog cjevovoda iznosi 120 km,

Sa gradskog vodovodnog sistema vodom se snabdijevaju:
fizička lica
- gradske mjesne zajednice cca 70%
- prigradske mjesne zajednice cca 30 %

pravna lica
- gradske mjesne zajednice cca 88%
- prigradske mjesne zajednice cca 12%
- sa gradskog vodovodnog sistema snabdijeva se:

fizička lica - 7029 domaćinstava
pravna lica- 800 privrednih subjekata.

[3] Rješenje broj: 05-25-11804-1/19 od 02.12.2019.g.
[4] FGU – Katastarska općina Visoko.

I Vrste prirodnih i drugih nesreća

1.1. Prirodne nesreće

Prirodne nesreće podrazumjevaju događaje koji su uzrokovani djelovanjem prirodne sile na koje ljudski faktor ne može uticati, kao što su: zemljotresi, poplave, visoki snijeg i sniježni nanosi, odronjavanje i klizanje zemljišta, suša, prolom oblaka, olujni vjetar, grad, mraz, hladnoća te masovne pojave ljudskih, životinjskih i biljnih bolesti. Najčešće nesreće koje su karakteristične za teritoriju Grada Visoko, odnose se na:

- zemljotres,
- poplave,
- snijeg,
- suša,
- klizanje i odronjavanje zemljišta,
- vjetar,
- grad (tuča),
- mraz (slana),
- epidemije,
- epizootije – zarazne bolesti životinja,
- biljne bolesti,
- šumski požari,
- rizik od mina.

1.2. Zemljotres

Zemljotres je kratkotrajna vibracija prouzrokovana poremećajima i pokretima u zemljinoj kori. Događa se u Zemljinoj litosferi ili neposredno ispod u sljedećem sloju tzv. astenosferi i *plaštu*, koji čini većinu Zemljine mase. Može biti izazvan prirodnim ili vještačkim putem. Prirodni su: tektonski, vulkanski, zemljotresi urušavanja i dubinski. Oko 85% ukupnih zemljotresa čine tektonski i izazivaju najveća rušilačka djelovanja. Vještački zemljotresi nastaju usljed eksplozija, obrušavanja ili slijeganja tla zbog kopanja. Hipocentar je mjesto nastanka potresa, a epicentar je mjesto na Zemljinoj površini na kojem se potres najjače osjeti i gdje napravi najveću štetu. Uređaji koji mjere zemljotres su seizmografi. Za mjerenje intenziteta zemljotresa na površini postoje razne skale od kojih je najpoznatija MCS.

Merkalijeva skala (MCS) intenziteta zemljotresa

R/B	Stepen (MCS)	Karakteristike oscilacija i oštećenja koja mogu izazvati
1.	I	Oscijalicije se registruju samo instrumentima
2.	II	Oscijalicije se osjećaju izuzetno pri miru
3.	III	Oscijalicije osjećaju poneki ljudi ili oni koji su upoznati s eksplozijom
4.	IV	Oscijalicije osjećaju mnogi ljudi, stakla zveckaju
5.	V	Opadaju komadići maltera, javljaju se pukotine u malteru
6.	VI	Sitne pukotine u malteru i oštećenja slabijih zgrada
7.	VII	Oštećenja zgrada koje su u zadovoljavajućem stanju, pukotine u malteru, opadanje komada maltera, pukotine na spojevima zidova
8.	VIII	Značajna oštećenja na zgradama,pukotine u konstrukcijskim zidovima i velike pukotine kod pregradnih zidova i sl.
9.	IX	Razvaljivanje zgrada, otvorene pukotine u zidovima
10.	X	Teška razaranja na oko 3/4 zgrade, mnoge se ruše. Nasipi se oštećuju, željezničke šine se blago savijaju, vodovi za gas, vodu i kanalizaciju u tlu se kidaju, smiču ili gniječe. Na kolovozu nastaju prsline ili talasaste bore.
11.	XI	Sve zidane zgrade se ruše. Vodovi u tlu se potpuno kidaju i postaju neupotrebljivi. U tlu se javljaju široke pukotine, dolazi do razdvajanja u horizontalnom i vertikalnom pravcu, mnogobrojna su obrušavanja stijena.
12.	XII	Ne odolijeva ni jedan objekat koji je djelo ljudskih ruku. Tlo potpuno mijenja svoj izgled. Nastaju vodopadi, stvaraju se nova jezera, rijeke mijenjaju tok itd.

Područje Grada Visoko spada u trusna područja, a u pogledu seizmoloških uslova spada u zonu 6-7º (stepeni) MCS skale. Tačno vrijeme pojave i jačine zemljotresa nije moguće predvidjeti. Zemljotres može uzrokovati velika razaranja, rušenje objekata, nastanak požara, oštećenja infrastrukture i druga oštećenja. U slučaju jačeg

zemljotresa postoji mogućnost odronjavanja cesta, zemljišta u padinskim dijelovima, kao i deformaciju šina, naročito kod mjesta Mačuh, u Donjoj Seoči. Tunel u Mulićima bi pretrpio jaka oštećenja, a može doći i do propadanja zemlje u tunelskim šupljinama. U posljednjih sto godina naše područje je zahvatio zemljotres nekoliko puta, a najjači je bio 1904. godine i 1974. godine intenziteta 7º MCS.

1.3. Poplava

Poplava je pojava neuobičajeno velike količine vode na određenom mjestu zbog djelovanja prirodnih sila: velika količina oborina, ili drugih uzroka kao što su propuštanje brana, ratna razaranja i sl. Prema uzrocima nastanka poplave se mogu podijeliti na:

- poplave nastale zbog jakih oborina,
- poplave nastale zbog nagomilavanja leda u vodotocima,
- poplave nastale zbog klizanja tla ili potresa,
- poplave nastale zbog rušenja brane ili ratnih razaranja.

Poplavom se smatra stihijsko plavljenje terena usljed izlivanja spoljnih voda iz prirodnih i drugih zaštitnih objekata, kao i usljed plavljenja terena unutrašnjim vodama u uslovima nenormalne hidrološke situacije i usljed izdizanja podzemnih voda i velikih padavina.
Posljednih nekoliko godina zbog neplanske sječe šuma, eksploatacije šljunka iz riječnih korita, Grad Visoko je izložen poplavama. Registrovane su tri neuralgične tačke: u naselju Prijeko - lokalitet starog Mirića mlina, Gornje Moštre - šest kuća do deponije i mjesto Dobrinje - Donja Seoča.

1.4. Snijeg

Snijeg je oborina u čvrstom stanju koja nastaje očvršćenjem vodene pare u oblik razgranjenih heksagonalnih kristala i zvjezdica. Srednje maksimalne vrijednosti sniježnog pokrivača kreću se od 30 cm u ravničarskim do 200 pa i više cm u višim predjelima. Posljedice padanja snijega i sniježnih nanosa mogu biti velike. Pored rušenja objekata zbog opterećenja, snijeg može da paralište čitav život jednog naselja, kako u odnosu na komunikacije, tako i u pogledu snabdijevanja. U gradu snijeg može paralisati cjelokupan saobraćaj zbog čega mogu nastati velike štete u privredi i drugim djelatnostima.

Grad Visoko zadesile su velike sniježne padavine, a posebno u decembru 1999. godine i 2012. godine. U februaru 2012. godine rubni dijelovi Grada: Šošnje, Dolovi, Kondžilo i Brezovik bili su blokirani velikim sniježnim nanosima koji su bili između 70 i 80 cm. Uzrokovana je i velika materijalna šteta kako na stambenim, tako i na infrastrukturnim instalacijama (elektro stubovi,vodovodne instalacija, telekomunikacione instalacije i dr), kao i na objektima pravnih lica i javnih ustanova. Na području Grada su evidentirane štete na plastenicima i zasadima na otvorenom.

1.5. Suša

Suša je izuzetno suho razdoblje kada su zalihe vode u tlu i vodotocima smanjenje zbog pomanjkanja oborina. Uslovljena je različitim klimatskim i vremenskim faktorima, manifestuje se nedostatkom vode koja je neophodna za život, rast i razvoj živih bića, kao elementarnog faktora biljnih i životinjskih organizama. S obzirom na to da u sebi sadrži oko 80 i više procenata vode, njen nedostatak vodi ka uginuću bilja i životinja. Suše kod biljaka izazivaju promjene i poremećaje mnogih normalnih procesa, među kojima je i fotosinteza. Bez vode u bilju dolazi do poremećaja disanja, rasta, prometa šećera, bjelančevina masti i dr. Dugotrajne suše imaju za posljedicu isušivanje površinskih voda i smanjivanje voda u dubljim objektima sa vodom, što navodi na zaključak da su vode u objektima za pojenje životinja u vrijeme sušnih perioda veoma ugrožene i da sa tim treba računati.
Intenzitet suše se procjenjuje prema smanjenju prinosa, pod uslovom da nisu uticali drugi štetni faktori. Ako je prinos umanjen do 20% riječ je o slaboj suši, od 20-50% o srednjoj suši i preko 50% o jakoj suši.Usljed velikih globalnih poremećaja na klimu koji su se odrazili i na Grad Visoko u posljednjim godinama broj sušnih dana tokom godine se drastično povećao. Mjesne zajednice koje nisu bile pokrivene gradskom vodovodnom mrežom su to posebno osjetile, a to su: Kula Banjer, Gračanica, Čekrekčije, Rosulje (lokaliteti Ravne i Paljike), Liješeva, Orašac, Kološići itd.

1.6. Klizanje i odronjavanje zemljišta

Klizište je termin za stjenovitu ili rastresitu stijensku masu odvojenu od podloge koja pod uticajem gravitacije klizi niz padinu. Klizište ne mora da se kreće po jasno definisanoj površini (klizna površina) i tada se sredina po kojoj se odvija kretanje tijela klizišta naziva "klizna zona". Može se odvijati veoma različitim brzinama, od najsporijih kada se kretanje tla ne primjećuje, do veoma brzog kada je moguć nastanak velikih šteta i mogu biti ugroženi životi ljudi.
Klizanje i odronjavanje zemljišta je vrlo česta pojava na kosim i jako strmim terenima. Pri ovome vrlo važnu ulogu ima vrsta zemljišta i raspored slojeva, odnosno, ugao pada tih slojeva. Pored toga, položaj vodopropusnih i vodonepropusnih slojeva je takođe značajan faktor. Atmosferske padavine, koje se zadržavaju na vodonepropustljivom sloju, raskvase ga i ukoliko je taj sloj pod nagibom, počinju da klize gornji slojevi. Na takvo pokretanje zemljine mase utiču neki spoljni i unutrašnji faktori. U spoljne faktore spadaju: atmosferilije (snijeg, kiša, led i dr), novonastala opterećenja, poremećaj ravnoteže usljed zemljanih radova (potkopi, usjeci, zasjeci i dr.), vještački potresi izazvani eksplozijom bombi i miniranjem. Unutrašnji faktori su: dejstva podzemnih voda i zemljotresi.
Služba civilne zaštite u saradnji sa Službom za urbanizam, stambene, geodetske poslove i katastar nekretnina sačinila Registar klizišta i odrona po mjesnim zajednicama na području Grada Visoko.

1.7. Vjetar - oluja

Vjetrovi nastaju zbog temperaturnih razlika u atmosferi, pri čemu nastaje strujanje. Jačina vjetra određuje se prema Boforovoj skali koja ima 12°. Olujom se smatra vjetar brzine 17,2 m/sek odnosno oko 82 km/h jačine (8 stepeni po Boforovoj skali) koji lomi grane i stabla, valja i lomi usjeve, otresa plodove voća i nanosi štetu građevinskim objektima. Grad Visoko se nalazi u kontinentalnom dijelu naše zemlje gdje pušu umjereno jaki vjetrovi, a to je prva zona intenziteta vjetra u našoj zemlji.

1.8. Grad (tuča, led)

Grad predstavlja atmosfersku padavinu u čvrstom stanju (led) promjera 5 mm ili više koji svojim udarom izaziva velika oštećenja poljoprivrednih i šumskih kultura, a može prouzrokovati štete i na građevinskim objektima. Potrebno je provoditi nadgledanje i proučavanje rizika od grada, te obavještavanje javnosti kako bi se mogle poduzeti učinkovite i organizirane mjere zaštite u slučaju nastanka nesreće.

1.9. Mraz (slana)

Mraz, slana i inje nastaju na temperaturi ispod 0°C. Tada se stvaraju ledeni kristali koji mogu stvoriti debele naslage leda. Mraz, slana i inje mogu prouzrokovati znatne štete na poljoprivrednim kulturama i građevinskim objektima.

1.10. Epidemije

Epidemije zaraznih bolesti predstavljaju nagle pojave više slučajeva nekog zaraznog oboljenja ljudi u određenom vremenskom razdoblju na nekom području. Pojavi epidemija zaraznih bolesti pogoduje niz faktora od kojih su najvažniji sljedeći:

- Opskrba vodom za piće, nizak vodostaj rijeka zbog povećane koncentracije krutog otpada, fekalija i sl. rijeke i vodotoci su mikrobiološki zagađeni, zbog čega u vodu mogu prodrijeti uzročnici crijevnih zaraznih bolesti koji mogu uzrokovati epidemije zarazne žutice, enterokolitisa, trbušnog tifusa i sl.
- Divlje deponije predstavljaju potencijalne izvore epidemija.
- Prirodna žarišta zaraznih bolesti životinja, takođe predstavljaju potencijalnu opasnost od pojave i širenja epidemija zaraznih bolesti kod ljudi.

1.11. Epizootije - zarazne bolesti životinja

Epizootijom se smatra pojava oboljenja ili uginuća većeg broja životinja od nekog zaraznog oboljenja.
Uzroci i pojave zaraznih bolesti su posljedica sljedećeg:
- Oslabljeni nadzor prilikom uvoza životinja, njihovih proizvoda kao i stočne hrane,
- Slab nadzor inspekcijskih službi u unutrašnjem prometu koji omogućava širenje bolesti,
- Namjerno unošenje uzročnika pojedinih zaraznih bolesti iz inostranstva.

Na području Grada Visoko dolazilo je do pojave zaraznih bolesti životinja, kao i pojave zoonoza

1.12. Biljne bolesti

Bilje i biljni proizvodi vrlo su osjetljivi i često ugroženi djelovanjem prirodnih nesreća, od biljnih bolesti, korova, a u slučaju rata od djelovanja borbenih sredstava. Radi se o destruktivnim procesima na bilje i biljne proizvode, a posljedice te destrukcije mogu biti u vidu onečišćenja, smanjene upotrebne vrijednosti ili fizičkog uništenja bilja. Pojedine biljne bolesti i štetočine (šarka šljive, kalifornijska štitasta uš i gar crnog luka), pričinjavaju velike ekonomske štete i predstavljaju stalnu opasnost. Meteorološki faktori su jako bitni za rast, razvoj i disimilaciju uzročnika bolesti biljaka i štetočina. To se odnosi na visine temperatura i količine padavina u mjesecima vegetacijskog razdoblja.

II Tehničko-tehnološke nesreće

U tehničko-tehnološke nesreće podrazumjevaju se požari, ekspanzija i eksplozija opasnih materija, radioaktivno i drugo zagađenje vazduha, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porjekla.

2.1. Požar

Požarom se smatra svaka vatra koja je nastala izvan kontroliranog ognjišta ili vatra koja je ovo mjesto napustila i sposobna je da se dalje razvija vlastitom snagom, pri čemu nanosi materijalnu štetu. Zaštita i spašavanje od požara obuhvaća: pripremu i provođenje preventivnih mjera u svim sredinama, objektima, mjestima i prostorima gdje postoje mogućnosti nastanka požara, organizovanje i pripremanje snaga za gašenje požara, organizovanje osmatranja i uzbunjivanja o pojavama požara, gašenje i lokalizovanje požara i spašavanje ljudi i materijalnih dobara iz objekata i područja ugroženih požarom.
Grad Visoko svojim geografskim položajem, veličinom urbanih sredina, brojem stanovnika, površinom šumskih predjela, razmještajem industrijskih građevina i kompleksa unutar i u neposrednoj blizini urbanih naselja, blizinom pogona namjenske industrije, pozicijom elektroenergetskih postrojenja i drugim bitnim faktorima sa aspekta zaštite od požara i tehnoloških eksplozija, spada među srednje ugrožene prostore unutar BiH. Opasnostima od katastrofalnih požara mogu biti izloženi: privredni subjekti, stambeni i drugi objekti, zatim, skladišta, kao i šumska područja.

2.2. Eksplozije plinova i opasnih tvari

Eksplozije plinova prouzrokovanih opasnim tvarima u određenim okolnostima, iznenada i u vrlo kratkom vremenu, mogu prerasti u prirodnu i drugu nesreću. Posljedice koje bi nastupile u slučaju nekontroliranog izljevanja plinova otrovnih i eksplozivnih materija, odrazile bi se na ljude, čovjekovu okolinu i materijalna dobra. Grad Visoko je najugroženiji od gasnog sistema. Mogući uzroci havarije na gasnom sistemu su različiti. Prirodni gas je potencijalna opasnost iz osnovnog razloga što se sastoji od 85% do 95 % metana, te je lako zapaljiva u određenim uslovima mješavine sa vazduhom i eksplozivom. Kako su svi gasovodi pod pritiskom izloženi stalnoj opasnosti od oštećenja, zbog toga se transport i distribucija gasa uvijek vrši uz visok stepen opasnosti.

2.3. Rizik od mina

Zaštita od neeksplodiranih ubojnih sredstava (NUS-a) je mjera koja se sastoji u pronalaženju, otkrivanju, označavanju, iskopavanju, prenošenju, utovaru, prevoženju, istovaru, privremenom skladištenju, deaktiviranju i uništavanju NUS-a, na svim područjima na kojima se nalaze ta sredstva.
Ove poslove obavljaju jedinice civilne zaštite za uklanjanje mina i NUS-a na način regulisan Zakonom o deminiranju u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 5/02), Standardom za uklanjanje mina i NUS-a u Bosni i Hercegovini i Standardnim operativnim procedurama uklanjanja i uništavanja NUS-a, koje donosi Federalna uprava CZ. Prema podacima sa kojima raspolaže Centar za ukljanjanje mina u Bosni i Hercegovini (BHMAC), u BiH je oko 18.600 registriranih minskih polja, od toga 74 % su na području Federacije Bosne i Hercegovine, a oko 10 % na području ZDK.

2.4. Radioaktivno i drugo zagađenje

U svijetu je sve veći broj zemalja koje razvijaju programe za proizvodnju nuklearnog naoružanja, a one koje ga posjeduju rade na sistemima većeg dometa i mogućnosti balističkih raketa i širenje sistema i proizvodne tehnologije. S obzirom na meteorološke uslove i druge faktore koji bi u tom momentu vladali, te geografski položaj Federacije bez obzira gdje se takav akcident desi, postoji opasnost da i teritorij ZDK i Grad Visoko budu obuhvaćeni radioaktivnim padavinama.

U slučaju neposredne opasnosti od radioaktvne kontaminacije Grada Visoko najvažnija materijalna dobra koja bi trebalo zaštiti su poljoprivredne kulture, stočni fond i robne rezerve, obzirom na potrebu osiguranja radijacijsko-hemijski ispravne hrane za ishranu ljudi i životinja.
Zagađenje zraka na teritoriji Grada Visoko je sve više prisutno posljednjih godina, naročito u industrijskim zonama i većim urbanim naseljima kao posljedica emitiranja štetnih tvari iz postrojenja, motornih vozila, kotlovnica, domaćinstava koja za loženje koriste fosilna goriva i dr.

III Ostale nesreće

3.1. Nesreće u cestovnom i željezničkom saobraćaju
Oblast saobraćaja i veza posebno je osjetljiva na djelovanje prirodnih i drugih nesreća, koje otežavaju normalno odvijanje cestovnog i željezničkog saobraćaja, čime se direktno utiče na sigurnost saobraćanja i dovodi do uzroka saobraćajnih nesreća. Komunikacije na području Grada Visoko su putne i željezničke.
Ukupna dužina putne mreže iznosi 155 km, od čega 14,8 km otpada na auto-put Sarajevo-Zenica, na regionalne ceste 23,5 km, lokalne ceste 60,5 i ulice u Gradu 56,2 km. Karakteristika putnih pravaca je da su međusobno povezani u samom Gradu Visoko, gdje predstavljaju gradske ulice sa manje-više dobrim karakteristikama.
Uz putnu, kroz visočko područje prolazi magistralna željeznička pruga Šamac-Sarajevo-Ploče u dužini od 13,6 km. Na ovoj dionici locirane su četiri željezničke stanice i to: Visoko, Buzići, Poriječani i Dobrinje.
Pored prirodnih nepogoda, uzroci saobraćajnih nesreća na putevima su tehničke neispravnosti vozila i puteva (crne tačke, putne signalizacije, tehnička neispravnost motornih vozila, neizgrađenost autobuskih stajališta, neregulisani priključni putevi, neprilagođenost brzine uslovima puta i drugo).

KLJUČNE OPASNOSTI ZA TERITORIJ GRADA VISOKO

Posljedice djelovanja prirodnih i drugih nesreća po ljude i materijalna dobra mogu biti, zavisno od vrste, intenziteta i vremena trajanja prirodne i druge nesreće, u dijapazonu od minimalnih posljedica do posljedica koje ugrožavaju zdravlje i živote ljudi i pričinjavaju velika oštećenja ili potpuno uništavaju materijalna, kulturna i druga dobra.
Neke prirodne nesreće, kao što su: zemljotresi, poplave, jak olujni vjetar, klizišta, veliki požari, velike tehnološke nesreće, velike saobraćajne nesreće, epidemije i epizootije zaraznih bolesti velikih razmjera biljnih bolesti i štetočina, mogu izazvati katastrofalne posljedice sa velikim brojem povrijeđenih i poginulih lica, te sa materijalnim štetama ogromnih razmjera.
Iz procjene ugroženosti je vidljivo da je područje Grada Visoko podložno zemljotresima, poplavama, sniježnim nanosima, odronima i klizanjem terena, sušama tokom ljetnih mjeseci, kao i požarima i eksplozijama i isto tako posebno tokom jeseni i zime, dolazi do velikih hladnoća koje prouzrokuju štete na infrastrukturi. U pojedinim razdobljima može doći do pojave masovnih ljudskih, životinjskih i biljnih bolesti (epidemije, epizootije i kalomiteti biljnih bolesti). Jedan takav slučaj bila je bolest Sars Cov2 – Covid 19 koji je pandemijski i koji je zahvatio cijeli svijet.
Pored ovoga moguće su nesreće u cestovnom i željezničkom saobraćaju. Neizvjesnost o mogućem nastanku i djelovanju prirodnih nepogoda upućuje na predviđanje i mogućnost reagovanja na nove i nepredviđene momente.

a) Zemljotres
Planiranje i sprovođenje preventivnih mjera zaštite je od najvećeg značaja za uspješnu zaštitu ljudi i materijalnih dobara od zemljotresa.

Zaključci

- Da bi se smanjile posljedice po ljude i materijalna dobra od pojave zemljotresa potrebno je planiranje i provođenje preventivnih mjera zaštite prije zemljotresa.
- U cilju smanjenja posljedica od zemljotresa izrađuje se karta seizmičke regionalizacije Grada i označava teren nepovoljan za izgradnju. Projektuju se i rade novi i rekonstruišu postojeći objekti po propisima koji regulišu projektovanje na seizmičkim područjima.

U slučaju nastanka zemljotresa poduzeti sve aktivnosti na spašavanju ljudi i materijalnih dobara koje se odnose na:

- Isključenje i zabrana upotrebe vode iz vodovoda dok se ne utvrdi higijensko-epidemiološka ispravnost.
- Gašenje svih vrsta ložišta da bi se spriječilo izbijanje požara.
- Zabrana pristupa svim licima (izuzev spasiocima) u teško oštećene objekte dok se ne ocijeni mogućnost njihovog daljeg korištenja.

U slučaju nastanka zemljotresa većih razmjera provoditi mjere za otklanjanje posljedica:

- Pružanje što brže stručne medicinske pomoći od strane zdravstvene službe.
- Brzo raskrčavanje ruševina sa komunikacija i odvoz porušenog građevinskog materijala.
- Preduzimanje potrebnih medicinskih, asanacionih i drugih mjera za sprečavanje masovne pojave zaraznih oboljenja.
- Organizacija akcija dobrovoljnog darivanja krvi za potrebe povrijeđenih građana.
- Organizovanje snabdijevanja ugroženog područja osnovnim životnim namirnicama.
- Organizovanje ishrane stanovništva koje je ostalo bez krova nad glavom i ishrane mobilisanih snaga koje učestvuju u otklanjanju posljedica.
- Regulisanje funkcionisanja saobraćaja na porušenom području i obezbjeđenje nesmetanog kretanja vozila sa prioritetom.
- Identifikacija poginulih građana i vođenje potrebne evidencije.
- Određivanje lokacije za izgradnju privremenih naselja za smještaj ugroženih lica.
- Formiranje informativnog centra i obavještavanje javnosti o posljedicama i njihovom saniranju.

b) Zaštita od poplava

Područja koja su ugrožena od poplava su prvenstveno uz rijeke Bosnu i Fojnicu i to: Čekrekčije, Ozrakovići, Naselje Luke, Porječani, Moštre (Gornje Moštre), Dobrinje- Donja Seoča, zatim u naselju Prijeko- lokalitet starog Mirića mlina te tzv.Ada-šetnica ispod spomen obilježja Trg žrtava Srebrenice.

Zaključci

- Grad Visoko, svojim geografskim, geološkim i hidrografskim karakteristikama obiluje mogućnostima za izbijanje poplave. Na području Grada Visoko, veći poplavni vodostaji kao posljedica jakih atmosferskih oborina nastaju uglavnom dva puta godišnje. Proljetne kiše padaju i naglo tope snijeg, te se stvaraju vrlo visoki vodostaji. S jeseni, obilne oborine također stvaraju visoke vodostaje.
- Izljevanje rijeka Bosne i Fojnice, kao i potoka na području Grada Visoko koji su bujičnog karaktera, pričinjavaju znatne materijalne štete.
- Potrebno je osigurati dodatna sredstva na preduzimanje preventivnih mjera zaštite od poplava koje se odnose na izgradnju odbrambenih linija koje čine nasipi od zemlje, izgrađeni do takve visine da se računske visine vode ne mogu preliti preko njih i prodrijeti u zaštičeno područje.
- Pored preventivnih mjera zaštite najčešće mjere zaštite i spašavanja koje bi se preduzimale u uslovima većih poplava su: pružanje medicinske pomoći, zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom, evakuacija i asanacija terena.

c) Zaštita od snijega i sniježnih nanosa

Mjere zaštite od snijega sastoje se u blagovremenoj pripremi ljudstva i mehanizacije za čišćenje snijega, obezbjeđenju i deponovanju tehničke soli, šljake i drugih materijala za posipanje puteva radi sprečavanja klizavosti, organizaciji i pripremi sredstava veze za izvještavanje o stanju i prohodnosti puteva i željezničkih pruga i traženju pomoći.

Zaključci

- Posljedice snijega i sniježnih nanosa mogu biti velike, što je pokazalo iskustvo iz 2019.godine, te je neophodno preduzimanje preventivnih mjera koje se odnose na pravovremeno plansko raščišćavanje uz obezbjeđenje dovoljnih količina posipnog materijala. Čišćenje saobraćajnica treba razraditi po zonama čišćenja tako da u što kraćem roku kompletan teritorij Grada Visoko bude očišćen u cilju zaštite ljudskih i materijalnih dobara.
- Najugroženiji dijelovi teritorije Grada Visoko usljed velikih sniježnih padavina su rubni dijelovi Grada, naselja: Šošnje, Dolovi, Kondžilo i Brezovik. U saradnji sa povjerenicima civilne zaštite ovih područja pravovremeno upozoriti stanovništvo na preduzimanje svih mjera zaštite i spašavanja.

Pored preventivnih mjera zaštite, najčešće mjere zaštite i spašavanja koje bi se preduzimale u uslovima većih sniježnih nanosa su: pružanje medicinske pomoći, zaštita i spašavanje od rušenja, asanacija terena i zbrinjavanje.

d) Suša

Zaključci

- Suša, kao specifična prirodna nepogoda, svoj negativan uticaj ispoljava na zdravlje ljudi i životinja, te poljoprivredne usjeve.
- Preventivno djelovati na obezbjeđenju dovoljnih količina vode za područja koja nemaju riješeno vodosnabdijevanje tako što će se obezbijediti odvoz vode cisternama.
- Zaštiti postojeća izvorišta i pronalaziti nova izvorišta u cilju osiguranja dodatnih količina vode u ugroženim područjima.
- Osigurati rezervne količine vode za gašenje požara na otvorenom.

e) Zaštita od klizanja i odronjavanja zemljišta

Preventivne mjere zaštite sastoje se u predhodnom analiziranju i ispitivanju terena (geološki sastav zemljišta, vjetrovi, atmosferske padavine, potresi itd) i u pogodnom izboru mjesta, tj lokacije za objekte koji se grade, kao i u saniranju načelnih opasnosti prije njene pojave kod već postojećih objekta i naseljenih mjesta.
Građevinsko-tehničke mjere zaštite: podizanje građevinskih objekata koji obezbjeđuju sigurnost od nailazeće opasnosti, kao što su: potporni zidovi, propusti i dr .
Mjere zaštite koje se sprovode u momentu pojave klizanja terena imaju za cilj da umanje posljedice klizanja ili ih svedu na najmanju mjeru. Te mjere sastoje se u spašavanju ljudi i materijalnih dobara putem evakuacije.

Zaključci

- Odronjavanje i klizanje zemljišta na području Grada Visoko su česta pojava, ali pošto su to pojave manjih obima nisu predstavljale veću opasnost.
  Međutim, slučajevi klizanja u 2014. godini izazvali su materijalne štete i ugrozili ljudske živote, te se u narednom periodu moraju preduzeti potrebne mjere kako bi se zaštitili ljudski životi i materijalna dobra.
- Česti uzroci pojave klizišta su zemljani radovi na izgradnji puteva, zgrada, nekontrolisana sječa šuma na pojedinim dijelovima Grada, pojava podzemnih voda, kao i nekontrolisano otjecanje površinskih voda.
- Poseban problem do sada registrovanih klizišta predstavlja neizgrađena kanalizaciona mreža, kao i neriješena podužna i poprečna odvodnja cestovne infrastrukture.
- Preventivne mjere zaštite sastoje se u predhodnom analiziranju i ispitivanju terena (geološki sastav zemljišta, vjetrovi, atmosferske padavine, zemljotresi itd) i u pogodnom izboru lokacije za objekte koji se grade, kao i u saniranju načelnih opasnosti prije njene pojave kod već postojećih objekta i naseljenih mjesta.
- Pored preventivnih, najčešće mjere zaštite i spašavanja koje bi se preduzimale u uslovima većih pomijeranja i slijeganja zemljanih masa su: zaštita i spašavanje od rušenja, evakuacija, zbrinjavanje i asanacija terena.

f) Zaštita od vjetra

Osnovne zaštitne mjere od vjetrova su preventivne, jer od njihovog pravilnog i blagovremenog izvršavanja u mnogome će zavisiti i mjere otklanjanja posljedica.
Posljedice, odnosno štete koje vjetar nanosi mogu biti izazvane neposredno, njegovom snagom i posrednim putem. Obično su štete, izazvane posrednim putem znatno veće, jer se može desiti da se usljed rušenja objekata pojavi požar kojeg vjetar širi dalje; mogu da se prekinu elektroinstalacije i druga sredstva (telekomunikacija i sl.) posebno uz pojavu požara u šumskim kompleksima.Pored preventivnih mjera, uglavnom (građevinsko – tehničkih), najčešće mjere zaštite i spašavanja koje bi se preduzimale u uslovima su: zaštita i spašavanje od rušenja, pružanje medicinske pomoći, evakuacija, zbrinjavanje i asanacija terena.

g) Grad-tuča

Osnovna preventivna zaštita se sastoji u prikupljanju podataka o hidrometeorološkoj situaciji, obzirom da Grad Visoko nema razvijen sistem zaštite odbrane od grada.

- Saradnja sa višim nivoima vlasti i slijeđenje uputa o postupanju.

- Mjere zaštite i spašavanja koje bi se preduzimale u uslovima pojave grada su: zaštita i spašavanje bilja i asanacija terena.

h) Zaštita od zaraznih oboljenja ljudi i stoke - epidemija

U slučaju nastanka epidemija i epizootija bilo bi zahvaćeno cijelo područje Grada i za posljedicu bi imalo gubitke ljudskih života i umanjenje stočnog fonda. U vanrednim situacijama (u slučaju poplave, zemljotresa i sl.) opasnosti od izbijanja epidemija su mnogostruke. Higijenske mjere u vanrednim situacijama od neprocjenjive su važnosti za sprečavanje i suzbijanje zaraznih i ostalih oboljenja stanovništva na pogođenom području. U takvim situacijama, pored mjera koje se preduzimaju u normalnim uslovima, preduzimaju se i sljedeće: vakcinacija stanovništva pogođenog područja protiv crijevnih oboljenja, kontrola i asanacija vodnih objekata, asanacija stambenih zgrada, higijenskih mjera pri evakuaciji na zbornim mjestima, mjestima prihvata i razmještaja i zdravstveno vaspitanje stanovništva, zatim provođenje dezinfekcije, dezinsekcije i deratizacije, neškodljivo uklanjanje leševa uginulih i ubijenih životinja, zagađenih, zatrovanih i pokvarenih namirnica, ostvarivanje evidencije o posljedicama i predlaganje mjera za njihovo otklanjanje.

Zaključci

Preduzimanje općih mjera zaštite ljudi koje podrazumijevaju:

- Osigurati higijenski ispravnu vodu za piće, kao i sanitarnu zaštitu izvorišta.
- Uklanjanje otpadnih voda i drugih otpadnih tvari na način i pod uslovima kojima se osigurava zaštita od onečišćavanja voda iz zemlje.
- Održavanje sanitarno-tehničkih uslova u javnim zgradama
- Vršenje preventivne dezinfekcije, dezinsekcije i deratizacije.
- Osiguranje prostorija za eventualnu izolaciju zaraženih ljudi – Izolatorij.

U slučaju pojave epidemije, Higijensko-epidemijska služba pri Domu zdravlja treba da organizuje i sprovodi sljedeće mjere:

- da aktivno istražuje oboljele od zaraznih bolesti,
- da blokira zgrade, rejone ili područja gdje se nalaze oboljeli,
- da ograniči kretanje ljudi i u zavisnosti od intenziteta i širenja zaraze,
- da razvija pokretne mikrobiološke laboratorije,
- da organizuje dezinfekciju, dezinsekciju i deratizaciju,
- da sprovode vakcinaciju stanovništva,
- da sprovede hematoprofilaksu, suroprofilaksu i druge potrebne radnje.

Od mjera zaštite i spašavanja koje bi se preduzimale u uslovima izbijanja i širenja većeg stepena i intenziteta epidemija i epizootija i ukoliko izostanu aktivnosti na provođenju mjera preventivne zaštite, provodile bi se: zaštita i spašavanje životinja i proizvoda životinjskog porijekla, pružanje medicinske pomoći, asanacija terena. Pored Štaba civilne zaštite Grada Visoko, JU "Dom zdravlja" Visoko i Veterinarska stanica Visoko su glavni nosioci zaštite od zaraznih bolesti ljudi i životinja. Najveći problem predstavlja iznalaženje finansijskih sredstava koja moraju pratiti preventivne mjere na sprečavanju širenja zaraznih bolesti.

i) Biljne bolesti - zaključci

- Provođenje preventivnih mjera koje se odnose na uzgajanje otpornih sorti i hibrida i

primjena agrotehničkih metoda zaštite (pravilna plodosmjena, đubrenja i zaštita) ima ključnu ulogu u zaštiti bilja i biljnih proizvoda.

- Obučavanje i osposobljavanje individualnih poljoprivrednih proizvođača za izvršavanje zadataka na zaštiti bilja i biljnih proizvoda.

j) Tehničko-tehnološke nesreće -zaključci

- Veliki požari se javljaju kao konstantna prijetnja u slučaju slabljenja preventivnih mjera zaštite. Veliki požari mogu izbiti u proizvodnim halama, stovarištima i skladištima, te za svoju posljedicu mogu imati velike materijalne štete. Opasnost od šumskih požara predstavlja posebnu prijetnju, s obzirom da je veliki dio područja Grada pokriveno šumom i rastinjem i jedan su od najčešćih pojavnih oblika požara.

- Eksplozivnim materijama mogu da rukuju samo lica koja su kvalitetno osposobljena, koja poznaju osnovna svojstva i mjere zaštite za datu vrstu eksplozivnih materijala i već su provjerene za konkretan oblik rada, zdrave i psihofizički stabilne osobe.
- Zaštita od NUS-a je mjera koja se sastoji u pronalaženju, otkrivanju, označavanju, iskopavanju, prenošenju, utovaru, prevoženju, istovaru, privremenom skladištenju, deaktiviranju i uništavanju NUS-a, na svim područjima na kojima se nalaze ta sredstva.

  Poslove koji se odnose na problematiku uklanjanja mina i NUS-a, vrše jedinice civilne zaštite za uklanjanje mina i NUS-a, odnosno timovi za deminiranje na način regulisan Zakonom o deminiranju u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 5/02), Standardom za uklanjanje mina i NUS-a u Bosni i Hercegovini i Standardnim operativnim procedurama uklanjanja i uništavanja NUS-a, koje donosi direktor Federalne uprave civilne zaštite.

  Mjere zaštite u fazi spašavanja i otklanjanja posljedica od saobraćajnih udesa obuhvatilebi: spašavanje i sanitetsko zbrinjavanje unesrećenih, identifikaciju poginulih i njihov transport do mjesta sahranjivanja, spašavanje materijalnih dobara, uklanjanje slupanih i oštećenih vozila sa puteva, pruga, opravku oštećenih pruga i dr.

  Podaci o stanju organizovanosti CZ i dostignutom stepenu zaštite i spašavanju od prirodnih i drugih nesreća.

Snage Civilne zaštite
Strukture civilne zaštite za realizaciju predviđenih mjera zaštite i spašavanja

- Štab civilne zaštite Grada Visoko;
- Služba civilne zaštite Grada Visoko;
- Profesionalna vatrogasna jedinica (PVJ) ;
- Službe zaštite i spašavanja (8 službi organizovanih u: DVD Visoko, JKP Visoko, JU Dom zdravlja Visoko, Eko viking Visoko,Veterinarska stanica Visoko, GSS Visoko, JKP Gradska groblja Visoko i Sportsko rekreacioni klub Air Soft SCARVisoko);
- Povjerenici CZ u 19 mjesnih zajednica na području Grada Visoko.

Ove strukture civilne zaštite za područje Grada Visoko potrebno je opremiti materijalno-tehničkim sredstvima, shodno Pravilniku o ličnoj i materijalnoj formaciji tih struktura. Štab civilne zaštite Grada Visoko opremiti shodno ličnoj i materijalnoj formaciji i vršiti obuku i osposobljavanje.
PVJ je jedina specijalizovana jedinica koju je potrebno dodatno kadrovski ojačati i materijalno - tehnički opremiti, uz stalnu obuku i osposobljavanje.
Mjere zaštite i spašavanja koja provode pravna lica u kojima se obavljaju djelatnosti od značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća podrazumijevaju, prije svega, provođenje preventivnih mjera zaštite i spašavanja iz oblasti za koju su osnovana. U okviru pravnih lica čija je redovna djelatnost zaštita i spašavanje formirane su službe zaštite i spašavanja. Ove strukture je potrebno dodatno opremiti i obučiti. Jedan od ključnih segmenata za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara predstavlja centar za osmatranje i uzbunjivanje, odnosno operativni centar, koji je trenutno kadrovski popunjen sa jednim profesionalnim licem koje radi redovno osmočasovno vrijeme, a uspostaviti rezervni sastav od najmanje 6 lica koji će se angažovati po potrebi.Takođe, neophodno je operativni centar opremiti sa svim potrebnim savremenim sredstvima komunikacijskog karaktera.

Lična i uzajamna zaštita građana

U slučajevima nastanka prirodnih i drugih nesreća većih razmjera, kada snage i sredstva struktura civilne zaštite nisu dovoljna, angažuje se ljudstvo sa teritorije Grada od 16 - 60 godina starosti, koje nije raspoređeno po drugom osnovu za zadatke zaštite i spašavanja. Za ove potrebe moglo bi se angažovati oko 5.000 građana iz 88 naseljenih mjesta, pri čemu bi se formirale radne jedinice i preko povjerenika CZ u mjesnim zajednicama uključile u akcije zaštite i spašavanja.
Radne jedinice mogu se upotrijebiti za: evakuaciju i zbrinjavanje ljudi i materijalnih dobara; dislokaciju proizvodnih kapaciteta, sirovina i poluproizvoda; ispomoć Službi civilne zaštite, organizacijama i snagama civilne zaštite pri raščišćavanju i spašavanju iz ruševina; rušenje objekata i izgradnja nasipa, kanala i propusta; izradu kanalizacione i vodovodne mreže.

Ostale snage civilne zaštite

U akcijama zaštite i spašavanja mogu se angažovati: nevladine organizacije, udruženja prvenstveno omladinska, kao i Crveni križ. Angažovanje oružanih snaga će se vršiti u slučaju iznenadnog nastanka prirodne ili druge nesreće katastrofalnih razmjera. Pomoć će se tražiti putem Kantonalnog štaba civilne zaštite, a indirektno putem izvršne vlasti Grada Visoko. Angažovanje Gradske komisije za procjenu šteta se vrši po prestanku prirodne nesreće, pri ćemu se odmah pristupa procjeni štete u skladu sa propisanom metodologijom. Komisija mora u roku od 30 dana završiti svoj rad i izvještaj podnijeti Gradonačelniku koji će isti podnijeti Gradskom vijeću. Savjeti mjesnih zajednica, privredna društva, državni organi, povjerenici, kao i svi građani su dužni uskladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju, dostavljati podatke o prijetećim opasnostima Operativnom centru civilne zaštite. Saradnja sa medijima će se provoditi u cilju informisanja javnosti, u vidu saopćenja putem lokalnih radio i TV stanica, a kada to mogućnosti dozvoljavaju i štampanjem letaka.

Materijalno-tehničko opremanje struktura civilne zaštite

Predviđene snage civilne zaštite u akcijama zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara u značajnoj mjeri su opremljene materijalno - tehničkim sredstvima koja su u njihovom vlasništvu. Jedan dio nedostajućih sredstava koja su neophodna za provođenje mjera zaštite i spašavanja, moguće je obezbjediti i staviti ovim službama na raspolaganje, sistemom angažovanja snaga i sredstava od odgovarajućih pravnih subjekata koji egzistiraju u Gradu Visoko, prije svega onih koji posjeduju značajan broj građevinskih mašina, kamiona, terenskih vozila i sl. o čemu će odluke donositi Štab civilne zaštite Grada Visoko.
Drugi dio sredstava koji bi nedostajao za kvalitetno provođenje zaštite i spašavanja bi bilo neophodno obezbijediti finansijskim intervencijama, u skladu sa procijenjenim rizicima opasnosti od prirodnih i drugih nesreća.Izvori finansiranja za ove namjere su: Budžet Grada, sredstva pravnih lica, međunarodne pomoći, donacije i sredstva po osnovu poreza za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća.
Značajno je naglasiti da se u narednom periodu mogu očekivati velike klimatske promjene koje dovode do prirodnih nesreća, što ima za posljedicu ugrožavanje života ljudi i uništavanje materijalnih i kulturnih dobara.
Takođe, napredak tehnike i tehnologije dovodi do stvaranja opasnosti za nastajanje tehničko-tehnoloških nesreća većih razmjera, te ugrožavanja ljudskih života i dobara. S tim u vezi, potrebno je posvetiti maksimalnu pažnju i ozbiljnost na lokalnom nivou, na sprečavanje nastajanja prirodnih i drugih nesreća, ublažavanje posljedica po ljudske živote i materijalna dobra kada neka prirodna i druga nesreća nastane i stvoriti neophodne uslove za otklanjanje posljedica nakon djelovanja određene prirodne i druge nesreće.
Grad, kao osnovni nosilac zaštite i spašavanja na lokalnom nivou, mora uložiti dodatne napore na jačanju sistema zaštite i spašavanja u smislu savremenije organizovanosti i opremljenosti Službe civilne zaštite i svih njenih struktura.

Rizik od mina

Zaštita od neeksplodiranih ubojnih sredstava (NUS-a) je mjera koja se sastoji u pronalaženju, otkrivanju, označavanju, iskopavanju, prenošenju, utovaru, prevoženju, istovaru, privremenom skladištenju, deaktiviranju i uništavanju NUS-a, na svim područjima na kojima se nalaze ta sredstva.
Ove poslove obavljaju jedinice civilne zaštite za uklanjanje mina i NUS-a na način regulisan Zakonom o demineriranju u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 5/02), Standardom za uklanjanje mina i NUS-a u Bosni i Hercegovini i Standardnim operativnim procedurama uklanjanja i uništavanja NUS-a, koje donosi Federalna uprava CZ. Prema podacima sa kojima raspolaže Centar za ukljanjanje mina u Bosni i Hercegovini (BHMAC), u Bosni i Hercegovini je oko 18.600 registriranih minskih polja, od toga 74 % su na području Federacije Bosne i Hercegovine, a oko 10 % na području ZDK.
Prema podacima BH MAC-a iz 2011.godine, ukupna sumnjiva površina na području Grada Visoko iznosila je 15.438.533,00 m²ili 6,68 %, razvrstana po kategorijama i to:

I kategorija: naselja Čekrekčije, Kula Banjer, Kuti, Prijeko, Vrela, Vlajčići, Ratkovci, Vidovići, Vela, Kruševo, Zagorica, Tušnjići, Stojkovići, Svinjarevo i Hadrovići. Ukupna površina I kategorije je cca 2.000.000,00 m².

II kategorija sumnjive površine zahvata cca 1.600.000,00 m² i tu spada poljoprivredno zemljište koje se nalazi u okolini naselja I kategorije.

III kategorija sumnjive površine su šumska područja izvan naseljenih mjesta i kontaminiranost ovih područja je cca 11.500.000,00 m².

Prema podacima BH MAC-a iz 2016.godine, izviđeno i reizviđeno je 3.065.201,00 m², te je ustanovljeno da je ova površina rizična, dok je površina od 1.156.896,90 m² bez utvrđenog rizika.
Broj poginulih od mina i NUS-a na području Grada Visoko u periodu od 1995. do danas je 15, a broj povrijeđenih je 9 osoba.

Pregled površine bez utvrđenog rizika u periodu 1999. do 2022.godine

GODINA	UKUPNO DEMINIRANA POVRŠINA u m²
1999.	5.131,00
2001.	2.864,00
2002.	36.544,00
2003.	48.428,00
2004.	59.349,48
2005.	166.783,28
2006.	72.552,38
2007.	31.669,97
2008.	146.619,41
2009.	189.405,02
2010.	33.882,00
2012.	51.125,15
2013.	209.033,07
2014.	58.605,27
2016.	60.438,00
2017.	82.351,81
2018.	19.340,41
2020.- 2022.	2.188.613,00
UKUPNO	**3.462.705,25**

Grad Visoko je zahvaljujući međunarodnoj organizaciji MAG (Mines advisory Group) i Američkoj Vladi ušao u program deminiranja pod nazivom MSP „Vlajčići" kojim je planirano čišćenje i reduciranje minirane površine u iznosu od 2.173.562 m2.
U 2022. godini Gradu Visoko je predata deminirana površina od 2.173.562 m2, čime je završen projekat demininranja MSP Vlajčići. Projekat je realizovan u saradnji sa deminerskom organizacijom MAG, BH MAC-om i Gradskom upravom Visoko-Služba civilne zaštite.Isto tako na području MZ Kralupi, naselje Čifluk u 2022.godini deminirano je ukupno 15.051,00 m2 od strane deminerske organizacije „Detektor".

Osnovni ciljevi, zadaci i način ostvarivanja zaštite i spašavanja sa smjernicama za organiziranje snaga i sredstava civilne zaštite, odnosno snaga zaštite i spašavanja

S obzirom na procijenjeno stanje ugroženosti područja Grada Visoko od prirodnih i drugih nesreća, pri čemu su definisane ključne opasnosti i rizici kao stalna prijetnja životu i zdravlju ljudi i materijalnim dobrima, nameće se potreba hitnog pristupanja realizaciji postavljenih ciljeva i zadataka.
Donošenjem Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća na području Federacije Bosne i Hercegovine postignuti su određeni rezultati kako na planu normativno-pravne dogradnje sistema zaštite i spašavanja, tako i u pogledu pitanja koja se odnose na njegove osnovne elemente organizovanje, pripremanje, učešće, tehničko i stručno osposobljavanje svih radno sposobnih ljudi i građana i svih nivoa vlasti, za sve funkcije zaštite i spašavanja od svih oblika ugrožavanja.
Uvažavajući sva dosadašnja iskustva Procjene ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća teritorije Grada Visoko, koju je na prijedlog Službe civilne zaštite usvojio Gradonačelnik Grada Visoko, događaje i trendove koji imaju uticaj na organizaciju i funkcionisanje sistema zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, utvrđuju se osnovni ciljevi zaštite i spašavanja u Gradu Visoko i to:

1) uspostavljanje sistema zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara koji će biti u mogućnosti odgovoriti na sve potencijalne opasnosti na način da cjelovito, dugoročno i u najvećoj mjeri zadovolje potrebe Grada Visoko i njenih građana, na smanjenju uticaja prirodnih i drugih nesreća na život i zdravlje ljudi, materijalna dobra i okoliš, a ako se dogode prirodne i druge nesreće da budu sa što manje posljedica i efikasnije otklanjanje posljedica tih nesreća,

1. povećanje saradnje među nosiocima planiranja, stručno usmjeravanje aktivnosti i resursa, usklađivanje i koordinaciju u provođenju akcija zaštite i spašavanja u Gradu Visoko primjenom svih raspoloživih mehanizama upravne nadležnosti,
2. organizovanje i izgradnja djelotvornog i prilagodljivog sistema zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara usmjerenog na ostvarivanje vizije i ciljeva po svakom elementu, naročito na povećanju nivoa prevencije u okviru koncepta održivog razvoja prilagođenog interesima i potrebama zaštite i spašavanja,
3. definisanje i izgradnju odgovarajućih struktura za zaštitu i spašavanje čija će okosnica biti pravna lica i udruženja građana koja se u okviru redovne djelatnosti bave nekim od poslova zaštite i spašavanja i imaju visok nivo spremnosti.
4. još veću pažnju posvetiti ličnoj i uzajamnoj zaštiti u cilju opremanja zaštitnom opremom i sredstvima i njihovom obučavanju, kako građana u kolektivnom stanovanju, tako radnika i uposlenika,
5. posebnu pažnju posvetiti kvalitetnijoj i organizovanijoj popuni struktura civilne zaštite i njihovoj što boljoj osposobljenosti,
6. strukture u sistemu zaštite i spašavanja usmjeriti na provođenje humanitarnih načela propisanih Ženevskom konvencijom - razvoj sistema informisanja i obavještavanja i stavljanja u jedinstven sistem,
7. razvoj sistema rukovođenja u akcijama zaštite i spašavanja i što kvalitetniju opremljenost štabova civilne zaštite,
8. raditi na jačanju sistema međususjedske pomoći i razmjene iskustava u sistemu zaštite i spašavanja i u daljem razvoju sistema zaštite i spašavanja uključiti sve nadležne službe, pravna lica, privredne subjekte, naučne i obrazovne institucije za što kvalitetnije unapređenje zaštite i spašavanja iz okvira svoje djelatnosti,
9. obezbjeđenje kontinuiranog izvora finansiranja za zaštitu i spašavanje

Još uvijek je prisutno neshvatanje potrebe za masovno organizovanje i pripremanje sistema zaštite i spašavanja, pa čak i potcjenjivanje njegovog značaja i uloge gdje su prisutna shvatanja da se poslovima zaštite i spašavanja moraju baviti samo stručni organi civilne zaštite, odnosno da akcije zaštite i spašavanja treba da budu isključivo briga profesionalno organizovanih snaga, čime se zanemaruje činjenica da se samo društvo u cjelini može efikasno suprostaviti svim vidovima prirodnih i drugih nesreća.
Sistem zaštite i spašavanja se mora razvijati u pravcu jedinstvenog preventivnog djelovanja u cilju sprečavanja mogućih opasnosti. Svim ovim kao i zaključcima iz Procjene ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća na području Grada Visoko pokazuje se na nužnost provođenja planskih i stručnooperativnih mjera zaštite i spašavanja za postizanje spremnosti na prijetnje od prirodnih i drugih nesreća kod svih nosilaca planiranja zakonodavne i izvršne vlasti, pravnih osoba, privrednih i drugih organizacija i samih građana. Materijalno-tehničkim opremanjem operativnih snaga, stručnim osposobljavanjem svih struktura civilne zaštite, kao i podizanjem svijesti građana, moguće je ublažiti djelovanje prirodnih i drugih nesreća

Planiranje sistema zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara odvija se u dvije faze:
- faza smanjenja rizika od nastajanja prirodnih i drugih nesreća i
- faza otklanjanja posljedica nastalih prirodnom i drugom nesrećom.

U ostvarivanju prava i dužnosti u oblasti zaštite i spašavanja:
- Gradsko vijeće Visoko na prijedlog Gradonačelnika donosi Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća na području teritorije Grada Visoko, Plan zaštite od požara za područje Grada Visoko, Odluku o organizovanju i funkcionisanju zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća Grada, razmatra stanje zaštite i spašavanja i utvrđuje mjere za razvoj i usavršavanje zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća
- Gradonačelnik Grada Visoko na prijedlog Službe civilne zaštite donosi Procjenu ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća za područje teritorije Grada Visoko, Plan zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća, Procjenu ugroženosti od požara za područje Grada Visoko, organizuje Operativni centar civilne zaštite i obezbjeđuje njegovo funkcionisanje, donosi akte o osnivanju i funkcionisanju zaštite i spašavanja,
- Štab civilne zaštite, proglašava stanje prirodne i druge nesreće i naređuje upotrebu snaga i sredstava za zaštitu i spašavanje, proglašava prestanak prirodne i druge nesreće, naređuje mobilizaciju građana, njihovih sredstava, pravnih lica, državnih organa i struktura civilne zaštite.
- Gradske službe za upravu:
- Služba za urbanizam će u cilju zaštite od zemljotresa, klizanja tla, eksplozija plinova i poplava provoditi preventivne mjere kroz urbanističke i prostorne planove u smislu načina gradnje stambenih, poslovnih, industrijskih, infrastrukturnih objekata
- Odsjek za inspekcijske poslove će u cilju zaštite od klizanja tla, poplava, zagađenja okoline, raditi na kontinuiranom praćenju, dokumentovanju i zabrani izgradnje objekata na nedozvoljenim lokacijama, a naročito u blizini vodnih objekata i plavnih područja, klizištima, suzbijanje neplanske sječe šuma, suzbijanje divljih deponija, odvodnja otpadnih voda.
- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove će u cilju zaštite od suša, poplava, zagađenja okoliša utvrditi obezbjeđenje redovnog čišćenja i regulacije vodotoka i održavanje vodnih objekata, redovno održavanje puteva u zimskim uslovima, izrada plana u slučaju eventualnih suša za obezbjeđenje dovoljne količine pitke vode, utvrditi mjere zbog nepostojanja ili nedovoljne izgrađenosti zona sanitarne zaštite kod lokalnih objekata vodosnabdijevanja i kanalizacione mreže, izrada plana zimskog održavanja saobraćajnica.
- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj će u cilju zaštite bolesti životinja i biljaka u saradnji sa nadležnim institucijama poduzeti mjere na sprečavanju ili umanjenju nastanka zaraznih bolesti, težiti ka što boljoj opremljenosti laboratorija i edukaciji poljoprivrednih proizvođača.
- Služba civilne zaštite i JU "Centar za kulturu, sport i informiranje će uraditi plan informisanja stanovništva prilikom pojave prirodnih i drugih nesreća, plan edukacije učenika iz oblasti zaštite i spašavanja.
- Nadležne zdravstvene ustanove u saradnji sa Crvenim križom Visoko će uraditi planove za medicinsko zbrinjavanje ugroženih u slučaju prirodnih i drugih nesreća i plan zaštite od pojave zaraznih bolesti ljudi.
- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj u saradnji sa ostalim službama za upravu obezbjeđuje finansijska sredstava za provođenje mjera zaštite i spašavanja.
- Služba civilne zaštite ima glavnu ulogu u provođenju zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, a posebno kao koordinator provođenja politika koje su postavljene u sistemu zaštite i spašavanja.

Smjernice za organizovanje snaga i sredstava za zaštitu i spašavanje

Služba civilne zaštite u skladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju pokušava na najkvalitetniji način odgovoriti postavljenim zadacima utvrđenim Zakonom o zaštiti i spašavanju i Zakonu o zaštiti od požara. Prilikom organizacije snaga i sredstava zaštite i spašavanja posebnu pažnju treba usmjeriti na: - organizaciju i planiranje zakonskih propisa iz oblasti zaštite i spašavanja, obučavanje i osposobljavanje struktura civilne zaštite, radnih ljudi i građana
- održavanje i nadogradnja postojećih resursa, naročito objekte i sisteme za upozoravanje i efikasno vođenje akcija zaštite i spašavanja, opremu i sredstva koja će se koristiti u akcijama zaštite i spašavanja
- koordinaciju svih učesnika u akcijama zaštite i spašavanja kao i u fazi preventivne zaštite
- uspostava jedinstvenog sistema za osmatrnje i obavještavanje,
- obuka i obavještenje javnosti o opasnostima i nesrećama koji se mogu desiti na području Grada, kao postupke i način ponašanja u toku djelovanja tih nesreća

U vezi sa svim navedenim posebnu pažnju treba posvetiti spremnosti snaga zaštite i spašavanja da bi blagovremeno i efikasno odgovorili na eventualne katastrofe.

Operativni centar civilne zaštite

S obzirom na to da je Grad Visoko u skladu sa finansijskim mogućnostima opremio Operatvini centar civilne zaštite, ovaj centar je u narednom periodu potrebno opremiti i osposobiti za rad, kako bi mogao u punom kapacitetu vršiti svoje Zakonom utvrđene obaveze i poslove. Posebnu pažnju prilikom organizovanja i popunjavanja ovog Centra treba obratiti na njegovu „mirnodopsku ulogu" odnosno ulogu u uslovima prirodne ili druge nesreće, kada se centar popunjava do punog broja i kada radi neprekidno 24 sata.

Štab civilne zaštite Grada Visoko je organiziran i popunjen stručnim kadrovima u skladu sa zakonom o zaštiti i spašavanju i Pravilnikom o načinu rada i funkcioniranja štabova i osposobljen je za izvršavanje svoje misije rukovođenja i upravljanja akcijama zaštite i spašavanja. Povjerenici civilne zaštite u mjesnim zajednicama su popunjeni, ali ne u punom kapacitetu, dok u pravnim licima i drugim institucijama nisu organizirani niti popunjeni. U narednom periodu je potrebno izvršiti njihovo popunjavanje i stručno osposobljavanje za vršenje zadataka iz njihove nadležnosti.

Službe zaštite i spašavanja Prema odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju, a u skladu sa članom 32., u privrednim društvima, drugim pravnim licima i udruženjima građana koja obavljaju djelatnost od značaja za zaštitu i spašavanje osnivaju se Službe zaštite i spašavanja, odnosno ako nije moguće u tim privrednim društvima i drugim pravnim licima organizirati Službu zaštite i spašavanja u skaldu sa procjenom ugroženosti, organiziraju se samostalne službe zaštite i spašavanja koje djeluju na području Grada Visoko. U vezi s tim je osnovano 8. odgovarajućih Službi zaštite i spašavanja, i to:

1. Služba za zaštitu od požara u Dobrovoljnom vatrogasnom društvu;
2. Služba za spašavanje iz ruševina i komunalne poslove formirana u okviru JKP „Visoko" Visoko;
3. Služba za spašavanje na vodi i pod vodom formirana u okviru UG „Eko viking" Visoko;
4. Gorska služba spašavanja, Stanica Visoko;
5. Služba za medicinsku pomoć formirana u okviru JU „Dom zdravlja" Visoko;
6. Služba za zaštitu životinja i namirnica životinjskog porijekla formirana u okviru JP „Veterinarska stanica Visoko;
7. Služba za asanaciju terena formirana u okviru JKP „Gradska groblja" Visoko;
8. Služba za zaštitu okoline formirana u okviru Sportsko rekreacionog kluba Air Soft SCAR Visoko.

Komisija za utvrđivanje i procjenu šteta od prirodnih i drugih nesreća

Praksa je pokazala da na terenu vlada velika nejasnoća u vezi sa metodama i postupcima u radu na procjenjivanju i evidentiranju nastalih šteta i provedbi postupka oko traženja i odobravanja finansijske ili materijalne pomoći. Iz tih razloga, da bi komisija za utvrđivanje i procjenu štete radila što efikasnije, potrebno je putem medija izvršiti edukaciju građana o postupcima i načinima prijavljivanja šteta nastalih kao posljedica djelovanja prirodnih i drugih nesreća. Kako bi komisija za procjenu šteta od prirodnih i drugih nesreća mogla kvalitetno ispunjavati svoje obaveze (utvrđene i u mjerama prevencije) potrebno je kontinuirano svake godine vršiti organiziranje i obuku u provođenju Uredbe o jedinstvenoj metodologiji za procjenu šteta.

Osnovne strukture civilne zaštite – zaštite i spašavanja, opremaju se i finansiraju iz budžeta Grada ili drugim Zakonom predviđenih izvora. U narednom periodu svi nosioci planiranja zaštite i spašavanja dužni su pravovremeno planirati odgovarajuća finansijska sredstva za nabavku i opremanje, te obučavanje svih struktura civilne zaštite u skladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju.

Saradnja sa nevladinim organizacijama i udruženjima mora biti prioritet. Zbog raznolikosti sadržaja djelovanja (pri pružanju pomoći u pronalaženju, spašavanju i zbrinjavanju ugroženog i nastradalog stanovništva, osiguranju raznovrsne humanitarne pomoći u slučaju masovnih prirodnih i drugih nesreća, gašenju požara, uspostavi pokidanih veza i dr.) potrebno je afirmisati društveni značaj nevladinog humanitarnog sektora i organizacija civilnog društva. Zaštita i spašavanje ostvaruje se prije svega dosljednim provođenjem Zakona o zaštiti i spašavanju i provedbenih propisa koji proizilaze iz Zakona, te zakonskih i provedbenih propisa kojima je regulisana ova oblast.

Da bi se ovo ostvarilo potrebno je:

1) izvršiti interresorno usklađivanje svih provedbenih propisa u dijelu koji se odnosi na zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara;
2) pratiti, procjenjivati i kontinuirano ažurirati planske dokumente (procjenu ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća i Plan zaštite i spašavanja);
3) osigurati punu transparentnost i odgovornost u trošenju finansijskih sredstava namijenjenih za zaštitu i spašavanje, posebno namjenskih sredstava.

Opće smjernice

Na osnovu Zakona o zaštiti i spašavnju smjernice o organiziranju strukture civilne zaštite sadržane su u propisima kako slijedi:
- Odlukom o organizovanju i funkcionisanju zaštite i spašavanja teritorije Grada Visoko utvrđene su nadležnosti organa vlasti u obavljanju poslova iz člana 29.,
- Federalna uprava civilne zaštite je propisala način rada i upravljanja štabova i organa iz člana 111.,
- Federalna uprava civilne zaštite propisala je poslove i zadatke i način rada povjerenika civilne zaštite iz člana 118. stav 1.,
- Federalna uprava civilne zaštite je svojim propisom bliže utvrdila uvjete za organiziranje, poslove i zadatke i način rada službi zaštite i spašavanja iz člana 122. i 124.,
- Federalna uprava civilne zaštite je svojim propisom bliže utvrdila uvjete za organiziranje, poslove i zadatke i način rada jedinica civilne zaštite iz člana 127.,
- Propisom federalnog ministarstva finansija utvrđen je način prikupljanja, evidentiranja i namjenskog trošenja posebne naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća na osnovu člana 180.

Procjena ugroženosti ukazuje na potrebu da se obavezno planira i organiziranje:
- Štabova civilne zaštite u mjesnim zajednicama,
- Imenovanje povjerenika u mjesnim zajednicama u punom kapacitetu,
- Formiranje službi zaštite i spašavanja.

Izvori finansiranja

Uzimajući u obzir dosadašnji tempo prikupljanja sredstava ostvarenih od posebne naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća u visini od 0,5% osnovice koju čine isplaćene neto plate uposlenika u radnom odnosu procjenjuje se da bi u narednih pet godina taj iznos bio oko 1.500.000,00 KM za ove namjene, što nije ni blizu dovoljno za realizaciju projekata u Programu razvoja zaštite i spašavanja. S tim u vezi svake godine bi bilo potrebno planirati u Budžetu Grada 1% od ukupno prikupljenih sredstava za projekte zaštite i spašavanja.
Sredstva potrebna za realizaciju Zakona o zaštiti i spašavanju, Programa razvoja i donešenih godišnjih planova, te projekata definisanih u strateškim pravcima razvoja i u odgovarajućim akcijskim planovima osigurat će se:
- iz budžetskih sredstava u okviru redovnog planiranja budžeta za potrebe redovne djelatnosti, po pravilu, kao dio preventivnih i strukturalnih mjera prije nastanka prirodne ili druge nesreće, kao i za otklanjanje posljedica prirodne ili druge nesreće,
- iz sredstava pravnih lica, iz osiguranja, dobrovoljnih priloga, međunarodne pomoći i drugih izvora utvrđenih u Zakonu o zaštiti i spašavanju i drugim zakonima,
- na osnovu posebne naknade na neto plaće 0,5 % iz sredstava koja pripadaju gradu, a na osnovu godišnjeg plana korištenja sredstava zaštite i spašavanja i zadataka utvrđenih u Programu razvoja, naročito za osiguranje materijalnih resursa-opremanje, te osposobljenosti za odgovor na prirodnu ili drugu nesreću.

Polazeći od visine godišnjeg budžeta Grada Visoko u narednom periodu za potrebe zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća u budžetu Grada za period 2023. - 2027. godine, mogla bi se izdvojiti sredstva za zaštitu i spašavanje u iznosima prikazanim u sljedećoj tabeli:

Opis	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**
Novčana sredstva koja bi trebalo planirati u budžetu Grada za potrebe zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća	**KM** **200.000.00**	**KM** **300.000,00**	**KM** **320.000,00**	**KM** **330.000,00**	**KM** **350.000,00**

Finansiranje sistema zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća je sadržan u Zakonu o zaštiti i spašavanju koji navodi izvore i uvođenje posebne naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća u visini od 0,5 % od osnovice koju čine isplaćene neto plaće zaposlenika u radnom odnosu i svih lica angažovanih po ugovoru za obavljanje privremenih i povremenih poslova i po ugovoru o djelu.
Zakon je utvrdio i način raspodjele tih sredstava između Federacije, Kantona i Općina/Gradova u kojima su ta sredstva ostvarena i to:
- 15 % pripada Federaciji BiH i služi isključivo za namjene iz člana 182. tač. 2 do 7. Zakona o zaštiti i spašavanju,
- 25 % pripada Kantonu i služi isključivo za namjene iz člana 183. tač. 2. do 8. Zakona o zaštiti i spašavnju,
- 60 % pripada Općini/gradu u kojoj su ta sredstva ostvarena i služe isključivo za namjene iz člana 184. tač. 2.do 7. Zakona o zaštiti i spašavanju.

Očekuje se da sredstva prikupljena na osnovu posebne naknade za zaštitu i spašavanje od prirodnih i drugih nesreća u visini 0,5 % od isplaćene neto plaće i naknade na osnovu ugovora o djelu, u planskom perodu 2023. - 2027. godina iznose:

Opis	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**
Sredstva Grada 60 %	**KM** **273.000,00**	**KM** **300.000.00**	**KM** **320.000,00**	**KM** **340.000,00**	**KM** **360.000,00**
Ukupno za planski period		**1.530.000,00 KM**			

Sredstva iz ove predhodne tabele nemaju karakter budžetskih sredstava tako da se neutrošena sredstva iz prethodne godine prenose u naredne godine. To podrazumijeva da se u godišnjim finansijskim planovima realizacije Programa razvoja, odnosno strateških pravaca razvoja uključuju sredstva iz budžeta Grada Visoko izdvojena za ove namjene i kumulirana sredstva posebnih naknada za zaštitu i spašavanje iz člana 180. Zakona o zaštiti i spašavanju.
Sredstva ostvarena na osnovu člana 180. Zakona o zaštiti i spašavanju su kolateralno dobro, nisu i ne mogu biti jedina sredstva za sveukupne namjenske potrebe zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara. Potrebno je voditi računa i o svim drugim izvorima sredstava prema članu 179. Zakona o zaštiti i spašavanju koja kao objedinjena obavezno voditi na posebnom računu za zaštitu i spašavanje. Strategija razvoga grada Visoko uveliko zavisi od sigurnosti građana i materijalnih dobara te spremnosti i opremljenosti svih struktura civilne zaštite na području Grada Visoko.

*Svi gore navedeni podaci su iz Procjene ugroženosti teritorije grada Visoko i Programa razvoja teritorije grada Visoko od prirodnih i drugih nesreća.

G) Javna uprava i usluge u Gradu Visoko

Fotografija izvor: visoko.co.ba

Okvirom ciljeva održivog razvoja za Bosnu i Hercegovinu uspostavljeni su ciljevi razvojnih pravaca sa kranjim ishodom dobre uprave i upravljanje javnim sektorom, kako bi se izgradio odgovoran, transparentan, efikasan i djelotvoran javni sektor, koji može osigurati provedbu vladavine prava. Pretpostavke ostvarenja pomenutog na nivou lokalnih samouprava podrazumjevaju odgovornu upravu usmjerenu na građane i poslovni sektor i funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja razvojem. Uzevši u obzir da je normativno uređenja pravnog statusa uprave i uposlenih izvan nadležnosti JLS, jasno je da pravci razvoja javne uprave na lokalnom nivou podrazumjevaju uspostavu kvalitetne organizacije službi, kvalitet i dostupnost javnih usluga građanima i poslovnom sektoru, kvalitet kadrova i ambijenta za rad, znanja, vještina i alata za upravljenje razvojem.

Predstavničko tijelo Visokog je Gradsko vijeće koje broji ukupno 25 vijećnika koji zastupaju interese svih građana grada. U donošenje odluka od lokalnog značenja uključeni su i stanovnici putem mjesnih zajednica. U Gradu Visoko formirano je ukupno 26 mjesnih zajednica, kao obavezan oblik mjesne samouprave, putem kojih stanovnici sudjeluju u odlučivanju o poslovima iz samoupravnog djelokruga i lokalnim poslovima koji ne posredno i svakodnevno utiču na njihov život i rad. Savjet MZ, organ odlučivanja, biraju stanovnici sa područja mjesne zajednice koji imaju opće biračko pravo. Mandat članova savjeta mjesne zajednice traje četiri godine.

Pored zakonski postavljene organizacije koja podrazumjeva Gradonačelnika i Gradsko vijeće, organizaciju Gradske uprave čini sekretar Gradske uprave, 6 gradskih službi i 3 posebne službe, organizovane po srodnim oblastima iz djelokruga nadležnosti utvrđenih zakonskim odredbama iz oblasti statusa lokalne samouprave ili prenešenim nadležnostim. Na ovaj način obuhvaćene su sve oblasti koje su potrebne obzirom na geografsku pozicioniranost i veličinu Grada Visoko.

Tabela - Organizacija Gradske uprave

Sekretar uprave i Gradske službe	Oblast djelovanja
1. Sekretar Gradske uprave	Koordinira rad gradskih službi
1. Služba za urbanizam, imovinsko-pravne poslove, geodetske poslove i katastar nekretnina	Uređenje prostora, stambeni poslovi, imovinsko -pravna pitanja
2. Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj	Budžet, upravljanje imovinom, briga o prirodnim i poljoprivrednim resursima Grada, nadzor nad javnim preduzećima čiji je osnivač Grad
3. Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	Boračka pitanja, socijalna zaštita i rad, zdravstvo, prati nadzor nad zakonitosšću rada ustanova i organizacija u oblasti društvenih djelatnosti
4. Služba civilne zaštite	Zaštita ljudi i imovine i dr. poslovi civilne zaštite

5. Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove	Infrastruktura, ekologija i komunalni poslovi
6. Služba za opću upravu i zajedničke poslove	Državljanstvo, matične knjige, ovjera potpisa, protokol, javne nabavke, upravljanje opremom, održavanje, osiguranje
Posebne službe	
7. Posebna Služba kabineta gradonačelnika	Poslovi kabineta, prijemi
8. Posebna Stručna služba Gradskog vijeća	Priprema, organizovanje i realizaciju sjednica Gradskog vijeća i njegovih radnih tijela
9. Služba interne revizije	Tačnost, potpusnost i pouzdanost finansijskih i dr. poslovnih rezultata

H) Budžet Grada od 2020. godine - 2023. godine

Budžetom Grada Visoko za 2020. godinu planirani su prihodi i izdaci u iznosu od 20.975.500,00 KM.

1. P R I H O D I

U 2020. godini ostvareni su prihodi u iznosu od 14.546.811,86 KM ili 69,35 % od plana.

Tabela br.1 - pregled ostvarenih prihoda u 2020. godine u odnosu na planirane prihode po glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2020.godini	Izvršeno u 2020.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupno izvršenim prihodima
1.	Prihodi od poreza	9.511.000,00	7.070.981,12	74,35	48,61
2.	Neporeski prihodi	6.742.000,00	3.689.271,40	54,72	25,36
3.	Tekući transferi	4.722.500,00	3.786.559,34	80,18	26,03
	Ukupno	20.975.500,00	14.546.811,86	69,35	100,00

1.1. PORESKI PRIHODI

Prihodi od poreza u 2020. godini planirani su u iznosu od 9.511.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 7.070.981,12 KM ili 74,35 % od planiranih.

Tabela br. 2 – pregled ostvarenih glavnih grupa poreskih prihoda u 2020.godini u odnosu na planirane pozicije

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2020.godini	Izvršeno u 2020.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim poreskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od poreza na imovinu	1.539.000,00	1.219.529,65	79,24	17,25	8,38
2.	Prihodi od poreza na dohodak	2.116.000,00	2.029.734,94	95,92	28,70	13,95
3.	Prihodi od indirektnih poreza	5.856.000,00	3.821.716,53	65,26	54,05	26,28
	Ukupno	9.511.000,00	7.070.981,12	74,35	100,00	48,61

Kad se izvršenje poreskih prihoda posmatra u masi onda najviše učešće imaju prihodi od indirektnih poreza čije izvršenje u 2020.godine iznosi 3.821.716,53 KM ili 54,05 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 26,28 % od ukupno izvršenih prihoda.
Slijedi ga porez na dohodak koji je u 2020.godine izvršen u iznosu od 2.029.734,94 KM ili 28,70 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 13,95 % od ukupno izvršenih prihoda, zatim porez na imovinu koji je u istom periodu izvršen u iznosu od 1.219.529,65 KM ili 17,25% od ukupno izvršenih poreskih prihoda, dnosno 8,38 % od ukupno izvršenih prihoda.

1.2. NEPORESKI PRIHODI

Neporeski prihodi u 2020.godini planirani su u iznosu od 6.742.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 3.689.271,40 KM ili 54,72 % od planiranih.

Tabela br. 3- pregled ostvarenih glavnih grupa neporeskih prihoda u 2020.g u odnosu na planirane pozicije

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2020.godini	Izvršeno u 2020.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim neporeskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od nefin.javnih pred.....	1.090.000,00	720.881,94	66,14	19,54	4,95
2.	Ostali prihodi od imovine	12.000,00	20.907,41	174,23	0,57	0,14
3.	Administrativne takse	200.000,00	192.881,40	96,44	5,22	1,33
4.	Komunalne takse	700.000,00	447.001,98	63,86	12,12	3,07
5.	Ostale budžetske naknade	2.044.400,00	917.402,31	44,87	24,87	6,31
6.	Posebne naknade i takse	1.518.100,00	699.637,57	46,09	18,96	4,81
7.	Prihodi od pružanja javnih usluga	124.500,00	19.874,87	15,96	0,54	0,14
8.	Ostale neplanirane uplate	1.043.000,00	664.584,01	63,72	18,01	4,57
9.	Novčane kazne	10.000,00	6.099,91	61,00	0,17	0,04
	Ukupno	6.742.000,00	3.689.271,40	54,72	100,00	25,36

U masi neporeskih prihoda najveće učešće imaju prihodi od ostalih budžetskih naknada koji su izvršeni u iznosu od 917.402,31 KM ili 24,87 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 6,31 % od ukupno izvršenih prihoda, zatim prihodi od nefinansijskih javnih preduzeća i finansijskih javnih ustanova koji su izvršeni u iznosu od 720.881,94 KM ili 19,54 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 4,95 % od ukupno izvršenih prihoda, te prihodi od posebnih naknada i taksi koji su izvršeni u iznosu od 699.637,57 KM ili 18,96 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 4,81% od ukupno izvršenih prihoda u 2020. godini.

Na nešto niži stepen realizacije neporeskih prihoda je uticala i činjenica da smo shodno zakonskoj regulativi određenu grupu prihoda koja se odnose na namjenska sredstva stornirali na kraju godine za iznose koji su realizirani, a nisu utrošeni (u istim iznosima ćemo ih oprihodovati u 2021. godini ukoliko se budu utrošili). Radi se o sredstvima posebnih naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća, sredstvima naknada za izgradnju i održavanje javnih skloništa, naknada za zaštitu okoline i prihoda od korišćenja šuma.

TEKUĆI TRANSFERI

Tekući transferi u 2020. godini planirani su u iznosu od 4.722.500,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 3.786.559,34 KM ili 80,18 % od planiranih.

Tabela br.4 - pregled ostvarenih tekućih transfera u 2020.godini u odnosu na planirane pozicije

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2020.godini	Izvršeno u 2020.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim prihodima od transfera	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Primljeni transferi od ostalih nivoa vlasti	2.722.500,00	1.837.290,25	67,49	48,52	12,63
2.	Transferi iz ZDK za korisnike JU Centar za socijalni rad	2.000.000,00	1.949.269,09	97,46	51,48	13,40
	Ukupno	4.722.500,00	3.786.559,34	80,18	100,00	26,03

Iz navedenog pregleda je uočljivo da transferi od viših nivoa vlasti namijenjeni za isplate naknada korisnicima Javne ustanove Centar za socijalni rad (stalne i povremene socijalne pomoći, tuđa njega, smještaj u druge porodice, plaće za zaposlene porodilje, naknade za nezaposlene porodilje) nisu izvršeni u približno planiranom iznosu, dok su transferi za ostale namjene (koje se uglavnom odnose na transfere za isplate stipendija studentima, alternativni smještaj raseljenih lica, pomoći pripadnicima boračkih populacija i za ostale namjene) realizirani u značajnom iznosu u odnosu planirano.

1.3. I Z D A C I

U 2020. godini realizirani su izdaci u iznosu od 14.276.903,05 KM ili 68,06 % od planiranih.

Tabela br. 5 - pregled ostvarenih izdataka u 2020.godin u odnosu na planirane izdatke prema glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2020.godini	Izvršeno u 2020.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim izdacima
1.	Bruto plate i naknade	2.880.000,00	2.917.392,92	101,30	20,43
2.	Doprinos poslodavca	270.000,00	269.854,22	99,95	1,89
3.	Izdaci za materijal i usluge	5.143.500,00	3.367.134,79	65,46	23,59
4.	Tekući grantovi	5.941.000,00	5.202.023,31	87,56	36,44
5.	Izdaci za kamate	210.000,00	84.284,33	40,14	0,59
6.	Nabavka stalnih sredstava	5.766.000,00	1.862.146,94	32,30	13,04
7.	Ostalo (tekuća rezerva,izdaci za otplatu kredita...)	765.000,00	574.066,54	75,04	4,02
	Ukupno	20.975.500,00	14.276.906,05	68,06	100,00

Plate i naknade planirane su u iznosu od 2.880.000,00 KM, a izvršene u iznosu od 2.917.392,92 KM ili 101,30 %. U ovom iznosu sadržane su bruto plate u iznosu od 2.561.444,74 KM i naknade zaposlenih radnika u iznosu od 355.948,18 KM. Doprinos poslodavca planiran je u iznosu od 270.000,00 KM, a izvršen je u iznosu od 269.854,22 KM ili 99,95 %.
Izdaci za materijal i usluge u 2020.godini planirani su u iznosu od 5.143.500,00 KM, a izvršeni u iznosu od 3.367.134,79 KM ili 65,46 % od planiranih. U izdacima za materijal i usluge najveće učešće imaju izdaci vezani za javnu potrošnju, kao što su izdaci za javnu rasvjetu, zimsko i ljetno održavanje javnih površina, horizontalne i vertikalne signalizacije i fontana, izdaci za deponovanje i prevoz komunalnog otpada, izdaci za prevoz đaka i studenata, izdaci za PDV, za nadzor nad izvođenjem građevinskih radova...
Tekući transferi u 2020. godini planirani su u iznosu od 5.941.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 5.202.023,31 KM ili 87,56 % od planiranih. Uglavnom se odnose na socijalna davanja za korisnike JU Centar za socijalni rad, isplate stipendija, pomoći pripadnicima boračkih populacija, transfere za mjesne zajednice, za kulturu, sport, oblast društvenih djelatnosti, transfere za javne ustanove i javna preduzeća, udruženja građana…
Izdaci za kamate planirani su u iznosu od 210.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 84.284,33 KM ili 40,14 % i odnose se na kamate na kedite za infrastrukturu. Izdaci za nabavku stalnih sredstava planirani su u iznosu od 5.766.000,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 1.862.146,94 KM ili 32,30 % od planiranih.
Tekuća rezerva u 2020. godini planirana je u iznosu od 40.000,00 KM, a izvršena je u iznosu od 20.600,00 KM ili 51,50 %. Izdaci za otplate dugova po kreditima za infrastrukturu su planirani u iznosu od 725.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 553.466,54 KM ili 76,34 %.
Detaljan pregled izvršenja pojedinih rashoda raspoređenih po potrošačkim jedinicama u odnosu na planirane pozicije dat je analitički u tabelarnom pregledu.

Budžetom Grada Visoko za 2021. godinu planirani su prihodi i izdaci u iznosu od 19.805.000,00 KM.

2. P R I H O D I

U **2021. godini** ostvareni su prihodi u iznosu od 18.374.032,22 KM ili 92,77 % od plana.

Tabela br.1 - pregled ostvarenih prihoda u 2021.g u odnosu na planirane prihode po glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2021.godini	Izvršeno u 2021.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupno izvršenim prihodima
1.	Prihodi od poreza	7.851.000,00	10.094.894,17	128,58	54,94
2.	Neporeski prihodi	5.954.000,00	4.272.913,95	71,77	23,26
3.	Tekući transferi	6.000.000,00	4.006.224,10	66,77	21,80
	Ukupno	19.805.000,00	18.374.032,22	92,77	100,00

PORESKI PRIHODI

Prihodi od poreza u 2021.godini planirani su u iznosu od 7.851.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 10.094.894,17 KM ili 128,58 % od planiranih.

Tabela br.2 – pregled ostvarenih glavnih grupa poreskih prihoda u 2021.g u odnosu na planirane pozicije

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2021.godini	Izvršeno u 2021.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim poreskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od poreza na imovinu	1.388.000,00	2.991.892,66	215,55	29,64	16,28
2.	Prihodi od poreza na dohodak	2.070.000,00	2.380.865,90	115,02	23,58	12,96
3.	Prihodi od indirektnih poreza	4.393.000,00	4.722.135,61	107,49	46,78	25,70
	Ukupno	7.851.000,00	10.094.894,17	128,58	100,00	54,94

Kad se izvršenje poreskih prihoda posmatra u masi onda najviše učešće imaju prihodi od indirektnih poreza čije izvršenje u 2021.godine iznosi 4.722.135,61 KM ili 46,78 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 25,70 % od ukupno izvršenih prihoda.
Slijedi ga porez na imovinu koji je u istom periodu izvršen u iznosu od 2.991.892,66 KM ili 29,64% od ukupno izvršenih poreskih prihoda, dnosno 16,28 % od ukupno izvršenih prihoda, zatim porez na dohodak koji je u 2021.godine izvršen u iznosu od 2.380.865,90 KM ili 23,58 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 12,96 % od ukupno izvršenih prihoda.

1.2. NEPORESKI PRIHODI

Neporeski prihodi u 2021.godini planirani su u iznosu od 5.954.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 4.272.913,95 KM ili 71,77 % od planiranih.

Tabela br.3- pregled ostvarenih glavnih grupa neporeskih prihoda u 2021.g u odnosu na planirane pozicije

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2021.godini	Izvršeno u 2021.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim neporeskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od nefin.javnih pred.....	910.000,00	627.164,75	68,92	14,68	3,41
2.	Ostali prihodi od imovine	23.000,00	71.481,96	310,79	1,67	0,39
3.	Administrativne takse	200.000,00	209.234,10	104,62	4,90	1,14
4.	Komunalne takse	600.000,00	556.067,47	92,68	13,01	3,03
5.	Ostale budžetske naknade	1.585.000,00	1.007.475,43	63,56	23,57	5,49
6.	Posebne naknade i takse	1.623.000,00	792.013,04	48,8	18,54	4,31
7.	Prihodi od pružanja javnih usluga	60.000,00	31.714,82	52,86	0,74	0,17
8.	Ostale neplanirane uplate	943.000,00	970.632,38	102,93	22,72	5,28
9.	Novčane kazne	10.000,00	7.130,00	71,30	0,17	0,04
	Ukupno	5.954.000,00	4.272.913,95	71,77	100,00	23,26

U masi neporeskih prihoda najveće učešće imaju prihodi od ostalih budžetskih naknada koji su izvršeni u iznosu od 1.007.475,43 KM ili 23,57 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 5,49 % od ukupno izvršenih prihoda, zatim prihodi od ostalih neplaniranih uplata koji su izvršeni u iznosu od 970.632,38 KM ili 22,72 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 5,28 % od ukupno izvršenih prihoda, a slijede ga prihodi od posebnih naknada i taksi koji su izvršeni u iznosu od 792.013,04 KM ili 18,54 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 4,31 % od ukupno izvršenih prihoda, te prihodi od nefinansijskih javnih preduzeća i finansijskih javnih ustanova koji su izvršeni u iznosu od 627.164,75 KM ili 14,68 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda, odnosno 3,41 % od ukupno izvršenih prihoda u 2021.godini.
Na nešto niži stepen realizacije neporeskih prihoda je uticala i činjenica da smo shodno zakonskoj regulativi određenu grupu prihoda koja se odnose na namjenska sredstva stornirali na kraju godine za iznose koji su realizirani, a nisu utrošeni (u istim iznosima ćemo ih oprihodovati u 2022. godini ukoliko se budu utrošili).

Radi se o sredstvima posebnih naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća, sredstvima naknada za izgradnju i održavanje javnih skloništa, naknada za zaštitu okoline i prihoda od korišćenja šuma.

TEKUĆI TRANSFERI

Tekući transferi u 2021.godini planirani su u iznosu od 6.000.000,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 4.006.224,10 KM ili 66,77 % od planiranih.

Tabela br.4 - pregled ostvarenih tekućih transfera u 2021.g u odnosu na planirane pozicije

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2021.godini	Izvršeno u 2021.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim prihodima od transfera	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Primljeni transferi od ostalih nivoa vlasti	4.000.000,00	1.913.554,35	47,84	47,76	10,41
2.	Transferi iz ZDK za korisnike JU Centar za socijalni rad	2.000.000,00	2.092.669,75	104,63	52,24	11,39
	Ukupno	6.000.000,00	4.006.224,10	66,77	100,00	21,80

Iz navedenog pregleda je uočljivo da su transferi od viših nivoa vlasti namijenjeni za isplate naknada korisnicima Javne ustanove Centar za socijalni rad (stalne i povremene socijalne pomoći, tuđa njega, smještaj u druge porodice, plaće za zaposlene porodilje, naknade za nezaposlene porodilje.....) izvršeni u nešto većem iznosu uodnosu na plan, dok su transferi za ostale namjene (koje se uglavnom odnose na transfere za isplate stipendija studentima, alternativni smještaj raseljenih lica, pomoći pripadnicima boračkih populacija, kapitalna ulaganja i za ostale namjene) realizirani u značajnom manjem iznosu u odnosu planirano.
Detaljan pregled izvršenja pojedinih vrsta prihoda u odnosu na planirane pozicije dat je analitički u tabelarnom pregledu na stranicama od 1 do 4.

I Z D A C I

U 2021. godini realizirani su izdaci u iznosu od 15.212.615,56 KM ili 76,81 % od planiranih.

Tabela br. 5 - pregled ostvarenih izdataka u 2021.godine u odnosu na planirane izdatke prema glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2021.godini	Izvršeno u 2021.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim izdacima
1.	Bruto plate i naknade	3.110.000,00	2.888.472,85	92,88	18,99
2.	Doprinos poslodavca	293.000,00	265.541,33	90,63	1,75
3.	Izdaci za materijal i usluge	4.365.400,00	3.189.923,45	73,07	20,97
4.	Tekući grantovi	6.199.100,00	6.232.071,56	100,53	40,97
5.	Izdaci za kamate	210.000,00	108.218,53	51,53	0,70
6.	Nabavka stalnih sredstava	4.875.500,00	1.827.691,20	37,49	12,01
7.	Ostalo (tekuća rezerva,izdaci za otplatu kredita...)	752.000,00	700.696,64	93,18	4,61
	Ukupno	19.805.000,00	15.212.615,56	76,81	100,00

Plate i naknade planirane su u iznosu od 3.110.000,00 KM, a izvršene u iznosu od 2.888.472,85 KM ili 92,88 %. U ovom iznosu sadržane su bruto plate u iznosu od 2.527.961,77 KM i naknade zaposlenih radnika u iznosu od 360.511,08 KM. Doprinos poslodavca planiran je u iznosu od 293.000,00 KM, a izvršen je u iznosu od 265.541,33 KM ili 90,63 %.
Izdaci za materijal i usluge u 2021.godini planirani su u iznosu od 4.365.400,00 KM, a izvršeni u iznosu od 3.189.923,45 KM ili 73,07 % od planiranih. U izdacima za materijal i usluge najveće učešće imaju izdaci vezani za javnu potrošnju, kao što su izdaci za javnu rasvjetu, zimsko i ljetno održavanje javnih površina, horizontalne i vertikalne signalizacije i fontana, izdaci za deponovanje i prevoz komunalnog otpada, izdaci za prevoz đaka i studenata, izdaci za PDV, za nadzor nad izvođenjem građevinskih radova...

Tekući transferi u 2021.godini planirani su u iznosu od 6.199.100,00 KM, a izvršeni u iznosu od 6.232.071,56 KM ili 100,53 % od planiranih. Uglavnom se odnose na socijalna davanja za korisnike JU Centar za socijalni rad, isplate stipendija, pomoći pripadnicima boračkih populacija, transfere za mjesne zajednice, za kulturu, sport, oblast društvenih djelatnosti, transfere za javne ustanove i javna preduzeća, udruženja građana...
Izdaci za kamate planirani su u iznosu od 210.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 108.218,53 KM ili 51,53 % i odnose se na kamate na kedite za infrastrukturu.Izdaci za nabavku stalnih sredstava planirani su u iznosu od 4.875.500,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 1.827.691,20 KM ili 37,49 % od planiranih.
Tekuća rezerva u 2021.godini planirana je u iznosu od 27.000,00 KM, a izvršena je u iznosu od 7.300,00 KM ili 27,04 % .
Izdaci za otplate dugova po kreditima za infrastrukturu su planirani u iznosu od 725.000,00 KM,a izvršeni u iznosu od 693.396,64 KM ili 95,64 %.

Budžetom Grada Visoko za 2022.godinu planiran je iznos od 25.980.000,00 KM.

P R I H O D I

U periodu od 01.01. - 31.12.2022. godine ostvareni su prihodi u iznosu od 19.764.465,21 km ili 79,83 % od plana, što ukupno sa prenesenim akumuliranim sredstvima iz prethodne godine iznosi 20.986.192,21 KM.

Tabela br.1 - pregled ostvarenih prihoda u 2022. godine u odnosu na planirane prihode u istom periodu po glavnim grupama

Red Broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2022.godini	Izvršeno u 2022.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupno izvršenim prihodima
1.	Prihodi od poreza	10.211.273,00	10.353.455,50	101,39	52,39
2.	Neporeski prihodi	7.531.000,00	4.104.045,86	54,50	20,76
3.	Tekući transferi	7.016.000,00	5.306.963,85	75,64	26,85
	Ukupno	24.758.273,00	19.764.465,21	79,83	100,00

PORESKI PRIHODI

Prihodi od poreza u 2022. godini planirani su u iznosu od 10.211.273,00 KM, a izvršeni u iznosu od 10.353.455,50 KM ili 101,39 % od planiranih.

Tabela br. 2 – pregled ostvarenih glavnih grupa poreskih prihoda u 2022.g u odnosu na planirane pozicije u istom periodu

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2022.godini	Izvršeno u 2022.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim poreskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od poreza na imovinu	2.492.000,00	2.039.082,15	81,83	19,69	10,31
2.	Prihodi od poreza na dohodak	2.359.273,00	2.840.547,44	120,40	27,44	14,37
3.	Prihodi od indirektnih poreza	5.360.000,00	5.473.825,91	102,12	52,87	27,70
	Ukupno	10.211.273,00	10.353.455,50	101,39	100,00	52,38

Kad se izvršenje poreskih prihoda posmatra u masi onda najviše učešće imaju prihodi od indirektnih poreza čije izvršenje u 2022.godini iznosi 5.473.825,91 KM ili 52,87 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 27,70 % od ukupno izvršenih prihoda.
Slijedi ga porez na dohodak koji je u 2022.godini izvršen u iznosu od 2.840.547,44 KM ili 27,44 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 14,37 % od ukupno izvršenih prihoda, zatim porez na imovinu koji je u istom periodu izvršen u iznosu od 2.039.082,15 KM ili 19,69 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, dnosno 10,31 % od ukupno izvršenih prihoda.

NEPORESKI PRIHODI

Neporeski prihodi u 2022. godini planirani su u iznosu od 7.531.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 4.104.045,86 KM ili 54,50 % od planiranih.

Tabela br. 3 - pregled ostvarenih glavnih grupa neporeskih prihoda u 2022. godini u odnosu na planirane pozicije u istom periodu

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2022.godini	Izvršeno u 2022.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim neporeskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od nefin.javnih pred.....	1.095.000,00	472.364,64	43,14	11,51	2,39
2.	Ostali prihodi od imovine	54.000,00	30.870,42	57,17	0,75	0,16
3.	Administrativne takse	250.000,00	243.512,86	97,41	5,93	1,23
4.	Komunalne takse	600.000,00	382.558,05	63,76	9,32	1,94
5.	Ostale budžetske naknade	2.128.000,00	946.911,05	44,50	23,08	4,79
6.	Posebne naknade i takse	2.128.100,00	971.000,08	45,63	23,66	4,91
7.	Prihodi od pružanja javnih usluga	65.900,00	31.696,86	48,10	0,77	0,16
8.	Ostale neplanirane uplate	1.200.000,00	1.020.051,90	85,00	24,86	5,15
9.	Novčane kazne	10.000,00	5.080,00	50,80	0,12	0,03
	Ukupno	7.531.000,00	4.104.045,86	54,50	100,00	20,76

U masi neporeskih prihoda najveće učešće imaju prihodi od ostalih neplaniranih uplata koji obuhvataju i refundiranje izdataka za otplatu kredita za infrastrukturu i izvršeni su u iznosu od 1.020.051,90 KM ili 85,00 % od plana, odnosno 24,86 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 5,15 % od ukupno izvršenih prihoda, zatim prihodi od posebnih naknada i taksi koji su izvršeni u iznosu od 971.000,08 KM ili 45,63 % od plana, odnosno 23,66 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 4,91 % od ukupno izvršenih prihoda.
Slijede ih prihodi od ostalih budžetskih naknada koji su izvršeni u iznosu od 946.911,05 KM ili 44,50 % od plana, odnosno 23,08 % od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 4,79 % od ukupno izvršenih prihoda.

TEKUĆI TRANSFERI

Tekući transferi u 2022. godini planirani su u iznosu od 7.016.000,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 5.306.963,85 KM ili 75,64 % od planiranih.

Tabela br.4 - pregled ostvarenih tekućih transfera u 2022.g u odnosu na planirane pozicije u istom periodu

Red. Br.	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2022.godini	Izvršeno u 2022.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim prihodima od transfera	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Primljeni transferi od ostalih nivoa vlasti	5.016.000,00	2.493.403,62	49,71	46,80	12,62
2.	Transferi iz ZDK za korisnike JU Centar za socijalni rad	2.000.000,00	2.813.560,23	140,68	53,02	14,23
	Ukupno	7.016.000,00	5.306.963,85	75,64	100,00	26,85

Iz navedenog pregleda je uočljivo da su transferi iz Kantona namijenjeni za isplate naknada korisnicima Javne ustanove Centar za socijalni rad (stalne i povremene socijalne pomoći, tuđa njega, smještaj u druge porodice, plaće za zaposlene porodilje, naknade za nezaposlene porodilje...) realizirani u nešto većem iznosu u odnosu planirano, dok su transferi za ostale namjene (koje se uglavnom odnose na transfere za isplate za alternativni smještaj raseljenih lica, pomoći pripadnicima boračkih populacija, stipendije za studente, ulaganja u infrastrukturu i za ostale namjene) izvršeni u značajno manjem iznosu u odnosu na plan.
Detaljan pregled izvršenja pojedinih vrsta prihoda u odnosu na planirane pozicije dat je analitički u tabelarnom pregledu.

I Z D A C I

U 2022. godini realizirani su izdaci u iznosu od 19.609.829,41 KM ili 75,48 % od planiranih.

Tabela br.5 - pregled ostvarenih izdataka u 2022.g u odnosu na planirane izdatke u istom periodu prema glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u 2022.godini	Izvršeno u 2022.godini	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim izdacima
1.	Bruto plate i naknade	3.397.000,00	3.016.771,48	88,81	15,38
2.	Doprinos poslodavca	320.000,00	276.596,44	86,44	1,41
3.	Izdaci za materijal i usluge	5.330.100,00	4.309.335,89	80,85	21,98
4.	Tekući grantovi	6.500.100,00	7.436.997,48	114,41	37,93
5.	Izdaci za kamate	210.000,00	110.576,59	52,66	0,56
6.	Nabavka stalnih sredstava	9.391.800,00	3.612.635,86	38,47	18,42
7.	Ostalo (tekuća rezerva,izdaci za otplatu kredita...)	831.000,00	846.915,67	101,92	4,32
	Ukupno	25.980.000,00	19.609.829,41	75,48	100,00

Plate i naknade u 2022. godini planirane su u iznosu od 3.397.000,00 KM, a izvršene u iznosu od 3.016.771,48 KM ili 88,81% u odnosu na plan. U ovom iznosu sadržane su bruto plate u iznosu od 2.633.893,31 KM i naknade zaposlenih radnika u iznosu od 382.878,17 KM.

Doprinos poslodavca planiran je u iznosu od 320.000,00 KM, a izvršen je u iznosu od 276.596,44 KM ili 86,44 % od plana. Izdaci za materijal i usluge u 2022. godini planirani su u iznosu od 5.330.100,00 KM, a izvršeni u iznosu od 4.309.335,89 KM ili 80,85 % od planiranih. U izdacima za materijal i usluge najveće učešće imaju izdaci vezani za javnu potrošnju, kao što su izdaci za javnu rasvjetu, zimsko i ljetno održavanje javnih površina, horizontalne i vertikalne signalizacije i fontana, izdaci za deponovanje i prevoz komunalnog otpada, izdaci za sufinansiranje cijene vodosnabdijevanja, izdaci iz oblasti zaštite okoline, izdaci za prevoz đaka i studenata, izdaci za PDV, ...

Tekući transferi u 2022.godini planirani su u iznosu od 6.500.100,00 KM, a izvršeni u iznosu od 7.436.997,48 KM ili 114,41 % od planiranih. Uglavnom se odnose na socijalna davanja za korisnike JU Centar za socijalni rad, pomoći pripadnicima boračkih populacija, transfere za poticaje poljoprivredi i privrednicima, transfere za mjesne zajednice, za kulturu, sport, oblast društvenih djelatnosti, transfere za javne ustanove i javna preduzeća, udruženja građana...

Izdaci za kamate u 2022.godine planirani su u iznosu od 210.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 110.576,59 KM ili 52,66 % i odnose se na kamate na kredite za infrastrukturu.

Izdaci za nabavku stalnih sredstava u istom periodu planirani su u iznosu od 9.391.800,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 3.612.635,86 KM ili 38,47 % od planiranih.

Tekuća rezerva u 2022. godini planirana je u iznosu od 20.000,00 KM i nije bilo izvršenja na ovoj poziciji.

Izdaci za otplate dugova po kreditima za infrastrukturu u istom periodu su planirani u iznosu od 811.000,00 KM,a izvršeni u iznosu od 846.915,67 KM ili 104,43 %.

Detaljan pregled izvršenja pojedinih rashoda raspoređenih po potrošačkim jedinicama u odnosu na planirane pozicije dat je analitički u tabelarnom pregledu.

Budžetom Grada Visoko za 2023. godinu planirani su prihodi, primici i izdaci u iznosu od 35.293.000,00 KM, što na polugodišnjem nivou iznosi 17.646.500,00 KM.

3. P R I H O D I

U prvom polugodištu 2023. godini ostvareni su prihodi u iznosu od 11.287.786,38 KM ili 63,97 % od plana.

Tabela br. 1 - pregled ostvarenih prihoda u prvom polugodištu 2023.g u odnosu na planirane prihode u istom periodu po glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u I polugodištu 2023.godine	Izvršeno u I polugodištu 2023.godine	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupno izvršenim prihodima
1.	Prihodi od poreza	5.092.500,00	5.138.136,69	100,90	45,52
2.	Neporeski prihodi	3.642.140,00	2.546.305,99	69,91	22,56

3.	Tekući transferi	3.911.860,00	3.603.343,70	92,11	31,92
4.	Primici od kreditnog zaduženja	5.000.000,00	0,00	0,00	0,00
	Ukupno	17.646.500,00	11.287.786,38	63,97	100,00

3.1. PORESKI PRIHODI

Prihodi od poreza u prvom polugodištu 2023.godini planirani su u iznosu od 5.092.500,00 KM, a izvršeni u iznosu od 5.138.136,69 KM ili 100,90 % od planiranih.

Tabela br. 2 - pregled ostvarenih glavnih grupa poreskih prihoda u i polugodištu 2023. godini u odnosu na planirane pozicije u istom periodu

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u I polugodištu 2023.godine	Izvršeno u I polugodištu 2023.godine	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim poreskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od poreza na imovinu	1.135.000,00	783.175,20	69,00	15,24	6,94
2.	Prihodi od poreza na dohodak	1.300.000,00	1.792.465,06	137,88	34,89	15,88
3.	Prihodi od indirektnih poreza	2.657.500,00	2.562.496,43	96,43	49,87	22,70
	Ukupno	5.092.500,00	5.138.136,69	100,90	100,00	45,52

Kad se izvršenje poreskih prihoda posmatra u masi onda najviše učešće imaju prihodi od indirektnih poreza čije izvršenje u I polugodištu 2023. godine iznosi 2.562.496,43 KM ili 49,87% od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 22,70 % od ukupno izvršenih prihoda.
Slijede ih prihodi od poreza dohodak koji su u I polugodištu 2023. godine izvršeni u iznosu od 1.792.465,06 KM ili 34,89% od ukupno izvršenih poreskih prihoda, odnosno 15,88% od ukupno izvršenih prihoda, zatim prihodi od poreza na imovinu koji su u istom periodu izvršeni u iznosu od 783.175,20 KM ili 15,24 % od ukupno izvršenih poreskih prihoda, dnosno 6,94 % od ukupno izvršenih prihoda.

3.2. NEPORESKI PRIHODI

Neporeski prihodi u I polugodištu 2023. godine planirani su u iznosu od 3.642.140,00 KM, a izvršeni u iznosu od 2.546.305,99 KM ili 69,91 % od planiranih.

Tabela br.3- pregled ostvarenih glavnih grupa neporeskih prihoda u i polugodištu 2023.g u odnosu na planirane pozicije u istom periodu

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u I polugodištu 2023.godine	Izvršeno u I polugodištu 2023.godine	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim neporeskim prihodima	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Prihodi od nefin.javnih pred...	547.500,00	174.102,61	31,80	6,84	1,54
2.	Ostali prihodi od imovine	27.140,00	6.035,62	22,24	0,24	0,05
3.	Administrativne takse	125.000,00	117.383,35	93,91	4,61	1,04
4.	Komunalne takse	300.000,00	338.312,52	112,77	13,29	3,00
5.	Ostale budžetske naknade	1.017.500,00	649.002,95	63,78	25,49	5,75
6.	Posebne naknade i takse	999.550,00	717.381,06	71,77	28,16	6,36
7.	Prihodi od pružanja javnih usluga	20.450,00	14.055,75	68,73	0,55	0,12
8.	Ostale neplanirane uplate	600.000,00	526.042,13	87,67	20,66	4,66
9.	Novčane kazne	5.000,00	3.990,00	79,80	0,16	0,04
	Ukupno	3.642.140,00	2.546.305,99	69,91	100,00	22,56

U masi neporeskih prihoda najveće učešće imaju prihodi od posebnih naknada i taksi koji su izvršeni u iznosu od 717.381,06 KM ili 71,77% od plana, odnosno 28,16% od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 6,36% od ukupno izvršenih prihoda, zatim prihodi od ostalih budžetskih naknada koji su izvršeni u iznosu od 649.002,95 KM ili 63,78 % od plana, odnosno 25,49% od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 5,75% od ukupno izvršenih prihoda. Slijede ih prihodi od ostalih neplaniranih uplata jer obuhvataju refundiranje izdataka za otplatu kredita za infrastrukturu i izvršeni su u iznosu od 526.042,13 KM ili 87,67% od plana, odnosno 20,66% od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 4,66% od ukupno izvršenih prihoda, zatim prihodi od komunalnih taksi koji su izvršeni u iznosu od 338.312,52 KM ili 112,77% od plana, odnosno 13,29% od ukupno izvršenih neporeskih prihoda ili 3,00% od ukupno izvršenih prihoda.

Najveći procenat izvršenja u odnosu na plan je iskazan kod prihoda od komunalnih taksi obzirom da se ova vrsta prihoda uglavnom realizuje početkom fiskalne godine. Poreska uprava na početku godine dostavlja rješenja poreskim obveznicima o visini komunalne takse na isticanje firme, te je prvom polugodištu 2023.godine procenat izvršenja ove vrste prihoda 112,77 % što će se nivelisati do kraja fiskalne godine.

TEKUĆI TRANSFERI

Tekući transferi u prvom polugodištu 2023.godini planirani su u iznosu od 3.911.860,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 3.603.343,70 KM ili 92,11 % od planiranih.

Tabela br.4 - pregled ostvarenih tekućih transfera u i prvom polugodištu 2023.g u odnosu na planirane pozicije u istom periodu

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u I polugodištu 2023.godine	Izvršeno u I polugodištu 2023.godine	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim prihodima od transfera	% učešća u ukupnim prihodima
1.	Primljeni transferi od ostalih nivoa vlasti	2.911.860,00	826.980,10	28,40	22,95	7,32
2.	Transferi iz ZDK za korisnike JU Centar za socijalni rad	1.000.000,00	2.776.363,60	277,64	77,05	24,60
	Ukupno	3.911.860,00	3.603.343,70	92,11	100,00	31,92

Iz navedenog pregleda je uočljivo da su transferi iz Kantona namijenjeni za isplate naknada korisnicima Javne ustanove Centar za socijalni rad (stalne i povremene socijalne pomoći, tuđa njega, smještaj u druge porodice, plaće za zaposlene porodilje, naknade za nezaposlene porodilje....) realizirani u većem iznosu u odnosu planirano, dok su transferi za ostale namjene (koje se uglavnom odnose na transfere za isplate za alternativni smještaj raseljenih lica, pomoći pripadnicima boračkih populacija, stipendije za studente, ulaganja u infrastrukturu i za ostale namjene) izvršeni u značajno manjem iznosu u odnosu na plan. Uglavnom se radi o transferima koji se značajnije realiziraju u drugoj polovini fiskalne godine.
U prvom polugodištu 2023.godine nije došlo do realizacije primitaka od kreditnog zaduženja.
Detaljan pregled izvršenja pojedinih vrsta prihoda u odnosu na planirane pozicije dat je analitički u tabelarnom pregledu.

4. I Z D A C I

U prvom polugodištu 2023. godine realizirani su izdaci u iznosu od 11.449.965,92 KM ili 64,89% od planiranih.

Tabela br.5 - pregled ostvarenih izdataka u i polugodištu 2023.g u odnosu na planirane izdatke u istom periodu prema glavnim grupama

Red broj	VRSTA PRIHODA	Planirano u I polugodištu 2023.godine	Izvršeno u I polugodištu 2023.godine	% izvršenja u odnosu na planirano	% učešća u ukupnim izdacima
1.	Bruto plate i naknade	2.234.000,00	1.990.421,67	89,10	17,38
2.	Doprinos poslodavca	210.000,00	185.353,43	88,26	1,62
3.	Izdaci za materijal i usluge	2.822.589,50	2.475.497,49	87,70	21,62
4.	Tekući grantovi	3.490.300,00	5.562.325,71	159,37	48,58
5.	Izdaci za kamate	50.000,00	75.206,36	150,41	0,66
6.	Nabavka stalnih sredstava	8.419.610,50	737.991,13	8,77	6,45
7.	Ostalo (tekuća rezerva,izdaci za otplatu kredita...)	420.000,00	423.170,13	100,75	3,70
	Ukupno	17.646.500,00	11.449.965,92	64,89	100,00

Plate i naknade u prvom polugodištu 2023. godine planirane su u iznosu od 2.234.000,00 KM, a izvršene u iznosu od 1.990.421,67 KM ili 89,10%. U ovom iznosu sadržane su bruto plate u iznosu od 1.714.238,13 KM i naknade zaposlenih radnika u iznosu od 276.183,54 KM.
Doprinos poslodavca planiran je u iznosu od 210.000,00 KM, a izvršen je u iznosu od 185.353,43 KM ili 88,26 % od plana.

Izdaci za materijal i usluge u prvom polugodištu 2023. godine planirani su u iznosu od 2.822.590,00 KM, a izvršeni u iznosu od 2.475.497,49 KM ili 87,70% od planiranih. U izdacima za materijal i usluge najveće učešće imaju izdaci vezani za javnu potrošnju, kao što su izdaci za javnu rasvjetu, zimsko i ljetno održavanje javnih površina, horizontalne i vertikalne signalizacije i fontana, izdaci za deponovanje i prevoz komunalnog otpada, izdaci za prevoz đaka i studenata, izdaci za PDV.
Tekući transferi u prvom polugodištu 2023.godine planirani su u iznosu od 3.490.300,00 KM, a izvršeni u iznosu od 5.562.325,71 KM ili 159,37 % od planiranih. Uglavnom se odnose na socijalna davanja za korisnike JU Centar za socijalni rad, pomoći pripadnicima boračkih populacija, transfere za mjesne zajednice, za kulturu, sport, oblast društvenih djelatnosti, transfere za javne ustanove i javna preduzeća, udruženja građana
Izdaci za kamate u prvom polugodištu 2023. godine planirani su u iznosu od 50.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 75.206,36 KM ili 150,41 % i odnose se na kamate na kredite za infrastrukturu.
Izdaci za nabavku stalnih sredstava u istom periodu planirani su u iznosu od 8.419.611,00 KM, a izvršeni su u iznosu od 737.991,13 KM ili 8,77 % od planiranih. Realizacija planiranih aktivnosti koje se odnose na ove izdatke se uglavnom vrši u drugom dijelu godine.
Tekuća rezerva u prvom polugodištu 2023.godine planirana je u iznosu od 10.000,00 KM, a nije bilo izvršenja na ovoj poziciji u navedenom periodu. Izdaci za otplate dugova po kreditima za infrastrukturu u istom periodu su planirani u iznosu od 410.000,00 KM, a izvršeni u iznosu od 423.170,13 KM ili 103,21%.
Detaljan pregled izvršenja pojedinih rashoda raspoređenih po potrošačkim jedinicama u odnosu na planirane pozicije dat je analitički u tabelarnom pregledu.

1. SWOT ANALIZA

U cilju izdvajanja unutarnjih karakteristika grada (snage i slabosti), kao i faktora koji dolaze iz okruženja (mogućnosti i prijetnje) - korišten je standardni model SWOT analize za kreiranje ili procjenu strategije. Swot analiza grada Visoko je izrađena na temelju podataka iz Situacione analize koja uključuje baze podataka i ocjenu stanja po područjima - privreda, društvo, okoliš.
SWOT matrica nam daje sintezu socioekonomske analize odnosno sistematsku analizu prijetnji i prilika kao i njihovo usaglašavanje sa jakim i slabim stranama Grada. SWOT analiza pruža na jednom mjestu, informacije bitne za usklađivanje gradskih kapaciteta i sposobnosti sa trenutkom i okruženjem u kojem Grad djeluje. Utvrđivanje i analiza trenutnog stanja u Gradu treba ukazati na pravce i mogućnosti budućeg razvoja, ali i ukazati na prepreke i ključne probleme koji stoje na putu razvoja.
SWOT analiza je korišteni alat za identificiranje snaga (Strengths) i slabosti (Weaknesses), te prilika (Opportunities) i prijetnji (Threats) značajnih za razvoj jedne lokalne zajednice, u cjelini i po pojedinim područjima razvoja. Snage predstavljaju područja, resurse i sposobnosti unutar Grada na koje se može osloniti u svombudućem razvoju, sa navedenim mogućnostima za uspjeh. Slabosti ukazuju koja područja, resursi i stanja unutar Grada koji ograničavaju ili onemogućuju njegov razvoj. Prilike su područja, resursi i sposobnosti iz okruženja koje bi Grad mogao iskoristiti za svoj razvoj (povećati snage i/ili smanjiti slabosti). Prijetnje su područja, resursi i sposobnosti iz okruženja koje mogu ugroziti razvoj Grada (smanjiti snage i/ili povećati slabosti). Prilikom izrade SWOT analize osigurana je maksimalno moguća objektivnost i puna participacija svih ključnih učesnika u procesu strateškog planiranja lokalnog ekonomskog razvoja.
SWOT analiza je korištena kao instrument za analizu vanjskih trendova i pitanja na koje Grad Visoko nema uticaja. Ova analiza nam je poslužila kao svojevrstan kontrolni popis tematskih oblasti relevantnih za stratešku analizu. Fokus je bio na sljedećim dimenzijama: političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, tehnološkoj, pravnoj i okolišnoj. U Tabeli 1. ispod data je SWOT matrica SWOT analiza Grada Visoko:

Snage	Slabosti
● Korištenje potencijala grada, kao što su dobar geografski položaj, dobra komunikaciona povezanost, blizina ključne putne i željezničke infrastrukture (Evropski koridor V-c, magistralni put M-17, željeznička pruga Sarajevo-Zenica, blizina međunarodnog aerodorma), raspoloživost investicijskih lokacija ● Bogato kulturno historijsko naslijeđe sa značajnim brojem nacionalnih spomenika	-Depopulacija (negativan saldo migracija i negativan prirodni priraštaj) -Nedovoljna uvezanost/organiziranost otkupa i prerade poljoprivrednih proizvoda -Nedostatak brige o starim i iznemoglim osobama i osobama sa posebnim potrebama -Nedovoljan opremljenost komunalnom i urbanom infrastrukturom

• Povoljni uslovi za razvoj poljoprivredne proizvodnje za razvoj voćarstva, stočarstva, povrtlarstva • Povoljni uslovi za razvoj zanatstva i poduzetništva - uslužne djelatnosti (poduzeća sa dugom tradicijom i već izgrađenim brendom) • Iskusna radna snaga u određenim područjima (tekstil, kožne prerađevine, prehrambena industrija, zanatstvu, školstvu, zdravstvu i javnim uslugama i sl.) koji idu u korak sa novim tehnologijama i načinom rada • Duga tradicija u proizvodnji suhog mesa i suhomesnatih proizvoda, te potencijal za dalji razvoj iste • Duga tradicija očuvanja starih zanata i preduzetnička tradicija, sa velikim brojem malih i srednjih preduzeća i obrta • Relativno dobra pokrivenost prostorno-planskom dokumentacijom za uspostavljanje poslovne infrastrukture • Izgradnja nove privredne i društvene javne infrastrukture na bazi prostorno-planske dokumentacije i iskustvom gradske administracije u provedbi projekata. • Dobra saradnja sa susjednim JLS • Potencijal za razvoj turizma na osnovu kulturno-historijskog naslijeđa, brojnih spomenika, tursitičkih odredišta i atrakcija kao što je Arheološki park dolina bosanskih piramida • Brojnost udruženja i uključenost civilnog sektora u izradu i provođenje razvojnih proizvodnja • Društvena povezanost • Razvijena mreža osnovnog i srednjeg obrazovanja • Razvijene kulturne i sportske organizacije • Efikasna gradska administracija sa odgovarajućim znanjem i iskustvom u domenu upravljanja (održivim) razvojem i projektima • Razvijena mreža osnovnih i srednjih škola • Podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz stipendiranje i volontiranje • Postojeća infrastruktura i institucije za sportske aktivnosti, razvijene sportske organizacije i klubovi, kao i razvijeno civilno društvo u oblasti kulture i njegovanja tradicije (tradicionalne kulturne manifestacije) • Uspostavljen sistem obrazovanja odraslih	-Nepovoljni pokazatelji o stanju okoliša -Nedovoljna svijest i edukacija građana o značaju zaštite okoliša, nizak stepen reciklaže otpada -Prisustvo devijantnih socijalnih pojava -Nedostatak odgovarajućih sadržaja za mlade -Loše stanje infrastrukture lokacija pogodnih za razvoj kulturno-historijskog naslijeđa i sportskog turizma, te nerješeni imovinsko-pravni odnosi, zemljište i objekti u javnom i privatnom vlasništvu -Složena struktura provođenja postupaka javnih nabavki za projekte od općeg interesa -Nedostatak adekvatnih obrazovnih programa za stručnu prekvalifikaciju -Problem oko tretiranja komunalnog i animalnog otpada -Infrastrukturni problemi, posebno u padinskim i rubnim područjima Grada (pristup vodi i kanalizaciona mreža, cestovna povezanost, deponija, aktiviranje klizišta i divlja odlagališta) -Nizak nivo konkurentnosti privrede i stranih direktnih investicija -Socijalna inkluzija -Nedovoljan kapacitet ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje u odnosu na potrebe -Sigurnost građana koja je ugrožena kriminalitetom i prirodnim nepogodama
Prilike	**Prijetnje**
• Povećanje važnosti turizma, proizvodnje zdrave hrane, vode i obnovljenih izvora energije u globalnoj ekonomiji; • Uvezivanje i organiziranje regionalne i prekogranične turističke ponude; • Raspoloživost fondova EU i drugih donatora za finansiranje razvojnih projekata; • Strateška partnerstva; • Udruživanja sredstava kroz javno-privatnu inicijativu; • Jačanje među gradske/općinske i saradnja sa višim nivoima vlasti • Privlačenje stranih investitora i kapitala, znanja i veza izvana; • Osigurane pretpostavke izgradnje nove privredne i društvene javne infrastrukture • Obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje • Uspostava E-uprava • Razvoj nevladinog sektora jačanjem kapaciteta znanja, te uključivanje istih u rad i implementaciju strateških ciljeva	-Politička nestabilnost u BiH koja nepovoljno utiče na poslovnu klimu, posebno priliv stranih investicija (nesigurnost za investitore); -Loš poslovni ambijent u zemlji – visoko poresko opterećenje, posebno na rad -Posljedice pandemije COVID-19, rata u Ukrajini i na -Bliskom istoku, globalne ekonomske krize na ekonosmko i socijalno stanje -Fiskalna pozicija lokalnog nivoa vlasti koja ograničva jačanje i razvoj lokalnih zajednica -Nepovoljan odnos viših naspram nižih razina vlasti -Sporo usvajanje zakona koji omogućavaju primjenu standarda EU; -Netretiranje otpada (industrijskog, životinjskog) i otpadnih voda može ugroziti kvalitet života i turističke mogućnosti; -Odlazak radno-sposobnog stanovništva zbog liberalizacije viznog režima. -Aero zagađenje na području Grada Visoko

• Uključivanje nevladinog i privatnog sektora u pružanju javnih usluga • Daljnji razvoj tradicionalnih kulturnih, umjetničkih i zabavnih manifestacija. Razvoja amaterskog i masovnog sporta	- Sigurnost građana koja je ugrožena kriminalitetom i prirodnim nepogodama

TOWS analiza-vanjski faktori uticaja

		Snage		**Slabosti**
		Snage - prilike **Aktivnosti da se iskoriste prilike koje su u skladu sa snagama grada**		**Slabosti – prilike** **Aktivnosti na prevazilaženju slabosti kako bi se iskoristile prilike**
Eksterne	**Prilike**	● Korištenje potencijala grada (kao što su geografski položaj, povećanje važnosti turizma; Uvezivanje i organiziranje regionalne i prekogranične turističke ponude proizvodnje zdrave hrane, vode i obnovljenih izvora energije u globalnoj ekonomiji, pristup iskusnoj radnoj snazi, itd.) u cilju privlačenja izvozno orijentisanih intenzivinih industrija i na znanju baziranih usluga. ● Izgradnja nove privredne i društvene javne infrastrukture na bazi dobre pokrivenosti prostorno-planskom dokumentacijom i iskustvom gradske administracije u provedbi projekata. ● Uspostava dodatnih obrazovnih program u cilju razvoja talenata i stvaranja kvalitetnih kadrova.	Intern e	-Nedovoljno finansijskih sredstava u odnosu na potrebe - Nizak nivo konkurentnosti domaćih proizvoda - Unapređenje komunalne infrastrukture u saradnji sa komunalnim preduzećima. - Poticaj privatnom sektoru (pristup izvorima finansiranja, podrška startup subjektima, digitalizacija poslovanja, rještavnje problema se deficiranim kadrovima, energetska efikasnost, itd.) u cilju unapređenja konkurentnosti lokalne privrede
	Prijetnje	**Snage – prijetnje** **Aktivnosti koje koriste snage Grada kako bi se ublažila osjetljivost na prijetnje iz okruženja**		**Slabosti – prijetnje** **Aktivnosti na prevenciji slabosti Grada kako bi se spriječila osjetljivost na prijetnje iz okruženja**
		-Korištenje snaga Grada za minimiziranje ili elimininranje negativnih utjecaja identificiranih prijetnji (nestabilnosti, migracije, gubitak radnih mjesta, loš poslovni ambijent u zemlji – visoko poresko opterećenje, posebno na rad, Netretiranje otpada i dr. - Iniciranje provedbe i unapređenja pravnog sistema djelovanja i nadležnosti lokalnih samouprava u Zeničko-dobojskom kantonu -Privlačenje stranih investitora i kapitala		● Podrška aktivnim mjerama otvaranja malih i srednjih biznisa u cilju unapređenja konkurentnosti kategorija stanovništva sa otežanim pristupom tržištu rada (dugoročno nezaposleni i nekativni - posebno žene i mladi, kategorija 50+, osobe bez radnog iskustva, socijalno ugrožene kategorije, itd.) ● Edukacija stanovništva radi unapređenja sistema odvojenog sakupljanja, reciklaže i ponovne upotrebe komunalnog otpada i sprječavanje odlaganja otpada na divljim deponijama. ● Uspostava i povećanje digitalizacije u pružanju javnih usluga

Navedeni faktori zajedno sa iskazanim opredjeljenjem ka unapređenju poslovnog okruženja i novim pristupima lokalnom razvoju, predstavljaju temelj za snažno dinamiziranje razvoja Grada Visoko. Za punu valorizaciju snaga Grada, u funkciji minimiziranja i elimininranja identificiranih unutrašnjih slabosti sa kojima se Grad Visoko suočava, u budućem periodu gradska uprava treba nastojati iskoristiti ključne prilike u okruženju. One se, prije svega, odnose na mogućnosti korištenja međunarodnih fondova, programa i projekata, te povećanje investicija kroz kreiranje javno-privatnih partnerstava daljeg javnog i privatnog sektora.

S obzirom na vremenski period i resurse koji stoje na raspolaganju, fokus Grada u narednom periodu trebao bi biti na generiranju novih kvalitetnih radnih mjesta kroz podizanje konkurentnosti lokalne ekonomije i privlačenje investicija, jačanju ljudskog kapitala i socijalnoj inkluziji, rješavanju kritičnih ekoloških problema, promjeni odnosa prema potrošnji energije, odlaganju smeća, jačanju kapaciteta apsorpcije fondova i projekata samostalno i u kooperaciji sa drugima.

2. Strateški fokusi

Strateškim fokusiranjem nastoje se odrediti strateški pravci ili ključna usmjerenja strategije, najčešće kao perspektivne konkurentske prednosti ili kao najkritičniji problemi koji zahtijevaju strateške intervencije. Uporednim pregledom perspektivnih konkurentskih prednosti Grada s jedne strane i identificiranih kritičnih problema, s druge strane, u ovom dijelu dokumenta nastoje se odrediti ključna težišta strategije, odnosno izvršiti strateško fokusiranje.
Rezultati analize trenutnog stanja u Gradu Visoko, identificirane interne snage i slabosti vezano za raspoložive resurse, organizaciju ili rezultate rada, prilike i prijetnje u užem i širem okruženju, te opći zaključci vezano za razvoj privrede, ukupne društvene infrastrukture i stanje okoliša, nameću nekoliko ključnih strateških izazova sa kojima se Grad Visoko morati suočiti u strateškom razdoblju 2023-2027. godine. U pitanju su sljedeći izazovi:

1. Kako doprinositi društvenom razvoju u osiguranju funkcije loakalne samouprave?
2. Kako povećati broj radnih mjesta na području Grada Visoko i osigurati bolji životni standard, te zaustaviti odliv stanovnika?
3. Kako unaprijediti kvalitet okoliša i javne infrastrukture u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko?

Prepoznavanje strateških izazova predstavljaju polaznu osnovu za oblikovanje strateških fokusa ove lokalne zajednice u periodu do 2027. godine. Naravno, strateško fokusiranje je bazirano na jedinstvenim internim snagama Grada, kao i ključnim nedostacima na čijem otklanjanju treba raditi, odnosno izazovima sa kojima se grad treba nositi.
Osim nalaza koji su proizašli iz SWOT analize, vodilo se računa i o vezi sa fokusima razvojnih i sektorskih strateških dokumenata viših nivoa vlasti. Unapređenje kvalitete života građana na području grada je definisano kao bazni strateški fokus. Pridruživanjem strateških snaga i slabosti, prilikama i prijetnjama koje djeluju u okruženju dolazimo do konačne verzije strateških fokusa:

a. Podsticati razvoj poduzetništva, promovirati održivu poljoprivredu i proizvodnju zdrave hrane
b. Razvijanje ljudskih potencijala, društvene infrastrukture i institucionalnih kapaciteta u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, sporta i kulture, bolje funkcionisanje i unaprjeđenje većeg stepena zaposlenosti
c. Razvijati održiv turizam i osigurati očuvanje bogate kulturno-historijske baštine
d. Održivi i ciljani razvoj i unapređenje javne infrastrukture;
e. Postizanje standarda efikasne i odgovorne javne uprave osposobljene za vođenje razvojnih procesa;
f. Okolišni pristup u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika GradaVisoko.
g. Uspostava i praćenje novih poslovnih zona na teritoriji Grada

a) Podsticati razvoj poduzetništva, promovirati održivu poljoprivredu i proizvodnju zdrave hrane;

Grad Visoko je sredina prepoznatvljiva po poduzetničkoj tradiciji i iskustvu u različitim privrednim granama, posebno u sektoru kožne prerađevine, prehrambene industrije, zanatstva, sa dugom tradicijom očuvanja starih zanata i preduzetničkih tradicija, sa velikim brojem malih i srednjih preduzeća i obrta. Kako bi se osigurali viši dohoci i unaprijedio životni standard stanovnika Grada Visoko u narednom periodu potrebno je raditi na podizanju konkuretnosti privatnog sektora sa posebnim fokusom na sektor male privrede, poljoprivrede, prerađivačke industrije i na znanju bazirane izvozono orijentisane usluge.
Razvoj novih tehnologija i digitalizacije nameću potrebu za daljim unapređenjima tehnoloških i proizvodnih procesa, kao i potrebu da se ljudski kapital unapređuje i osposobljava za rad sa novim tehnologijama. Sve više je izražena potreba za usklađivanjem obrazovnih programa sa potrebama privrede, kao i za jačanjem partnerskog odnosa između Gradske uprave i poslovnog sektora. Postoji potreba za poboljšanjem postojeće i

izgradnjom nove infrastrukture za potrebe razvoja privrede, posebno u radnim zonama. Sve identifikovane potrebe su u funkciji povećanja zaposlenosti na području Grada.
U tom kontekstu, neophodno je nastaviti aktivnosti na unapređenju lokalnog poslovnog okruženja, dobijanja potrebnih dozvola za pokretanje biznisa, sistemski pristup razvoju preduzetničke infrastrukture (poslovne/industrijske zone, inkubatori, tehnološki parkovi, akceleratori, itd.) i podržavajućih preduzetničkih institucija, te osiguranje pristupa povoljnim izvorima finansiranja (finansijska podrška strat-up subjektima, subvencioniranje kamatnih stopa, itd.). Takođe, potreban je i više proaktivan pristup privlaćenju stranih (posebno izvozno orijentisanih) investicija u domenu srednje i visoke tehnologije. Konačno, potrebno je i intenzivirati aktivnosti na pripremi i realizaciji projekata javno-privatnog partnerstva.
Promovirati održivu poljoprivredu i proizvodnju zdrave hrane posebno jer Grad Visoko raspolaže značajnim potencijalima za poljoprivrednu proizvodnju i razvoj hrane. Pored značajnog napretka u posljednjim godinama, ti potencijali nisu dovoljno iskorišteni. Postoji potreba da se promovira održiv razvoj poljoprivrede, posebno zbog otvaranja novih radnih mjesta i održivosti poljoprivrednih gazdinstava, te podrži i potakne razvoj prerađivačkih kapaciteta za proizvodnju zdrave hrane.

b) Povećanje kvaliteta života stanovnika razvijanjem ljudskih potencijala, društvene infrastrukture i institucionalnih kapaciteta u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, sporta i kulture, bolje funkcionisanje i unapređenje većeg stepena zaposlenosti

Kvaliteta života stanovnika na području grada najvećim dijelom je određena kvalitetom i obimom javnih usluga, ali i međusobnom saradnjom sa jedinicama civilnog društva. Grad Visoko na bazi potrebe obezbjeđenja kvalitete života građana, strateško fokusiranje u oblasti društvenog sektora usmjerava da svojim mjerama doprinosi održivosti, jačanju i razvoju društvenog sektora i društvene infrastrukture. Preduzimanjem određenih mjera omogućit će se jačanje društvene povezanosti, inkluzije i unapređenja kvalitete života svih stanovnika. U oblasti formalnog obrazovanja, fokus djelovanja će se usmjeriti na doprinos razvoju i proširenje obrazovne infrastrukture u cilju dostupnosti svim građanima i podjednakoj prostornoj raspoređenosti unutar područja grada, kao i iniciranje dogradnje, izgradnje i rekonstrukcije objekata obrazovnih institucija uključujući i modernizaciju opreme. Oblast zdravstva je bitna za grad i u toj oblasti će se fokusirati na doprinos razvoju infrastrukture i ponovnoj izgradnji zgrade hitne pomoći. Što se tiče sporta nastaviti će se sa razvojem sportske i kulturne infrastrukture i daljeg razvijanja uspostavljenih sadržaja.
Značajan dio aktivnosti iz oblasti kulture će se odnositi na kulturu sjećanja i razvoja prigodnih sadržaja. Pored infrastrukture grad će svoje mjere i aktivnosti usmjeriti na podsticajne programe za bavljenje sportom i kulturom. Istovremeno, grad će nastaviti djelovanje koje omogućuje adekvatnu zastupljenost oba spola kako u ovom, tako i u ostalim segmentima društvenog razvoja.
Fokus grada neizostavno se usmjerava na pitanje sigurnosti građana koja je ugrožena kriminalitetom i prirodnim nepogodama. Razvojem javne infrastrukture, uvođenje reda u oblasti saobraćaja u mirovanju i proširenje javne rasvjete direktno će doprinositi poboljšanju sigurnosnih elemenata i smanjenja krivičnih dijela protiv imovine, kao dominatnih u strukturi kriminala. Naravno fokus će i dalje biti usmjeren na opremljenost i osposobljenost gradskog sistema zaštite i spašavanja.
Fokusiranje je potrebno usmjeriti na uvezivanje stanovništva, kao i saradnju sa drugim lokalnim zajednicama u zemlji i inostranstvu i razvoja mjera koje doprinose pozitivnim demografskim kretanjima.
Radi većeg ostvarenja zaposlenosti potrebno se strateški fokusirati na unapređenje lokalnog sistema zapošljavanja. Za brže otvaranje novih, kvalitetnih radnih mjesta Grada, u ovkiru svojih nadležnosti, treba doprinositi unapređenju kvaliteta svih nivoa obrazovanja. Prostor za angažman Grada mogao bi se orjentisat kod implementacije programa stipendiranja đaka i studenata za deficitarnih zanimanjima, kao i angažman na podršci povezivanja obrazvonih institucija sa poslodavcima, unapređenja sistema ocjene kretanja tražnje za radnom snagom, razvoju funkcionalnog sistema obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja, unapređenju rada sa talentima i podizanje standarda učenika i studenata, itd.
Pored nezaposlenosti, važan problem tržišta rada tiče se niske stope aktivnosti stanovništva. Kako bi se aktivirale obeshrabrene nezaposlene osobe i povećala efektivna ponuda radne snage, potrebno je raditi na kreiranju paketa podrške prilagođenih zahtjevima i specifičnostima pojedinih ciljanih grupa (posebno onih sa otežanim pristupom tržištu rada, kao što su dugoročno nezaposleni, posebno žene i mladi, osobe starije od 50 godina, osobe bez radnog iskustva, nekvalificirane osobe, socijalno ugrožene kategorije stanovništva, itd.).
Kod relizacije navedenih mjera programa potrebno je posebno voditi računa o uspostavljanju sistema monitoringa i ocjene učinaka realizovanih programa. U narednom periodu potrebno je uspostaviti jaču

saradnju sa Službom za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona, angažovati Grad na implementaciji aktivnih programa zapošljavanja, kao što su prekvalifikacija i dokvalifikacija za poznatog poslodavca, podrška sticanju prvog radnog iskustva, itd.

c) Razvijati održiv turizam i osigurati očuvanje bogate kulturno-historijske baštine

Nastojanja Grada Visoko su da poboljša kvalitet turističkih destinacija na području grada, jer je cijelo područje grada pokriveno nekim od nacionalnih spomenika. Očuvanje kulturno-historijske baštine, podrazumijeva pozitivan odnos stanovnika - turista kao i kulturni identitet koji su važni elementi turističke destinacije. Kulturno naslijeđe Grada Visoko obilježavaju spomenici koje karakteriše raznovrsnost od srednjovjekovne Bosne do danas. Kroz proces zaštite i uređenja, kulturno naslijeđe treba prilagoditi potrebama savremenog čovjeka, te isto na najbolji način valorizovati i zaštiti. Kulturno-historijsko naslijeđe ima posebno mjesto u razvoju turističke privrede u ruralnom dijelu grada, a samim tim na značaju dobija i ekonomsko osnaživanje ruralnih sredina. Održiv razvoj okoliša usko je povezan sa razvojem turizma. Važno je istaći da Grad Visoko ima donešenu Strategiju razvoja turizma 2016.-2024. godine, koja usmjerava razvoj i definiše prioritete u razvoju turizma na bazi principa održivog turizma. U skladu sa ciljevima Strategija predstavlja koncept za integraciju turističke ponude i okvir za djelovanje tursitičkih interesnih grupa. Ujedno Strategija je osnova za donošenje operativnih tursitičkih odluka, upravljanje destinacijom, investicija, planova rada gradskih službi i drugih institucija.

Važno je napomenuti Visoko ima usvojene strateške dokumente na čemu bi se trebao temeljiti razvoj turizma, što je ključni faktor planskom, strateškom pristupu rješavanju nedostataka i obogaćivanju turističke ponude. Obzirom da su već neki projekti u toku i da se intenzivno radi na unapređenju kulturnih i turističkih sadržaja, smatramo da će Visoko moći odgovoriti zahtjevima posjetitelja.

d) Održivi i ciljani razvoj i unapređenje javne infrastrukture

Kada je u pitanju javna infrastruktura jedan fokus se odnosi na okončanje aktivnosti na izgradnji najznačajnijih cestovnih koridora, u koje je grad uložio značajne resurse i za koje je realno očekivati da se završe u predstojećem strateškom periodu. Izgradnja saobraćajne infrastrukture u gradu, poslovnim zonama i mjesnim zajednicama, širenje mreže javne rasvjete na prigradska područja, modernizacija postojeće mreže javne rasvjete u cilju smanjenja potrošnje električne energije, proširenje sistema vodosnadbijevanja, kanalizacione mreže, gasne instalacije, selektivno prikupljanje otpada, ulaganje u energijsku efikasnost i sl. Drugo usmjerenje grada u predstojećem periodu će biti fokusirano na obnavljanje i moderniziranje dotrajale javne infrastrukture stambenih kvartova i naselja, utopljavanje objekata kolektivnog stanovanja.

U domenu stambene politike, fokus će se staviti prilagođavanju širenja naselja zahtjevima održivosti što podrazumjeva ograničenost u obimu gradnje, uz obaveznu istovremenu izgradnju ostalih sadržaja primjernih savremenim urbanim sredinama.

e) Postizanje standarda efikasne i odgovorne javne uprave osposobljene za vođenje razvojnih procesa

Postizanje standarda efikasne i odgovorne javne uprave osposobljene za vođenje razvojnih procesa Gradska uprava će osigurati kroz unapređenje organizacije službi, povećanje obučenosti kadrova i poboljšanje uslova za rad. U razvoju službi i poslova ukazuje se potreba razvoja digitalnih servisa u pružanju usluga i rada uprave, te razvoj kapaciteta upravljanja razvojem. Akcenat je na razvijanju različitih kanala pružanja usluga, pojednostavljivanje procedura i racionalizirati upravne postupke, uspostaviti efikasne mehanizme kontrole i zaštite prava i interesa korisnika u postupku pružanju javnih usluga, a sve to uz potrebu razvoja digitalizacije uprave i uspostave digitalnih servisa koje uporedo mora pratiti razvoj digitalnih vještina građana. Važno je istaći značaj mjesnih zajednica zbog čega je potrebno usmjeriti aktivnosti na njihovo osnaživanje i opremljenost za djelovanje čime se ostvaruje veća transparentnost i ciljanost potrošnje javnih sredstava.Važno je uticati na povećanje uključenosti žena u djelovanje savjeta mjesnih zajednica i procesa kreiranja politika na lokalnom nivou.

f) Okolišni pristup u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko

Za unapređenje infrastrukture Grad će u narednom period nastaviti proširenje vodosnadbijevanja, sistema kanalizacione mreže, proširenje sitema gasne instalacije, vršiti selektivno prikupljanje otpada.

Takođe treba pojačati fokus na utopljavanje objekata kolektivnog stanovanja, kao i podršku za utopljavanje individualnih stambenih objekata.

U kontekstu unapređenja energetske efikasnosti Grad će u narednom period iskorištavati postojeće potencijale u cilju povećanja energijske konkurentnosti i proizvodnje energije iz obnovljivih izvora: Na primjer, davanje pod zakup poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu Grada u svrhu poljoprivredne proizvodenje uz uslov instaliranja fotonaponskih elektrana koje imaju rok trajanja 20 godina, čime se ujedno stimuliše i proizvodnja hrane i energije iz obnovljivih izvora, te isti resurs (zemljište) koristi za multipliciranje rezultata.
Što se tiče zaštite okoliša fokusirati se na jačanje uvođenja mehanizama i instrumenata za upravljanje okolišem, uz provedbu Plana upravljanja otpadom na području grada, uz adekvatnu edukaciju stanovništva s ciljem podizanja ekološke svijesti. Takođe se treba fokusirati na obezbjeđenje edukacije i treninga zaposlenih, naročito u pripremi aplikacija za (su)finansiranje projekata.

g) Uspostava novih i praćenje postojećih poslovnih zona na teritoriji Grada

Grad Visoko ima odlične predispozicije za ekonomski razvoj s obzirom na geografski položaj, stepen razvijenosti poduzetničkog sektora, blizinu strateških putnih komunikacija, inicijativu privatnog sektora i spremnost Grada Visoko da razvije pravne, institucionalne i sve druge potrebne okvire za uspješnu saradnju javnog i privatnog sektora i stvaranje ambijenta za razvoj privrede na području grada Visoko i regije kao cjeline. U gradu Visoko locirane su poslovne (industrijske) zone različitih namjena koje su proizvodno-trgovačkog karaktera. S obzirom na privrednu strukturu grada Visoko, gdje dominiraju mala i srednja preduzeća (SMEs), ona su dominantna i u poslovnim zonama. To su proizvodna, trgovačka i uslužna preduzeća. Poslovne zone u gradu Visoko su: Ozrakovići, Čekrekčije, Kula Banjer i Topuzovo polje.
Općinsko Vijeće je 2003. godine donijelo Odluku o pristupanju izmjene sadržaja i namjene dijela prostora Urbanističkog plana grada Visokog iz namjene stanovanja u radnu zonu. Time su prvi put stvoreni uvjeti za formiranje industrijske zone Ozrakovići u Arnautovičkom polju.
Poslovna zona Arnautovići-Ozrakovići je locirana na ulazu u Visoko i omeđena je sa zapadne strane pristupnom saobraćajnicom za autocestu A1, sa južne strane rijekom Bosnom, sa sjeverne strane autocestom A1 i industrijskom saobraćajnicom-zaobilaznicom lokalnog karaktera, te sa istočne strane postojećom radnom zonom Ozrakovići (Vispak, Velepromet itd.). Ukupna površina ovog prostora je 27,22 ha. Na ovom lokalitetu parcele su dosta usitnjene i prema slobodnoj procjeni ima ih oko 250. Sve parcele su u privatnom vlasništvu, s tim da na svim parcelama Grad ima pravo raspolaganja pošto se lokalitet nalazi u obuhvatu urbanističkog plana grada, tako da Grad ima prvenstveno pravo kupnje. Uz pristupnu saobraćajnicu prema autocesti A1 izgrađeno je devet objekata, pored postojeće radne zone sedam objekata i uz novu saobraćajnicu prema naselju Ozrakovići četiri objekta. Izgrađeni objekti su proizvodno - uslužnog karaktera i svojim radom ne utiču negativno na čovjekovu okolinu. Kada se radi o građevinskim objektima u poslovnoj zoni dozvoljena spratnost je prizemlje plus jedan sprat. Uz slobodnu zonu u Ozrakovićima nalazi se Carinska ispostava Visoko, čime je olakšan uvoz - izvoz robe, te u sklopu Carinske ispostave nalazi se deset špediterskih preduzeća što predstavlja: Stvaranje povoljnih preduvjeta za privredni razvoj; Otvaranje novih kompanija na području grada; Ulazak svježeg kapitala u grad i Povećavanje broja zaposlenih.

	PRIVREDNI SUBJEKTI	**VRSTA**	**ZAPOSLENI**
1	USLUŽNO DRUŠTVO "AJDIN-GROUP" D.O.O. VISOKO		4
2	Trgovacko uslužno društvo "AJDIN-TRADE" d.o.o. Visoko		19
3	DRUŠTVO ZA DIZAJN, PROIZVODNJU, PROMET I USLUGE "ALIM" D.O.O. VISOKO		8
4	Društvo za proizvodnju, trgovinu i usluge "AUTOMATIC SERVIS" d.o.o. Visoko		49
5	Industrija mesa "GASTROAS" d.o.o. Visoko		0
6	Industrija mesa "SEMIC" d.o.o. Visoko		134
7	DRUŠTVO ZA TRANSPORT,TRGOVINU I USLUGE "MEGA-TRANS",D.O.O.VISOKO		48

8	Proizvodno prometno društvo "NERZZ BEŠLAGIC" Visoko d.o.o.		29
9	Društvo za proizvodnju, trgovinu i usluge "PREMIUM GROUP" d.o.o. Visoko		5
10	Društvo za proizvodnju, unutrašnju i vanjsku trgovinu " R-PRODUKT" d.o.o. VISOKO		12
11	"VISPAK" dionicko društvo za prehrambenu industriju Visoko	Prerada čaja i kave	115
12	Privatna zdravstvena ustanova "EUROFARM-CENTAR POLIKLINIKA" Sarajevo, Podružnica Visoko		5
13	"EURO INSPEKT" Društvo za kontrolu roba, tehnicka ispitivanja i analize d.o.o. Sarajevo - Podružnica Visoko		0
14	"ALBEX GROUPE" EXPORT-INPORT INTERNATIONALE SPEDITION D.O.O. VISOKO		3
15	"AL-STEEL" d.o.o. Visoko-Poslovna jedinica br.1-maloprodaja Visoko		0
16	"MPA GROUPE" d.o.o. Visoko		0
17	Društvo za proizvodnju, promet i usluge "M & L COMPANY" d.o.o. Visoko		2
18	Proizvodnja, promet i usluge "ALMA-RAS" d.o.o. Olovo-Podružnica "PIRAMIDA" Visoko		486

Djelatnosti koje su dozvoljene u poslovnoj zoni Ozrakovići su one koje svojim radom ne utiču na čovjekovu okolinu, kao što su: trgovina, proizvodnja, prerada, uslužne djelatnosti. Uglavnom su to preduzeća (mala i srednja).

3. Vizija razvoja i strateški ciljevi

Vizija oslikava težnju da Grada Visoko postane prepoznat kao sredina čvrsto opredijeljena u razvojnim procesima na lokalnom nivou u Bosni i Hercegovini, nastojeći u konačnici unaprijediti životni standard i kvalitet života svi koji žive na području Grada Visoko. Ovo prevashodno znači da će do 2027. godine Grad Visoko biti prepoznat kao sredina orjentisana na poboljšavanje poslovnog okruženja, privlačenje investicija, podizanje kvaliteta života stanovnika i povećanje energetske efikasnosti.

Grad Visoko - zajednica sa bogatim kulturno historijskim naslijeđem, atratikvna turistička destinacija, ugodnog i sigurnog života njenih stanovnika i novih generacija, koji omogućava učešće svojih stanovnika u svim aspektima života, osigurava ekonomsku i društvenu atraktivnost, razvoj i kvalitet života, ali i svih onih koji u njemu borave, investiraju i stvaraju, uz efikasnu gradsku upravu koja slijedi principe poslovne izvrsnosti.

Na temelju ranije opisanih strateških fokusa i vizije razvoja Grada Visoko, definirana su tri strateška cilja (pogledati tabelu ispod) koji predstavljaju glavne pravce dostizanja vizije i izražavaju krajnje rezultate na temelju ranije opisanih strateških fokusa i vizije razvoja Grada Visoko i predstavljaju glavne pravce dostizanja vizije i izražavaju krajnje rezultate koje namjeravamo postići do kraja planiranog perioda 2023.- 2027.godine. Stepen realizacije definisanih strateških ciljeva će se pratiti kroz nekoliko ključnih indikatora/pokazatelja uticaja, na osnovu kojih će se moći ocijeniti stepen promjena u četverogodišnjem planskom razdoblju obuhvaćenom ovom strategijom.

Tabela 4.1. Strateški ciljevi i indikatori uticaja

Strateški cilj	Pokazatelj uticaja	Izvor	Početna vrijednost 2022	Ciljana vrijednost 2027.
	Broj zaposlenih	FZZPR Biro – ured Visoko	11 294	14 000

1.Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa	Broj privrednih subjekata na području Grada Visoko	Registar Sud Zenica	667	800
	Broj fizičkih lica koji obavljaju privrednu djelatnost na području Grada Visoko	Registar djelatnosti pri nadležnoj službi	2113	2500
	Broj gostiju	FZS BIH	714	2000
	Broj noćenja	FZS BiH	2519	6000
	Broj hotela		3	7
2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko	Povećan stepen rekonstrukcije postojeće i izgradnje nove cestovne mreže za 10% na godišnjem nivou	Godišnji izvještaji o radu nadležne Službe	10 km/god	44 km
	Povećan stepen izgradnje kanalizacione mreže za 10% na godišnjem nivou	Godišnji izvještaji o radu nadležne Službe	3 km/god	16,5 km
	Nastaviti proširenje vodosnadbijevanja	JKP Visoko	21.000 korisnika	25.000 korisnika
	Povećana ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora za 20%, te javnu rasvjetu	Budžet i Godišnji izvještaji o radu nadležne Službe	100.000 KM stambeni sektor/god 100.000 KM javni sektor/god	120.000 KM/god stambeni i 120.000 KM/god javni sektor.
3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja	Broj korisnika stipendije	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	642	700
	Broj korisnika pomoći za školovanje	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	151	151
	Broj korisnika subvencije za prevoz	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	716	800
	Broj izvršenih preventivnih pregleda	Izvještaj Udruženja “Nismo same”	0	500
	Broj korisnika za nabavku senzora	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	8	8
	Izgrađen novi objekat hitne pomoći	JU Dom zdravlja Visoko	0	1
	Broj korisnika socijalnih pomoći	JU Centar za socijalni rad Visoko	210	300
	Broj korisnika (djeca sa hroničnim oboljenjima)	JU Centar za socijalni rad Visoko	0	200
	Broj potpomognutih za vantjelesnu oplodnju	JU Centar za socijalni rad Visoko	28	40

	Broj korisnika (majke i bebe)	JU Centar za socijalni rad Visoko	359	500
	Broj podržanih sportskih klubova i sportskih aktivnosti	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	37	50
	Broj podržanih projekata iz oblasti kulture	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti	6	16

*FZZPR–Federalni zavod za programiranje razvoja, Biro – ured Visoko
**RPG – Registar poljoprivrednih gazdinstava
***FZS–Federalni zavod za statistiku BiH
**** JKP Visoko
***** Budžet i Godišnji izvještaji o radu nadležne Službe

4. Prioriteti i mjere za ostvarenje strateških ciljeva

Za ostvarenje strateškog cilja preduslov je da se razumiju najznačajniji faktori na koje treba djelovati kako bi se pokrenule socio-ekonomske promjene u željenom pravcu. Prioriteti predstavljaju ključna polja i smjerove djelovanja za ostvarenje vizije i strateških ciljeva i kao takvi imaju najveći uticaj na razvoj, odnosno ostvarenje strateških indikatora. Prioriteti svoju osnovanost pronalaze u utvrđenim rezultatima strateške platforme i grupisani su prema strateškim ciljevima (pogledati tabelu ispod)

Tabela: 5.1. "Pregled prioriteta i mjera po strateškim ciljevima"

Strateški cilj 1. Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog nasljeđa
Prioritet 1.1. Poboljšati lokalno poslovno okruženje i sistem zapošljavanja na poručju grada
Prioritet 1.2. Poboljšati efikasnost i održivost u poslovanju malih i srednjih preduzeća
Prioritet 1.3. Poboljšati razvoj poljoprivrede i ruralnih područja
Prioritet 1.4. Očuvati kulturno-historijsko nasljeđe
Prioritet 1.5. Osigurati novčanu podršku iz budžeta Grada Visoko za razvoj turističke infrastrukture
Prioritet 1.6. Promovisati lokalne turističke lokacije i specifične gastronomske ponude/promotivne kampanje
Prioritet 1.7. Uspostaviti funkcionalan turistički ured
Strateški cilj 2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko
Prioritet 2.1. Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu
Prioritet 2.2. Proširiti sistem vodosnabdijevanja na području Grada
Prioritet 2.3. Povećati ulaganja u energijsku efikasnost javnog, stambenog sektora i javne rasvjere
Strateški cilj 3.Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja
Prioritet 3.1. Podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz stipendiranje i volontiranje
Prioritet 3.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana
Prioritet 3.3.Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja
Prioritet 3.4. Unaprijediti sportsko-kulturni život kroz jačanje NVO-a

U cilju operacionalizacije tri strateška cilja, definirano je ukupno četrnaest prioriteta, na način da će 7 prioriteta doprinijeti ostvarenju prvog strateškog cilja, 3 prioriteta ostvarenju drugog strateškog cilja i 4 prioriteta ostvarenju trećeg strateškog cilja.

5. Pregled prioriteta i mjera za strateške ciljeve 1.,2., i 3.

Tabela 5.1.1.“**Unaprijediti poslovno okruženje, sapromocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa”**

PRIORITETI	MJERA
1.1. Poboljšati lokalno poslovno okruženje	1.1.1. Podrška razvoju poduzetničke infrastrukture 1.1.2. Stabilizacija poslovanja privrednih subjekata usljed inflacije zbog globalnih dešavanja putem finansijske podrške poduzetništva 1.1.3. Aktivna promocija poduzetništva
1.2. Poboljšati efikasnost i održivost u poslovanju malih i srednjih preduzeća	1.2.1. Provedba aktivne politike samozapošljavanja i zapošljavanjai trenda rasta zaposlenja u saradnji sa višim nivoima vlasti
1.3. Poboljšati razvoj poljoprivrede i ruralnih područja	1.3.1. Podrška razvoju održive poljoprivredne proizvodnje i ruralnog razvoja
1.4. Očuvati kulturno-historijsko naslijeđe	1.4.1. Kreiranjem raznovrsnih turističkih ponuda, doprinjeti jačem razvoju turizma na području Grada Visoko
1.5. Osigurati novčanu podršku iz budžeta Grada Visoko za razvoj turističke infrastrukture	1.5.1. Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta tuirističke ponude - Projekti javne i druge infrastrukture - uređenje planinarskih kuća, planinarskih domova i lovačkih kuća na području grada Visoko 1.5.2. Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude - uređenje planinarskih staza i tematskih parkova, a cilj je da se poveća ulaganje u podršku oživljavanja trgovinske i uslužne djelatnosti, razvoja hotelijeskog i ugostiteljskog sektora turizmu.
1.6. Promovisati lokalne turističke lokacije i specifične gastronomske ponude/promotivne kampanje	1.6.1. Promovisati lokalne turističke lokacije i dobro poznate visočke gastronomske delicije i suvenire (visočko suho meso, moštranska paprika, srhinjska jagoda), produkti kožarsko - krznarske galanterije i razvoj gastro i ruralnog turizma i dr. 1.6.2. Unaprjeđenje kulturno-historijskog naslijeđa, podrškom razvoju NVO za obogaćivanje kulturnih sadržaja i unaprjeđenje turističke ponude i starih zanata
1.7. Uspostaviti funkcionalan turistički ured	1.7.1. Turizam je “osjetljiva“ djelatnost koja zahtjeva kontinuirano ulaganje u obogaćivanje turističke ponude i praćenje turističkih tokova

***Prioritet 1.1.Poboljšati lokalno poslovno okruženje*;**
Mjera: 1.1.1. Podrška razvoju poduzetničke infrastrukture

Grad Visoko ima prepoznatljiv imidž u poduzetničkoj tradiciji i iskustvu u različitim privrednim granama, posebno u sektoru prehrambene industrije, zanatstva, sa dugom tradicijom očuvanja starih zanata i preduzetničkih tradicija, sa velikim brojem malih i srednjih preduzeća i obrta.U toku 2022. godine, Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj realizovala je 180.000,00 KM za podršku biznisu, privrednicima i obrtnicima u sljedećim oblastima:
- primarne poljoprivredne proizvodnje kao osnovno zanimanje i privrednim društvima čija je pretežna djelatnost poljoprivredna proizvodnja.
-**“**Biznis plus 2022.”
-Podrška fizičkim licima - vlasnicima privrednih djelatnosti (obrt, ugostiteljstvo,trgovina) - osobama sa invaliditetom od 70% do 100% koji su registrovani kao osnovno zanimanje.
- Podrška fizičkim licima - vlasnicima tradicionalnih obrta iz oblasti proizvodnje hrane registrovanim do 31.12.2021. godine kao osnovno zanimanje.
-Podrška fizičkim licima do 35 godina života koja su registrovala privrednu djelatnost/obrt, srodne djelatnosti, ugostiteljstvo, trgovina/ kao osnovno zanimanje u periodu od 01.01.2022. godine do 31.03.2022. godine.
-Saradnja na projektima udruženja privrednika, promocija poduzetništva i obrta i učešće na sajmovima.
Mjera: 1.1.2. Stabilizacija poslovanja privrednih subjekata usljed inflacije zbog globalnih dešavanja putem finansijske podrške poduzetništva

Fokus obuhvata stabilizaciju poslovanja privrednih subjekata usljed inflacije zbog globalnih dešavanja, teje jedan od značajnih faktora daljeg razvoja privrede na području Grada Visoko. S tim u vezi fokus podrške u oblasti razvoja privrede biti će na unapređenju poslovnog okruženja te olakšanju pristupa finansijskim sredstvima za privredne subjekte i obrtnike kako bi se uspješno nosili sa izazovima očuvanja, rasta i razvoja poslovnih poduhvata, ali i izazovima koje nosi globalizacija i sve konkurentnije okruženje, pri čemu podrška namijenjena digitalizaciji i unapređenju inovativnosti dobiva na posebnom značaju. Konkurentan i efikasan industrijski sektor ovisi o sposobnosti industrije da se neprekidno prilagođava i reagira na promjene koje se događaju oko nje. S ciljem stabilizacije privrede Grada usljed posljedica inflacije, potrebno je kreirati ambijent u kojima će se očuvati postojeća preduzeća, te potpomoći njihov rast i razvoj kroz finansijsku pomoć sa fokusom na obrte. Potrebno je kontinuirano motivisati i podržavati nove poduzetnike za ulazak u ranu poduzetničku aktivnost, te osigurati obuke za jačanje upravljačkih kapaciteta poduzetnika i obrtnika.

Mjera: 1.1.3. Aktivna promocija poduzetništva

Aktivno se radi na davanju podrške poduzetništva, radi održavanja manifestacije Visočkog ljeta, izložbeno-prodajnog sajma „Jesen u Visokom, sajam organske proizvodnje i promocija Visočkih poljoprivrednih proizvoda.

Prioritet 1.2. "Poboljšati efikasnost i održivost u poslovanju malih i srednjih preduzeća"
Mjera 1.2.1. Provedba aktivne politike samozapošljavanja i zapošljavanja i trenda rasta zaposlenja u saradnji sa višim nivoima vlasti

Provedbom aktivne politike samozapošljavanja i zapošljavanja stvoriti će se uslovi za uključivanje na tržište rada nezaposlenih osoba, poticati dinamika tržišta rada kao i poslovnog sektora te stvarati poticajno okruženje za poslodavce u osiguranju kvalitetnih kadrova koji će biti u funkciji unapređenja njihove konkurentnosti. Kao i ranijih godina, Federalni zavod za zapošljavanje je, u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja, raspisao Javni poziv za sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja u 2022. godini. Po Javnom pozivu za sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja u 2022. godini na području Grada Visoko zaposleno je 267 osoba, od čega 148 žena i 119 muškaraca. Na program sufinasiranja zapošljavanja, koji je obuhvatao 10 mjera, uspješno je apliciralo 102 poslodavaca. Zaposleno je 185 osoba, od čega 108 žena i 77 muškarca.
Po ovom konkretnom pitanju lokalna zajednica teško da može učiniti značajnije iskorake bez inicijative, pomoći i podrške viših nivoa vlasti, stoga se i prijedlozi za poboljšanje stanja u oblasti rada i zapošljavanja kreću u prilično uskim okvirima mogućnosti lokalne zajednice. Međutim, ono što našu lokalnu zajednicu izdvaja od drugih jeste orjentiranost stanovništva na poljoprivredu, obrtničke i druge djelatnosti i male biznise u čemu se vidi potencijal u koji Gradska uprava može ulagati na razne načine i na taj način mijenjati sliku lokalnog tržišta rada. U narednom strateškom periodu nastoji se raditi na jačanju lokalnih partnerstava za zapošljavanje, poduzetništva žena i mladih, povećanju poslovne aktivnosti i podržavanju trenda rasta zaposlenja.

Prioritet 1.3."Poboljšati razvoj poljoprivrede i ruralnih područja"
Mjera 1.3.1. Podrška razvoju održive poljoprivredne proizvodnje i ruralnog razvoja

Treći prioritet ogleda se u sektoru poljoprivrede sa ciljem povećanja broja poljoprivrednih gazdinstva, s posebnim osvrtom na plasteničku proizvodnju, te podržan razvoj prerađivačkih kapaciteta za proizvodnju zdrave hrane.Grad Visoko posjeduje plodno zemljište izuzetno pogodno za razvoj poljoprivredne proizvodnje. Osnažiti podršku poljoprivrednim proizvođačima na području grada Visoko i izgraditi kapacitet za održivi razvoj ruralnih područja kroz stvaranje lanaca vrijednosti i ekonomski održivu poljoprivrednu proizvodnju.

Prioritet 1.4. "Očuvati kulturno-historijsko nasljeđe"
Mjera 1.4.1. Kreiranjem raznovrsnih turističkih ponuda, doprinjeti jačem razvoju turizma na području Grada Visoko

Bogato kulturno historijsko nasljeđe, predstavlja osnovu rasta turizma na području Grada Visoko, kao i otkriće Bosnakih piramida na teritoriji Grada Visoko, što je posebno uticalo na povećanje broja turista u posljednjim godinama.Budući razvoj turizma bi se, uz adekvatnu valorizaciju postojećih resursa, trebao

djelimično oslanjati na umrežavanje domaćih ponuđača i turističkih aktera sa ciljem stvaranja zaokružene ponude. Kroz proces zaštite i uređenja, kulturno naslijeđe treba prilagoditi potrebama savremenog čovjeka, te isto na najbolji način valorizovati i zaštiti. Kulturno-historijsko naslijeđe ima posebno mjesto u razvoju turističke privrede u ruralnom dijelu grada, a samim tim na značaju dobija i ekonomsko osnaživanje ruralnih sredina.Cilj prioriteta je da se kroz kreiranje raznovrsnih turističkih ponuda, razvoj turističke infrastrukture, promociju Grada Visoko kao poželjne turističke destinacije kako radi bogatog kulturno-historijskog naslijeđa tako i Bosnaskih piramida smještenih upravo na teritoriji Visokog i principa održivog turizma doprinese jačem razvoju turizma na području Grada Visoko.

Prioritet 1.5.“Osigurati novčanu podršku iz budžeta Grada Visoko za razvoj turističke infrastrukture”
Mjera 1.5.1. Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta tuirstičke ponude- Projekti javne i druge infrastrukture - uređenje planinarskih kuća, planinarskih domova i lovačkih kuća na području grada Visoko

U 2022. godini program utroška sredstava za podršku turizmu 135.000,00 KM i obuhvatao je podršku muzejskoj djelatnosti; sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude na području Grada Visoko koji imaju namjenu očuvanje, konzerviranje, obnavljanje i promociju kulturno-historijskog naslijeđa na području grada Visoko.

Mjera 1.5.2. Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta tuirističke ponude
Projekti javne i druge infrastrukture - uređenje planinarskih kuća, planinarskih domova i lovačkih kuća na području grada Visoko; sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude - uređenje planinarskih staza i tematskih parkova, a cilj je da se poveća ulaganje u podršku turizmu.
Fokus je na oživljavanja trgovinske i uslužne djelatnosti, razvoja hotelijeskog i ugostiteljskog sektora, što će imati za utjeca na zaposlenost lokalnog stanovništva. Ovo će imati za posljedicu da se lokalno stanovništvo sve više uključuje u turističke tokove, kroz osnivanje obrta, malih biznisa, odnosno samozapošljavanja i zapošljavanja.

Prioritet 1.6.“Promovisati lokalne turističke lokacije i specifične gastronomske ponude/promotivne kampanje”
Mjera 1.6.1. Promovisati lokalne turističke lokacije i dobro poznate visočke gastronomske delicije i suveniri (visočko suho meso, moštranska paprika, srhinjska jagoda), produkti kožarsko - krznarske galanterije i razvoj gastro i ruralnog turizma i dr.

Promovisati lokalne turističke lokacije, budući da se kao aduti turističke ponude izdvajaju: povoljan geografski i prometni položaj (središnji dio BiH, Sarajevsko-zenička kotlina, uz transportni koridor Vc); postojanje sakralnih hramova različitih konfesija u gradskom jezgru, koji arhitekturom i naslijeđem koje posjeduju i čuvaju predstavljaju izuzetne atrakcije za razvoj kulturnog i vjerskog turizma; Visoko je čaršija sa devet džamija u gradskom području, što je za ljubitelje Orijenta i islamske arhitekture pravi užitak; Zavičajni muzej “Visoko“ (bogate muzejske zbirke i ostali eksponati tradicionalnih visočkih zanata); Bijela/Šerefudinova džamija - istinski dragulj Visokog i BiH, dobitnica mnogih prestižnih nagrada za arhitekturu i umjetosti; nacionalni spomenici; arheološki i historijski lokaliteti (posebno srednjovjekovni); izletišta, parkovi i sl. Takođe potrebno se fokusirati i na dobro poznate visočke gastronomske delicije i suvenire (visočko suho meso, moštranska paprika, srhinjska jagoda), produkti kožarsko - krznarske galanterije i razvoj gastro i ruralnog turizma i dr. Od 2021. godine radi se na podršci sufinansiranja projekata od značaja za razvoj turizma.***”Digitalni marketing turističkih destinacija”***, program utroška sredstava 30.000,00 KM.

Mjera 1.6.2. Unaprjeđenje kulturno-historijskog naslijeđa, podrškom razvoju NVO za obogaćivanje kulturnih sadržaja i unaprjeđenje turističke ponude i starih zanata

Realizacija prioriteta moguće je ostarivati unaprjeđenjem kulturno-historijskog naslijeđa, podrškom razvoju NVO za obogaćivanje kulturnih sadržaja i unaprjeđenje turističke ponude i starih zanata, što bi moglo dovesti do povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma kao i povećanju broja dolazaka turista na području Grada. Korištenjem dostupnih promotivnih alata i promocijom Grada Visoko kao turističkog brenda doprinijet će se kvalitetnijoj, boljoj promociji turizma na području Grada.

Prioritet 1.7. ***"Uspostaviti funkcionalan turistički ured"***
Mjera 1.7.1. Turizam je "osjetljiva" djelatnost koja zahtjeva kontinuirano ulaganje u obogaćivanje turističke ponude i praćenje turističkih tokova koji će biti objedinjeni kroz rad jednog administrativnog turističkog reprezentativnog turističkog ureda pri GU Visoko.

Turizam je "osjetljiva" djelatnost koja zahtjeva kontinuirano ulaganje u obogaćivanje turističke ponude i praćenje turističkih tokova, a sve to zahtjeva značajna novčna ulaganja. Činjenica je da Visoko ima veoma bogatu turističku ponudu za sve vrste turista, odličnu predispoziciju za intenzivniji turistički razvoj. Međutim, da bi neki objekat, spomenik, lokacija, atrakcija zaživili i bili predmet interesovanja turista, potrebno ih je dovesti krajnjoj namjeni, što podrazumijeva turističku valorizaciju, ulaganje u turističku infra i supra strukturu, obogaćivanje turističkog sadržaja, promotivne aktivnosti, osposobljavanje ljudskih resursa i ostalih aktivnosti koje bi se trebale koordinisati i planski rješavati, tako da bi jedan od prioriteta bio i otvaranje adekvatnog turističkog ureda koji bi mogao pratiti dobar dio navedenih sadržaja.

Tabela 5.1.2. **Cilj: "Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko"**

PRIORITETI	M J E R A
2.1. Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu	2.1.1. Primjena sistemskog pristupa na način da se prvo izradi Evidencija cesta u skladu sa preuzetim obavezama iz Zakona o cestama FBiH, te nakon toga Strategija razvoja cesta 2.1.2. Sanacija i rekonstrukcija postojećih cesta na području grada 2.1.3. Izgradnja novih cesta i mostova na području grada 2.1.4. Izgradnja kanalizacione mreže i obaloutvrda na području grada
2.2. Proširiti sistem vodosnadbjevanja na području grada	2.2.1. Pristupanje izvršenju preuzetih obaveza po potpisanim ugovorima za proširenje vodosnabdijevanja na području grada Visoko
2.3. Povećanje ulaganja u energijsku efikasnost javnog, stambenog sektora i javne rasvjere	2.3.1. Provođenje Akcionog plan održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (Sustainable Energy and Climate Action Plan – SECAP) 2.3.2. Provođenje Operativnog priručnika za uspostavu mehanizma - Model sufinansiranja mjera poboljšanja energetske efikasnosti u stambenom sektoru grada Visoko 2.3.3. Izrada energetskih audita za javni sektor i provođenje mjera energetske efikasnosti u javnom sektoru 2.3.4. Sufinansiranje projekata povećanja energetske efikasnosti stambenog sektora - individualno stanovanje 2.3.5. Zamjena postojeće rasvjete novom LED rasvjetom i proširenje jasvne rasvjete

Prioritet 2.1. Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu
Mjera 2.1.1.Primjena sistemskog pristupa na način da se prvo izradi Evidencija cesta u skladu sa preuzetim obavezama iz Zakona o cestama FBiH, te nakon toga Strategija razvoja cesta

Na području grada Visoko razgranata je mreža lokalnih i nerazvrstanih cesta u dužini preko 300 km. Naslijeđena prostorna razuđenost mreže putne infrastrukture koju prati i ostala infrastruktura – javna rasvjeta, vodovod, kanalizacija i ostalo, kao posljedica geomorfoloških karakteristika terena na području grada, posebno ruralnog dijela, znatno povećava troškove održavanja infrastrukture na području cijelog grada, te predstavlja pravi finansijski izazov, ali i imperativ u narednom strateško-planskom periodu. Posvećenost sistemskom pristupu ogleda se u tome da smo u 2023. godini proveli postupak i ugovorili uslugu izrade Evidencije cesta, u skladu sa preuzetim obavezama iz Zakona o cestama FBiH, te će se nakon izrade Evidencije cesta pristupiti izradi Strategije razvoja cesta.

Mjera 2.1.2. Sanacija i rekonstrukcija postojećih cesta na području grada
Ova mjera ima za cilj poboljšanje kvaliteta postojećih puteva kroz sanaciju i rekonstrukciju, sa fokusom na povećanje sigurnosti saobraćaja, produženje vijeka trajanja infrastrukture i olakšavanje saobraćajne mobilnosti građana.
Mjera 2.1.3. Izgradnja novih cesta i mostova na području grada

Ova mjera ima za cilj proaktivno pristupiti rastućim urbanim potrebama kroz izgradnju novih puteva i mostova. Fokusiraće se na promociju ekoloških rješenja, poboljšanje saobraćajnih veza između različitih dijelova grada i podsticanje održivog urbanog razvoja kroz infrastrukturne inovacije u skladu sa važećom planskom dokumentacijom.

Mjera 2.1.4. Izgradnja kanalizacione mreže i obaloutvrda na području grada
Cilj ove mjere je unapređenje kanalizacione infrastrukture grada kroz izgradnju moderne kanalizacione mreže, te zaštita voda i od voda izgradnjom planiranih obaloutvrda. Očekuje se da će smanjiti zagađenje vode, povećati higijenske standarde i stvoriti temelj za održiv i zdrav urbani život.

Prioritet 2.2. Proširiti sistem vodosnadbjevanja na području grada
Mjera 2.2.1. Pristupanje izvršenju preuzetih obaveza po potpisanim ugovorima za proširenje vodosnabdijevanja na području grada Visoko
U pogledu proširenja vodosnabdijevanjanana području grada Visoko, u narednom periodu će fokus biti na potezu Vratnice, Srhinja i Poriječana, u skladu sa preuzetim obavezama i potpisanim ugovorima čija realizacija predstoji, a glavni nosilac aktivnosti je JKP "Visoko" d.o.o. Visoko.

Prioritet 2.3. ***Povećanje ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora, s ciljem smanjenja energetskog siromaštva i smanjenja štetnih emisija u zrak, u narednom period bazirat će se na dosad usvojenim dokumentima i procedurama***
Mjera 2.3.1.Provođenje Akcionog plana održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (Sustainable Energy and Climate Action Plan – SECAP)

- Akcioni plan održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (Sustainable Energy and Climate Action Plan – SECAP) je strateški dokument postavlja temelje za mjere koje je potrebno poduzeti kako bismo ublažili i prilagodili se klimatskim promjenama, s ciljem smanjenja emisija stakleničkih gasova za 40% do 2030.godine

Mjera 2.3.2. Provođenje Operativnog priručnika za uspostavu mehanizma - Model sufinansiranja mjera poboljšanja energetske efikasnosti u stambenom sektoru grada Visoko

- Operativni priručnik za uspostavu mehanizma - Model sufinansiranja mjera poboljšanja energetske efikasnosti u stambenom sektoru grada Visoko ima za cilj stvoriti povoljne okvire za investicije u energijsku efikasnost, kako u javnom, tako i u stambenom sektoru, uključujući kolektivno i individualno stanovanje.

Mjera 2.3.3. Izrada energetskih audita za javni sektor i provođenje mjera energetske efikasnosti u javnom sektoru
Ova mjera ima za cilj povećanje energetske efikasnosti javnih zgrada kroz kreiranje energetskih pregleda i provođenje mjera koje će rezultirati smanjenjem potrošnje energije, troškova i emisije gasova staklene bašte, čime se doprinosi održivosti i ekološkoj odgovornosti u javnom sektoru.

Mjera 2.3.4. Sufinansiranje projekata povećanja energetske efikasnosti stambenog sektora – individualno stanovanje
Cilj ove mjere je da se kroz finansijsku podršku podstakne građane da implementiraju mjere poboljšanja energetske efikasnostiu svojim objektima. Očekuje se povećanje energetske efikasnost stambenih zgrada, smanjenje troškove energije za građane i doprinos održivom urbanom razvoju.

Mjera 2.3.5. Zamjena postojeće rasvjete novom LED rasvjetom i proširenje jasvne rasvjete

Ova mjera ima za cilj poboljšanje energetske efikasnosti javne rasvjete zamjenom postojećih svjetiljki LED tehnologijomi smanjenje ukupne potrošnje energije. Proširenje javne rasvjete doprinijet će većoj sigurnosti građana i poboljšati estetiku urbanih prostora.

5.3. Tabela: "Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja"

PRIORITETI	MJERA
3.1. Podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz stipendiranje i volontiranje	3.1.1. Planiranje Budžetskih sredstava za finansiranje/sufinansiranje (stipendije, jednokratne pomoći za školovanje i prevoz)
3.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana	3.2.1. Preventivni pregled žena iznad 18. godina 3.2.2. Podrška oboljelim od dijabetesa, mladi (18- 26 godina), za nabavku senzora 3.2.3. Podrška radu JU Dom zdravlja i unapređenje usluga hitne medicinske pomoći - izgradnja zgrade hitne pomoći.
3.3. Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja	3.3.1. Socijalna zaštita (stalna i povremena) 3.3.2. Podrška za djecu sa hroničnim oboljenjima i poteškoćama u razvoju 3.3.3. Sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje 3.3.4. Jednokratni poklon za majke i novorođene bebe
3.4. Unaprijediti sportsko-kulturni život kroz jačanje NVO	3.4.1. Podrška za sportske aktivnosti i takmičenja

Prioritet 3.1.Podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz stipendiranje i volontiranje
Mjera 3.1.1. Planiranje Budžetskih sredstava pozicije za finansiranje/sufinansiranje

U Budžetu Grada Visoko za 2023. godinu kao podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz volontiranje i stipendranje planirana su sljedeća sredstva:

1. Stipendije Ministarstva za obrazovanje, nauku, kultru i sport u iznosu od 125.000,00 KM,
2. Stipendije Ministarstva za boračka pitanja ZDK u iznosu od 153.000,00 KM,
3. Stipendije za studente iz Budžeta Grada Visoko u iznosu od 45.000,00 KM,
4. Stipendije za nadarene učenike osnovnih i srednjih škola u iznosu od 31.900,00 KM
5. Jednokratna pomoć za školovanje u iznosu od 18.100,00 KM
6. Transfer za vannastavne aktivnosti u iznosu od 15.000,00 KM,
7. Subvencioniranje prevoza za učenike i studente od 99.500 KM

Prioritet 3.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana
Mjera 3.2.1.Preventivni pregled žena iznad 18. godina

Usljed povećanog broja oboljelih žena od karcinoma, potrebno je pristupiti preventivnim pregledima žena u cilju ranog otkrivanja bolesti i uspješnog liječenja iznad 18. godina.

Mjera 3.2.2. Podrška oboljelim od dijabetesa, mladi (18- 26 godina), za nabavku senzora
Pravo na zdravstveno osiguranje također ostvaruju učenici odnosno student koji nisu osigurani po drugom osnovu, kao i učenici odnosno student koji vrše praktičan rad u vezi sa nastavom. U svim ovim slučajevima osiguranja, uplate vrši kantonalni organ uprave, a u skladu sa Uputstvom o načinu priznavanja prava na zdravstveno osiguranje i ostvarivanje osnovne zdravstvene zaštite učenika i studenata koji nisu zdravstveno osigurani po drugom osnovu, broj: 10-02-3840/11od10.2.2011. godine («Službenenovine ZE-DO Kantona», broj 3/11). Takođe u Budžetu su predviđena sredstva za nabavku senzora za mjerenje šećera u krvi (mladi od 18-26 godina) u iznosu od 15.000,00 KM, u cilju zaštite i unapređenja zdravlja ljudi, mladih ljudi oboljelih od odijabetesa, te se u vezi sa tim pruža podrška za nabavku senzora za mjerenje šećera u krvi čime će se olakšati kontrola bolesti i poboljšati kvalitet života oboljelih lica.

Mjera 3.2.3. Podrška radu JU Dom zdravlja i unapređenje usluga hitne medicinske pomoći - izgradnja zgrade hitne pomoći.

Oblast zdravstva je bitna za grad i u toj oblasti grad će se fokusirati na doprinos razvoju infrastrukture, tako da je 2023. godine Gradsko vijeće usvojilo odluku kojom je definisano da će udruženjem javno-privatnog sektora, tačnije Gradske uprave i visočkih privrednika zgrada Hitne službe biti ponovo izgrađena.Zdravstvene usluge na području Grada pruža Dom zdravlja Visoko. Dom zdravlja u Visokom je izgrađen 1953.godine. Primarna zdravstvena zaštita rješava se u sklopu opće prakse u Domu zdravlja (za one koji nisu registrirani za projekat porodične medicine) i preko porodične medicine i to za kategorije stanovništva od 6-99 godina. U nekim mjesnim zajednicama na području Grada postoje ambulante porodične medicine (MZ Gračanica, MZ Moštre, MZ Poriječani, MZ Buci). Domu zdravlja Visoko je obezbjeđen 2021. godine novi RTG aparat u koji je uloženo cca 300.000,00 KM. U cilju zaštite zdravlja građana i unapređenja pružanja zdravstvenih usluga građanima potrebno je pristupiti izgradnji nove zgrade hitne medicinske pomoći, u cilju postuzanja zadovoljstva korisnika usluga i samih uposlenika.

Prioritet 3.3.Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja

Mjera 3.3.1. Socijalna zaštita (stalna i povremena)

Socijalna zaštita je dio zajedničke nadležnosti Federacije BiH i Kantona, tako da i dio stanovništva na području grada, u skladu sa normativnim okvirom, ostvaruje socijalnu zaštitu i novčana primanja. Polazeći od činjenice da pomenuti sistem socijalne zaštite ima nedostataka, potrebno je da grad svoj fokus u ovom dijelu usmjeri za obezbjeđivanje dodatne podrške. Dodatna podrška će podrazumjevati socijalne programe usmjerene prema ranjivim kategorijama i socijalnim slučajevima. Dodatni programi podrazumjevaju materijalnu podršku.

Mjera 3.3.2. Podrška za djecu sa hroničnim oboljenjima i poteškoćama u razvoju

Aktivno raditi na pomoći djeci sa hroničnim oboljenjima i poteškoćama u razvoju na području Grada Visoko, kroz pružanje novčane podrške radu Centra za socijalni rad Visoko.

Mjera 3.3.3. Sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje

U cilju pružanja podrške osobama koje su u postupku medicinske potpomognute oplodnje sufinansira se dio troškova postupka.

Mjera 3.3.4. Jednokratni Poklon za majke i novorođene bebe

U cilju pružnja pomoći za majke i novorođene bebe kao podrška povećanja nataliteta i pozitivnih demografskih kretanja osigurava sejednokratna pomoć za majke i novorođenčad.

Prioritet 3.4. Unaprijediti sportsko-kulturni život kroz jačanje NVO

Mjera 3.4.1. Podrška za sportske aktivnosti i takmičenja

Sport je na nivou grada organiziran kroz sportske klubove i udruženja, koji predstavljaju ciljnu skupinu kojima se pruža podrška, a sve u svrhu doprinosa progresu sportskog sadržaja, u vidu transfera usmjerenih u te svrhe. U cilju razvoja sporta i sportskih rezultata pruža se stalna i redovna podrška sportskih klubovima, nevladinim organizacijama radi stvaranja stabilnog društvenog okruženja.

6. Strateški projekti

Fotografija izvor: visoko.co.ba

U funkciji realizacije mjera/prioriteta u okviru strateškog cilja Unaprijediti poslovno okruženje u Gradu Visoko, sa poboljšanjem efikasnosti poslovanja malih i srednjih preduzeća identificirano je da je u 2022. godini programom sufinasiranja zapošljavanja, koji je obuhvatao 10 mjera, uspješno je apliciralo 102 poslodavaca. Zaposleno je 185 osoba, od čega 108 žena i 77 muškarca. Kao i ranijih godina, program zapošljavanja proveo je Federalni zavod za zapošljavanje, u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja.
U toku 2022. godine, Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj realizovala je javne pozive za dodjelu sredstava iz Budžeta Grada Visoko, kao što je: oblast primarne poljoprivredne proizvodnje kao osnovno zanimanje i privrednim društvima čija je pretežna djelatnost poljoprivredna proizvodnja,"Biznis plus 2022", Podrška fizičkim licima - vlasnicima privrednih djelatnosti (obrt, ugostiteljstvo, trgovina) – osobama sa invaliditetom od 70% do 100% koji su registrovani kao osnovno zanimanje, Podrška fizičkim licima do 35 godina života koja su registrovala privrednu djelatnost/obrt, srodne djelatnosti, ugostiteljstvo, trgovina/kao osnovno zanimanje u periodu od 01.01.2022. godine do 31.03.2022. godine; Saradnja na projektima udruženja privrednika, promocija poduzetništva i obrta i učešće na sajmovima; Podrška fizičkim licima - vlasnicima tradicionalnih obrta iz oblasti proizvodnje hrane registrovanim do 31.12.2021. godine kao osnovno zanimanje.
U periodu august - decembar 2022. godine realizovan je niz projektnih aktivnosti u okviru Projekta „Visoko – brend poduzetništva", koje su uključivale formalizaciju i osnivanje Lokalnog partnerstva za zapošljavanje Visoko (čiji su partneri *Grad Visoko, Biro rada Visoko, MSŠ „Hazim Šabanović" Visoko, EKonto d.o.o. Visoko i Udruženje trenera CEFE u BiH*), organizaciju i koordinaciju Programa podrške poduzetništvu i uspostavljanje Help desk sistema za poduzetnike u Visokom. Lokalno partnerstvo za zapošljavanje Visoko je formirano s ciljem implementacije ovog projekta i mogućnosti apliciranja na buduće projekte. Cilj projekta „Visoko - Brend poduzetništva" je osnivanje nove generacije poduzetnika koji spajaju inovativnost u tradiciju u profitabilne i održive poslove, koji podrazumijeva poduzetničku obuku (*GetAhead i Start Your Business metodologija*) u okviru koje svi učesnici programa razvijaju poslovne planove za svoje ideje i na kraju obuke iste prezentuju pred komisijom. Najbolje bodovani poslovni planovi bivaju izabrani za finansijsku i stručnu podršku pri realizaciji svoje ideje. Finansijska podrška iznosi 8.750 KM i namijenjena je za finansiranje investicionih ulaganja, odnosno, nabavke opreme (mašine, uređaji, namještaj, alat, itd) za poslovanje. Učesnici programa u toku obuke usvojim poslovnim planovima navode koju opremu žele da nabave.
Help desk sistem podrazumijeva besplatnu savjetodavnu podršku za sve poduzetnike u Visokom, koja im se osigurava kroz organizaciju dvosedmičnih info-sesija na određene teme ili kroz mogućnost postavljanja individualnih pitanja putem online obrasca, na koja mogu za kratak period dobiti precizan i stručan odgovor. Putem pomenutog obrasca svi poduzetnici mogu i da sami predlože teme koje su im relevantne za poslovanje, a na koje bi se mogla organizovati info-sesija.

Stretagijom je predviđena realizacija projekta koji se fokusiraju na tržište rada, odnosno na prioritet Unapređenje sistema zapošljavanja na području grada. Projekat „Obuka i stručno usavršavanje radnika u svrhu zapošljavanja“, sa ciljem jačanja konkuretnske prednosti i poslovnih vještina nezaposlenih lica. Korisnici mjere su privredni subjekti prioritetno sa sjedištem na području Grada Visoko i nezaposlena lica sa evidencije Biro za zapošljavanje Grad Visoko. Očekivani rezultati ovog projekta su: povećan broj partnerskih kompanija koje osposobljavanju i zapošljavanju nezaposlena lica i veći broj obučenih i zaposlenih lica.
Vezano za drugi strateški cilj ***Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko,*** naglašavamo sljedeće projeke:
U pogledu podrške efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja izdvajamo značajne projekte i aktivnosti u smislu unapređenja i razvoja cestovne infrastrukture na području grada Visoko:
-Izrada Evidencije cesta (u toku izrada i ista će biti dio Strategije razvoja Grada Visoko, te podloga za izradu sektorske strategije - Strategije razvoja cesta na području grada Visoko).
-Izrada Strategije razvoja i održavanja lokalnih i nerazvrstanih cesta grada Visoko (nakon izrade Evidencije cesta)
- Nastavak modernizacije regionalnih cesta u koje spadaju i gradske ulice - ulica Branilaca Bosne, te ulica Gornje Rosulje, Kralja Tvrtka i Mule Hodžića.
- Rekonstrukcija ulice Čaršijska (od Sebilja do Tabačke džamije, uključujući plato ispred zanatskog centra i Čatićke zgrade) i ulice Alije Izetbegovića. Realizacijom ovog projekta izmijenila bi se slika centralnog dijela grada, te realizirale određene odredbe važeće planske dokumentacije za ovo područje od velikog značaja.
- Sanacija „Betonskog mosta“ preko rijeke Bosne u Visokom (R 445). Most je dio frekventnog regionalnog puta R 445 koji je poveznica Visokog sa regionalnim centrima Sarajevo i Zenica, te ostalim susjednim gradovima. Betonski most povezuje gradsku jezgru sa desnom obalom rijeke Bosne, te predstavlja svojevrsni simobol grada i važna je konekcija centra grada sa autobuskom stanicom i industrijskom zonom Ozrakovići i Čekrekčije. Gradnja mosta se odvijala od 1927. godine do 1929. godine. Prema dostupnim podacima most je saniran do sada u dva navrata i to nakon oštećenja nastala u bombardovanju 1945. godine dok je posljednja rekonstrukcija izvedena 1974. godine. Nije poznat obim sanacije koji je izvršen, kao i koji su konstruktivni elementi obuhvaćeni istom. Navedeni most je u veoma lošem stanju, te je potrebna hitna rekonstrukcija kako bi se most zaštitio od daljnjeg propadanja. Trenutno je uvedena zabrana saobraćaja za sva motorna vozila preko 3,5 t preko mosta, ali to je samo privremeno rješenje za navedeni problem.
- Izgradnja novog mosta preko rijeke Bosne za naselje Čekrekčije, sa svim pripremnim radovima, uključujući i rekonstrukciju postojeće saobraćajnice Vrela - Prijeko, koju bi osim stanovnika ova dva naseljena mjesta, mogli koristiti i stanovnici naselja Čekrekčije za vrijeme rekonstrukcije mosta.
- Izgradnja saobraćajnice Naselje Luke - ulica Branilaca Bosne koja je predviđena Regulacionim planom Centar 3 I. Izgradnjom ove saobraćajnice znatno bi se smanjila dužina komunikacije od Naselja Luke, koje broji oko 4.500 stanovnika, prema izlazu iz grada u smjeru autoceste i regionalnih cesta, a čime bi se smanjilo saobraćajno opterećenje na dvije važne raskrsnice na ulici Branilaca Bosne - na križanju sa ulicom Aleja šehida Resula i Ulicom VIII. Osim toga, smanjenjem protoka saobraćaja u ovom dijelu grada uticalo bi se na smanjenje štetnih emisija iz saobraćaja, prije svega natrijevih oksida, što je jako važno uzimajući nivo zagađenja zraka u Visokom.
- Obuhvaćena planskim periodom i već realizirana u 2023. godini je i sanacija ulice Aleja šehida Resula kao jedne od najreprezentativnijih ulica u gradu.
- Izgradanja saobraćajnice kroz poslovnu zonu Ozrakoviće, ul. Kadije Uvejsa i Bosne Srebrene kao zaobilaznica za regionalni put koji vodi kroz centar Grada.
- Proširenje i modernizacija parking prostora u gradu, uključujući i značajno proširenje parkinga kod Doma zdravlja, koje je predviđeno Regulacionim planom Centar 3 I.
- Izgradnja kružnih tokova u skladu sa važećom planskom dokumentacijom
- Rekonstrukcija i modernizacija postojećih lokalnih, nerazvrstanih cesta i gradskih ulica.
- Kontinuirano stvaranje preduslova za izgradnju novih infrastrukturnih projekata (priprema i izrada planske i projektne dokumentacije).

6.1. Komunalna infrastruktura

U skladu sa Zakonom o komunalnim djelatnostima ZDK u komunalne djelatnosti spadaju snabdijevanje pitkom vodom, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda,

snabdijevanje prirodnim gasom, te prikupljanje i odvoz komunalnog otpada iz stambenih i poslovnih objekata i poslovnih prostora i odlaganje komunalnog otpada.
Snabdijevanje pitkom vodom: Grad Visoko će i u narednom plansko-strateškom period ostati posvećen proširenju gradskog vodovodnog sistema. U pogledu proširenja vodosnabdijevanja na području grada Visoko, u narednom periodu će fokus biti na području Vratnice, Srhinja i Poriječana, u skladu sa preuzetim obavezama i potpisanim ugovorima čija realizacija predstoji, a glavni nosilac aktivnosti je JKP "Visoko" d.o.o. Visoko.
Pored navedenog, JKP "Visoko" d.o.o. Visoko je pribavilo odobrenje za građenje za rezervoar u naselju Prijeko, a Grad je u saradnji sa UNDP-om u BiH relizirao projekat izgradnje pumpne stanice Prijeko, te bi izgradnjom rezervoara i dijela cjevovoda bilo omogućeno vodosnabdijevanje preostalog dijela naselja Prijeko. Obezbjeđenje sredstava za navedeni rezervoar će biti prioritet u narednom periodu.
JKP "Visoko" d.o.o. Visoko će u narednom planskom periodu pribaviti potrebne elaborate o utvrđivanju zona sanitarne zaštite svih objekata vododovodnog sistema kojima upravlja, te inicirati donošenje potrebnih odluka o utvrđivanju zona sanitarne zaštite, za one vodne objekte za koje iste do sad nisu utvrđene.

6.2. Odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda

Grad Visoko trenutno nema adekvatan način tretiranja otpadnih i fekalnih voda. Strateški izazov predstavlja izgradnja kolektora s prečišćivačem i izgradnja sekundarne kanalizacione mreže u gradu, te organizirano rješavanje pitanja otpadnih voda u ruralnim područjima.
Studijom izvodivosti o implementaciji prirodnih procedura tretmana urbanih otpadnih voda u manjim gradovima i naseljima na teritoriji BiH iz 2010. godine, analiziran je i obuhvat ostalih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda za definsane aglomeracije kompletnog područja Visokog. Prema navedenoj Studiji, osim konvencionalnog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda za uže urbano područje kapaciteta 20.000 ES, za područje Visokog predviđeno je još osam postrojenja i to jedno konvencionalno postrojenje za 10.700 ES i sedam sa nekonvencionalnom tehnologijom prečišćavanja. Lokacija za gradski prečistač predviđena u okviru projekta i Studije više ne odgovara svojoj svrsi, obzirom na promjene koje su se desile, izgradnjom mosta Podvanj na planiranoj lokaciji, te planiranja prostora za potrebe industrijske privredne zone. Predložena je nova lokacija oko 1,6 km nizvodno od planirane, na meandru rijeke Bosne, kao uslovno idealnom mjestu za gradnju ove vrste objekata.
Redoslijed aktivnosti na rekonstrukciji kanalizacionog sistema Visoko u skladu sa projektomi studijom odvijao bi se prema slijedećem redoslijedu u skladu sa tehničkim zahtjevima sistema i trenutnim mogućnostima korisnika:
- ***Eliminacija „uskih grla" u sistemu***, tj. mjesta gdje postojeći vodovi nisu u mogućnosti prihvatiti računski mjerodavnu količinu otpadne vode,
- Odvajanje kućnih kanalizacionih priključaka od oborinskih i njihovo priključenje na najbliže postojeće vodove koji su predviđeni da služe kao fekalni,
- ***Paralelna izgradnja postrojenja za tretman otpadne vode i glavnih obalnih kolektora fekalne kanalizacije***, te postepeno spajanje na njih kanala predviđenih da služe kao fekalni, odnosno postepeno razdvajanje postojećeg mješovitog kanalizacionog sistema na sistem za prikupljanje fekalnih voda i sistem za prikupljanje oborinskih voda,
- ***Proširenje sistema na prigradska naselja u skladu sa pravcima razvoja uže urbane zone***. Proces rekonstrukcije, dogradnje, saniranja postojećeg sistema, izgradnje kolektora do lokacije postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, kao i druge aktivnosti su vezani za duži vremenski period u toku kojeg bi trebalo uskladiti aktivnosti na mjerama poboljšanja kanalizacionog sistema sa drugim radovima kao što su rekonstrukcija saobraćajnica, polaganje drugih instalacija i sl.

U vezi sa navedenim, važno je napomenuti da je u toku je ***druga faza realizacije projekta uređenja lijeve obale rijeke Bosne*** sa kolektorom otpadnih voda od Betonskog mosta prema mostu na ulazu u grad iz pravca autoceste, u dužini od 1.632,90 m. Kako se radi o izuzetno skupim projektima, bez obzira na raspoloživa budžetska sredstva sa svih nivoa vlasti, realizacije cijelog projekta će biti moguća jedino uz podršku većih međunarodnih fondova. Tome u prilog ide i činjenica da samo tri jedinice lokalne samouprave u FBiH imaju riješen prečistač otpadnih voda.
Grad Visoko je u proteklom periodu ***pristupio izradi Glavnog projekta rekonstrukcije nekategorisanog puta i sistema fekalne i oborinske kanalizacije u naselju Dubrave, MZ Topuzovo Polje u dužini od 550m*** na lokalnoj cesti i u dužini od 750 m uz regonalnu cestu R445 Kakanj - Visoko. Predmet hidrotehničkog dijela projekta jeste rješenje kontrolisanog prikupljanja – unutrašnja i vanjska odvodnja oborонskih voda sa puta i

terena koji gravitira ka predmetnom putu (naselja Ravne, Dubrave, Srhinje i Muhašinovići – oko 2000 ES), te kontrolisano ispuštanje prikupljene vode u recipijent, kao i prikupljanje fekalnih voda iz naselja. Prva faza realizacije se očekuje početkom građevinske sezone u 2024. godini, a za naredne faze će se aplicirati i prema višim nivoima vlasti u narednom planskom periodu.

6.3. Ostali projekti

Glavni projekat kolektora otpadnih voda na rijeci Fojnica, dionica Most konfekcija – Luka, Visoko. Projekat ima vitalni uticaj na okoliš. Ucjevljenjem kanalizacije, sprječava se direktno izlijevanje gradske kanalizacije u rijeku Fojnicu. Direktno se poboljšava kvalitet vodotoka rijeke Fojnice, koja pripada slivnom području rijeke Save. Radi se regulacija lijeve obale rijeke Fojnice i uređenje obale, koja će se koristiti za sport i rekreaciju.
-Izgradnja gradskog kolektora od petlje na ulazu u Visoko do uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, grad Visoko.
Ucjevljenjem kanalizacije, sprječava se direktno izlijevanje gradske kanalizacije u rijeku Bosnu i stvaraju preduslovi za izgradnju uređaja za prečišćavanje otpadnih voda na odabranoj lokaciji k.č. 310 K.O. Kraljevac (lokalitete Rastoka).
-Rekonstrukcija i proširenje kanalizacione mreže u naselju Moštre, Visoko
Planirana je rekonstrukcija i izgradnja fekalne kanalizacije i uređaja za prečišćavanje SBR 400 za naselja Vilenjak i Luka u MZ Moštre. Planirani obuhvat je za 660 domaćinstava.
-Izgradnja fekalne i oborinske kanalizacije u naselju Smršnica
Planirana je izgradnja fekalne i oborinske kanalizacije, koja se priključuje na postojeću kanalizacionu mrežu za naselje Smršnica, MZ Gračanica. Planirani obuhvat je za 60 domaćinstava.
-Izgradnja fekalne kanalizacije u naselju Tramošnjik
Planirana je izgradnja fekalne kanalizacije i trokomorne septičke jame za naselje Tramošnjik, MZ Gračanica.Planirani obuhvat je za 165 stanovnika.
-Izgradnja fekalne kanalizacije za MZ Zimča
Planirana je izgradnja fekalne kanalizacije sa bio jamom za naselja Alibegovići, Kozarci i dio Zimče, koja se sastoji od glavnog kanalizacionog voda o 300 mm dužine 4103 m, sekundarnih kanalizacionih vodova od 160 m, dužine 3094 m i glavnog prečistača. Realizacijom projekta će se stvoriti uslovi da 510 domaćintava naselja Zimča bude priključeno na izgrađeni kanalizacioni sistem. Potpisan je ugovor vrijednosti 361.000 KM, koji će se realizovat početkom građevinske sezone 2024. i obuhvata prečistač i dio primarne i sekundarne mreže. S obzirom da je najveći problem kod realizacije ove vrste projekata rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, pored navedenih projekata, postoji mogućnost da se u narednom periodu realiziraju i drugi projekti za kojima se ukaže potreba i uspješno riješe imovinsko-pravni odnosi (poput kanalizacije u Ulici Novobrdska i sl.), kao preduslov za ishodovanje odobrenja za građenje.

6.4. Snabdijevanje prirodnim gasom

J.P. "Visoko Ekoenergija" d.o.o. Visoko uspješno upravlja sa preko 100 km gasne mreže i kontinuirano vrši proširenje iste što će se nastaviti i u narednom peroiodu. Prikupljanje i odvoz komunalnog otpada iz stambenih i poslovnih objekata i poslovnih prostora, te odlaganje komunalnog otpada: Grad Visoko je jedan od rijetkih u ZDK koji sav prikupljeni komunalni otpad odlaže na Regionalnu deponiju „Moščanica" od 2009. godine, poštujući Zakon o upravljanju otpadom („Službene novine Federacije BiH", broj: 33/03) i Zakon o zaštiti okoliša ("Službene novine FBiH", broj: 15/21). Međutim, iz Budžeta Grada se izdvajaju značajna sredstva za prevoz i deponovanje prikupljenog otpada. S tim u vezi, potrebno je provoditi aktivnosti planirane Planom upravljanja otpadom na području grada Visoko za perodu 2022.-2027.godine. Prije svega se misli na selektivno prikupljanje otpada, odnosno projekat izgradnje reciklažnog dvorišta i pretovarne stanice, s ciljem značajnog smanjenja troškova za prevoz i deponovanje. U pogledu unaprijeđenja stanja okoliša, u prethodnom period su učinjeni značajni pomaci i dugoročno usmjereno djelovanje u ovoj oblasti i to:

- S ciljem poboljšanja kvaliteta zraka u Visokom, u junu 2023. godine održana je tematska sjednica Gradskog vijeća Visoko i doneseni konkretni zaključci, čija je realizacija u toku.
- Iz oblasti energijske efikasnosti, u saradnji sa UNDP u BiH, pripremljen ne Priručnik i usvojena Odluka o uspostavi mehanizma - Model sufinansiranja mjera poboljšanja energetske efikasnosti u stambenom sektoru grada Visoko - Operativni priručnik, čija se provedba očekuje u narednom periodu.

- Obezbijeđena su sredstva, izrađen i usvojen spomenuti Plan upravljanja otpadom na području grada Visoko za perodu 2022.-2027.godine.

U kontinuitetu će se provoditi aktivnosti na sanaciji divljih deponija i prevenciji stvaranja novih, čišćenje obala rijeka, nabavka sadnica i slične aktivnosti koje unapređuju stanje okoliša, a potrebno je i intenzivirati inspekcijski nadzor u ovoj oblasti, zavisno od nadležnosti.

6.5. Elektroenergetska infrastruktura utiče na podizanje kvaliteta života stanovnika Grada Visoko. Važno je istaći da se kontinuirano provode aktivnosti koje doprinose još kvalitetnijem i urednijem snadbjevanju potrošača električnom energijom. Sveukupno snabdjevanje električnom energijom je uredno i dobro. Prostornim planom predviđena je izgradnja hidroelektrana na rijeci Bosni i na rijeci Fojnici, čija će realizacija zavisiti od Zakona i odluka na višim nivoima vlasti koji uređuju ovu oblast.

Na teritoriji grada postoji izgrađena vjetroelektrana „Moštre 1“. U period od 2013. godine izdato je 11 odobrenja za građenje za fotonaponske elektrane, od toga 7 za fotonaponske elektrane na krovovima objekata i 4 slobodno stojeće, te 22 uvjerenja o pokrenutim postupcima. Iako poticajne mjere u ovoj oblasti nisu u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, određenom vrste edukacije i usmjeravanja potencijalnih investitora u ovom sektoru može se napraviti pozitivan pomak. Prije svega se misli se na implementaciju jedne posebne grane pod nazivom agrovoltaika. Tim francuskih naučnika prvi je upotrijebio termin agrivoltaik. To u osnovi znači kada se solarni paneli i prehrambeni usjevi kombiniraju na istom zemljištu kako bi se maksimalno iskoristilo zemljište. To je ideja koja bi mogla dovesti proizvodnju hrane na viši nivo, a ujedno zaštititi visokovrijedno poljoprivredno zemljište, te kao dodatni efekat eliminisati potrebu promjene namjene poljoprivrednog zemljišta prilikom pribavljanja dozvola, što trenutno predstavlja veliki problem u postojećim procedurama, naročito kada se uzme u obzir da su osunčana i južno orijentisana zemljišta na blagim padinama i uzvišenjima koja su pogodna za fotonaponske elektrane, uglavnom u vanurbanom području i poljoprivrednom zemljištu po planskoj dokumentaciji.

7. Provjera usklađenosti sa drugim strateškim dokumentima

U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine, utvrđena je obaveza vertikalne koordinacije i usklađivanja strateških dokumenata na različitim nivoima vlasti prema zajedničkim razvojnim ciljevima. Prilikom provjere usklađenosti Strategije razvoja Grada Visoko do 2027. godine nastojale su se identificirati veze utvrđenih strateških ciljeva sa ciljevima iz Strategije razvoja Zeničko-dobojskog kantona, zatim Strategije razvoja FBiH, strateških ciljeva iz Okvira za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, kao i SDG 2015-2030, univerzalnih razvojnih ciljeva i vrijednosti.

U procesu izrade Strategije razvoja GradaVisoko 2023-2027. godine, nakon utvrđene Situacione analize i strateških fokusa, definisana su tri strateška cilja i to: Unaprijediti povoljno poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa; Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko i Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja.

Strategija razvoja Zeničko - dobojskog kantona za period od 2021.-2027. godine definisani su sljedeći ciljevi: 1. Osigurati resursno efikasan i održiv ekonomski razvoj uz jačanje konkurentnosti i razvoj preduzetništva 2. Unaprijediti kvalitet života i osigurati jednake prilike za sve građane kroz stvaranje održivog i pravednog društvenog okruženja 3. Poboljšati trenutno stanje okoliša, povećati energijsku efikasnost i unaprijediti javnu infrastrukturu, dok su Strategijom razvoja FBiH definisana su četiri strateška cilja: (1) Ubrzan ekonomski razvoj, (2) Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj, (3) Resursno efikasan i održiv razvoj, (4) Efikasan, transparentan i odgovoran javni sektor.

Tabela 7.1. Strateški ciljevi GradaVisoko vs. Zeničko-dobojski kanton vs. Federacija BiH

Strateški ciljevi	***Grad Visoko***	***Zeničko-dobojski kanton***	***Federacija BiH***
Strateški cilj 1	*1.Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa*	*Osigurati resursno efikasan i održiv ekonomski razvoj uz jačanje konkurentnosti i razvoj preduzetništva*	*Ubrzan ekonomski razvoj*
Strateški cilj 2	*2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko*	*Poboljšati trenutno stanje okoliša, povećati energijsku efikasnost i unaprijediti javnu infrastrukturu*	*Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj*
Strateški cilj 3	*3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja*	*Unaprijediti kvalitet života i osigurati jednake prilike za sve građane kroz stvaranje održivog i pravednog društvenog okruženja*	*Resursno efikasan i održiv razvoj*

Analizom opisa/sadržaja strateških ciljeva u navedena tri strateška dokumenta uočava povezanost i usklađenost strateških ciljeva Strategije razvoja Grada Visoko sa strateškim ciljevima Strategije razvoja Zeničko-dobojskog kantona i Strategije razvoja Federacije BiH u periodu 2021-2027. godine. Usklađenost je osigurana i po obimu, obuhvatu, sadržaju i odgovornostima. Provedena detaljna analiza pokazala je da je ovaj dokument usklađen ne samo sa krovnim kantonalnim/entitetskim razvojnim dokumentom, nego i sa Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, SDG 2015-2030 (Agenda 2030), kao i sa univerzalnim ciljevima i vrijednostima razvoja, jer se pošlo se od stava da razvoj mora respektirati tri osnovna univerzalna cilja:U niverzalnost, koja podrazumijeva povećanje kvaliteta života (više prihoda, više radnih mjesta, obrazovanje, veća pažnja kulturnim i ljudskim vrijednostima u funkciji povećanja materijalnog blagostanja i većeg individualnog i lokalnog samouvažanja);Integraciju, što podrazumijeva ravnomjerno širenje ekonomskih i socijalnih izbora koji stoje na raspolaganju svim pojedincima i akterima lokalnog razvoja; povećanje raspoloživosti i širenje raspodjele egzistencijalnih roba i usluga kao što je hrana, stanovanje, zdravlje i zdravstvena zaštitai sl. Važno je napomenuti da se u svim fazama procesa strateškog planiranja uvaženi i elementi Vašingtonskog i Santiago konsenzusa u pogledu mjesta i uloge lokalne uprave u razvoju, a imajući u vidu njene nadležnosti. Posebno da se razvoj mora temeljiti na tržištu, da po pravilu vlada ne treba biti uključena u direktnu proizvodnju, ali da vlada, u skladu sa svojim nadležnostima, treba imati ulogu u sljedećim oblastima: osiguravanju stabilnosti lokalne sredine, lokalne infrastrukture, javnog zdravstva, obrazovanja i obuke, osiguranja okolišno održivog razvoja, pomoći privatnom sektoru u prevazilaženju neuspjeha koordinacije, osiguranju zajedničkog rasta putem djelovanja na smanjenje siromaštva i nejednakosti i osiguranju značajnog učešća siromašnih u koristima od ekonomskog rasta i osiguranja osnovnih javnih dobara

8. Indikativni finansijski okvir

U ovom poglavlju prezentiran je indikativni finansijski okvir, odnosno pregled potrebnih finansijskih sredstava za implementaciju mjera i projekata predviđenih Strategijom. Pored toga, dat je i pregled potencijalnih izvora sredstava (budžet grada i drugi izvori). Izrada indikativnog finansijskog okvira podrazumijeva identifikaciju potrebnih finansijskih sredstava za realizaciju strateških ciljeva, prioriteta i mjera bez obzira da li se radi o sredstvima iz budžeta, kreditnim sredstvima, sredstvima EU, donatorskim sredstvima ili sredstvima iz ostalih izvora.

Tabela 8.1. Indikativni finansijski okvir za period važenja strateškog dokumenta Strateški cilj

Strateški cilj/ prioritet	**Planirana sredstva (KM)**	**Struktura finansiranja/Proce-ntualno učešće u ukupnoplaniranim sredstvima (%)**	**Budžet Grada KM**	**Ostali izvori KM**	**Naziv potencijalnog izvora**
Strateški cilj 1.	1.155.000,00	%	965.000,00	240.000,00	-Ministarstvo za privredu ZDK -Budžet Grada Visoko -EU Ministarstvo za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo ZDK i FMPVŠ
Prioritet 1.1.	100.000,00	%	100.000,00	5.000,00	
Prioritet 1.2.	10.000,00	%	5.000,00	100.000,00	
Prioritet 1.3.	200.000,00	%	100.000,00	50.000,00	
Prioritet 1.4.	100.000,00	%	50.000,00		
Prioritet 1.5.	500.000,00	%	500.000,00		
Prioritet 1.6.	50.000,00	%	50.000,00	20.000,00	
Prioritet 1.7.	50.000,00	%	30.000,00	30.000,00	
Prioritet 1.8.	50.000,00	%	20.000,00		
Prioritet 1.9.	10.000,00	%	10.000,00	20.000,00	
Prioritet 1.10.	50.000,00	%	30.000,00	10.000,00	
Prioritet 1.11.	35.000,00	%	25.000,00	5.000,00	
Strateški cilj 2.	16.000.000,00	%	11.100.000,00	4.900.000,00	Ministarstvo za prostorno uređenje, promet i komunikacije i zaštitu okoliša ZDK -Ministarstvo finansija ZDK -Ministarstvo za privredu ZDK -Viši nivoi vlasti Vlada FBiH, -Federalno ministastvo finansija -Fond za zaštitu okoliša ZDK -Fonda za zaštitu okoliša FBiH -Kreditna sredstva
Prioritet 2.1.	12.200.000,00	%	8.200.000,00	4.000.000,00	
Prioritet 2.2.	2.100.000,00	%	2.000.000,00	100.000,00	
Prioritet 2.3.	1.700.000,00	%	900.000,00	800.000,00	
Strateški cilj 3.	9.480.000,00	%	6.080.000,00	3.400.000,00	- Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK, - Ministarstvo za boračka pitanja ZDK - Donacije privrednika Grada
Prioritet 3.1.	3.500.000,00	%	1.500.000,00	2.000.000,00	
Prioritet 3.2.	1.680.000,00	%	280.000,00	1.400.000,00	
Prioritet 3.3.	1.800.000,00	%	1.800.000,00		
Prioritet 3.4.	2.500.000,00	%	2.500.000,00	-	

9. Definisanje okvira za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju Strategije razvoja Grada Visoko 2023-2027. godine

Ovaj dio je od vitalnog značaja, s obzirom na to da se radi o osnovnim instrumentima upravljanja za sve, odnosno o odgovoru na pitanje što treba raditi nakon usvajanja strateškog dokumenta. Provođenje strateških dokumenata vrši se putem trogodišnjih i godišnjih planova rada organa uprave. Pri izradi trogodišnjeg plana rada organ uprave ima obavezu preuzeti relevantne mjere iz strateškog dokumenta sa pripadajućim indikatorima, kao i polazne i ciljne vrijednosti indikatora za svaku godinu trogodišnjeg razdoblja. Mjere iz strateškog dokumenta unose se u trogodišnji plan rada i za njih se definiraju aktivnosti/projekti čija realizacija u trogodišnjem periodu doprinosi ostvarenju mjere, prioriteta i strateškog cilja iz strateškog dokumenta.

Godišnji plan rada je provedbeni dokument sa aktivnostima/projektima koji će se preduzimati na godišnjem nivou kako bi se realizirali programi iz trogodišnjeg plana rada, te ostvarile mjere, prioriteti i strateški ciljevi iz strateškog dokumenta. Godišnji plan rada je provedbeni dokument sa aktivnostima/projektima koji će se preduzimati na godišnjem nivou kako bi se realizirali programi iz trogodišnjeg plana rada, te ostvarile mjere, prioriteti i strateški ciljevi iz strateškog dokumenta.
Praćenje implementacije Strategije podrazumijeva konstantno praćenje, sistematično i kontinuirano sakupljanje, analiziranje i korištenje podataka i pokazatelja u svrhu mjerenja napretka ostvarivanja postavljenih ciljeva/prioriteta/mjera, kao i napretka u korištenju raspoloživih sredstava i preduzimanja odgovarajućih aktivnosti s ciljem eventualnih korekcija. Kako bi se uspostavio efikasan sistem praćenja, sve organizacione jedinice u gradskom/općinskom organu uprave formirat će i redovno ažurirati elektronske evidencije indikatora ostvarenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera iz strateškog dokumenta, te indikatora iz godišnjeg plana rada. Ove evidencije će biti osnov za izradu izvještaja o radu organa uprave i izradu izvještaja o razvoju.

Izvještavanje o realizaciji strategije vršit će se putem pripreme godišnjih izvještaja o radu i izvještaja o razvoju. Godišnji izvještaj o radu se priprema s ciljem praćenja provođenja planiranih aktivnosti/projekata i ocjene njihovog doprinosa u ostvarivanju programa (mjera) organa i institucija. U godišnjem izvještaju o radu će se navoditi da li su i u kojoj mjeri izvršene planirane aktivnosti iz godišnjih programa rada, očekivani i ostvareni rezultati, planirana i utrošena sredstva za izvršenje aktivnosti i za eventualno neizvršenje, razlog za neizvršenje ili djelomično izvršenje. Na osnovu uvida u stepen postignute implementacije, prema izvještajima o radu, i usporedbom sa postavljenim indikatorima, vršit će se eventualne korekcije planiranih mjera iz strateškog dokumenta ukoliko se pokaže da one ne daju očekivane rezultate.
Evaluacija je postupak kojim se određuje vrijednost i značaj intervencije, odnosno, pojedinačnih mjera. U skladu sa Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, predviđena je tzv. evaluacija u toku realizacije Strategije razvoja Grad Visoko, a koja će se provesti u predzadnjoj godini njene implementacije. Evaluacija u toku se provodi s ciljem utvrđivanja stepena implementacije strateških dokumenata, te efektivnosti i efikasnosti planiranih mjera i strateških rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i radi sumiranja rezultata i osiguravanja ulaznih elemenata za strateške dokumente za sljedeći planski ciklus.

Tabela 9.1. Pregled aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja Grada Visoko

AKTINOSTI	NADLEŽNOSTI
Priprema mehanizma i alata za praćenje i izvještavanje o ostvarenju Strategije razvoja	Nosilac pripreme: Pomoćnik Službe za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj, pomoćnik Službe za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove, pomoćnik Službe za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti, sekretar organa uprave
	Učesnici procesa: Ostali pomoćnici i ovlašteni službenici
Izrada Akcionog plana za implementaciju Strategije 1+2	Nosilac pripreme: Pomoćnik Službe za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj, pomoćnik Službe za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove, pomoćnik Službe za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti, sekretar organa uprave
	Učesnici procesa: Ostali pomoćnici i ovlašteni službenici
Usklađivanje godišnjih planova rada gradskih službi i Godišnjeg plana rada Grada Visoko sa usvojenim budžetom (za narednu godinu)	Nosilac pripreme: Pomoćnici Gradskih službi
	Učesnici procesa: Ostali pomoćnici i ovlašteni službenici
Praćenje provođenja Godišnjeg plana rada gradskih organa uprave i ostvarenja strateških ciljeva	Nosilac pripreme: sekretar i pomoćnici Gradskih službi
	Učesnici procesa: ovlašteni službenici

Usvajanje i objavljivanje Godišnjeg izvještaja o radu Grada Visoko (za prethodnu godinu)	Nosilac pripreme: Gradonačelnik i Gradsko vijeće Grada Visoko Učesnici procesa: Sekretar, pomoćnici Gradskih službi i ovlašteni službenici
Izrada godišnjih izvještaja o radu gradskih službi	Učesnici procesa: pomoćnici Gradskih službi u saradnji sa sekretarom
	Učesnici procesa: ostali ovlašteni službenici Gradskih službi
Uspostavljanje i unaprjeđenje međuopćinske/međugradske suradnje	Učesnici procesa: Gradonačelnik, sekretar organa uprave gradonačelnika i Gradsko vijeće
	Učesnici procesa: ostali ovlašteni službenici Gradskih službi

10. Prilog 1: Detaljan pregled mjera

Tabela 1.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	**Strateški cilj 1.Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Poboljšati lokalno poslovno okruženje i sistem zapošljavanja na poručju grada
Naziv mjere	Podrška razvoju poduzetničke infrastrukture
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Kreiranje ambijenta u kojima će se očuvati postojeća preduzeća, te potpomoći njihov rast i razvoj kroz finansijsku pomoć sa fokusom na obrte. Potrebno je kontinuirano motivisati i podržavati nove poduzetnike za ulazak u ranu poduzetničku aktivnost, te osigurati obuke za jačanje upravljačkih kapaciteta poduzetnika i obrtnika.
Ključni projekti	Projekat „Obuka i stručno usavršavanje radnika u svrhu zapošljavanja“ sa ciljem jačanja konkuretnske prednosti i poslovnih vještina nezaposlenih lica. Korisnici mjere su privredni subjekti prioritetno sa sjedištem na području Grada Visoko i nezaposlena lica sa evidencije Biro za zapošljavanje Grad Visoko
	Uspostava Help desk sistem podrazumijeva besplatnu savjetodavnu podršku za sve poduzetnike u Visokom, koja osigurava kroz organizaciju dvosedmičnih info-sesija na određene teme ili kroz mogućnost postavljanja individualnih pitanja putem online obrasca, na koja mogu za kratak period dobiti precizan i stručan odgovor. Putem pomenutog obrasca svi poduzetnici mogu i da sami predlože teme koje su im relevantne za poslovanje, a na koje bi se mogla organizovati info-sesija.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Povećanje broja privrednih subjekata na području Grada Visoko sa 667 u 2022.godini, na 800 privrednih subjekata u 2027. godini
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Osiguravanje pristupa izvorima finansiranja i povoljnijih uvjeta za poslovne subjekte, nove poduzetničke projekte
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 100.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku: Podrška biznisu, privrednicima i obrtnicima
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 2.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	**Strateški cilj 1. Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Poboljšati efikasnost i održivost u poslovanju malih i srednjih preduzeća
Naziv mjere	Stabilizacija poslovanja privrednih subjekata usljed inflacije zbog globalnih dešavanja putem finansijske podrške poduzetništva
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Konkurentan i efikasan industrijski sektor ovisi o sposobnosti industrije da se neprekidno prilagođava i reagira na promjene koje se događaju oko nje. S ciljem stabilizacije privrede Grada nakon iskustvovanja negativnih ekonomskih posljedica, potrebno je kreirati ambijent u kojima će se očuvati postojeća preduzeća, te potpomoći njihov rast i razvoj kroz finansijsku pomoć sa fokusom na obrte i inovativne pristupe poslovanja i privređivanja.
Ključni projekti	Promovirati i prilagođavati postojeću uslugu "E-šaltera" u skladu sa što lakšim i bržim pristupom informacijama i postupku podnošenja zahtjeva od strane pravnih ili fizičkih lica.
	Ukupan broj zaprimljenih zahtjeva putem "E-šaltera" usluge za svaku godinu posebno
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Prilagodba novim principima pristupa informacijama, podnošenju zahtjeva i mogućnost uspostave inovativnih pristupa komuniciranja, razmjene informacija i predstavljanja proizvodnih kapaciteta.
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Osiguravanje pristupa izvorima finansiranja i povoljnijih uvjeta za poslovne subjekte, nove poduzetničke projekte
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 10.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku: Podrška biznisu, privrednicima i obrtnicima koja će se odnositi na prilagodbu, izmjene i unapređenje sistema "E-šaltera"
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 3.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Poboljšati lokalno poslovno okruženje
Naziv mjere	Aktivna promocija poduzetništva
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Uspostaviti mehanizme promocije lokalnog poduzetništva kroz razne info sesije, forume i prezentacije. Posebno osigurati podršku za održavanje manifestacije Visočkog ljeta, izložbeno-prodajnog sajma „Jesen u Visokom“, sajma „Dani organske proizvodnje i promocija Visočkih poljoprivrednih proizvoda.
Ključni projekti	Izrada kataloga s ciljem prikaza poslovnog okruženja u Gradu Visoko sa trenutnim kapacitetima, vrstom privrednih subjekata, potencijalima za daljnji razvoj i unapređenje poslovne administracije i naročito infrastructure. Obzirom da se radi o grani privrede - turizmu koji je, tek u nekoliko prethodnih godina, započeo uzlaznu putanju u svim pokazateljima i parametrima, potrebno je posebno pristupiti iznalaženju sredstava što iz lokalnle zajednice tako i od viših nivoa vlasti i međunarodnih donatora koja će se usmjeriti u edukaciju lokalnih turističkih radnika i privrednika kroz definirane ciljeve u već postojećoj Strategiji razvoja turizma Grada Visoko.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj realiziranih foruma, info sesija, manifestacija, sajmova s ciljem promocije Broj registrovanih iznajmljivača smještajnih kapaciteta za svaku godinu posebno
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Bolja vidljivost i reprezentativnost poslovnog okruženja za potencijalne investiture i ulagače u bilo koju granu privrede koja je karakteristična za područje Grada Visoko.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 200.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz transfere za održavanje manifestacija i sajmova, i ugovorene usluge za provedbu aktivnosti vezanih za promociju poslovnog okruženja i potencijala.
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Službe Gradske uprave Grada Visoko
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 4.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Poboljšati efikasnost i održivost u poslovanju malih i srednjih preduzeća
Naziv mjere	Provedba aktivnog plana zapošljavanja i samozapošljavanja i trenda rasta zaposlenja u saradnji sa višim nivoima vlasti
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Lokalna zajednica teško da može učiniti značajnije iskorake bez inicijative, pomoći i podrške viših nivoa vlasti, stoga se i prijedlozi za poboljšanje stanja u oblasti rada i zapošljavanja kreću u prilično uskim okvirima mogućnosti lokalne zajednice, te se nameće potreba za osiguravanjem svih potrebnih mjera usmjerenih na osiguravanje dodatnih sredstava od viših nivoa vlasti ili stvaranje dobrih preduvjeta za potencijalne projekte od strane međunarodnih organizacija za dodjelu grantova usmjerenih na poboljšanje efikasnosti i održivosti u poslovanju malih i srednjih preduzeća.
Ključni projekti	Podržavati i sufinansirati projekte koji za cilj imaju zamozapošljavanje lica sa zavoda za zapošljavanje, te istim osim finansijske podrške pružiti i savjetodavnu podršku u prevazilaženju svih administrativnih procedura u postupku zapošljavanja i samozapošljavanja. CEFE - projekat - Lokalno partnerstvo za zapošljavanje – kroz projekat osigurati novih 30 registrovanih djelatnosti kroz period implementacije mjere
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj zaposlenih lica iz Izvještaja Zavoda za zapošljavanje - Biro Visoko. Broj registrovanih novih djelatnosti u toku jedne godine kroz projekat CEFE Lokalno partnerstvo za zapošljavanje
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Smanjen procenat nezaposlenosti. Interesanta administrativna jedinica za potencijalne donatore i supartnere u Projektima koji za cilj imaju trenda rasta zaposlenja u postojećim privrednim subjektima ili putem samozapošljavanja.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 100.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz posebnu stavku. Podrška za sufinansiranje domaćih i međunarodnih projekata u oblasti zapošljavanja stanovništva Grada Visoko
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Službe Gradske uprave Grada Visoko
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 5.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Poboljšati razvoj poljoprivrede i ruralnih područja
Naziv mjere	Podrška razvoju održive poljoprivredne proizvodnje i ruralnog razvoja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Usvajanje Programa poticaja poljoprivrede i ruralnog razvoja koji sadrži modele: - Poticaj primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji - Ostale vrste podrški – usmjerene na razvoj ruralnih sredina
Ključni projekti	Izraditi Strategiju razvoja poljoprivredne proizvodnje grada Visoko sa definisanim strateškim proizvodnjama, prerađivačkim kapacitetima i mjerama za razvoj ruralnih poljoprivrednih sredina
	Implementacija Programa poticaja poljoprivrede i ruralnog razvoja kojeg svake godine usvaja Gradsko Vijeće za tekuću godinu
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Uspostaviti poseban odsjek unutar administracije JLS u sklopu trenutne Službe, pod nazivom; Odsjek za poljoprivrednu djelatnost i ruralni razvoj koji će djelovati kroz redovne aktivnosti i posebne razvojne u smislu realizacije projekata ud strane domaćih ili stranih donator u svrhu razvoja ruralnih sredina.
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Broj registrovanih porodičnih poljoprivrednih aktivnih gazdinstava (2023: 800 PPG povećati do 2027 na 1000 PPG-a. Broj registrovanih obrta/farmi u prerađivačkom sektoru sa 15 u 2023.godini povećati na 50 do 2027. godine
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Povečanje procenta samozaposlenih lica Povečanje obima proizvodnje hrane Jačanje domaćeg proizvoda i domaćeg poljoprivrednika na tržištu
Period implementacije mjere	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 500.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz posebnu stavku: Poticajna sredstva za poljoprivredu
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	2023-2027. godine
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 6.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Očuvati kulturno historijsko naslijeđe
Naziv mjere	Kreiranjem raznovrsnih turističkih ponuda, doprinjeti jačem razvoju turizma na području Grada Visoko u segmentu kulturno historijskoh naslijeđa
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Kroz proces zaštite i uređenja, kulturno naslijeđe treba prilagoditi potrebama savremenog čovjeka, te isto na najbolji način valorizovati i zaštiti. Kulturno-historijsko naslijeđe ima posebno mjesto u razvoju turističke privrede u ruralnom dijelu grada, a samim tim na značaju dobija i ekonomsko osnaživanje ruralnih sredina. Cilj prioriteta je da se kroz kreiranje raznovrsnih turističkih ponuda, razvoj turističke infrastrukture, promociju Grada Visoko kao poželjne turističke destinacije kako radi bogatog kulturno-historijskog naslijeđa tako i Bosnaskih piramida smještenih upravo na teritoriji Visokog i principa održivog turizma doprinese jačem razvoju turizma na području Grada Visoko.
Ključni projekti	Mapiranje turističkih ruta koje obuhvataju lokacije sa kulturno historijskim značenjem i stavljanje istih u funkciju dnevnih turitičkih posjeta za zaiteresirane turiste
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj turista i broj posjeta lokacijama, indikator broj kupljenih karti prilikom posjete
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Osiguravanje pristupa izvorima finansiranja i povoljnijih uvjeta za poslovne subjekte, nove poduzetničke projekte
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 50.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku: Transferi za podršku turizmu
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 7.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Osigurati novčanu podršku iz budžeta Grada Visoko za razvoj turističke infrastrukture
Naziv mjere	Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude - Projekti javne i druge infrastrukture - uređenje planinarskih kuća, planinarskih domova i lovačkih kuća na području Grada Visoko.
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjere usmjerene na uređenje infrastrukture u i oko planinarskih kuća, planinarskih domova, lovačkih kuća i pristupnih puteva, staza.
Ključni projekti	Mapirati sve objekte koji mogu služiti u svrhu unapređenja turizma popou planinarskih domova, lovačkih kuća.
	Infrastrukturno unaprijediti i rekonstruirati objekte koji zahtjevaju infrastrukturne korekcije.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj objekata koji se aktivno koriste i aktivnih društava (lovačka, sekcije, planinarska) broj noćenja turista u navedenim objektima
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Doprinos razvoju aktivnog turizma, jačanje kapaciteta društava koja se brinu o objektima.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 50.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku: Transferi za podršku turizmu i putem Javnog poziva ista utrošiti za poboljšanje infrastrukture planinskih domova i lovačkih kuća.
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 8.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Osigurati novčanu podršku iz budžeta Grada Visoko za razvoj turističke infrastrukture
Naziv mjere	Sufinansiranje projekata za podizanje kvaliteta turističke ponude - uređenje planinarskih staza i tematskih parkova, a cilj je da se poveća ulaganje u podršku oživljavanja trgovinske i uslužne djelatnosti, razvoja hotelijeskog i ugostiteljskog sektora turizmu**.**
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Fokus je na oživljavanja trgovinske i uslužne djelatnosti, razvoja hotelijeskog i ugostiteljskog sektora, što će imati utjecaj na zaposlenost lokalnog stanovništva. Ovo će imati za posljedicu da se lokalno stanovništvo se sve više uključuje u turističke tokove, kroz osnivanje obrta, malih biznisa, odnosno samozapošljavanja i zapošljavanja.
Ključni projekti	Mapirati ključna mjesta/prostor na turističkoj mapi Grada Visoko za potrebe razvoja prodajno ugostiteljskog sektora u blizini atraktivnih turističkih lokacija, i kroz administrativno pravne olakšice i finansijsku pomoć poticati stanovništvo na bavljenje poslovima iz segmenta hotelijeskog i ugostiteljskog rada.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj registrovanih novoosnovanih djelatnosti na nivou godine iz oblasti ugostiteljstva, hotelijerstva i trgovine.
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Povečan broj zaposlenih lica Stvaranje imiđa turističke lokacije Mogučnost i prilika licima za samozapošljavanje
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 50.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku: Transferi za podršku turizmu i putem Javnog poziva ista utrošiti za sufinansiranje i podršku novoosnovanim djelatnostima iz sektora turizma
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 9.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Promovisati lokalne turističke lokacije i specifične gastronomske ponude/promotivne kampanje
Naziv mjere	Promovisati lokalne turističke lokacije i dobro poznate visočke gastronomske delicije i suveniri (visočko suho meso, moštranska paprika, srhinjska jagoda), produkti kožarsko - krznarske galanterije i razvoj gastro i ruralnog turizma i dr.
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Potrebno se fokusirati na dobro poznate visočke gastronomske delicije i suvenire (visočko suho meso, moštranska paprika, srhinjska jagoda), produkti kožarsko-krznarske galanterije i razvoj gastro i ruralnog turizma i dr. Od 2021. godine radi se na podršci sufinansiranja projekata od značaja za razvoj turizma.
Ključni projekti	Geografski zaštićen nacionalni proizvod sa posebnom oznakom - Visočka pečenica, koja je ujedno postal i jedini suhomesnati proizvod u BiH sa oznakom geografski zaštičenog proizvoda.
	”Digitalni marketing turističkih destinacija”, program utroška sredstava 30.000,00 KM.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Ponuda i prodaja proizvoda iz specifične gastronomske ponude, kao i broj registrovanih suvernirnica.
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Promocija Grada Visoko kao turističke zanimljive destinacije, razvoj i registracija novih proizvođača specifičnih visočkih poljoprivredno – prehrambenih proizvoda
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 10.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku: Transferi za podršku turizmu i putem Javnog poziva ista utrošiti za promociju i marketing.
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Službe Gradske uprave Grada Visoko
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 10.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Promovisati lokalne turističke lokacije i specifične gastronomske ponude/promotivne kampanje
Naziv mjere	Unaprjeđenje kulturno-historijskog naslijeđa, podrškom razvoju NVO za obogaćivanje kulturnih sadržaja i unaprjeđenje turističke ponude i starih zanata
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Realizacija prioriteta moguće je ostarivati unaprjeđenjem kulturno-historijskog naslijeđa, podrškom razvoju NVO za obogaćivanje kulturnih sadržaja i unaprjeđenje turističke ponude i starih zanata, što bi moglo dovesti do povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma kao i povećanju broja dolazaka turista na području Grada. Korištenjem dostupnih promotivnih alata i promocijom Grada Visoko kao turističkog brenda doprinijet će se kvalitetnijoj, boljoj promociji turizma na području Grada.
Ključni projekti	Jačati saradnju sa NVO kroz zajedničko apliciranje ili direktno sufinansiranje projekata iz oblasti jačanja turizma.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj realiziranih projekata u saradnji sa NVO, i rezultati već implementiranih projekata sa NVO sektorom.
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Jačanje infrastrukture u oblasti turizma, poboljšanje promocije kulturno historijskog naslijeđa i starih zanata. Unapređenje saradnje sa NVO sektorom i jačanje kapaciteta za realizaciju različitih projekata.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 50.000,00 KM na godišnjem nivou, kroz stavku za izdatke saradnja sa NVO.
Period implementacije mjere	2023-2027. godine, sa ciljem realizacije minimalno jednog projekta iz oblasti turizma za svaku godinu posebno
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Poslovna zajednica

Tabela 11.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1. **Unaprijediti poslovno okruženje, sa promocijom turizma i kulturno historijskog naslijeđa**
Prioritet	Uspostaviti funkcionalan turistički ured
Naziv mjere	Turizam je "osjetljiva" djelatnost koja zahtjeva kontinuirano ulaganje u obogaćivanje turističke ponude i praćenje turističkih tokova koji će biti objedinjeni kroz rad jednog administrativnog turističkog reprezentativnog turističkog ureda pri GU Visoko.
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Činjenica je da Visoko ima veoma bogatu turističku ponudu za sve vrste turista, odličnu predispoziciju za intenzivniji turistički razvoj. Međutim, da bi neki objekat, spomenik, lokacija, atrakcija zaživili i bili predmet interesovanja turista, potrebno ih je dovesti krajnjoj namjeni, što podrazumijeva turističku valorizaciju, ulaganje u turističku infrastrukturu, obogaćivanje turističkog sadržaja, promotivne aktivnosti, osposobljavanje ljudskih resursa i ostalih aktivnosti koje bi se trebale koordinisati i planski rješavati, tako da bi jedan od prioriteta bio i otvaranje adekvatnog turističkog ureda koji bi mogao pratiti dobar dio navedenih sadržaja.
Ključni projekti	Izvršiti adaptaciju postojećih prostora za potrebe funkcionisanja turističkog ureda i isti staviti u funkciju
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj posjeta turista
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Stvaranje dobrog imiđa turističke destinacije, i prepoznatljive turističke ponude Grada Visoko. Mogučnost samostalnog apliciranja projekata, prema različitim donatorima, Saradnaj sa drugim turističkim zajednicama i uredima širom BiH i šire.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Potrebno je kroz kroz planiranje budžeta obezbijediti sredstva, minimalno: 10 000 za adaptaciju prostora turističkog ureda, i 25 000 KM za potrebe plata i naknada za rad stručnog saradnika za turizam pri GU Visoko.
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko, turisti

Tabela 1.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko**
Prioritet	Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu
Naziv mjere	Primjena sistemskog pristupa na način da se prvo izradi Evidencija cesta u skladu sa preuzetim obavezama iz Zakona o cestama FBiH, te nakon toga Strategija razvoja cesta
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Sistemski pristup projekta obuhvata izradu Evidencije cesta usklađene s Zakonom o cestama FBiH i nakon toga izradu Strategije razvoja cesta, osiguravajući integrisano djelovanje na područjima planiranja, izgradnje i održavanja cestovne infrastrukture. Ključna područja djelovanja obuhvataju geografsku inventarizaciju (popis imovine) postojećih cesta, implementaciju modernih tehnologija za praćenje stanja cesta, osiguranje adekvatnih normi održavanja te razvoj dugoročne strategije unapređenja cestovne mreže.
Ključni projekti	Izrada Evidencije cesta
	Izrada Startegije razvoja cesta
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Dugoročno gledano smanjenje broja nesreća, poboljšanje infrastrukturnih kapaciteta, efikasnost održavanja i postizanje postavljenih ciljeva strategije razvoja cesta
Veza sa SDG	SDG 9 (Industrija, inovacije i infrastruktura)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere manifestira se kroz povećanje sigurnosti saobraćaja, smanjenje troškova održavanja, unapređenje ekonomske produktivnosti te stvaranje radnih mjesta, doprinoseći prioritetima razvoja zajednice
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, okvirno 20.000,00 KM.
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove
Ciljne grupe	Stanovnici grada Visoko

Tabela 2.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika grada Visoko**
Prioritet	Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu
Naziv mjere	Sanacija i rekonstrukcija postojećih cesta na području Grada Visoko
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Fokus je na sanaciji i rekonstrukciji postojećih cesta na području grada Visoko. Glavno područja djelovanja obuhvata poboljšanje infrastrukture, povećanje sigurnosti saobraćaja, smanjenje zagađenja zraka, poticanje ekonomske aktivnosti, te olakšavanje pristupa različitim dijelovima grada.
Ključni projekti	Sanacija i rekonstrukcija cesta u rubnim područjima užeg gradskog područja. Sanacija i rekonstrukcija cesta u udaljenim ruralnim područjima s ciljem povezivanja i sa susjednim općinama.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Smanjen broja saobraćajnih nezgoda, poboljšanje kvalitete zraka, skraćenje vremena putovanja te povećanje investicija i zapošljavanja u područjima koja se direktno povezuju s obnovom cesta.
Veza sa SDG	SDG-a 9 (Industrija, inovacije i infrastruktura) SDG-a 11 (Održivi gradovi i zajednice)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekt mjere proizlazi iz stvaranja kvalitetnije i funkcionalnije urbane infrastrukture, što potiče privredni rast, smanjuje nejednakosti u pristupu resursima te unapređuje kvalitetu života građana. Doprinoseći prioritetima, mjera podržava razvoj održivih gradova i potiče inovacije.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 8.680.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove
Ciljne grupe	Stanovnici grada Visoko

Tabela 3.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika grada Visoko**
Prioritet	Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu
Naziv mjere	Izgradnja novih cesta i mostova na području Grada
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Fokus je na izgradnji novih cesta i mostova u gradu, s ciljem poboljšanja infrastrukture i saobraćajne povezanosti. Ključna područja djelovanja obuhvataju planiranje trasa, izgradnju mostova te implementaciju modernih saobraćajnih rješenja kako bi se optimizirao tok saobraćaja
Ključni projekti	Izgradnja saobraćajnice Naselje Luke – Ulica Branilaca Bosne koja je predviđena Regulacionim planom Centar 3 I. Izgradnjom ove saobraćajnice znatno bi se smanjila dužina komunikacije od Naselja Luke, koje broji oko 4.500 stanovnika, prema izlazu iz grada u smjeru autoceste i regionalnih cesta, a čime bi se smanjilo saobraćajno opterećenje na dvije važne raskrsnice na Ulici Branilaca Bosne – na križanju sa Ulicom Aleja šehida Resula i Ulicom VIII. Osim toga, smanjenjem protoka saobraćaja u ovom dijelu grada uticalo bi se na smanjenje štetnih emisija iz saobraćaja, prije svega natrijevih oksida, što je jako važno uzimajući nivo zagađenja zraka u Visokom. Izgradnja novog mosta preko rijeke Bosne za naselje Čekrekčije, sa svim pripremnim radovima, uključujući i rekonstrukciju postojeće saobraćajnice Vrela - Prijeko, koju bi osim stanovnika ova dva naseljena mjesta, mogli koristiti i stanovnici naselja Čekrekčije za vrijeme rekonstrukcije mosta.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Povećanje kapaciteta saobraćajnica, smanjenje gužvi, skraćenje vremena putovanja te poticaj privrednog rasta u područjima povezanim s novim saobraćajnicama.
Veza sa SDG	SDG-a 9 (Industrija, inovacije i infrastruktura) SDG-a 11 (Održivi gradovi i zajednice)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekti mjera proizlaza iz stvaranja modernih i učinkovitih saobraćajnih rješenja, potičući ekonomski razvoj, privlačeći investicije te poboljšavajući kvalitetu života građana. Doprinoseći prioritetima, mjera podržava razvoj održivih gradova, potiče inovacije te promiče ekonomsku inkluziju.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 2.000.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove
Ciljne grupe	Stanovnici grada Visoko

Tabela 4.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2.Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika grada Visoko**
Prioritet	Unaprijediti putnu i komunalnu infrastrukturu
Naziv mjere	Izgradnja kanalizacione mreže i obaloutvrda na području Grada
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera je usmjerena na izgradnji kanalizacione mreže na području grada radi unapređenja stanja okoliša - kvaliteta voda i tla, kao i posljedično zdravlja stanovnika, kao i aktivnosti na zaštiti voda I od voda, tj, izgradnju palaniranih obaloutvrda. Ključna područja djelovanja obuhvataju planiranje trase, izvođenje građevinskih radova i u konačnici instalaciju sistema prečišćavanja otpadnih voda.
Ključni projekti	Nasatavak realizacijeprojektauređenja lijeve obale rijeke Bosne sa kolektorom otpadnih voda od Betonskog mosta prema mostu na ulazu u grad iz pravca autoceste, ukupne dužine 1.632,90 m.
	Fazna realizacija projekta uređenja desne obale rijeke Bosne od Betonskog mosta do mosta na ulazu u grad.
	Pribavljanje odobrenja za građenje sa rješavanjem imovinsko-pravnih odnosa za izgradnju gradskog kolektora od petlje na ulazu u Visoko do uređaja za prečišćavanje otpadnih voda na lokalitetu Rastoka.
	Pribavljanje odobrenja za građenje sa rješavanjem imovinsko-pravnih odnosa za izgradnju obaloutvrde u plavnom području Seoča, projekat urađen od strane Agencije za vodno područje rijeke Save.
	Proširenje kanalizacionog sistema na prigradska naselja u skladu sa pravcima razvoja uže urbane zone
	Proširenje kanalizacionog sistema u ruralnim naseljima u skladu sa pravcima razvoja po Prostornom planu.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Povećanje pokrivenosti kanalizacionom mrežom, smanjenje onečišćenja voda, poboljšanje kvalitete okoliša te smanjenje rizika od poplava
Veza sa SDG	SDG-u 6 (Čista voda i sanitarna zaštita) SDG-u 11 (Održivi gradovi i zajednice)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere proizlazi iz stvaranja modernog i održivog sistema odvodnje, smanjenja rizika od vodnih katastrofa te poboljšanja kvalitete života građana. Doprinoseći prioritetima, mjera podržava razvoj održivih gradova, potiče zaštitu okoliša i unapređuje javnog zdravlja.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 1.500.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 5.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika grada Visoko**
Prioritet	Proširiti sistem vodosnadbijevanja na području grada
Naziv mjere	Pristupanje izvršenju preuzetih obaveza po potpisanim ugovorima za proširenje vodosnabdijevanja na području grada Visoko
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Proširenje sistema vodosnabdijevanja u gradu obuhvata planiranje, izgradnju i unapređenje infrastrukture vodovoda kako bi se osiguralo stabilno snabdijevanje pitkom vodom. Ključna područja djelovanja uključuju istraživanje izvora vode, izgradnju novih objekata za vodosnabdijevanje, proširenje mreže vodovoda i modernizaciju postojećih sistema s ciljem povećanja kapaciteta i efikasnosti.
Ključni projekti	Proširenje sistema vodosnabdijevanja na naselja Vratnica, Srhinje i Poriječani. Izrada elaborata o utvrđivanju zona sanitarne zaštite svih objekata vododovodnog sistema kojima upravlja nadležno komunalni preduzeće, te donošenje potrebnih odluka o utvrđivanju zona sanitarne zaštite.
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Poboljšanje dostupnosti vode za piće, smanjenje gubitaka vode u distributivnim mrežama, povećanje broja priključenih domaćinstava
Veza sa SDG	SDG 6 (čista voda i sanitarna zaštita)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere manifestuje se kroz stvaranje održivog i pristupačnog vodosnabdijevanja, poboljšanje zdravstvenih uslova, podsticanje privredne aktivnosti kroz razvoj infrastrukture i povećanje kvaliteta života građana, čime se ostvaruje prioritet urbanog razvoja.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova, inostranih organizacija, te kreditna sredstva, 2.100.000,00
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove, Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj i JKP “Visoko” d.o.o. Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici grada Visoko

Tabela 6.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2.Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko**
Prioritet	Povećati ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora
Naziv mjere	Provođenje Akcionog plana održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (Sustainable Energy and Climate Action Plan – SECAP)
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Akcioni plan za održivo upravljanje energijom i prilagođavanje klimatskim promjenama za grad Visoko (SECAP) uključuje implementaciju strategija za smanjenje emisije gasova staklene bašte, povećanje energetske efikasnosti i prilagođavanje urbanog okruženja efektima klimatskih promjena.Ključne oblasti djelovanja uključuju poboljšanje energetske efikasnosti javnih zgrada, promoviranje korištenja obnovljivih izvora energije, razvoj održivih transportnih sistema i implementaciju mjera prilagođavanja kao što su urbano zelenilo i adaptacija infrastrukture.
Ključni projekti	Sistemsko i kontinuirano praćenje provođenja mjera definisanih Akcionim planom
	Podizanje svijesti građanstva o prednostima korištenjaobnovljivih izvora energije i načinima postizanja energetskeefikasnosti, kao i obuka o mogućnostima ostvarivanja navedenog
	Promovisanje korištenja javnog prevoza kao jeftinog i efikasnog načina prevoza
	Smanjenje emisija CO2 iz sektora upravljanja otpadom, kao što su napr. izgradnja reciklažnog dvorišta nabavka kompostera za kućno kompostiranje organskog otpada u ruralnomdijelu grada
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Smanjenje emisije gasova staklene baste i povećanje udjela obnovljivih izvora energije
Veza sa SDG	SDG 7 (čista i pristupačna energija) SDG 13 (akcija za klimu)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere manifestuje se kroz stvaranje energetski efikasnog urbanog okruženja, smanjenje troškova energije, podsticanje inovacija u sektoru obnovljivih izvora energije, te jačanje otpornosti grada na ekstremne vremenske uslove.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 400.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove i JKP “Visoko” d.o.o. Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 7.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko**
Prioritet	Povećati ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora
Naziv mjere	Provođenje Operativnog priručnika za uspostavu mehanizma - Model sufinansiranja mjera poboljšanja energetske efikasnosti u stambenom sektoru grada Visoko
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Operativni priručnik za uspostavljanje mehanizma sufinansiranja mjera za unapređenje energetske efikasnosti u stambenom sektoru grada Visokog predstavlja strateški plan za poticanje građana na implementaciju energetski efikasnih rješenja u svojim objektima, kroz davanje finansijskih poticaja. i tehničke podrške. Ključne oblasti djelovanja su uspostavljanje finansijskih instrumenata, informisanje građana o prednostima energetske efikasnosti, pružanje savjetodavne podrške u odabiru mjera, te saradnja sa lokalnim izvođačima na implementaciji energetskih poboljšanja.
Ključni projekti	Sufinansiranje mjera energetske efikasnosti – kolektivno stanovanje
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj domaćinstava koja su implementirala mjere energetske efikasnosti, smanjenje potrošnje energije u stambenim zgradama i podizanje svijesti građana o značaju energetske efikasnosti, te posljedično poboljšanje kvaliteta zraka usljed smanjenja štetnih emisija
Veza sa SDG	SDG 7 (čista i pristupačna energija) SDG 11 (održivi gradovi i zajednice)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere manifestuje se kroz smanjenje energetskog siromaštva, povećanje energetske efikasnosti stambenih objekata, podsticanje lokalne privrede kroz radove na energetskom unapređenju, te stvaranje održivog modela sufinansiranja.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 400.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove i JKP “Visoko” d.o.o. Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici grada Visoko

Tabela 8.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2.Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika grada Visoko**
Prioritet	Povećati ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora
Naziv mjere	Izrada energetskih audita za javni sektor i provođenje mjera energetske efikasnosti u javnom sektoru
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Fokus je na izradi energetskih audita za javni sektor i implementaciju mjera energetske efikasnosti s ciljem smanjenja potrošnje energije. Ključna područja djelovanja obuhvataju analizu energetskih performansi, identifikaciju potencijala za uštedu energije, implementaciju tehnoloških rješenja te praćenje ostvarenih energetskih poboljšanja.
Ključni projekti	Poboljšanje energijskih karakteristika vanjske ovojnice zgrade starog obdaništa (zidovi i krov) Implementacija mjera energijske efikasnosti na postojećim školskim objektima
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Smanjenje potrošnje energije, povećanje udjela obnovljivih izvora energije, smanjenje emisija stakleničkih plinova te smanjenje troškova energije u javnom sektoru
Veza sa SDG	SDG-u 7 (Pristupačna i čista energija) SDG-u 13 (Akcija za klimu)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere proizlazi iz unapređenja energetske učinkovitosti u javnom sektoru, smanjenja ekološkog uticaja te poticanja prelaska na održive izvore energije. Doprinoseći prioritetima, mjera podržava održivu upotrebu resursa, smanjuje troškove javnog sektora te potiče ekološki osviještene prakse.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 200.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove i Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj (gradska imovina)
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 9.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2. Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko**
Prioritet	Povećati ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora
Naziv mjere	Sufinansiranje povećanja energetske efikasnosti stambenog sektora - individualno stanovanje
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera sufinansiranja povećanja energetske efikasnosti stambenog sektora - individualno stanovanje, podrazumijeva finansijsku podršku građanima za provođenje mjera kojima se poboljšava energetska efikasnost njihovih objekata, kao što su termoizolacija, zamjena stolarije i uvođenje energetski efikasne opreme itd. Ključne oblasti aktivnosti su informisanje građana o dostupnim podsticajima, provođenje energetskih pregleda, sufinansiranje troškova materijala i radova, te praćenje provođenja mjera.
Ključni projekti	Sufinansiranje mjera energetske efikasnosti – individualno stanovanje
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Smanjenje potrošnje energije u stambenim zgradama, povećanje broja implementiranih energetskih poboljšanja i poboljšanje energetske klasifikacije stambenih objekata, te posljedično poboljšanje kvaliteta zraka usljed smanjenja štetnih emisija
Veza sa SDG	SDG 7 (čista i pristupačna energija) SDG 11 (održivi gradovi i zajednice)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere manifestuje se kroz smanjenje emisije gasova staklene bašte, povećanje komfora stanovanja, smanjenje troškova energije za građane i podsticanje rasta industrije energetske efikasnosti.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 200.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove
Ciljne grupe	Stanovnici grada Visoko

Tabela 10.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove

Veza sa strateškim ciljem	**2.Unaprijediti kvalitet okoliša i podršku efikasnoj putnoj i komunalnoj insfrastrukturi u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika grada Visoko**
Prioritet	Povećati ulaganja u energijsku efikasnost javnog i stambenog sektora
Naziv mjere	Proširenje javne rasvjete i zamjena postojeće rasvjete novom LED rasvjetom
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Fokus je na zamjeni postojeće rasvjete novom LED rasvjetom i proširenje rasvjete radi poboljšanja energetske učinkovitosti i sigurnosti. Ključna područja djelovanja obuhvaćaju identifikaciju područja za zamjenu rasvjete, instalaciju LED svjetiljki, proširenje pokrivenosti rasvjetom te održavanje novog sistema rasvjete.
Ključni projekti	Proširenje pokrivenosti rasvjetom – nova rasvjeta sa LED svjetiljkama, te održavanje novog sistema rasvjete.
	Zamjena starih svejtiljki na postojećem sistemu novim LED svjetiljkama
Indikatori za praćenje rezultata mjere	smanjena potrošnja energije za javnu rasvjetu, poboljšanje kvalitete rasvjete, smanjenje light pollution-a, te povećanje sigurnosti na ulicama
Veza sa SDG	SDG-u 7 (Pristupačna i čista energija) SDG-u 11 (Održivi gradovi i zajednice)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojni efekat mjere proizlazi iz stvaranja energetski učinkovitog i sigurnijeg urbanog prostora, smanjenje troškova javne rasvjete te poticanja ekološki održivih praksi. Doprinoseći prioritetima, mjera podržava razvoj održivih gradova, poboljšava kvalitetu života građana te smanjuje negativne utjecaje na okoliš.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada Visoko, sredstva viših nivoa vlasti, evropskih, međunarodnih fondova i inostranih organizacija, 500.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 1.- Služba za boračko - invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3.Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Podrška obrazovanju i zapošljavanju kroz stipendiranje i volontiranje
Naziv mjere	Planiranje Budžetske sredstava za finansiranje/sufinansiranje
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	– Stipendije Ministarstva za obrazovanje; – Stipendije Ministarstva za boračka pitanja; – Stipendije iz Budžeta Grada Visoko; – Stipendije za nadarene učenike osnovnih i srednjih škola; – Jednokratne pomoći za školovanje; – Transferi za vannastavne aktivnosti; – Subvencija za prevoz učenika i studenata
Ključni projekti	Konkursne procedure
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj korisnika stipendija - 624 u 2022. godini, cilj 700 korisnika u 2027. godine Broj korisnika pomoći za školovanje – 151 u 2022.godini, cilj 151 korisnik u 2027.godini Broj korisnika subvencije za prevoz, 716 u 2022.godine, cilj 800 korisnika u 2027.godine
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unapređen položaj učenika i studenata, kroz poticaj za nastavak školovanja i usavršavanja, u cilju zapošljavanja i stvaranja održivog društvenog okruženja.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Ukupo: 578.564,20 KM Budžet Grada Visoko: 300.164,20 Budžet Zeničko-dobojskog kantona: 278.400 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za boračko - invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 2.- Služba za boračko - invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana
Naziv mjere	Preventivni pregled žena iznad 18. godina
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Usljed pojave povećanog broja oboljelih žena od karcionoma, potrebno je pristupiti preventivnim pregledima žena u clju ranog otkrivanja bolesti i uspješnog liječenja.
Ključni projekti	Preventivni pregledi žena u saradnji sa Udruženjem “Nismo same”
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj izvršenih pregleda u 2022.gogini – 0, cilj – 500 žena
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Prevencija bolesti, uspješniji postupak liječenja
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada: 30.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023 -2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 3.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana
Naziv mjere	Podrška oboljelim od dijabetesa, mladi (18-26.godina) za nabavku senzora
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U cilju zaštite i unapređenja zdravlja ljudi oboljelih mladih ljudi od dijabetesa pruža se podrška za nabavku senzora za mjerenje šećera u krvi čime će se olakšat kontrola bolesti i poboljšati kvaliteta života oboljelih lica.
Ključni projekti	Javni poziv oboljelim osobama (18-26.godina)
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj korisnika u 2022. godini – 8 korisnika, cilj – 8 korisnika
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unapređenje zdravlja ljudi i poboljšanje kvaliteta života oboljelih
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada 15.000 KM
Period implementacije mjere	2023 -2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 4.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3.Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana
Naziv mjere	Podrška radu JU Dom zdravlja i unapređenje usluga hitne medicinske pomoći – izgradnja zgrade Hitne pomoći
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U cilju zaštite zdravlja građana i unapređenja pružanja zdravstvenih usluga građanima potrebno pristupiti izgradnji nove zgrade hitne medicinske pomoći
Ključni projekti	Projektovanje i izgranja zgrade hitne medicinske pomoći
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Izgrađen novi objekat hitne medicinske pomoći
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprijeđeno pružanje hitne medicinske pomoći i zadovoljstvo korisnika usluga i uposlenika
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Udruživanje sredstava JU Dom zdravlja Visoko, Budžet Grada i donatorska sredstva 1.400.000,00 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Dom zdravlja Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 5.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja
Naziv mjere	Socijalna zaštita
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U cilju veće socijalne zaštite građana pruža se stalna i povremena novčana pomoć socijalno ugroženim kategorijama
Ključni projekti	Stalna mjera
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Iznos odobrenih sredstava za pomoć i broj korisnika u 2022. godini – 210, cilj 300
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprijeđen sektor socijalne zaštite i položaj socijalnih i ranjivih kategorija
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Budžet Grada 170.000 KM
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Centar za socijalni rad Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 6.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja
Naziv mjere	Podrška za djecu sa hroničnim oboljenjima i poteškoćama u razvoju
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Za djecu sa hroničnim oboljenjima i poteškoćama u razvoju pruža se novčana pomoć putem JU Centar za socijalni rad Visoko
Ključni projekti	Stalna mjera
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj korisnika pomoći, u 2022. godini – 0, cilj 200
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprijediti sektor socijalne zaštite i položaja djece oboljele od hroničnih oboljenja i djece sa poteškoćama u razvoju
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	100.000 KM iz Budžeta Grada
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Centar za socijalni rad
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 7.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3.Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja
Naziv mjere	Sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U cilju pružanja podrške osobama koje su u postupku medicinske potpomognute oplodnje sufinansira se dio troškova postupka
Ključni projekti	Aktivnost u kontinuitetu
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj korisnika podrške, u 2022 – 28 korisnika, cilj 40
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Pozitivan uticaj na povećanje nataliteta i demografska kretanja
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	30.000 KM iz Budžeta Grada
Period implementacije mjere	2023-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Centar za socijalni rad Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 8.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sektor socijalne zaštite i socijalne uključenosti i pozitivan uticaj na demografska kretanja
Naziv mjere	Jednokratni poklon za majku i novorođenče
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Jednokratna pomoć za majke i novorođene bebe kao podrška povećanju nataliteta i pozitivnih demografskih kretanja
Ključni projekti	Stalna mjera
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj novorođenih beba u 2022 – 359, cilj 500
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Pozitivan uticaj na povećanje nataliteta i demografska kretanja
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	50.000 KM iz Budžeta Grada
Period implementacije mjere	2023 - 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Centar za socijalni rad Visoko
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 9.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3.Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sportsko-kulturni život kroz jačanje NVO
Naziv mjere	Podrška za sportske aktivnosti i takmičenja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U cilju razvoja sporta i sportskih rezultata pruža se stalna i redovna podrška sportskim klubovima, nevladinim organizacijama i stvaranja stabilnog društvenog okruženja.
Ključni projekti	Javni pozivi
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj podržanih sportskih klubova i aktivnosti u 2022. godini – 37, cilj 50
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprijeđen sportski život i stabilno okruženje
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	345.600 KM sredstva Budžeta Grada
Period implementacije mjere	2023 - 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

Tabela 10.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim ciljem	**3. Unaprijediti inkluzivan društveni sektor kroz stvaranje održivog društvenog okruženja**
Prioritet	Unaprijediti sportsko-kulturni život kroz jačanje NVO
Naziv mjere	Podrška i razvoj kulturnih sadržaja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U cilju razvoja i unapređenja sadržaja iz oblasti kulturnih sadržaja sa tendencijom stalnog povećanja
Ključni projekti	Dani "Zaima Muzaferije", Likovna kolonija "Likum 76"
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Broj podržanih projekata iza oblasti kulture, 2022. godina - 6 projekata, cilj 16
Veza sa SDG	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Unaprijeđeni kulturni sadržaji, ugodno i održivo društveno okruženje
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	62.000 KM iz Budžeta Grada
Period implementacije mjere	2023 - 2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti
Ciljne grupe	Stanovnici Grada Visoko

SADRŽAJ:

Uvod; Svrha i značaj strateškog dokumenta 2
A) Ključne historijske činjenice; Prahistorija 3
1.2. Antika 3
1.3. Srednjovjekovna dob 3
1.4. Visoko u osmanskom periodu....5
1.5. Kultura i umjetnost Visokog u Osmanskom periodu 6
1.6. Austro-ugarski period 7
1.7. Visoko u državi SHS....7
1.8. Visoko u i nakon II Svjetskog rata....7
1.9. Visoko u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995. godine 7
B) Geografske, prostorne, prirodne i klimatske odlike Grada Visoko
1.1. Status Grada i strateški položaj....8
1.2. Geografski položaj Grada Visoko i udaljenost od glavnog grada BiH 9
1.3. Klimatske karakteristike 10
C) Stanovništvo, demografske karakteristike i društveni aspekt
1.1. Podaci o stanovništvu 10
D) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja
1.1. Obrazovanje....11
1.2. Predškolsko obrazovanje 12
1.3. Osnovno obrazovanje....13
1.4. Srednje obrazovanje....14
1.5. Kultura 16
1.5.1. Kulturne manifestacije 18
1.5.2.Sport....19
1.5.3. Nevladin sektor....20
1.5.4. Zdravstvena i socijalna zaštita 21
1.5.5. JU Dom zdravlja Visoko....22
1.5.6. JU Centar za socijalni rad Visoko....22
1.6. Mladi u Visokom 23
1.7. Vjerske zajednice u Visokom 25
1.7.1. Islamska zajednica 25
1.7.2. Katolička crkva 25
1.7.3. Srpska pravoslavna crkva 26
1.7.4. Društvena kohezija....26
D) Stanje privrede i ekonomskog kretanja
I Osnovni indikatori privrednih kretanja na području ZDK kantona za 2022. godinu
I Privredna kretanja na području ZDK i Federacije BiH za devet mjeseci 2022. godine....27
II Pregled i analiza ostvarene vanjskotrgovinske razmjene ZDK,
Federacije BiH BiH za period 01.-09.2021./01.-09.2021 godine....27
UČEŠĆE KANTONA U VANJSKOTRGOVINSKOJ RAZMJENI FEDERACIJE BiH 29
III Privredna struktura na području grada Visoko....31
IV Aktivnosti na poboljšanju poslovnog okruženja u u 2022. godini....32
V Zaposlenost 34
VI Nezaposlenost....35
Zapošljavanje sa evidencije biroa 40
Suficitarna, deficitarna i najtraženija zanimanja u 2022. godini....40
TURIZAM 42
Ostali turistički potencijali Grada Visoko....43

E) Stanje prostorno - planske dokumentacije
i Infrastrukture Stanje prostorno- planske dokumentacije i infrastrukture....44
1.1. Osnovna koncepcija razvoja saobraćaja na području grada Visoko 45
1.2. Elektroenergetska infrastruktura 45
1.3. Komunalna infrastruktura 45
1.4. Razvoj i modernizacija telekomunikacijskog i poštanskog sistema....46
E.1.) Stanje okoliša....46
F) 1.1. STANJE INFRASTRUKTURE (putna, željeznička, vazdušna, riječna itd.)
1.1.1. Putna infrastruktura....47
1.1.2. Željeznička infrastruktura 48

1.1.3. Vazdušni, riječni i morski saobraćaj 49
1.1.4. Javni saobraćaj 49
F.1.2. ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA 49
F.1.3.KOMUNALNA INFRASTRUKTURA
1.3.1. Vodosnabdjevanje 49
1.3.2. Sakupljanje i tretman otpadnih voda 50

1.4. PLANIRANI PROJEKTI
1.4.1. Glavni projekat kolektora otpadnih voda na rijeci Fojnica,
dionica Most konfekcija - Luka, Visoko 52
1.4.2. Glavni projekat uređenja lijeve obale rijeke Bosne
i kolektora otpadnih voda u Visokom (dionica Betonski most-petlja na ulazu u grad iz pravca Sarajeva 53
1.4.3.Izgradnja gradskog kolektora od petlje na ulazu u Visoko
do uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, grad Visoko 53
1.4.4. Rekonstrukcija i proširenje kanalizacione mreže u naselju Moštre, Visoko 53
1.4.5.Izgradnja fekalne i oborinske kanalizacije u naselju Smršnica 53
1.4.6. Izgradnja fekalne kanalizacije u naselju Tramošnjik 53
1.4.7. Izgradnja fekalne kanalizacije za MZ Zimča 53
1.4.8. Izgradnja sistema fekalne i oborinske kanalizacije sa prečistačem u naselju Dubrave,
MZ Topuzovo polje 53
1.4.9. Sakupljanje i tretman komunalnog otpada 54
1.5. KOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA 54
G. STANJE OKOLIŠA
1. 1. Stanje i kvalitet zemljišta i šuma; Stanje zemljišta 54
1.1.2. Stanje šuma 55
1.1.3. Zaštičena područja i šume sa posebnom namjenom 55
1.1.4. Stanje i kvalitet zraka 56
1.1.5. Stanje i kvalitet vode 57
- Izvorišta vode za piće 57
- Izvorišta tehničke vode 57
- Ostali vidovi korištenja vode 57
- Hidroenergetsko iskorištenje 57
- Navodnjavanje 58
- Uzgoj ribe 58
- Rekreacija 58
1.1.6. Upravljanje otpadom 59
-Električni i elektronski otpad 60
1.1.7. Energijska efikasnost 60
G) Sigurnost stanovnika i zaštita od prirodnih nesreća i nepogoda 62
-Elektro-energetska infrastruktura na području Grada Visoko 62
-Hidrografska mreža 63
I Vrste prirodnih i drugih nesreća
1.1. Prirodne nesreće 64
1.2.Zemljotres 64
1.3. Poplava 65
1.4. Snijeg 65
1.5. Suša 66
1.6. Klizanje i odronjavanje zemljišta 66
1.7. Vjetar – oluja 66
1.8. Grad-tuča 66
1.9. Mraz (slana) 66
1.10. Epidemije 67
1.11. Epizootije-zarazne bolesti 67
1.12. Biljne bolesti 67

II Tehničko-tehnološke nesreće 67
2.1. Požar 67
2.2. Eksplozije plinova i opasnih tvari 67
2.3. Rizik od mina 68
2.4. Radioaktivno i drugo zagađenje 68

III Ostale nesreće
3.1. Nesreće u cestovnom i željezničkom saobraćaju 68
Ključne opasnosti za teritorij grada Visoko 68
a) Zemljotres 69
b) Zaštita od poplava 69
c)Zaštita od snijega i sniježnih nanosa 69
d) Suša 70
e) Zaštita od klizanja i odronjavanja zemljišta 70
f) Zaštita od vjetra 70
g) Grad-tuča 70
h) Zaštita od zaraznih oboljenja ljudi i stoke – epidemija 71
i) Biljne bolesti 71
j) Tehničko-tehnološke nesreće 71
SNAGE CIVILNE ZAŠTITE
Strukture civilne zaštite za realizaciju predviđenih mjera zaštite i spašavanja 71
Lična i uzajamna zaštita građana 72
Ostale snage civilne zaštite 73
Materijalno-tehničko opremanje struktura civilne zaštite 73
Rizik od mina 73
Osnovni ciljevi, zadaci i način ostvarivanja zaštite i spašavanja
sa smjernicama za organiziranje snaga i sredstava civilne zaštite, odnosno snaga zaštite i spašavanja 75
Smjernice za organizovanje snaga i sredstava za zaštitu i spašavanje 76
Operativni centar civilne zaštite 77
Komisija za utvrđivanje i procjenu šteta od prirodnih i drugih nesreća 77
Opće smjernice 78
Izvori finansiranja 78
G) Javna uprava i usluge u Gradu Visoko 80
H) Budžet Grada od 2020. godine - 2023. godine 81-91
1. SWOT ANALIZA 91
2. Strateški fokusi 94
a) Podsticati razvoj poduzetništva, promovirati održivu poljoprivredu i proizvodnju zdrave hrane 94
b) Povećanje kvaliteta života stanovnika razvijanjem ljudskih potencijala, društvene infrastrukture
i institucionalnih kapaciteta u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, sporta i kulture,
bolje funkcionisanje i unapređenje većeg stepena zaposlenosti 95
c) Razvijati održiv turizam i osigurati očuvanje bogate kulturno-historijske baštine 96
d) Održivi i ciljani razvoj i unapređenje javne infrastrukture 96
e) Postizanje standarda efikasne i odgovorne javne uprave osposobljene za vođenje razvojnih procesa 96
f) Okolišni pristup u funkciji održivog razvoja i podizanja kvaliteta života stanovnika Grada Visoko 96
g) Uspostava novih i praćenje postojećih poslovnih zona na teritoriji Grada 97
3. Vizija razvoja i strateški ciljevi 98
4.Prioriteti i mjere za ostvarenje strateških ciljeva 100
5. Pregled prioriteta i mjera za strateške ciljeve 1.,2.,i 3 101-107
6. Strateški projekti 108
6.1. Komunalna infrastruktura 109
6.2. Odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda 110
6.3. Ostali projekti 111
6.4. Snabdijevanje prirodnim gasom 111
6.5. Elektroenergetska infrastruktura 112
7. Provjera usklađenosti sa drugim strateškim dokumentima 112
8. Indikativni finansijski okvir 113
Tabela 8.1. Indikativni finansijski okvir za period važenja strateškog dokumenta Strateški cilj 114
9. Definiranje okvira za provođenje,
praćenje, izvještavanje i evaluaciju Strategije razvoja Grada Visoko 2023-2027. godine 114
10. Prilog 1: Detaljan pregled mjera 117
Tabela 1.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 117
Tabela 2.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 118
Tabela 3.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 119
Tabela 4.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 120
Tabela 5.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 121
Tabela 6.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 122

Tabela 7.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 123
Tabela 8.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 124
Tabela 9.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 125
Tabela 10.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 126
Tabela 11.- Služba za finansije, privredu, poslovne prostore i ekonomski razvoj 127
Tabela 1.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 128
Tabela 2.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 129
Tabela 3.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 130
Tabela 4.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 131
Tabela 5.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 132
Tabela 6.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 133
Tabela 7.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 134
Tabela 8.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 135
Tabela 9.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 136
Tabela 10.- Služba za infrastrukturu, ekologiju, komunalne i inspekcijske poslove 137
Tabela 1.- Služba za boračko - invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....138
Tabela 2.- Služba za boračko - invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....139
Tabela 3.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....140
Tabela 4.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....141
Tabela 5.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....142
Tabela 6.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....143
Tabela 7.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....144
Tabela 8.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....145
Tabela 9.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....146
Tabela 10.- Služba za boračko-invalidsku zaštitu i društvene djelatnosti.....147